

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXVIII, št. 4 Ravne na Koroškem, 25. novembra 1988 Cena 500 din

REPUBLIKI
ZA
ROJSTNI
DAN
NAŠE
ISKRENE
ČESTITKE

NAŠ TITO

Ivan Vušnik

Ob 29. novembru, dnevu republike

V razmerah poglobljajoče se družbene krize, ko je na jezikih vse manj dlake, ko prihaja barva politikov do jasnejšega izraza, med ljudmi pa je vse manj volje in potrpljenja; ko se hitro ruši staro in preživelo, a skorajda sramežljivo poraja novo, tudi jezik in način dosedaj vajenega zapisa ob rojstnem dnevu republike ne more biti, kar je bil še pred nedavnim.

Čas, ki ga preživljamo, se skoraj v ničemer ne more primerjati s prejšnjim, lastnemu generaciji, ki ji pripadam. Navaženi smo mirnega, ponekod zaspanega življenja, polnega resnic, o katerih smo nehali premišljevali, smo se naenkrat znašli sredi glasnega zastraševanja, pozivanja k nasilju, tudi obupa preganjanja in sredi izkoriščanja resničnih stisk v politične namene. Ne za njihovo reševanje, mnogo bolj za obračun med tistimi, ki populizem obračajo sebi v prid, in onimi, ki zaupajo v razum, vrednote civilizirane družbe in predvsem v delo in njegove rezultate. Mnogo pobud nudi domovina, kar strah te postane ob misli, da bi nekatere od njih kaj lahko postale realnost, ali vsaj vzorec, po katerem naj bi se ravnali bodoči mogočniki. Pred našimi očmi so se dobesedno sesule vse vrednote in s strahom v srcu se je v človeku porajalo vprašanje, kaka in kako močna je sploh bila vez med nami, ki popušča že ob prvih naletih podivjane kolektivne zavesti, ki zaskrbljeno pismo z bodrilno vsebino izkoristi kot politični vzvod za ločevanje ljudstva od legitimnega vodstva. Še več je takih in podobnih vprašanj, a hkrati tudi vse več spoznanja, da ta čas terja od vsakega, ki vidi vsaj nekoliko dlje od svojega nosu, opredelitev in brez dvoma pogum tej opredelitvi ostati zvest. Tveganje seveda je, morda tudi v tem, da se znajdeš na spisku nezaželenih, prilepijo ti etiketo protisocialističnega in vseh tistih imen, ki jih kot po tekočem traku proizvajajo populistična gibanja v vsej svoji preprosti in enosmerni ljudskosti.

Vendar, olajšanje je prišlo, ne sicer samo od sebe, tudi kot izraz trdne volje velike večine delovnih ljudi in občanov, kot izraz odgovornosti najvišjega vodstva za jutrišnjo podobo našega skupnega življenja.

Ni slučaj, da smo v tem obdobju čuli besedi AVNOJ, avnojski večkrat kot v vseh zadnjih dvajsetih letih. Ob tegobah sedanosti in premiku v smer, ki je nismo želeli, smo se bili skorajda prisiljeni vrniti na čisti izvir, ki redkobesedno in elementarno izraža voljo nas vseh po življenju v skupni domovini. Kar oddahnemo si lahko, da so avnojski sklepi bili zapisani predvsem s srcem in jih zaradi tega ni mogoče malčiti niti z najbolj birokrat-

skim pojmovanjem skupnega, ne z zvižnostjo pravniškega. Ostajajo takšni kot ob rojstvu, med nami pa spoznanje, da v večnarodni državi nacionalno vprašanje ni nikoli dokončno rešeno, da so vsa stanja v bistvu faza tega reševanja. Zato tudi spoznanje, da zgolj ena seja, četudi tako pomembnega organa kot je CK ZKJ, ne more dokončno in za vse čase zaobrniti stvari. Počisti lahko le navlako preživelega in odpre pota, ki jih bomo skupno ubirali v bogatejšo prihodnost brez občutka, da je kdo zmagal ali ostal poražen že na samem začetku. To pa je 17. seja CK ZKJ brez dvoma storila in dokazala, da je prevladal razum in široka koalicija znotraj ZKJ, ki ji je moto izvedba treh, za nas vse tako potrebnih reform.

Ljudje nočejo živeti v krizi, vendar mi z njo živimo že vrsto let. Zaradi tega je tak način življenja pustil globoke posledice v zavesti ljudi in obstaja strah, da tako pri političnem delu z ljudmi kakor pri snovanju strategije za izhod iz ekonomske krize ne upoštevamo njene prave razsežnosti. Nezadovoljstvo vseh vrst se kaže v želji po samoorganiziranju, ki je različno orientirano, po nezaupanju, ki se manifestira na različne načine, kakor tudi v apostrofirani apolitičnosti in zapiranju v lastni krog. V reševanju krize vseh vrst se vendarle zdi, da je v ospredju potreba po reševanju ekonomskih odnosov in ekonomike nasploh. Temu pritrjuje tudi zagnano normativno reševanje tega področja v ustavnih amandmajih. Čas je, da ugodno politično klimo pretopimo v kreativno akcijo, ostaja le vprašanje, kako in s katerimi potenciali. Vsekakor moramo najprej vzpostaviti odnose medsebojnega zaupanja, ki naj podprejo splošno usmeritev za boljše proizvodne rezultate. S pričakovanim sprejemom paketa gospodarskih zakonov pričakujemo izboljšanje gospodarskega položaja na makro nivoju; ki mora spodbuditi rast v vseh okoljih. Velja pa, sedaj še veliko bolj kot kdajkoli prej, da brez boljših proizvodnih rezultatov ne more biti upanja na vstop v vrste uspešnih in bogatejših. V želji čim prej preseči slabo ekonomsko stanje in negativna gibanja, se še vse premalo zavedamo, da nista edina sovražnika inflacija in ponekod resda neustrezna zakonodaja in morda še zgrešen položaj bank. Mnogo hujša se mi zdi vdanost v razmere in iz nje izhajajoča nemoč spreminjati stanje, pomanjkanje razvojnih konceptov, vztrajanja na starih tehnologijah, slaba poslovna organiziranost, skratka splošna neuspešnost našega gospodarstva. Tudi tu velja, da je osrednje gibanje napredka človek, a zdi se, da bo njega najteže

preobraziti. Menim, da bomo na tem področju morali pričeti razmišljati in delati v mnogočem drugače, kot smo doslej, predvsem pa pospešeno odpirati možnosti, da se mladi strokovnjaki dokažejo na konkretnih problemih v konkretnem okolju. Uspešnost poslovnih delavcev moramo ugotavljati na osnovi pozitivnih trendov in kvalitetne rasti, zavreči bo treba lastninsko pravico na delovno mesto in le boljši rezultat dela je tisti, ki daje pravico do višjega osebnega dohodka. Zaradi premajhnega domačega trga bo izvoz še naprej nujen, obenem pa seveda tista nepristranska referenca, ki bo jasno pokazala lastno konkurenčno sposobnost in mnogokje spoznanje o vse večji oddaljenosti od najboljših. Ne za objokovanje in obup, marveč za poduk in napor zmanjšati zaostanek za njimi. Izliv je velik, naše možnosti pa niti ne tako slabe. Bolj kot kdajkoli doslej je usoda v naših rokah. Imamo znanje, vemo, kako, toda treba je tudi hoteti stopiti v bogatejšo, bolj demokratično, pravno družbo, v socializem po meri človeka.

Še nekaj je v teh kriznih časih postalo očitno. Namreč, da mimo demokratične ni druge poti za uresničitev koncepta reform. Ni mogoča uporaba izrednih sredstev, ni mogoča prisila kogarkoli v karkoli.

Na razpolago imamo dovolj demokratičnih sredstev, zato bomo tudi v prihodnje odločno reagirali na vse poskuse uporabiti druga, nedemokratična, tudi represivna sredstva. Ob tem se bomo v popolnosti zavedali svoje odgovornosti, ki jo imamo do drugih v skupni državi in iskali zaveznitvo pri vseh, ki imajo enake interese za temeljite družbene spremembe in ki nosijo v srcu jasno podobno ponosno samoupravno, socialistično, neuvrščene, Titove Jugoslavije.

Človeško je, da v življenju prevladuje optimizem, veselimo se, da imamo zanj tudi tehtne razloge. Na nas je, kako jih bomo znali obrniti sebi v prid. Če jih ne bomo mi, naj na naša mesta čim prej stopijo tisti, ki bodo to zmogli. To navsezadnje dolgujemo ljudem, generacijam, ki prihajajo, in ideji, kateri smo se zavezali. Prenova bo zahtevna, neizprosna in nepodkupljiva. Tudi zaradi tega in pripravljenosti vztrajati na njej je letošnji praznik republike drugačen od prejšnjih, razbremenjen veličine preteklega, bolj zaveza sedanosti, nam vsem bližji in zato toliko bolj naš. Proslavimo ga ponosno z zavestjo, da smo tudi kot narod storili vse, da naša mnogonacionalna federacija najde svoje mesto v svetu in Evropi in da predvsem nam samim, ki v njej živimo, vrne samozavest in varnost, ki smo je prav zdaj najbolj potrebni.

VOJNOTEHNIČKI INSTITUT KoV

DODELJUJE

PLAKETU VTI KoV

Železarni Ravne,
Ravne na Koroškem

ZA IZUZETNE REZULTATE POSTIGNUTE U SARADNJI SA
VOJNOTEHNIČKIM INSTITUTOM KOPNENE VOJSKE JNA

BEOGRAD, 03. 11. 1988.

DIREKTOR
general-major
dr Aleksandar Radović, dipl. inž.

ZASLUŽENO PRIZNANJE

Jože Žunec

PRIČAKOVANJA...

Upravičeno pričakovanje, da smo končno uspeli ukrotiti neugodna cenovna gibanja v proizvodnji jekla, se ni uresničilo. Neugodne škarje cen so bile eden najpomembnejših dejavnikov, ki so neposredno vplivali na rezultat obračuna za tričetrtletje. V enem mesecu in pol je bila porušena celotna zgradba, od katere smo pričakovali razmeroma ugodne rezultate. Kontrolirane cene na izhodu in izredno velik pritisk na vходу zaradi pomanjkanja nekaterih materialov (predvsem starega železa) pomenijo za proizvodnjo jekla izredno zapleten in težko rešljiv problem. Draga energija pa samo še otežuje stanje.

Institut za ekonomsko diagnozo in prognozo Visoko ekonomsko-komercialne šole Univerze v Mariboru ugotavlja v brošuri »Dinamika in premiki v strukturi cen pri industrijskih proizvajalcih v Sloveniji v letu 1987«, da je rast cen v črni metalurgiji do novembra 1987 bistveno zaostajala za rastjo povprečnih cen industrijskih proizvajalcev. Cene za črno metalurgijo so bile pod neposredno administrativno kontrolo. Razlikovati pa je treba med proizvodnjo jekla ter proizvodnjo ferolegur, ki spadata v isti statistični razred.

Naj navedem podatke iz omenjene raziskave. Cene valjanega, okroglega, poboljšane jekla (reprezentančni proizvod) je od septembra 1986 do septembra 1987 porasla za 88 %, medtem ko so glavni vhodni materiali porasli z višjimi stopnjami:

- električna energija za 160 %
- staro železo za 105 % (uvoženo za 88 %), njegova cena je bila za 27 % nižja kot domača)
- ferolegure za 120—130 % (uvožen feromolibden za 107 %)

Rezultat takšne dinamike cen je močno oslabil proizvajalce jekla. V zelo grobi obliki smo to tudi občutili na Ravnah. Novemberski ukrepi so deloma zvrli nadaljnjo dispariteto, majski ukrepi so vtili upanje. Že junija se je začel pritisk na vhodne cene, v drugi polovici avgusta pa vdrl z vso silo in se z nezmanjšano močjo nadaljeval v septembru. Posledica je v izredno slabem rezultatu v Železarni

Ravne v septembru, ko je zaradi tega bilo za več kot 10 milijard izgube v vroči jeklarski verigi (Jeklarna — Jeklolitarna in Jeklarna — Valjarna — Jeklovlek).

Na Ravnah ocenjujemo, da so se škarje v letu 1988 še dodatno razprle v škodo proizvodnje jekla. Podatki kažejo, da so cene vhodnih materialov v letu 1988 hitreje rasle kot cene naših metalurških izdelkov. Razlika v 9 mesecih med ceno valjanega paličastega jekla (ki je rasla za 12 indeksnih točk bolj kot jeklolitina) in ceno starega železa je 25 indeksnih točk ter ceno grafitnih elektrod, kjer je razlika 32 indeksnih točk; oboje v škodo valjanega jekla. Še en primer: razlika med livarskim peskom in jeklolitino je 76 indeksnih točk v korist peska. Navedeni so samo nekateri materiali, podobno pa se je dogajalo z drugimi surovinami in materiali.

Takšna neugodna gibanja, ki zdaj že tretje leto pestijo proizvodnjo jekla, imajo izredno resne posledice. Proizvodnja jekla ni sama sebi namen. Proizvodnja jekla pomeni tudi stabilnost družbe, pomeni pa tudi nacionalno suverenost. Jeklo je ena najpomembnejših tvarin sodobne družbe. Zakaj potem takšen odnos do te panoge? se sprašujejo jeklarji. Verjetno niso zbrani v tej panogi najslabši delavci in so zato rezultati tako slabi. Iz poslovnih rezultatov železarn v Jugoslaviji lahko sklepamo, da je ta panoga najbolj zapostavljen del jugoslovanskega gospodarstva.

Ni korektno govoriti samo o zunanjih vzrokih in njihovih posledicah. Moram zapisati, da ukrepe, ki v Železarni Ravne veljajo že skoraj dve leti, še vedno nedosledno izvajamo. Čeprav je že dosedanje ukrepanje pomagalo, da je izguba približno trikrat manjša, kot bi bila, če teh ukrepov ne bi vsaj v večjem delu upoštevali.

Značilen je primer Jeklarne, ki je ob ugodnejših potroških in izpleni v letu 1988 v primerjavi z obdobjem 1984—87 uspela po uspešnem poslovanju zadnja leta pridelati izgubo (1,11 milijarde), čeprav bi samo na račun manjših specifičnih porab elektrod in električne energije morala iztržiti skupni prihranek za nave-

deni dve porabi v velikosti 2,1 milijarde, da ostalih, sicer ugodnejših specifičnih porab materialov in izplenov ne upoštevamo.

Upravičeno pričakujemo, da bodo neskladja cen v prihodnjem obdobju odpravljena. To pa ne bo dovolj. Z rezultatom nad tako imenovano pozitivno ničlo ne smemo biti zadovoljni, ampak moramo nadaljevati z doslednejšim izvajanjem vseh aktivnosti, ki so naravnane k boljšim poslovnim rezultatom.

Naš jutri nam bo zagotovila cenena proizvodnja z najvišjo kvaliteto proizvodov in hitro dobavo kupcem. Za vzor si jemljemo najboljše na svetu. Naš cilj mora biti, da jih dosežemo. Povprečnost nas bo odpihnili s svetovnega trga, s katerim se v zadnjem obdobju zelo smelo spogledujemo.

Kljub velikemu deležu zunanjih vzrokov za slab položaj delavcev v proizvodnji jekla pa je treba vseeno upoštevati, da ni manj pomembno delo v delovni organizaciji in da bo v stabilnejših razmerah interni delež prevladujoč. Zato je nujno nadaljevati z vsemi prizadevanji (ne bi jih našteval, saj so poznani vsem zaposlenim), da bodo naši proizvodi, posebno tisti z visoko stopnjo obdelave (stroji, valji, orodja, rezila in drugo), ki spadajo v strojno predelovalni kompleks konkurenčni na svetovnem trgu. Ni skrivnost, da imamo kljub vsemu še rezerve, ki niso zanemarljive, ki pa naj bodo rezerve za danes in ne šele za jutri. Jutri bo lahko že prepozno.

Cenovna neskladja naj bodo tudi zadnji signal, da pohitimo z dokončanjem strateško planiranih programov prestrukturiranja. Pohiteti moramo na zgornji nivo proizvodnje plemenitih jekel in zlitin na osnovi niklja in v končni fazi tudi titana. Zmanjšali bomo tako velike količine vhodnih materialov, izkoristili naše znanje in inovativnost, boljše izkoristili postavljene naprave in opremo, ki so že v osnovi koncipirane za kvalitetno, ne pa masovno proizvodnjo. Končni učinek pa bomo iskali v čim večji finalizaciji metalurških polproizvodov.

Vendar, treba bo hiteti in se ne zadovoljevati s tradicijo in samozadovoljstvom.

Dušan Vodeb
Brane Žerdoner

Vključitev motivacije in organizacije v prestrukturiranje Železarne Ravne

POVZETEK

V času ekstenzivnega razvoja panoge in države je bil osnovni poudarek v gradnji tovarn in naprav, ljudje so izvajali plansko zastavljene cilje v državnem sistemu razporejanja resursov. Tej politiki smo podredili vse organizacijske in motivacijske vzroke za ustvarjanje planskih nalog, ki so bili pretežno usmerjeni v gradnjo, veliko manj v izkoriščanje in inoviranje posameznih sistemov. V samem začetku gradnje je bil premalo prisoten vidik, da se bo ustvarila nova vrednost v tovarni ne samo z modernimi napravami, ampak tudi z delom in upravljanjem delavcev. Delavci bodo poleg svoje strokovne izobrazbe morali biti tudi ustrezno organizirani in motivirani. Organizacijo dela in motivacijo delavcev v tehniško-tehnoloških enotah smo ves čas reševali po enakih ustaljenih poteh, kljub dejstvu, da se osnovni pogoji dela z različnimi napravami zelo razlikujejo. V prihodnje bomo morali na naše naprave gledati drugače, če bomo želeli iz sistema pridobiti več in boljše.

Danes se v naše odnose počasi prikraja strah ali tiha bojazen samozaupanja. Delavčeva sposobnost in delovna efektivnost je vse bolj na preizkušnji. Varnost vezi med tovarno in državo počasi slabi. Gradi se na obratnih poteh in novih zakonih. Uspešnost poslovanja delovnega sistema bo predstavljala osnovno celico varnosti in delovne stimulacije delavca. Uspešen sistem bo tisti, ki bo znal z organizacijskimi in motivacijskimi metodami iz trenutnega stanja povečati svojo rast in za svoj razvoj poiskati poti pravilni inovaciji svojih programov ali pa se bo z novimi izdelki potrdil na trgu. Delavec s svojim ustvarjalnim in inovativnim delom mora postati novo gibalno razvoja, kar se bo odražalo v ustvarjalnih odnosih in samozavesti sistema. Iz tako ustvarjenega bomo sposobni realno usklajevati potrebe družbe, zahteve nadaljnjega razvoja sistema ter naše potrebe po solidarnosti in standardu delavcev. S tem izzivom se delavci vse bolj srečujemo. Na začetku takih razmišljanj nam je nelagodno, saj nismo navajeni takih odnosov, počasi pa se vse bolj zavedamo, da je to edina rešilna pot iz stanja, v katerem smo.

V naši družbi vse bolj poskušamo ustvariti učinkovitejše in preprostejše motivacijske in organizacijske modele. V prispevku želimo prikazati možnosti za ta dva vzroka ustvarjalnosti v pogledih na razvoj metalurške panoge. Razvoj jugoslovanske metalurške panoge je okvir, v katerem delamo in grupacija nam določa osnovne pogoje gospodarjenja. V Jugoslaviji sedaj intenzivno pripravljamo program razvoja črne metalurgije do leta 2010. Prikazali bomo osnove tega programa, kar pomeni za našo železarno en pogled na razvoj. Drugi okvir je razvoj črne metalurgije v evropski skupnosti, kjer bomo opisali delo in rezultate jeklarskega kolokvija ASK.

RAZVOJ ČRNE METALURGIJE V JUGOSLAVIJI DO LETA 2010

Razvoj črne metalurgije v Jugoslaviji

Z definiranjem osnov črne metalurgije se pri nas ukvarja posebna skupina strokovnjakov, ki so pripravili naslednja izhodišča nadaljnjega razvoja. Poizkusili bomo opisati njihova izhodišča in jih primerjali s sedanjim stanjem in zastavljenim razvojem naše železarne.

Izhodišča razvoja črne metalurgije v Jugoslaviji

Maksimalno upoštevanje zahtev domačega tržišča z gotovimi jeklenimi izdelki v obsegu, asortimentu, kvaliteti in dinamiki porabe, na osnovi tega se bo zasnova razvoj zmožljivosti in tehnologij.

Neprestano zniževanje uvozne odvisnosti končnih izdelkov za potrebe domačega tržišča od približno 20 % na 10 % v letu 2000.

Izvoz izdelkov črne metalurgije se bo zasnova na občasnih višjih v določenih asortimentih, ki se bodo pojavili na osnovi neprilagodljivosti metalurških zmožljivosti zaradi sprememb porabe iz leta v leto.

Proizvajalci končnih izdelkov bodo posebno podpirali izvozno orientirano industrijo, v prvi vrsti industrijo predelave kovin kot največjega izvoznika, s čimer bo črna metalurgija stalno prispevala k posrednemu izvozu in izboljševanju devizne bilance.

Stalna skrb bo za izboljšanje vstopne strukture surovin in energije z namenom znižanja devizne obremenitve po toni jekla. Podpirali bomo razvoj take domače kovinsko-predelovalne industrije, ki bo lahko

več sodelovala v proizvodnji opreme in izgradnji zmožljivosti v črni metalurgiji kot tudi drugih industrijskih vejah.

Pri razvoju zmožljivosti črne metalurgije bomo dali prednost izrabi že postavljenih zmožljivosti in infrastrukture. Nove zmožljivosti bomo gradili po načelih skupnih vlaganj znotraj panoge, tam, kjer so že pogoji za racionalno investiranje. S tem se bo izboljšala ekonomičnost proizvodnje in hitreje bomo odpravili razlike med primarno in predelovalno fazo proizvodnje.

Pri uresničevanju programa razvoja bomo dali prednost zasnovam, ki se bodo realizirale s skupnimi vlaganji, raznimi oblikami poslovno-tehniškega sodelovanja in s kooperacijami s poslovnimi partnerji iz tujine, vse v skladu z veljavnimi zakoni in predpisi.

V razvoju črne metalurgije bomo dali prednost izrabi že zgrajenih zmožljivosti, kar bo prispevalo k izboljšanju ekonomičnosti proizvodnje in investiranja.

Znižale se bodo oblike specifičnih porab goriva, energije, uvožena goriva pa nadomestili z domačimi. Posebno se bo povečal delež izrabe sekundarne energije v črni metalurgiji. Inovacije in uvedba sodobnih rešitev v sedanjih zmožljivostih in tehnologijah bodo prispevale k izboljšanju delovnih in življenjskih razmer.

Potrebno je učinkovitejše razporejanje proizvodnih programov in proizvodnje novih izdelkov med železarnami. Širša uveljavitev znanstveno raziskovalnega dela z namenom, da se poveča efektivnost lastnih resursov.

Stalna racionalizacija izkoriščanja infrastrukturnih prometnih poti in njih kapacitet.

Predsednik PO mag. Jože Žunec je spregovoril delavcem ŽR na prvomajski proslavi

Naša bodočnost

Boljše povezovanje informacijskih sistemov.

Podpora novim organizacijskim oblikam v okviru črne metalurgije, ki bodo prispevali k boljšemu razvoju in poslovanju te gospodarske panoge.

Položaj Železarne Ravne v jugoslovanskem konceptu razvoja

V Železarni Ravne delamo na razvojnem planu do leta 2010. Če primerjamo naše poglede, kako se bomo razvijali, in osnove, ki jih postavlja združenje, vidimo v konceptiranju razvoja bistvene razlike. Proizvodnja Železarne Ravne znaša v jugoslovanskem prostoru okoli 4 % vse proizvodnje. S takim deležem v količinskem smislu ne pomenimo veliko, veliko večji je naš delež v kvalitetnem pogledu in specifičnem asortimentu izdelkov. Dosedanji razvoj železarne je tiho upošteval lastne principe razvoja, ki so se vklapljali v jugoslovanski koncept razvoja panoge in se je zgledoval po svetovnem razvoju. Tudi danes, pri koncipiranju enotnih pogledov, kako preiti v novo stoletje, ne smemo pozabiti na naš jaz in prehojeno tehnološko tehniško pot.

Program Železarne Ravne se širi. Poleg na domačem se vse bolj uveljavljamo tudi na tujih trgih. Proizvajamo izdelke, ki prinašajo pozitivno poslovanje v tuji konkurenci. V železarni ni več osnovna doktrina razvoja proizvodnje jekla in ohranjanje dosedanje proizvodnje, ampak osvojen tehnološko znanje in fleksibilnost posameznih segmentov proizvodnje. Po tej doktrini bomo ohranjali tiste proizvodnje, katerih izdelki so lahko proizvedeni visoke tehnologije v svetovni konkurenci. Tem izdelkom bomo poiskali ustrezne reprove in jih racionalno inovirali. Osvajali bomo proizvodnjo novih izdelkov, v katerih bo najvišji možni delež našega tehnološkega znanja. Tak pristop zahteva bistveno večjo in boljšo povezanost proizvodnje s trgom in izdelki na njih.

Zastavljeni cilj bomo uresničili z ustreznim organiziranjem in vodenjem proizvodnje, doseči moramo znižanje proizvodnih stroškov in večjim izplnom vloženega materiala, energije, dela, kapitala in znanja.

Tak pristop k realizaciji je možen edino s spremenjenim načinom planiranja in organiziranja v proizvodnji.

Osnovne razlike med našimi razmišljanji in razmišljanji v okviru jugoslovanske metalurgije so v naslednjih pogledih. Železarna Ravne sprejema svetovni trg kot izziv za uspešen nadaljnji razvoj, saj ga od doktrine zagotavljanja samo kvalitete širi tudi na uspešno pozitivno prodajo konkurenčnih izdelkov in čiščenje svojih programov. Jugoslovanska metalurgija ostaja zaprta in samo viške plasira na tuje trge, ostaja v okviru zastavljenega koncepta dosedanjega razvoja in ga ne želi bistveno spremeniti v svoji strukturi in stroških.

Železarna Ravne vidi svojo uspešnost izključno v povezovanju v reproverigah, to je v končnih izdelkih, svojih ali drugih, kjer se nahaja naše jeklo. Zahtevam finalnih izdelkov počasi podreja svoj osnovni razvoj in išče stične točke za skupne nastope in vlaganja. Skupen razvoj gradimo v smeri reševanja problemov končnega izdelka in njegove uporabe. V naš svet prihaja vse več novega znanja in novih strok, ki jih je treba strokovno obvladati in zadovoljiti.

Nove zmogljivosti bomo gradili izključno za potrebe trga, kjer bomo prisiljeni prinesiti v jugoslovanski prostor proizvodnjo novih materialov in metalurških finolov. Če podrobneje pogledamo proizvodno strukturo jugoslovanskih železarn, ugotovimo, da osvajanje novih tehnologij in izdelkov pomeni za našo železarno tisto pot, ki so si jo izborili naši predhodniki. V tem primeru gradimo na tradiciji in osvojenih tehnoloških znanjih v metalurgiji. Doktrina prehoda iz črne metalurgije v belo nam bo zagotovila tudi nadaljnji razvoj obeh osnovnih panog in kreativno podporo vsem trem reproverigam na Ravnah.

Do leta 2010 v železarni iščemo tiste poti skupnega usklajenega razvoja in proizvodnje, da bomo z mešanico novih programov v malih fleksibilnih serijah in s čiščenjem dosedanjih programov lahko proizvedli toliko nove vrednosti, da bomo zadovoljili vse potrebe po razvoju družbe in delavcev.

POVEZOVANJE IN RAZVOJ ČRNE METALURGIJE V EVROPI

Usmerjanje, povezovanje in razvoj posameznih panog v Evropi poteka prek avtoritativnih institucij, kjer se za zaprtimi vrati dobe nosilci razvoja iz posameznih panog. Za nas je bilo pomembno posvetovanje v Aachenu v poletnih mesecih, kjer so bili prisotni najvplivnejši strokovnjaki ne samo s področja metalurgije, ampak tudi iz predelave jekla. Izhajajo iz spoznanja, da danes ni več možno ločiti problemov tehnike proizvodnje in preoblikovanja od uporabe materialov, ekonomike proizvodnje in optimiranja lastnosti materialov. Interdisciplinarnost je edini način medsebojnega dela in vodilo h konkretnim rezultatom v zadovoljstvo vseh, od proizvajalcev do porabnikov.

Na teh dveh se soočijo z dosežki iz posameznih panog in uskladijo dolgoročni razvoj razvojnih institucij in posameznih panog. Države v okviru teh doktrin usklajujejo pogoje gospodarjenja teh panog, na poslovnih sistemih pa je, da se potrdijo v kakovosti, dogovorjeni politiki in rokih. Delovne teme so poznane nekaj let vnaprej in tudi točno se ve, kdo kaj dela in za kaj je zadolžen. Delo se razporeja po zmoglostih, ne po potrebah. Kolokvij je poslovno strogo zaupen, kar se vidi iz tega, da so na tak kolokvij udeleženci pisno vabljeni. Vabljeni predstavljajo strokovni vrh v posameznih panogah.

Za nas so zanimivi njihovi pogledi, kako se bodo usmerili v prihodnje. Po posameznih strokovnih grupacijah so si postavili naslednje usmeritve za nadaljnje delo.

Izdelava železa in jekla

Novosti v razvoju proizvodnje železa in jekla so vezane na izboljšanje proizvodnih linij in na integriranje posameznih faz tehnoloških procesov. Največ pozornosti so namenili predobdelavi in naknadni obdelavi tekočega surovega jekla. Predobdelava jekla je usmerjena v napredek merilne tehnike, modele vodenja procesov, postopke krmiljenja, kontrole in optimiranja porabe energije. Sestavi jekla so namenili veliko pozornost, predvsem v specifična področja uporabe in izpolnjevanje zahtev vsebnosti spremljajočih elementov. Za ekonomiko je pomembno kontinuirano litje, kjer so novosti usmerjene v zmanjševanje števila korakov v procesu preoblikovanja. Cilj jim je litje dimenzij, ki so čim bližje končnim porabnikom v zadovoljivi kakovosti. Koncept se že uresničuje v industrijski uporabi. Vse bolj se povezuje jeklarstva in valjarska tehnika z namenom, da bi dosegli veliko fleksibilnost in 100% ponovljivost pri ustrezni kakovosti izdelkov.

Materiali

V razvitem svetu ne razpravljajo več o uporabnosti in prihodnosti jekla kot gradbenega materiala. Njegova vloga in struktura porabe je znana in svoje delo usmerjajo v izboljšanje povezave med trdnostjo in žilavostjo posameznih vrst jekla. Iščejo povezave med zakonitostmi lomne tehnike in mehanskimi lastnostmi za posamezne vrste srednjih in nizkih kvalitet jekel in njihovo uporabo. Delo je zanimivo zato, ker vse več empirike nadomeščajo s simulacijami in napovedmi v laboratorijih. Natan-

čne rešitve zahtevajo veliko znanja, matematike, fizike, stroke, grafično in softversko podporo v računalnikih. Za naš razvoj je pomembna ugotovitev, da se uporaba visokokvalitetnih jekel umika cenejšim, ki jim natančneje določimo njihovo uporabnost. Nam ostane priporočilo, da se bodo visokokvalitetna jekla uporabljala samo v tesni povezavi s porabniki. Z vzpostavljanjem povezav med uporabo in proizvodnjo bomo našli pravo prihodnost naših jekel in usmeritve v visokokvalitetnem programu proizvodnje jekel.

Preoblikovalna tehnika

Osnovne teorije plastičnosti in simulacij preoblikovalnih procesov so danes običajna sredstva za optimiranje in načrtovanje novih naprav in inovacij dosedanjih. Uporaba računalniške tehnike na tem področju izjemno hitro napreduje. Planiranje, razne simulacije preoblikovanja, kontrola procesa, gospodarjenje z energijo in vložnimi materiali so danes v osnovi vgrajene v sodobne preoblikovalne naprave. Avtomatizacija valjarn izpred desetih let se danes nadaljuje v organizaciji in krmiljenju procesa. Razvoj gre v smer integriranih sistemov, ki so popolnoma avtomatizirani v več hierarhično povezanih nivojev. Taka usmeritev zahteva izdelavo jekla enakomerne kvalitete in karakteristik, fleksibilnejšo organizacijo in veliko novega znanja.

Povzetek letošnjega posveta AST

Razviti svet se bo v metalurgiji in nadaljnji predelavi usmeril v skrajševanje procesne verige, fleksibilnejše sisteme proizvodnje in dal velik poudarek termomehanski obdelavi. Vse težnje so usmerjene v neprestano iskanje bolj gospodarnih in dinamičnejših postopkov, ki bodo sposobni zadovoljiti vsakega kupca. Zelo močno je povezovanje znotraj industrij in razvojnih institucij. Vse več empirike se nadomešča z matematičnimi simulacijami, odpirajo se nova področja in medsebojne zveze med preizkusi ter lastnostmi jekla, vodenje in racionalizacija procesov se izvaja po kibernetskih principih vodenja. Raziskovalci se vse več ukvarjajo s problemi uporabnikov. Prepleta se divja konkurenca za iste cilje, ki so dogovorjeni in usklajeni v državni politiki. Zaščititi se tisti del industrije, ki pomeni propulziven razvoj. Pri natečajih imajo možnost vsi, samo kriteriji in njihovo spoštovanje izloči slabe in nesposobne.

Možnost Železarne Ravne v svetovnem razvoju

Ko analiziramo in ugotavljamo svetovne trende in naše možnosti, vidimo naš realni zaostanek za svetom. Kljub vsemu smo v posameznih segmentih proizvodnje blizu svetovnim trendom. Večplastnost odločanja in prisotnost posameznih interesov nas slabi v konkurenčni bitki. Imamo osnovne pogoje razvoja po svetovnih merilih, samo sprostiti bi morali ves ta zavrti potencial, tako na nivoju železarne kot širše, na inštitutu in fakultetah. Primerjava s svetom nam daje kriterije za ukinjanje nekoristnih proizvodenj, predolgega vlačjenja posameznih ciklov v proizvodnji, za racionalnejše organiziranje in vodenje podjetja. Svet priznava samo napredek, preživelo pusti, da odmre ali pa se v konkurenčnem

boju lahko ponovno postavi na noge v novi obleki ali programu. Strogo spoštuje predpisana pravila igre in daje strokam vso podporo, da se uveljavijo v konkurenčnem boju. Ravno zaradi teh načelnih pristopov v razvitem svetu postaja jeklarska panoga profitabilna, vendar je treba pri tem videti tudi, zakaj in pod kakšnimi pogoji neusmiljenega boja. Marsikak novi obrat je bil ustavljen, delavce so preusmerili drugam, pretresa jih sociala, vendar zaupajo razvoju in vse eksaktnostim metodam, ki potrebujejo v redni proizvodnji vse manj ljudi. Niso obremenjeni z resnico, da več znanja pomeni manj zaposlenih in drugačno zaposlitveno strukturo, zavedajo se, da je to edina pot za doseg večjega dohodka.

NUJNOST RAZVOJA ORGANIZIRANOSTI V PROCESU PRESTRUKTURIRANJA ŽELEZARNE RAVNE

Razviti svet obravnava organizacijo kot izrazito praktično veščino. Za razliko od pristopa, znanega v Jugoslaviji, tam pojma reorganizacij kot kampanjskih aktivnosti, skorajda ne poznajo. Veliko bliže jim je razvoj organiziranosti kot stalen proces, ki spremlja tehnično-tehnološki razvoj in spremenjene tržne pogoje. Tak pristop je posledica spoznanja, da je organizacija le sredstvo za doseg ciljev in da je prisotnost enega izmed treh vzrokov zadosten in nujen pogoj, da se spremeni tudi organizacijska oblika. Ti vzroki pa so:

- a) spremenjeni tržni pogoji
- b) predvidene spremembe v razvoju podjetja
- c) slabo funkcioniranje obstoječe organizacije

Poskušajmo zelo na kratko presoditi položaj Železarne Ravne v luči omenjenih vzrokov za spremembo organizacije.

Spremenjeni tržni pogoji

V Železarni Ravne mesečno ugotavljamo spremenjene pogoje na prodajnem trgu. Naročil za mnoge proizvodne programe primanjkuje, posebej za manj zahtevne, prodajni pogoji so zmeraj ostrejši, terminsko in kvalitetno doseganje sprejetih naročil sta vedno pomembnejša dejavnika

pri iskanju novih naročil. Dohodka na račun višjih cen ni.

Ali se naša organizacija lahko pravilno odzove na tako spremenjene tržne pogoje? Ali smo dovolj fleksibilno organizirani? Mislim, da ne!

V času, ko smo bili razdeljevalci naših izdelkov, ko smo lahko prodali skoraj vse, kar smo proizvedli, nismo pripravili organizacijskih sprememb in kadrovske agresivnega razvoja, da bi lahko danes hitro in pravilno reagirali. Ves čas smo razvijali proizvodno miselnost, današnji čas pa zahteva ravnanje po tržni filozofiji — podprto z organizacijsko strukturo in sistemom upravljanja.

S tega vidika razvoj organiziranosti ni samo nujen, je skoraj že prepozen.

Načrtovani razvoj (prestrukturiranje) Železarne Ravne

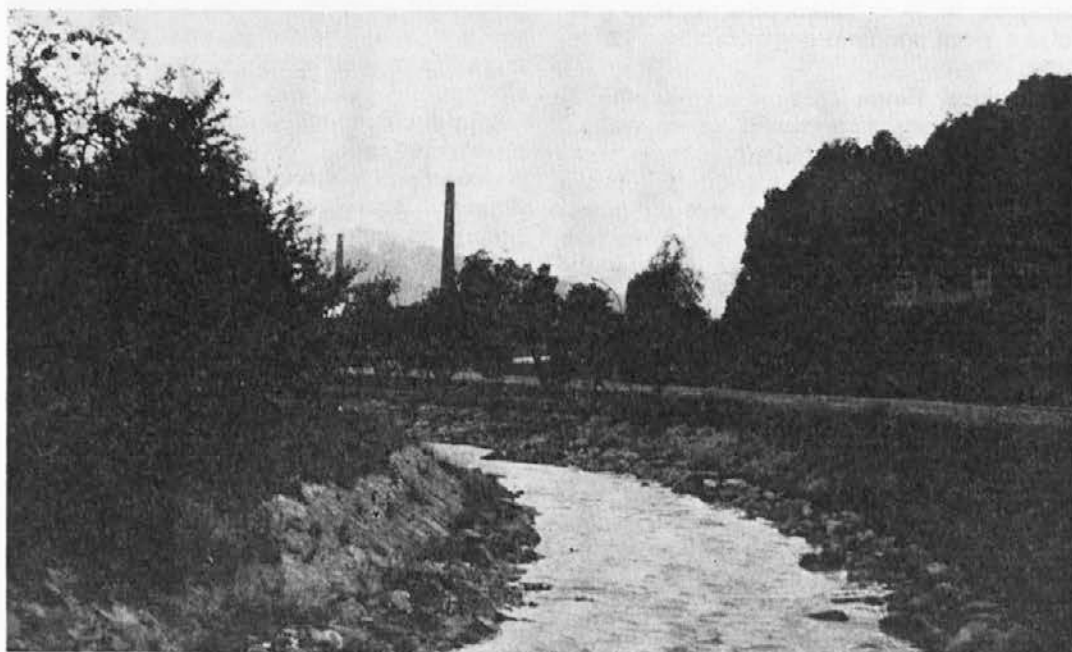
V prejšnjih poglavjih smo lahko razbrali, da je prihodnost Železarne Ravne lahko samo v kadrovskem razvoju (ne količinski rasti), ki pa ga lahko dosežemo samo ob zelo racionalni delitvi dela. Potrebujemo večje število novih izdelkov, ki bodo povečali naš tržni učinek, bodo pa vsrkali več našega znanja, saj nam ne more biti v ponos, da današnja generacija poprečno 34 let starih delavcev v Železarni Ravne dosega več kot polovico realizacije s prodajo izdelkov, razvitih pred 25 leti. Tudi ta vidik naravnost zahteva spremembo organiziranosti.

Funkcioniranje obstoječega sistema

Prisotnosti tega vzroka ni treba posebej dokazovati v letu, ko se srečujemo s padanjem realnih osebnih dohodkov, s slabšanjem tekočih rezultatov, z veliko pasivne resistance. Različni sistemi so postali ovira drug drugemu.

Vse to bi v katerem koli podjetju v razvitem svetu bil zadosten razlog za takojšen razvoj organiziranosti.

Teh dejstev se zavedamo tudi v Železarni Ravne, pa vendarle naše reakcije niso podobne tistim, ki jih poznamo iz »zahodne prakse«. Vzroki za to so širši (veljajo tudi za druge) in tudi naši specifični.

Proti fabriki

Največja ovira je dejstvo, da je organizacijska struktura (po sedaj veljavni zakonodaji) **podružljena veda**, saj o njej enakopravno odločajo (in to referendumsko) vsi zaposleni. Spoznanja stroke so torej v procesu odločanja podvržena raznim »političnim kompromisom«.

Drugi pomemben razlog pa je seveda naše znanje oz. razmišljanje (pogojeno s preteklimi izkušnjami), da so reorganizacije občasne kampanje, odvisne od sprememb normativne zakonodaje in da morajo takrat sprejete rešitve veljati »večno«. Zelo daleč smo od dejstva, ki je v razvitem svetu znano, da lahko organizacijsko rešitev ocenijo šele takrat, ko jo vpeljejo.

Še bolj, kot smo potrebni sprostitev mikroorganizacijskih spon (to nam obeta nova zakonodaja) in sprememb pristojnosti odločanja o njih (tudi to nam obeta nova zakonodaja), smo potrebni sprememb na področju filozofije in vsebine organizacijskih razmišljanj ter mikroorganizacijske izpeljave zastavljenih ciljev.

V organizacijski vedi že nekaj časa tečejo razprave o **novi organizacijski paradigmi**.

Za današnjo razpravo lahko izluščimo samo nekatere elemente:

— Sprememba v načinu vodenja (tu gre preprosto za »usmerjenost k ljudem«, za iskanje »produktivnosti skozi ljudi«; tako stopajo v ospredje kupci (čim »bliže h kupecu«); več se zaupa zaposlenim (avtonomne delovne skupine), širše je porazdeljena moč (poliarhične porazdelitve).

— Ni več stalne organizacijske strukture: organizirajo se »podjetja znotraj podjetij«, spodbuja se notranja tekmovalnost, preganjajo se monopoli vseh vrst.

— Spodbuja in omogoča se inovativna klima, od načela »vse je predpisano«, prehajamo k načelu »nič ni predpisano«, zmeraj manj je birokratske in toge organizacije.

— Neguje se takšna kultura organizacije, ki temelji na ponosu podjetja, na pripadnosti zaposlenih k podjetju, na skupnih vrednotah.

Takšna izhodišča so torej skupna uspešnim podjetjem, te vsebine so tiste, ki se lahko primerjajo, ne pa organizacijske oblike. Torej so si lahko podobni veliki koncerni in mala podjetja, če sledijo istim načelom, in so si lahko zelo različna podjetja s sicer podobno organizacijsko strukturo.

Železarna Ravne mora v svojih prihodnjih dejavnostih upoštevati ta spoznanja. Tudi zaradi možnosti, ki jih prinaša nova zakonodaja (Zakon o podjetjih in Zakon o delovnih razmerjih), predvsem pa zaradi nujnosti, o kateri smo spregovorili v tem poglavju. Jasno je, da moramo v nadaljnjih organizacijskih prizadevanjih upoštevati naslednja izhodišča:

— Železarna Ravne je dovolj velika, zato nobena nadaljnja širitev ne pride v poštev.

— Za sprostitev in zagon »velikana«, kakršen je Železarna Ravne, je potrebno več notranje podjetnosti: posamezni deli podjetja morajo postati organizacijsko samostojnejši in morajo sprejeti posledice svojega poslovnega rezultata.

— Decentralizirati je treba vse, kar je možno, centralizirati samo tisto, kar je nujno (predvsem z vidika upravljanja in odločanja).

— Z mikroorganizacijo zagotoviti večjo elastičnost in večjo profesionalnost; organizacijska povezava mora biti dosežena s pomočjo komunikacijskih mrež in ne s predpisi ter opisi del in nalog.

— Izpostaviti je treba strokovno in vodstveno odgovornost.

— Probleme je treba odkriti, ne pa skriti.

Te organizacijske spremembe pa je treba podpreti z novimi motivacijskimi sistemi. Za današnje stanje je predvsem značilno, da poznamo skoraj samo en mehanizem, to je osebni dohodek, ki ga uporabljamo za reševanje problemov na vseh področjih. Tako ga uporabljamo za reševanje organizacijskih problemov (izmet, odprema, reklamacije...), kadrovskih problemov (disciplina, neznanje...) in ergonomsko-ekoloških problemov (izjemne temperature, prah, nesreče...). Takšno stanje se v novih razmerah ne more nadaljevati. Osebnemu dohodku je treba zmanjšati »resor« reševanja nastalih prob-

lemov, večji poudarek morata dobiti kadrovska politika in sistem napredovanja. Priznati bomo morali trg delovne sile (tako zunanji kot notranji trg podjetja) in institut izgube delovnega razmerja. V bližnji prihodnosti nas čaka tudi spopad z interno pre zaposlenostjo oz. z ekonomskimi viški.

Vse to so mikroorganizacijski elementi, ki bodo tudi v naših razmerah postali enakovredni del organizacijskih sprememb. V svoji izpeljavi kažejo na (ne)uresničitev izhodiščnih ciljev. Zmeraj bolj postaja pomembna VSEBINA in zmeraj manj OBLIKA.

Jasno je, da gre za vsebinske spremembe, ki so nujne, in jasno je, da do njih ne bomo prišli v neki časovni točki, ampak v procesu. Le-ta pa ne sme biti predolg, saj bomo drugače izgubili naš glavni boj, to je dober poslovni rezultat in s tem možnost zagotavljanja osebnega in družbenega standarda.

Koroška partizanska pota „javke brez hajke“

V KOROŠKEM FUŽINARJU št. 2, 1988, je bil na strani 58 objavljen članek z naslovom »KOROŠKA PARTIZANSKA POTA«. V tem članku je bilo navedeno, da sta Osrednji odbor koroških partizanov v Ljubljani in Zveza koroških partizanov v Celovcu pristopila k izvedbi zamisli o ustanavljanju posebne transverzale, imenovane »KOROŠKA PARTIZANSKA POTA — JAVKE BREZ HAJKE«. S pomočjo krajevnih organizacij ZZB NOV v občinah Slovenj Gradec, Dravograd in Ravne na Koroškem so bile izbrane domačije oz. javke, kjer so se partizani pogosto oglašali in zadrževali s pozivom, da bralci citiranega članka glede izbira javk sporočijo svoje pripombe in obljubo, da bodo poslani spremembe oz. predlogi v opravičenih primerih upoštevani. V drugem delu tega članka so bile objavljene vse predlagane javke z navedbo domačije, morebitnim partizanskim imenom in naslovom.

Mimo citiranega članka, katerega vsebina velja seveda le za dejavnost in priprave na Koroškem (v občinah Slovenj Gradec, Dravograd in Ravne na Koroškem), je treba omeniti, da so se istočasno vršile takšne priprave tudi v Solčavi na Jezerskem, v Trziču ter na Jesenicah — za Slovenijo, ter v Pliberku, Podjuni, Železni Kapli, na Selah in Borovljah, v Slovenjem Plajberku, Šentjanžu in Šentjakobu v Rožu, v Zilski dolini, Celovcu in Velikovem — za Avstrijo.

Transverzala »JAVKE BREZ HAJKE« — KOROŠKA PARTIZANSKA POTA bo na ta način zajemala partizanske domačije — »javke« na južni strani jugoslovansko-avstrijske državne meje na Slovenskem in severno od te meje na Koroškem v Avstriji.

Med tem časom, t. j. od 25. 4. 1988 dalje, ko je bil uvodoma omenjeni članek

objavljen v Koroškem Fužinarju št. 2, so bila opravljena že vsa potrebna organizacijska, administrativno-tehnična ter ostala opravila za pričetek delovanja te transverzale. Natiskan je bil tudi ustrezen vodnik z naslovom »JAVKE BREZ HAJKE« (brošura v žepni velikosti). V tem vodniku so po rednih številkah navedene vse javke na Slovenskem (skupno 85) in v Avstriji (skupno 70) — torej vseh skupaj 155.

Iz tega vodnika navajamo skupne uvodne misli predsednika Skupnosti koroških partizanov v Ljubljani (dr. Tone Skobir-Drago) in predsednika Zveze koroških partizanov v Celovcu (Janez Wutte-Luc).

NE PRVI, NE ZADNJI KORAK

Koroški partizani, ki smo se v drugi svetovni vojni borili proti nacizmu na ozemlju današnje slovenske in avstrijske Koroške, smo že nekaj desetletij bolj ali manj trdo povezani v krajih in državah, v katerih živimo. Od svojih številnih uspešnih dejavnosti naj omenimo samo najvažnejše: prek dvajset let izhajanja Vestnika koroških partizanov po štirikrat na leto, vračanje koroških partizanov na Koroško s peresom ali čopičem v roki, razstave slik pretežno koroških kmečkih partizanskih domačij in širjenje koroške bralne značke med šolsko mladino in tudi odraslimi.

Skozi vsa ta naša dejanja se vleče kot rdeča nit misel na tiste koroške ljudi na obeh straneh meje: v Podjuni, Rožu, Zili, na Gurah in Svinški planini, v Savinjski, Mislinjski in Mežiški dolini, na ljudi, ki so dajali zatočišče partizanskim borcem in aktivistom, živež, pravo koroško domačnost in toplo človeško pomoč in gostoljubnost. Misel od teh preskoči na tiste, ki teh časov niso preživeli, ker so omahnili pod nacističnimi krogli, izdihali na vešalih

ali pod giljotino, zgoreli v krematorijih, v ognju svojih domačij ali kako drugače. Smrt v rokah nacistov je imela veliko obrazov in veliko načinov.

Tudi tokrat mislimo predvsem na vse te ljudi in jim posvečamo večino svojih skupnih dejanj; mogoče pozno, a zato nič manj iskreno in nič manj hvaležno.

Razmišljali smo, kako bi se oddolžili vsem žrtvam nacizma na Koroškem in vsem, ki so nam pomagali ali nam drugače stali ob strani. Proučili smo številne partizanske spominske poti po Sloveniji, planinske, kolesarske in druge športne tradicionalne spominske prireditve in nenazadnje tudi nekaj mednarodnih poti, kakršni sta evropska peš pot in snovana avto pot Baltik—Jadran. Nismo našli modela, ki bi se lahko približal našim zahtevam.

Počasi in skoraj neopazno smo od čisto spominsko obravnavanih razmišljanj prišli vse bolj upoštevati tudi sedanost in zlasti prihodnost ter nujnost v sožitju povezanega obmejnega življenja. Če je državna meja mednarodno sprejeta danost, še ni nujno, da je tudi ločnica ali vsaj ovira za tesnejše stike. Mogoče ni časovno in ne geografsko več daleč do tega, da bo že samo v Evropi cela vrsta državnih mej samo še zunanji znak državnosti s pretežno prostim pretokom ljudi.

Zakaj si torej ne bi organizirano prizadevali za ta splošni cilj. In ko smo iskali okvir za takšna prizadevanja, ki naj bi bila spominska, torej obrnjena nazaj in obenem sodobna in perspektivna, se je rodila zamisel o partizanskih poteh na prek 2000 km² ozemlja na obeh straneh državne meje. Kot zanimive točke vseh partizanskih poti so takoj izstopile partizanske javke kot zelo konspirativni kraji, kjer so se srečevali potujoči in domačini, kjer so se zbirale vojaške enote, prek katerih so potovala poročila in navodila in kjer se je izvedelo največ novic. Partizanska pota in partizanske javke so postale torej okvir ali ogrodje za to, da na njem pomagamo graditi bolj človeški svet. Zato koroške partizanske javke vabijo vse na obeh straneh meje:

»Pojdite z nami v preteklost, da bi bolje razumeli sedanost in bi lahko gradili srečnejšo prihodnost!«

Koroške partizanske poti in javke smo imenovali Javke brez hajke. Del odgovora na pričakovano vprašanje, zakaj smo se odločili tako, je že v prejšnjem odstavku. Vsekakor smo hoteli že z imenom opozoriti na to, da na tem ozemlju ni več hajk, da se obiskovalci lahko mirno in svobodno gibljejo ter brezskrbno posvetijo svojemu oddihu in spoznavanju novih ljudi in okolij v nekoč tako problematičnih obmejnih predelih.

Zamisel je po izvedbi in posledicah povsem izvirna in tudi moderna, saj obiskovalca ne utesnjuje skoraj z nobenim pravilom, ampak ga preprosto vabi v manj znano okolje na rekreacijo, proučevanje, neobremenjene medčloveške stike in še na marsikaj po njegovi izbiri in njegovem okusu. Za to lahko porabi samo po kakšno uro ali pa celo ves dopust ali vikende. Javke brez hajke vabijo vedno, saj niso sezonsko vezane samo na čas morja ali smučanja. Bližnjim in tudi močno oddaljenim krajem ponujamo na Koroškem mrežo 155 točk, ki so skoraj vse lahko dostop-

ne tudi z motornimi vozili in do katerih vodijo poti skozi kraje in naselja, v katerih se je vredno ustaviti in navezovati stike. Da bi obiskali eno ali več javk, niso potrebne posebne priprave, saj je tak obisk lahko del družinskega izleta, majhen ovinek na službeni poti ali oddih po napornih nakupih. Lahko pa je obisk javk tudi večdnevno počitniško potepanje.

S tem, da smo izbrali 155 partizanskih javk, nikakor ne trdimo, da so to vse naše nekdanje opore. Daleč od tega. Na tem ozemlju bi kar težko našli hiše, katerih prebivalci nam med vojno niso nikoli pomagali. Tudi ne drži vedno, da so bile samo na naštetih javkah naše najbolj zveste in uspešne družine. Nikakor ne, saj je bila še marsikatera boljša. Pač pa smo skušali z javkami prikazati razprostranjenost našega medvojne gibanja in njegovo navzočnost v prav vseh predelih tega ozemlja. Če bi vsako hišo, ki je izpolnjevala pogoje za partizansko javko, dali na seznam javk, potem bi morali v marsikaterem kraju preprosto prepisati seznam prebivalcev, kar bi izničilo možnost dobre organizacije. S tem pa nočemo reči, da seznama partizanskih javk ni mogoče spreminjati. Širiti.

Zaradi enakopravnega obravnavanja in tudi obiskovanja partizanskih javk nameravamo čimprej izdati vodnik Javke brez hajke tudi v nemškem prevodu, kar nam v prvi fazi ni uspelo zaradi pomanjkanja denarja.

Javke brez hajke naj privabijo čim več ljudi iz Jugoslavije, Avstrije in od drugod na Koroško, in sicer ne glede na mejo. Pričakujemo, da bo ta namen postopno tudi dosežen, ker

- so javke brez hajke sodoben motiv in izziv za izrabo prostega časa posameznikov in skupin ne glede na letni čas, čas trajanja in na opremljenost obiskovalcev
- omogočajo spoznavanje ljudi v izjemnih okoljih in redkih razmerah
- so priložnost za proučevanje sožitja različnih narodnosti
- so priložnost za neposredno spoznavanje vojnega dogajanja ter vzrokov in posledic

— je to priložnost tudi za lepo in domače preživetje nekaj ur ali celo dni tudi ob znani domači koroški hrani in pijači.

Se živeči koroški partizani smo prepričani, da smo z Javkami brez hajke storili koristno delo in upamo, da bodo s tem zadovoljni ne samo ljudje na partizanskih javkah, ampak predvsem tudi številni obiskovalci. Želimo si tudi, da bi nam sporočili svoje pripombe in izkušnje ter predloge za izboljšavo.

Ob izdaji vodnika Javke brez hajke se organizaciji koroških partizanov v Celovcu in Ljubljani zahvalujeta vsem, ki so opravili pravo pionirsko delo na terenu pri izbiranju in utemeljevanju partizanskih javk, vsem, ki so pristali na to, da je pri njih partizanska javka (nihče ni odklonil), vsem, ki so kakorkoli pripomogli k temu, da bi javke lahko v kratkem oživele. Zahvalo in priznanje izrekamo tudi skupni komisiji obeh organizacij, ki je pripravila zasnovo, usklajevala delo in pripeljala zamisel do končne izvedbe.

Ljubljana, Celovec, maja 1988

Predsednik
Zveze koroških partizanov
v Celovcu
Janez Wutte-Luc
Predsednik
Skupnosti koroških partizanov
v Ljubljani
Tone Skobir-Drago

V nadaljevanju so v vodniku po vrstnem redu navedene vse javke in jih v celoti navajamo.

V drugem delu vodnika so objavljeni napotki in pojasnila obiskovalcem »JAVK BREZ HAJKE« z naslednjo vsebino:

JAVKE BREZ HAJKE so v osnovi povsem nova in najsodobnejša možnost koristne izrabe prostega časa, povezana s cilji in načeli, navedenimi v začetnem delu. Zamisel daje obiskovalcem nešteto možnosti in kombinacij, jih v ničemer ne omejuje in jim ne postavlja nobenih zahtev, kajti:

1. v vodniku je navedenih 155 partizanskih javk, vsaka tudi z oznako države in

Breze

Tišina

številko. Številke tečejo posebej v Jugoslaviji in posebej v Avstriji od 1 dalje. Poleg nekaterih partizanskih javk so brez številke navedene bližnje domačije ali kraji, pomembni za našo borbo, na primer pokopališča, spomeniki itd. S tem, ko smo jih navedli pri neki javki, smo opozorili obiskovalce, da so tudi te partizanske domačije vredne obiska, čeprav nimajo številke in žiga. Tudi druge spominske točke izpolnjujejo vse pogoje za partizansko javko, vendar ni možno pri njih pustiti žiga, ker so na samem in nezaščitene;

2. obiskovalci lahko gredo na javke sami, v paru, z družino, z znanci ali sodelavci, z društvom in podobno, vendar vedno v skladu s predpisi države, kjer potujejo in kjer prestopajo mejo;

3. javke lahko obiskujejo peš, z vozili ali kombinirano;

4. obiski javk so možni ne glede na letni čas, delavnik ali praznik in celo ne glede na vreme, pri čemer vas pred novim snegom vendarle svarimo;

5. obiski javk so zaželeni samo podnevi, čeprav vas na hribovski domačiji najbrže ne bodo odklonili, če vas bo noč le malo prehitela;

6. vrstni red obiskovanja partizanskih javk izbirajo udeleženci poljubno in pri tem niso vezani na nobeno pravilo;

7. nikakor ni zaželeno, da obiskujete samo javke v eni državi, obiščite tudi javke v sosednji državi in izpolnite svoje poznavanje in naberite nove vtise;

8. po lastnem preudarku ali po nasvetu domačinov izbirate poti do javk;

9. priložena karta je namenjena predvsem grobi orientaciji, kje so partizanske javke, ker cilj naj ne bo samo javka, ampak tudi pot do nje ali do njih;

10. obiskovalci javk bodo dobrodošli ne glede na državljanstvo, narodnost, barvo kože, politično opredelitev, vero, spol, stan, starost ali delo in kar je še drugega možnega razločevanja med ljudmi;

11. v soglasju z gostitelji lahko ostanete na javki toliko časa, kolikor pač hočete, lahko se večkrat vračate ali navežete trajnejše vezi;

12. gostitelj vam bo na javki pokazal na kratko opisano in overovljeno medvojno zgodovino hiše in družine. Na vašo željo bo napisano dopolnil s svojimi spomini ali

ustnim družinskim sporočilom. Najbrže pa ne bo odklonil niti kramljanja o povojnem času in sedanjih razmerah;

13. gostitelj na javki je dolžan dati obiskovalcu žig v vodnik ali na drugi list z vašim imenom in naslovom ter navedbo svoje javke. Ni vam dolžan postreči z domačo hrano ali pijačo. S primerno izraženo željo vam bodo najbrže ustregli, saj so dajali tudi nam kljub stalni smrtni nevarnosti;

14. gostitelji zaradi javk brez hajke niso dolžni biti vedno doma na voljo obiskovalcem. Če se zgodi, da na javki ni nikogar, vam svetujemo, da malo počakate in si ogledate bližnjo in daljno okolico; če še nihče ne pride, nadaljujte pot do naslednje javke;

15. vodnik Javke brez hajke ni brezplačen in tudi tiskali smo ga samo v 5000 izvodih, kar je odločno premalo celo za Slovenijo. Zato se obvezujemo, da ga bomo ponatisnili takoj, ko bomo ugotovili, da je že potreba po tem;

16. šolarjem in vsem drugim, ki jim je nakup vodnika zaradi denarja ali oddaljenosti večja ali manjša težava, predlagamo, da si pri mentorju koroške bralne značke, pri sindikalni podružnici, društvu ali znancih sposodijo vodnik za toliko, da si iz njega izpišejo podatke za tiste javke, ki jih želijo obiskati;

17. svetujemo vam torej: **PREPISUJTE, IZPISUJTE, KOPIRAJTE** ali kako drugače prenašajte želene podatke o javkah iz vodnika na papir s svojim imenom in naslovom. Svoje izpiske lahko brez omejitev razmnožujete in jih dajete svojim znancem, prijateljem, sodelavcem itd.;

18. vodnik z žigi ali opisani listek z žigi je polnopraven dokaz za opravljen obisk javke, vendar večkratni obisk iste javke šteje samo enkrat za pridobitev priznanja, čeprav lahko dobite žig ob vsakem obisku;

19. nekateri časopisi in strokovna glasila bodo postopoma objavljali sezname partizanskih javk z vsemi navodili. Tudi taki izrezki in žigi na njih so enakovreden dokument;

20. sploh ni nujno, da vodnik ali izpisek uporablja samo ena oseba. Vodnik ali kakršenkoli izpisek iz njega lahko namesto imena fizične osebe naslov pravne osebe bodisi družbene bodisi civilne, lahko ima

naslov formalne ali neformalne skupine in podobno, na primer: Krajski iz Vodice, 6. a razred OŠ Kamnik, Društvo filatelistov iz Bistrice, komercialni oddelek tovarne, sindikalna podružnica itd.;

21. takšne formalne in neformalne skupine lahko obiskujejo javke kot celota ali tudi samo kot posamezniki; lahko se dogovorijo, da bo vsak v imenu skupine obiskal dogovorjeno število javk in podobno;

22. če govorite slovensko ali vsaj za silo razumete slovensko, ne bodite v skrbeh, da vas na kakšni javki ne bi razumeli ali vam mogli odgovoriti. Če že ne bo ravno knjižna slovenščina, bo pa gotovo mehka in blagovščna koroška beseda;

23. če govorite nemško, se ni treba bati, ker bo na vsaki javki kdo, s katerim se boste lahko sporazumeli. Tudi nemščina ne bo vedno knjižna, ampak koroško narečje s privlačnimi posebnostmi;

24. predlagamo vam, da ste na javkah čim bolj radovedni, ker boste imeli na ta način več od obiska. Vendar pa vas prosimo, da svojo vedoželjnost primerno izrazite, da ne bi prizadeli domačinov, ki so sami ali njihovi predniki v teh krajih doživeli ne samo veliko strahu, smrtnih nevarnosti in razočaranj, ampak so s partizani delili včasih tudi zadnji kosček kruha;

25. Skupnost koroških partizanov v Ljubljani in Zveza koroških partizanov v Celovcu podelujeta upravičencem značke in plakete za opravljene obiske javk vsako leto praviloma okrog 15. maja v spomin na zadnjo bitko druge svetovne vojne v Evropi na Poljani pri Prevaljah, in sicer:

- bronasto značko za
 - 20 žigov javk v svoji državi in
 - 10 žigov javk v sosednji državi
- srebrno značko za
 - 40 žigov javk v svoji državi in
 - 20 žigov javk v sosednji državi
- zlato značko za
 - 60 žigov javk v svoji državi in
 - 30 žigov javk v sosednji državi
- malo plaketo za
 - žige vseh javk v svoji državi
- veliko plaketo za
 - žige vseh javk v obeh državah;

26. obiskovalci javk, ki so izpolnili pogoje za katero od naštetih priznanj in ne želijo ali ne morejo priti na skupno podelitev, pošljejo vsako leto od januarja do marca na navedene naslove dokazila za pravico do določenega priznanja. Po pregledu dokazil jih dobijo nazaj s pripadajočim priznanjem. Poštino za vrnitev dokumentov plača prejemnik;

27. obiskovalci javk, ki bodo prišli sami ali kdo drug z njihovim pooblastilom na slovesno podelitev priznanj, naj najkasneje do konca marca na navedene naslove pošljejo dopisnico s svojim imenom in naslovom ter pristavkom »Za Poljano« in navedbo, za katero priznanje so dobili pravico. Na podelitvi morajo pokazati dokazila za obiske javk, nato pa prejmejo priznanje;

28. obiskovalci javk lahko predlagajo dokazila za upravičenost do priznanj za vsako značko in plaketo posebej, za dve ali več ali pa za vse skupaj naenkrat. To velja tudi za skupinske obiske javk;

29. obvestilo o obiskovanju javk in dokazila za to ter pripombe, predloge ali pohvale pošljejo udeleženci na naslednje naslove:

— V Avstriji živeči obiskovalci javk na Zvezo koroških partizanov 9000 Celovec/Klagenfurt, Tarviserstrasse 16;

— prebivalci koroške regije na naslov, Občinski odbor Zveze združenj borcev NOV, 62390 — Ravne na Koroškem, Čevčevje 12;

— prebivalci mariborske regije in Pomurja na Mestni odbor Zveze borcev NOV, 62000 Maribor, Prešernova 17;

— prebivalci Gorenjske na Občinski odbor Zveze borcev NOV 64000 Kranj, Trg revolucije 1;

— prebivalci primorske regije na Občinski odbor Zveze borcev NOV, 66330 Piran, Župančičeva 14;

— prebivalci ljubljanske regije in nenaštetih delov Slovenije, drugih republik ali tujine pošiljajo svoje dopise na naslov: Skupnost koroških partizanov, 61000 Ljubljana, Titova 123;

Kdor pa ne bo vedel, kam naj pošlje, ali ne bo želel poslati na določeni naslov ali pa bo imel kakršne koli zadržke, naj to, kar želi, pošlje na navedeni ljubljanski naslov.

Upamo, da vas z napotki in pojasnili nismo utrudili, saj smo skušali čim bolj razumljivo zapisati vse, kar je dobro vedeti pred obiskovanjem javk in po njem.

Zagotavljamo vam, da smo ljubiteljsko napravili vse, da bi vam omogočili doživljati nekaj novega, koristnega za posameznike in za obe sosednji ljudstvi, koristnega tudi v času, ko še obstajajo državne meje za pretok ljudi.

Samo upamo lahko, da vam bo ta nova dejavnost všeč, da vam bodo všeč tudi kraji in ljudje na javkah ter na poteh do njih, da vam bodo prijetna potovanja po obmejnih predelih in domačijah in da boste pri tem prišli do novih spoznanj in vedenj ter tudi do novih znancev, da boste zadovoljni. Ker pa nič ni popolno in dokončno, vas prosimo, da nam mnenje o opisani novi dejavnosti ter svoje predloge, pripombe in pritožbe pošljete na kate-rega od navedenih naslovov.

Komisija za Javke brez hajke
predsednik
inž. Rado Lipičar

I. SLOVENIJA

1. SLOVENJ GRADEC

- YU — 1 Koroški pokrajinski muzej revolucije, Slovenj Gradec, Glavni trg
- YU — 2 Žumber, p. p. PRI PEČENKI, Slovenj Gradec, Vrhe 69
- YU — 3 Slemnik, p. p. PRI ČREŠNJI, Slovenj Gradec, Vrhe 51
- YU — 4 Zabel, p. p. PRI GAŠPERJU, Slovenj Gradec, Vrhe 35
- YU — 5 Hovnik, p. p. PRI SMREKI, Slovenj Gradec, Sele 8
- YU — 6 Osnovna šola Vrhe — Sele, Slovenj Gradec
- YU — 7 Hovnik, p. p. PRI STARČKU, Slovenj Gradec, Sele 27
- YU — 8 Zageričnik, p. p. PRI VELIKI LIPI, Slovenj Gradec, Gornje Sele
- YU — 9 Lesnik, p. p. PRI TONČKI, Slovenj Gradec, Gornje Sele 36

2. DRAVOGRAD

- YU — 10 Občinski odbor Zveze borcev NOV Dravograd
Gestapovski zapori
- YU — 11 Sabodin, Dravograd, Libeliška gora

3. RAVNE NA KOROŠKEM

- YU — 12 Mežnar, Dravograd, Sveta Neža
- YU — 13 Nacesnik, p. p. PRI ŠVAJCU, Ravne, Brdinje 42
- YU — 14 Integral Golfturist, Rimski vrellec, Ravne, Kotlje
Gestapovska mučilnica
- YU — 15 Krajevni odbor Zveze borcev NOV Kotlje
Brunarice v Kozarnici
- YU — 16 Ivartnik, p. p. PRI ČEBELNJA-KU, Ravne, Podgora 38
- YU — 17 Lobas, p. p. PRI HOSTNIKU, Ravne, Podkraj 10
- YU — 18 Navršnik, p. p. PRI ŠMORNU, Ravne, Naverški vrh
Spomenik Prežihovemu Vorancu
Prežihova bajta
- YU — 19 Lečnik — spodnji, Ravne, Tolsti vrh 23
- YU — 20 Jaznikar, p. p. PRI JAZBECU, Ravne, Zelenbreg 16
- YU — 21 Račel, p. p. PRI TREH MICKAH, Ravne, Zelenbreg 11

4. PREVALJE

- YU — 22 Rakitnik, p. p. PRI KREGLNU, Prevalje, Breznica 7
- YU — 23 Derviš, Prevalje, Stražišče 32
— Spomenik pri Šumniku
- YU — 24 Osnovna šola Franja Goloba, Prevalje
- YU — 25 Lagoja, p. p. PRI MOŠTU, Prevalje, Kot 3
— Partizanska tehnika Netopir v Vranski peči
- YU — 26 Pečnik, p. p. PRI URŠKI, Prevalje, Kot 9
— Spominska plošča padlim partizanom
- YU — 27 Krajevni odbor Zveze borcev NOV, Leše, Prevalje
— Spomenik žrtvam
— Ratajeva domačija
- YU — 28 Penzion Golfturist, Poljana, Prevalje
— Spomenik zadnji bitki v drugi svetovni vojni v Evropi
- YU — 29 Dvornik, p. p. PRI HRUŠKI, Šentanel 24, Prevalje
- YU — 30 Ploder, p. p. PRI OČKANU, Šentanel 3, Prevalje
— Spomenik padlim
- YU — 31 Kumprej, p. d. Pristav, Leše 71

5. MEŽICA

- YU — 32 Andrej, p. p. NA SEDLU, Mežica, Onkraj Meže 14

Detajl

Obrambni dan

- YU — 33 Ladinik, Mežica, Plat 11
— Šahmanov bunker s spomenikom padlim
- YU — 34 Dom društva upokojencev Mežica
— Spominska plošča na Narodnem domu
— Spomenik pred Narodnim domom
— Spomenik narodnemu heroju Francu Pasterku-Lenartu
— Spomenik padlim partizanom na Štengah
— Partizansko grobišče na starem pokopališču
- YU — 35 Enci, Mežica, Podkraj 38

6. ČRNA NA KOROŠKEM

- YU — 36 Delavski dom Žerjav, Črna
— Spominska plošča padlim na Delavskem domu
— Spominska plošča talcem v Topilnici
— Spomenik na Močivju v Jazbini
— Pomnik padlemu borcu v Jazbini
- YU — 37 Krajevni odbor Zveze borcev NOV Črna
— Spomenik žrtvam na trgu
— Seznam žrtev pred Kulturnim domom
— Kostnica na pokopališču
— Partizanska bolnica Pepca v Bistri
— Zavod za delovno usposabljanje mladine Črna
— Spomenik narodnemu heroju Antonu Okrogarju-Nestlu
— Petričeva domačija, p. p. PRI MIŠKAH
- YU — 38 Maligi, p. p. DOMA, Črna, Javorje 12
- YU — 39 Počev, p. p. PRI ŠMORNU, Črna, Javorje 13
- YU — 40 Permanšek, p. p. PRI SRNJAKU, Črna, Ludranski vrh 6
- YU — 41 Prevolnik, p. p. PRI PETELINU, Črna, Ludranski vrh 10
- YU — 42 Jedlovc, p. p. PRI TREH JABKAH, Črna, Ludranski vrh 15
- YU — 43 Končnik, p. p. NA HRIBU, Črna, Ludranski vrh 23

- YU — 44 Stane, Črna, Ludranski vrh 26
— Spomenik partijski konferenci
— Partizanska tiskarna
— Spomenik Podbrežnikovim
- YU — 45 Osojnik, Črna, Bistra 11
— Špisova bajta
- YU — 46 Plaznik, Črna, Bistra 6
- YU — 47 Prevržen, p. p. PRI BRKOTU, Črna, Bistra 15
- YU — 48 Ratih, p. p. PRI PAVELNU, Črna, Bistra 1
— Spomenik belopeški partizanski konferenci na Ježevem
- YU — 49 Haderlap, p. p. HRIBERNIK, Črna, Koprivna 51
- YU — 50 Hed, p. p. PRI GOLAZU, Črna, Koprivna 52
— Fek, p. p. PRI ŠTRUKLJIH
- YU — 51 Puc, p. p. PRI JAGRU, Črna, Koprivna 2
- YU — 52 Zdovc, Črna, Koprivna 33
— Spominska plošča
- YU — 53 Ledrovec, p. p. NA VRNUHU ali PRI KATRCI, Črna, Koprivna 25
- YU — 54 Končnik, Črna, Topla 11
— Burjak, Topla 3
— Florin, Topla 4
— Kordež, Topla 8
— Fajmut, Topla 9
- YU — 55 Najbrž, Črna, Podpeca 46
— Pečnik, Podpeca 60
— Bricman, Podpeca 59
— Žačen, Podpeca 58
— Mihev, Podpeca 57
— Štopar, Podpeca 49 — 56
— Pomnik padlemu komandantu III. bataljona VKO Francu Visočniku-Falentu
- YU — 56 Gostišče Pravhart, Črna, Pristava 35
— Cesta koroških partizanov
— Spomenik veliki bitki
- YU — 57 Praper, p. d. Šumah, p. p. POD SEDLOM, Črna, Podpeca 10

7. SOLČAVA 63335

- YU — 81 Bukovnik, Solčava, Podolševa 1
— Cesta koroških partizanov
- YU — 82 Plesnik, p. d. Robnik, p. p. PRI BOTRU, Solčava, Podolševa 3
- YU — 83 Suhadolnik, p. d. Covnik, p. p. KINO, Solčava, Logarska dolina 43

- YU — 84 Prodrik, p. d. Matko, p. p. PRNAS, Solčava, Logarska dolina 21
— Partizanska bolnica
- YU — 85 Plesnik, p. p. PRI VOLGI, Solčava, Logarska 13
— Spominska plošča partijske konference
- YU — 86 Gostišče Rinka, Solčava
— Spominska plošča koroških partizanov
— Spomenik žrtvam
— Spominska plošča pod Suhadolnikom
- YU — 87 Vršnik, p. d. Roban, Solčava, Robanov kot 35
— Partizanska bolnica
- YU — 88 Dešman, p. d. Knez, Solčava, Robanov kot 39
- YU — 89 Prepotnik, p. d. Havdej, p. p. V PLANINI, Solčava, Robanov kot 38

8. JEZERSKO 64206

- YU — 100 Košir p. d. Jenk, Zgornje Jezersko 141
— Rakeževo, Zgornje Jezersko
- YU — 101 Virnik, p. d. Štular, Zgornje Jezersko 139
- YU — 102 Robnik, p. d. Močnik, Spodnje Jezersko 21
— Bolnica Krtina v Komatevri
- YU — 103 Šinkovec, p. d. Roblek, Zgornje Jezersko 130
- YU — 104 Skuber, p. d. Makek, p. p. JAKOB, Zgornje Jezersko 77
- YU — 105 Gozdno gospodarstvo Kranj, obrat Dol, Spodnje Jezersko 13
— Kurirska postaja G-23
— Spominska plošča
- YU — 106 Štular, p. d. Suhadolnik, Jezersko, Kokra 56

9. TRŽIČ 64290

- YU — 110 Planšarska koča na Dolgi njivi, Jelendol pri Trziču
- YU — 111 Planšarska koča na Tegoški planini, Jelendol pri Trziču
- YU — 112 Dom na Šiji planini, Jelendol pri Trziču
- YU — 113 Polajner, p. d. Počivavnek, Čadovlje 12, Podljubelj
— Ahačič, p. d. Završnik, Podljubelj 11
- YU — 114 Tišler, p. d. Javorje, Podljubelj 12
- YU — 115 Meglič, p. d. Matizovec, Podljubelj 63
- YU — 116 Krajevna skupnost Jelendol pri Trziču
— Spomenik padlim v Jelendolu

10. JESENICE 64270

- YU — 120 Gorenjska bolnišnica Begunje
— Gestapovski zapor Begunje
- YU — 121 Prešernova koča na Stolu
- YU — 122 Verdrik, Jesenice, Pod Mežakljo, Mencingerjeva 7
- YU — 123 Planinska koča na Golici
- YU — 124 Graničarska karavla, Planina pod Golico
— Mentova domačija

II. AVSTRIJA — ÖSTERREICH

1. PLIBERK — BLEIBURG

- A — 1 Posojilnica Žvabek/Schwabegg,
Pliberk/Bleiburg
- A — 2 Bošank, Dob/Aich,
Pliberk/Bleiburg
- A — 3 Lomberk, Cirkovče/Schilterndorf,
Pliberk/Bleiburg
- A — 4 Posojilnica Pliberk/Bleiburg
- A — 5 Mikič, Komelj/Kömmel,
Pliberk/Bleiburg
— Spomenik, Komelj/Kömmel
- A — 6 Cimperc, Komelj/Kömmel,
Pliberk/Bleiburg
- A — 7 Apovnik, Borovlje/Woroujach,
Pliberk/Bleiburg
— Spomenik, pokopališče,
Šmarjeta/St. Margarethen
- A — 8 Bolkrov, Grablje/Grablach,
Pliberk/Bleiburg
- A — 9 Snedec, Libuče/Loibach,
Pliberk/Bleiburg
— Pokopališče, spomenik,
Libuče/Loibach
- A — 10 Žagar, Rute/Ruttach,
9143, Šmihel/St. Michael
- A — 11 Posojilnica v Šmihelu/St. Michael
— Pokopališče

2. PODJUNA/JAUNTAL

- A — 14 Šoštar, 9142 Globasnica/Globasnitz
— Pokopališče v
Globasnici/Globasnitz
- A — 15 Lomšek, Šentlipš/St. Philippen
9141 Dobrla vas/Eberndorf
— Pokopališče,
Šentlipš/St. Philippen
- A — 16 Šmun, Plaznica/Plasnitz,
9141 Dobrla vas/Eberndorf
— Pokopališče
Žitara vas/Sittersdorf
- A — 17 Posojilnica,
9141 Dobrla vas/Eberndorf
— Pokopališče
Dobrla vas/Eberndorf
- A — 18 Hojnik, p. p. PRI SMREKARJU,
Mokrije/Möckriach
9142, Dobrla vas/Eberndorf
- A — 19 Tedl, Zgornje Žamanje/Obersam-
melsdorf, 2122 Skocijan/St. Kan-
zian
- A — 20 Posojilnica,
9122 Skocijan/St. Kanzian
— Pokopališče,
Skocijan/St. Kanzian
- A — 21 Wutte — Urank,
Vesele/Vesielach,
9123 Šentprimož/St. Primus
— Pokopališče,
Šentvid/St. Veit
- A — 22 Mitsche, p. p. PRI JELKI,
Šentvid/St. Veit,
9123 Šentprimož/St. Primus
- A — 23 Posojilnica
Miklavčevo/Miklauzhof
- A — 24 Urank-Kavh,
Encelna vas/Enzelsdorf,
9132 Galicija/Gallizien
- A — 25 Hribnik, 9132 Blato pri Galiciji/
Moos bei Gallizien
- A — 26 Kanzian, p. d. Zablačan,
Apače/Abtei,
9132 Galicija/Gallizien
— Pokopališče, Apače/Abtei
- A — 27 Kanzian, p. d. Lesjak,
Na Robežu/Robesch,
9132 Galicija/Gallizien

- Spomenik na Robežu/Robesch
- Pokopališče, spomenik,
9173 Šmarjeta v Rožu/St. Mar-
garethen in Rosental

3. ŽELEZNA KAPLA

- A — 29 Wölfl, Lobnik/Lobnig,
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 30 Tavčman, Lobnik/Lobnig,
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 31 Sadolšek, p. p. PRI IVANKI,
Lobnik/Lobnig,
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 32 Polanšek — Hojnik, Lepena,
Železna Kapla/Eisenkappel
— Spomenik žrtvam
- A — 33 Peršman, p. p. PRI ANČKI,
Koprivna/Koprein,
Železna Kapla/Eisenkappel
— Spomenik žrtvam
— Muzej NOB
- A — 34 Urbančič, p. d. Šejin, Bela/Vellach,
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 35 Posojilnica
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — — Pokopališče,
Reberca/Rechberg
— Pokopališče,
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 36 Varh, Obirsko/Ebriach,
Železna Kapla/Eisenkappel
— Pokopališče, Obirsko/Ebriach
- A — 37 Novak, Obirsko/Ebriach,
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 38 Smrtnik, p. p. NA KEGLIŠČU,
Korte/Trögen,
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 39 Hribar, p. d. Točaj, Korte/Trögern
Železna Kapla/Eisenkappel
- A — 40 Haderlap, p. d. Kovač,
Obirsko/Ebriach,
Železna Kapla/Eisenkappel

4. SELE-BOROVLE/
ZELL-FERLACH
9170

- A — 42 Oraže, p. d. Spodnji Jug,
Sele Cerkev/Zell Pfarre,
Borovlje/Ferlach
— Pokopališče in spomenik,
Sele-Cerkev/Zell Pfarre
- A — 43 Dovjak, p. d. Zgornji Male,
Sele Srednji Kot/Zell Mitterwinkel,
Borovlje/Ferlach

- A — 44 Dovjak, p. d. Uštin, Sele Zgornji
Kot/Zell Oberwinkel,
Borovlje/Ferlach
- A — 45 Oraže, Pri Žagi, Sele Zgornji Kot/
Zell Oberwinkel, Borovlje/Ferlach
- A — 46 Mak, Pri Francu, Sele/Zell,
Zgornji Kot/Oberwinkel,
Borovlje/Ferlach
- A — 47 Spodnji Mlečnik, Sele
Zgornji Kot/Zell Oberwinkel,
Borovlje/Ferlach
- A — 48 Mlečnik, gostilna Bajtiše/Waidisch,
Borovlje/Ferlach
- A — 49 Olip, Zgornji Čevh,
Bajtiše/Waidisch,
Borovlje/Ferlach
- A — 50 Posojilnica Borovlje/Ferlach
— Pokopališče, spomenik,
Bajtiše/Waidisch
— Pokopališče, Borovlje/Ferlach
— Pokopališče, Glinje/Glainach

5. SLOVENJI PLAJBERK/
WINDISCH BLEIBERG 9163

- A — 53 Tschaschl, p. d. Pamž, Brodi/Loibl,
Podgora/Unterbergen
- A — 54 Podnar, V Podnu, Slovenji Plaj-
berk/Windisch Bleiberg
- A — 55 Olip, Pri Strugarjah v Slovenjem
Plajberku/Windisch Bleiberg
- A — 56 Šašel, Slovenji Plajberk/Windisch
Blaiberg
— Spomenik pri Šašelnu
— Pokopališče, Slovenji Plajberk/
Windisch Bleiberg
— Pokopališče,
Podljubelj/Unterloibl,
Podgora/Unterbergen

6. ŠENTJANŽ V ROŽU/ST. JO-
HANN IN ROSENTAL 9162

- A — 59 Hafner, p. d. Lapuš, Šentjanske
Rute/Rabenberg, Struga/Strau
— Spomenik na
Šentjanskih Rutah/Rabenberg
- A — 60 Posojilnica Šentjanž/St. Johann
Struga/Strau
— Pokopališče, spomenik
Šentjanž/St. Johann
— Pokopališče, spomenik,
Kapla ob Dravi/Kappel a. D.
— Pokopališče, spomenik,
Sveče/Suetschach,
9181 Bistrica/Feistritz

Ko je vse belo

- A — 61 Gabriel, p. d. Tišler,
Šentjanž/St. Johann, Struga/Strau
- A — 62 Mak, Mače nad Bistrico/Matschach
9181 Bistrica/Feistritz
- A — 63 Zadruga,
9071 Kotmara vas/Köttmannsdorf
— Pokopališče, spomenik, Kotmara
vas/Köttmannsdorf
— Spomenik Gašperju Prušniku,
Kotmara vas/Köttmannsdorf
- A — 64 Petric, Novo selo/Neudorf,
Kotmara vas/Köttmannsdorf
- A — 65 Ogris, p. d. Miklavž, gostilna
9072 Bilčovs/Ludmannsdorf
— Pokopališče, spomenik,
Bilčovs/Ludmannsdorf
- A — 66 Kumer,
9072 Bilčovs/Ludmannsdorf

6. ŠENTJAKOB V ROŽU/ ST. JAKOB IN ROSENTHAL 9184

- A — 69 Janežič, p. d. Lucman, Suha pri
Podgorjah, 9182 Maria Elend
- A — 70 Gostilna Gabriel, Pri Hanzerju
Leše/Lessach,
9183 Področica/Rosenbach
- A — 71 Mikel, domačija Miklove Zale
Svatne/Schlatten,
9183, Področica/Rosenbach
- A — 72 Schlapper, elektrotrgovina,
Šentjakob/St. Jakob
— Spomenik, Arihova peč na
Poljani pri Svatnah/Schatten
- A — 73 Uršič, 9582 Loče nad Baškim jeze-
rom/Latschach
— Pokopališče Loče/Latschach
- A — 74 Koča na Bleščehi,
Slovensko planinsko društvo

7. ZILA/GAIL

- A — 76 Posojilnica Zilska Bistra/Feistritz
a. d. Gail
— Pokopališče, Šentlenart pri sed-
mih studencih/St. Leonhart bei
Siebenbrunn, 9601

- Bekstanj/Arnoldstein
— Pokopališče, Ziljica pri Podklo-
štru, 9601 Bekstanj/Arnoldstein
- A — 77 Zwitter, Abuj, Zahome/Achomitz
9613 Bistrica/Feistritz

8. CELOVEC/KLAGENFURT 9000

- A — 80 Naša knjiga, Celovec/Klagenfurt
Paulitschgasse 5-7
— Pokopališče Loga vas/Augsdorf
— Pokopališče, spomenik,
Vrba/Valden
— Pokopališče, spomenik, Šmartin
na Dholici/St. Martin am Te-
chelsberg
— Pokopališče, spomenik,
9020 Celovec/Klagenfurt,
Trnja vas/Annabichl
— Pokopališče, spomenik,
9065 Žrelec/Ebenthal
— Pokopališče, spomenik,
Radiše/Radsberg,
9065 Žrelec/Ebenthal
— Pokopališče, spomenik,
Medgorje/Mieger,
9131 Grabstanj/Grafenstein
— Pokopališče, spomenik,
Svinec/Eberstein

9. VELIKOVEC/VÖLKEMARKT 9100

- A — 83 Posojilnica Velikovec/Völkemarkt
— Pokopališče, spomenik
Šentrupert pri Velikovcu/St.
Ruprecht bei Völkemarkt
— Pokopališče, Golovica/Wölfnitz
— 9433, Šentandraž/St. Andrä 1. L.
— Pokopališče Lom/Lamm,
9112 Grebinj/Griffen
— Pokopališče,
9112 Grebinj/Griffen
- A — 84 Karlut, 9103 Djekše/Diex
- A — 85 Hren, Šentpeter na Višinjah/St.
Peter am Wallersberg,
9100 Velikovec/Völkemarkt

mislili, da je vsak njihov »sedanji trenutek« najtežji?, pa vseeno ne moremo in ne smemo mimo tudi takih spoznanj: Vsak sedanji trenutek je že čez hip preteklost, čez leta pa že »zgodovina«. Sedanjosti, pa tudi bodočnosti brez preteklosti ni. Preteklost je osnova bodočnosti, je, oziroma bi morala biti šola za bodočnost. Videti je, da se današnje generacije — zlasti vodilnejših tovarišev tega vse premalo zavedajo. In vse preradi merijo svet in dogodke le od pričetka njihove »oblasti« naprej ali od prevzema svojega mandata. Mnogi najbrž — po nojevsko — z nepoznavanjem ali nepriznavanjem preteklosti, bodisi lokalne, bodisi širše, tudi naivno mislijo, da bodo tako utekli njeni pravični sodbi ali oceni storjenih dejanj.

Res je na višjih ravneh — nacionalni, regionalni, pa še na občinski za te, mnogim nepotrebne in »neproduktivne« zadeve s področja tradicij, ki samo »trošijo dragoceni družbeni denar«, poskrbljeno nekaj bolje. Veliko slabše in sebi prepuščeno pa je stanje na terenu ali na krajevni ravni. Pa je tudi tu najti in treba oteti pozabi še marsikaj vrednega. Čeprav so pomembnejše lokalne zanimivosti, z dogodki, predmeti, dokumentacijo, največkrat že registrirane, shranjene ali celo opisane v ustanovah, ki se s temi rečmi ukvarjajo poklicno, pa je v krajih ostalo še vseeno marsikaj tega, kar sicer za nacionalni nivo ni pomembno, pa ne bi smelo utoniti v pozabo. A je bodisi neodkrito, pozabljeno, zanemarjeno ali zavrženo in ne pritegne pozornosti »le s sedanjim trenutkom« ukvarjajočega se kroga ljudi na odločilnejših položajih.

Za mnoge naše kraje in tudi za Mežico bi mogli trditi, da je tovrstnih zadev kar precej. Omenim naj le, poleg splošnega razvoja in preteklosti kraja s kmetiško-drvarsko-oglarško tradicijo, še nekdanje fužinarstvo ob Šumcu, premogovništvo na Stržovem, poskuse odkopavanja železove rude na Lomu, pa vse do svinčeve rudarske tradicije, ki se ji iztekajo leta.

Da »argument« zgodovine ali starosti in z njo tradicije le ni čisto od muh in ima tudi nekaj praktične ali celo komercialne vrednosti, naj ilustrira tudi teh nekaj — nekoliko šaljivih dokazov (za katere upam, da ne bodo povzročili zamere pri prizadetih):

Če hoče kdo koga djati v nič ali ga razvrednotiti v očeh drugih, bo hitro rekel npr.: »O ti smrkavec uscani, ti boš to govoril, ko te takrat še nikjer ni bilo, ko smo mi že...« itd.

Kar številne današnje socialistične tovarne iščejo ali si prilaščajo brez sramu izvor svojih resničnih ali namišljenih prednikov ali izdelkov v častitljivi preteklosti, v časih, ko je bila napredaj še »pristna roba« in ne tovariško, na hitro pripravljena ali sestavljena iz manjvrednih umetnih sestavin. Tako podjetja pogosto proslavljajo svoje »visoke« obletnice obstoja, pa čeprav naj bi segali njihovi začetki v danes tako nevredno ocenjene čase »meščanske« družbe, kapitalizma in celo fevdalizma. Nekateri tovarne žganih pi-jalč npr. opremljajo steklenice z etiketami, na katerih so pogosto slike stoletnih grajskih ali samostanskih klet, ki v njih me-nihi s skrivnostnim nasmeškom natakajo oživljajočo kapljico.

Štefan Lednik

Drobca iz mežiške zgodovine NOB

Nedavno so mi prišli v roke papirji iz dediščine dveh znanih Mežičanov, ki oživljajo spomin na čase tik pred hitlerjevsko okupacijo naših krajev, oziroma prve dni te okupacije. Obenem po svoje dopolnjujejo vpogled današnjih generacij v tiste čase in pomenijo dragoceno dopolnitev razmeroma pičlih ohranjenih dokumentarnih virov iz tiste burne dobe.

Prva novost se nanaša na slučajno najdbo svežnja skrite »politične ostaline« iz dejavnosti mežiškega socialista-komunista in poznejšega partizana Franca Šuhmana-Zagarja izpred leta 1941. Druga pa na dnevniške zapiske Josipa Hergoutha, nekdanjega ravnatelja mežiške meščanske šole iz gestapovskih zaporov na Prevaljah, v Celovcu, v Begunjah in iz Št. Vida nad Ljubljano.

Obe najdbi predstavljata seveda tudi dobrodošlo dopolnitev za že nekaj let snujočo se mežiško spominsko zbirko NOB, ki pa na žalost še vse doslej ni našla svojih razstavnih prostorov. Zato tudi ni, žal, na voljo trajnemu ogledu, bodisi domačinom

samim, bodisi raznim izletnikom, skupinam šolarjev, sindikalistom, članom ZB, itd., ki se pogosto od vsepovsod prevažajo po dolini do poljanskega spomenika (in s skokom po »kofe« čez bližnjo mejo), pa bi mogli mimogrede pokukati tudi še do Mežice ali Črne, če bi bili k temu spodbujeni. Ta zbirka ali spominska soba bi mogla, poleg drugih zbirk, ki o njih govorimo v Mežici že čez 20 let, z ogledi drugih krajevnih posebnosti služiti tudi kot zanimivo dopolnilo stacioniranim turistom, zlasti kar številnim smučarjem, ki se pozimi v slabem vremenu »nimajo kam dati«.

Da bi se te stvari morda le začele premikati na bolje, naj ob tej priložnosti sporočim nekaj podatkov o dosedanjih tovrstnih poskusih. Pa tudi nekaj splošnih misli v dopolnitev in utemeljitev k vsemu.

Čeprav smo dandanašnji pretežno vsi, zlasti pa še politični, oblastveni in gospodarski krogi, nekam preveč zaverovani le v »sedanji družbeni trenutek« in jadikujemo o najtežjih časih, ki da jih preživljamo (le kdaj ljudje in njihova vodstva niso

Se celo Železarni Ravne v poudarjanju njene »plemenitosti« menda ni bila dovolj žlahtna izpričana letnica spočetja Thurnovega obrata v drugi polovici 18. stoletja, da si je pred kakimi 25 leti za uradni datum rojstva pripisala okrog 130 let starejše železarske poskuse Melhiorja Puca v Črni iz leta 1620. Čeprav ti — že kmalu usahli — gotovo nimajo nikakršne zveze s kasnejšimi grofovskimi fužinami v Mušeniku, v Mežici in v Guštanju.

Podobnega dokazovanja pomembnosti z zgodovinskimi argumenti je seveda vse polno naokrog, ne samo na gospodarskem področju in ne samo v naši deželi.

Ena od spodbud, ki nas je nekatere v Mežici pripeljala do amaterskega ukvarjanja z dediščino preteklosti in s poskusi ohranjanja njenih vrednot (kljub zapravljanju »svojega« časa in sredstev), je bila proslava 300-letnice rudnika. V rudarski skromnosti takrat nismo posegali po starejših letnicah, čeprav bi namesto tiste iz 1665. leta, ko je bilo izdano Sigmundu Ottenfelskemu dovoljenje za odkopavanje svinčevega sijajnika, lahko npr. privzeli za rojstni datum starejše ohranjeno pismo iz leta 1644. Ali pa bi si za dokaz izpričanih pričetkov rudarjenja pripisali kar vir iz računske knjige koroškega vojvode Ernesta Železnega iz leta 1424, ki govori o prodaji štirinajst škafov svinčeve rude izpod Pece. Torej bi mežiški rudnik ob svoji bližnji ukinitvi lahko obenem slavil najmanj svojo 550-letnico in se »enakovredno« postavil ob bok najstarejšemu Idrijskemu, ki se mu bliža enako nelepa usoda.

Takrat, ob omenjeni tristoletnici, leta 1965, je bila odprta obširna in zanimiva razstava o razvoju našega rudnika. Omeniti je, da so se ob tisti priložnosti lepo izkazali ljudje iz celovške družbe Bleiberg Bergwerk Union, ki ji je rudnik nekdanj pripadal — ki so za tedaj izdani zbornik in za razstavo nesebično prispevali nekaj zanimivih listin in fotografij, ki jih v domačih arhivih ni bilo. Gradivo te razstave še mora biti razkropljeno po arhivih obratov ali rudniške uprave in kazalo bi ga, z malo dobre volje, zbrati, urediti in še dopolniti ter ga nekje stalno razstaviti.

Druga spodbuda se je prav tako porodila ob obletnici. Leta 1983 smo v Mežici praznovali 40-letnico partizanskega napada na kraj. Obenem smo se spomnili, da praznuje Mežica leto pozneje celo 830-letnico svojega izpričanega obstoja. Takrat smo udarniško in za »bog lonaj«, kot se spodobi za družbeno delo na ravneh, nižjih od občinskih, pripravili kar zajetno razstavo z naslovom NOB na Koroškem in Mežica v NOB, o čemer sem v Fužinarju št. 3/1983 že poročal. Istočasno smo pri krajevni skupnosti in pri organizaciji Zveze borcev Mežica izdali zbornik »Mežica ob jubilejih...« V njem smo poskušali prikazati tudi podatke o dotedaj znanih in zapisanih padlih in preživelih domačih partizanih, umrlih in preživelih žrtvah fašističnega nasilja, zaprtih, interniranih, izgnanih. Podatke o žrtvah in interniranih smo sicer na pobudo občinskega odbora ZB zbirali in dopolnjevali že nekaj časa poprej, enako kot tudi v sosednjih organizacijah v občini.

Za omenjeni mežiški zbornik smo — ko se je nenadoma pokazala možnost za njegovo izdajo — in ko je za pripravo ostalo le še malo časa, morali zbrane podatke na

hitro zaključiti. Zavedajoč se pri tem, da, žal, niso popolni.

Spominjam se, da sem takrat, v časovni stiski, v februarjem mrazu precej popoldnevov prelistaval na podstrešju krajevne skupnosti arhivske papirje organizacije ZB in izpisoval podatke. Iz starejših in novjših seznamov ter iz drugih dokumentov smo uspeli najti morda dve tretjini prizadetih oseb, borcev pa zaenkrat le polovico. Teh se je po vojni največ odselilo drugam in doma niso bili nikjer več registrirani. Nekoč sem se usedel in takorekoč na dušek in »na pamet« zapisal vsaj 30 borcev, svojih znancev in sošolcev, ki sem se jih spomnil. Novejši seznam borcev, sodelavcev iz časov NOB so — zlasti iz časov, ko so se začele vpisovati in priznavati posebne pokojninske dobe in razne pravice, zajemali pač takrat živeče osebe v kraju; torej tudi priseljene pozneje od drugod.

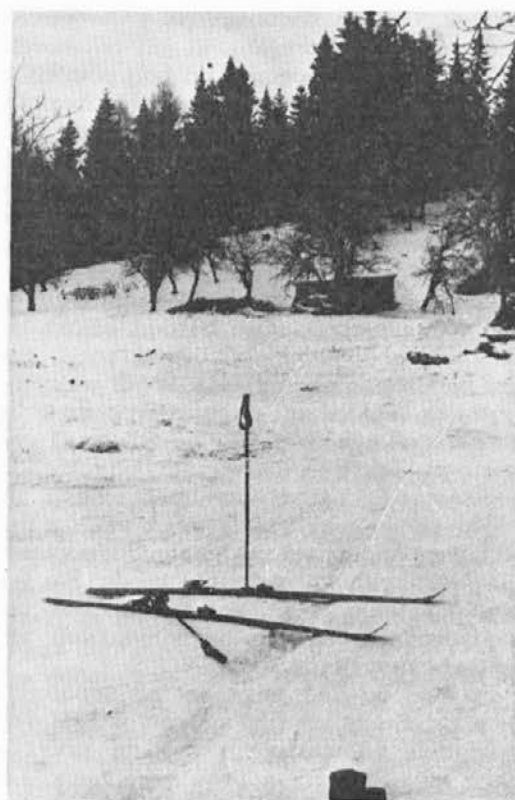
Razumljivo je, da smo morali pri organizaciji ZB, pa tudi na svoj zasebni konto potem pisariti, telefonirati naokrog po Sloveniji in Jugoslaviji in pridobivati želene točnejše podatke. V kraju samem pa tudi opraviti precej poizvedovanj, razgovorov, zapisov.

No, ko smo na omenjeni razstavi razgrnili med drugim tudi te podatke s prošnjo, da nam jih obiskovalci dopolnijo, smo jih morali še poslušati zaradi »površnosti«. Tako sta mi dve znanci kar precej užaljeno rekli: »A veš kaj, orengi špot se mi zdi, da našega atija niste zapisali, ko je bil tudi zaprt...« Sličnih intervencij je bilo pozneje še več.

Res, kar precej je razlogov, da ti naši (in najbrž tudi drugi) seznam niso bili popolni, da se dopolnjujejo v krajih, kot tudi na občinski ZB še sedaj. O tem sem razmišljal že ob brskanju po mežiškem arhivu ZB, ko sem se spomnil na marsikaj in so se mi ob tem utrinjale različne misli. Pa tudi ob razgovorih z nekaterimi borci ali preganjanimi, ko tu in tam kdo ni bil prav nič navdušen pripovedovati o tistih hudih časih in odrinjati svojo, morda še doslej uradno nepriznано okupacijsko usodo. Ko zaradi osebnih razmerij ali pa tudi zaradi sektaštva v organizacijah posamezniki niso bili zaželeni, ali pripoznani kot sodelavci NOB ali pomoči potrebni. Precej takih tudi niso vabili v organizacijo ZB, zato seveda niso mogli biti nikjer zabeleženi.

Ob tem se je le z začudenjem spomniti poznejše otoplitve in govorice o tako radodarnem priznavanju in podpisovanju enojnih ali dvojnih dob tudi nekaterim z dokaj šibko izpričanim sodelovanjem in ki s svojim poznejšim delom nikakor ne bi mogli v celoti prekriti poprejšnjega »hajlanja« in zvestobe Führerju. Tega pa je bilo drugod še veliko več. Znano je, da so ponekod v drugih republikah bile dodeljevane množične borčevske pokojnine zelo dvomljivim partizanom. Brati je bilo celo o nekem srbskem četniku-koljašu, ki se je s tako pokojnino ponašal do nedavna, ko so ga le odkrili.

V okvir razmišljanj o teh vprašanjih in njih relativnosti sodijo tudi take ugotovitve: Gotovo je bilo Ljubljancu pod Italijani v bližini jedra OF veliko lažje postati spomeničar 1941 kot pa npr. Mariborčanu pod toliko strožjim Hitlerjevim režimom. Še sam sem v svojem zapisu o izgnanstvu

Zimsko tihožitje

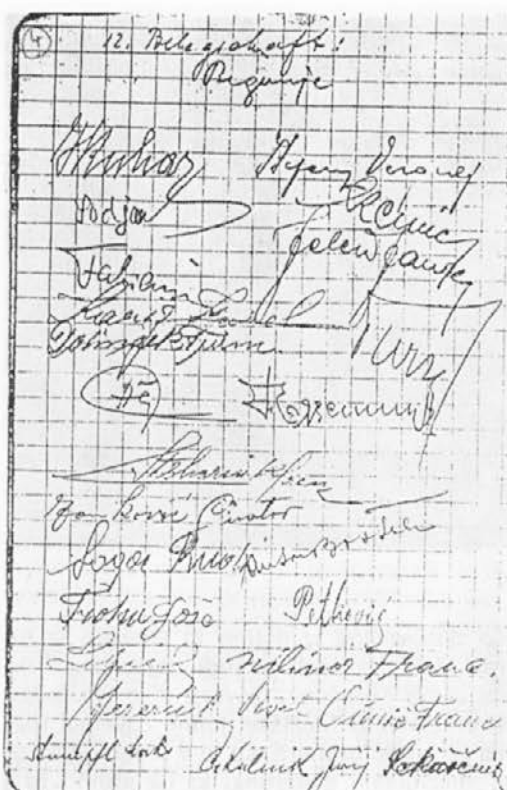
omenil, kako smo se julija 1941 čudili svobodi in demonstracijam v Ljubljani, ko so nas iz Št. Vida z vlakom peljali v Srbijo. Tudi v Hergouthovem dnevniku, ki ga v nadaljevanju obravnavam, je zapis o tem. Kaj takega pod Hitlerjevo upravo pač ni bilo mogoče nikjer v Sloveniji. Gotovo je bilo Dolenjem lažje priti leta 1941, 1942 v partizane, kot pa Korošcem 1943/44. Saj so se pri nas prvi štajerski partizani pojavili šele poleti, oziroma jeseni 1942, a še to v oddaljenih, goratih in gozdnatih krajih gornje Mežiške doline, da večina dolgo ni vedela zanje, četudi bi si morda želela stika z njimi — vsaj napredna mladina. (Zato je tudi v naših krajih — razumljivo — bilo število partizanov, drugih sodelavcev NOB in žrtev fašističnega nasilja razmeroma precej večje v oddaljenejših krajih, čeprav z veliko manjšim številom prebivalcev: v Koprivni, v Topli, v Bistri, v Podpeci, v Kotljah itd., kot pa v »urbaniziranih« in okupatorjevi kontroli bolj podvrženih dolinskih centrih.) Pridobivanje in priznavanje statusov iz leta 1941, pa pred 9. 9. 1943, je torej sila relativna zadeva — upoštevajoč tako različne razmere v Sloveniji takrat. Še bolj relativna pa je, če se primerjajo razmere z drugimi deli naše države in pogosto odvisnost od »dobrih zvez«.

No, na komisiji za tradicije oz. interniranje pri občinskem odboru ZB smo se zedinili, naj bo v današnjo evidenco vzet pač vsak, ki je bil zaprt ali interniran, pa četudi le krajši čas in četudi ni član organizacije ZB ali nima časa zapora uradno priznanega. Le da o tem obstaja kakršen koli zapis ali pričevanje. Saj se danes pač vsak kraj ali občina želi postaviti s čim večjim številom sodelavcev NOB.

Tako se je po naknadnem poizvedovanju mežiški seznam preživelih internirancev ali zaprtih povečal od onega iz leta 1983 za 17 oseb, od 125 na 136, ki so že zajeti v l. 1984 izišlem občinskem zborniku »Spominu žrtev...« Po pridobitvi Hergouthovega dnevnika pa se je to število dvignilo

Posebno pa je zanimiv Hergouthov seznam vseh zaprtih iz Mežiške doline in Dravogradskega okoliša, z datumi privedbe na Prevalje, v Celovec, Begunje itd. Najbrž je to najpopolnejši tak seznam in iz njega je tudi razbrati nekaj oseb, ki jih v »Spominu žrtev...« ni. Npr. Jurij Kugovnik s Prevalj, pa še drugi. Prilagam fotokopijo 4. strani tega seznama z lastnoročnimi podpisi zaprtih v sobi — Belegschaft 12 v Begunjah. Iz podpisov in iz seznama je razbrati naslednje osebe (od zgoraj navzdol, oziroma od leve proti desni):

Janko Kuhar, šol. upravitelj iz Črne Stefan Ver...?
Sodja (Janez), žel. uradnik, Prevalje
P. Kolenc, veterinar, Dravograd
Jelen Janez, študent, Žerjav
Fabiani (Henrik), šef žel. postaje Prevalje
Kazin? Karel, tekst. del., Otiški vrh
Dolinšek Franc, krojač, Črna
Turk (Ivo), knjigovodja, Mušenik
?
?
Steharnik Franc, krojač, Prevalje
Jankovič Gustav, trg. pom., Mežica
Logar Rudolf, tesar v rudn., Mušenik
Anton Boštele, kaplan v Mežici
Troha Jože
Petković Dušan, orožnik, Mežica
Libnik (Luka), rudn. stroj., Žerjav
Mlinar Franc, ključavničar, Žerjav

Seznam imen

Jezernik Pavel, srezki blagajnik, Dravograd
Onič Franc, delavec, Prevalje
Stumpf Maks, električar, Žerjav
Cikulnik Jurij, kovinar, Guštanj
Sekavčnik (Martin), rudar, Podpeca

Tone Sušnik

Življenjska pot Dr. Franca Sušnika

3. Čas molka, upora in ječ (doba okupacije 1941—1945)

Prvega aprila je bil mobiliziran v vojsko, bil kapetan I. klase »u kancelariji komande pešadijskega odreda Maribor«. Potoval je za komandantom z arhivom in se je zataknilo v okolici Podsrede, že na Hrvaškem, tam dočkal zlom jugoslovanske vojske, si organiziral civilno obleko, se skrival pred nemškimi vojaki, tudi ustaši, ki so prevzemali oblast, pa tudi pred posameznimi razjarjenimi jugoslovanskimi oficirji. S celovškimi spričevali gimnazije se je pretolkel mimo nemških vojakov in srečno prišel domov (15. 4. 1941) na Prevalje, mariborskemu stanovanju se je na srečo izognil. V Mariboru so ga iskali z družino za izselitev v Srbijo, na Prevaljah pa je bila celovška, koroška oblast, kjer pa na pripravljalnih seznamih niso bili.

O teh vojnih časih do aretacije (3. 11. 1943) nam je zapustil zanimive zapise, pisane v »prisvojen« župnijsko kroniko.

1941

Vojna na Prevaljah

»Na Prevalje je prišla nemška vojska od pliberške strani na veliki četrtek (9. aprila 1941) popoldne. Zadnji odpor jim je kratko časa dala posadka v »bunkerju« na hribu Sv. Barbare; Nemci so ga obstreljevali s ceste pri Mačiču. Most pri papirnici (pod

Sv. Barbaro) je spustil jugoslovanski vojak v zrak — potem je utihnilo streljanje.

Naglo je šla vojska mimo Prevalj. Večje škode ni napravila; padli so: jugoslovanska dva vojaka (neki mlad podoficir, manjše postave in neki starejši vojak, srednje postave — pokopana sta 4 m severno od južnega pokopališkega zidu.

Nemška oblast

Za vojsko je prišla kmalu politična oblast, ki si je za Mežiško dolino izbrala svoj sedež v Dravogradu na prejšnjem okrajnem glavarstvu. Nje vodja je »Kreisleiter« velikovškega okrožja Hans Grum, ki predstavlja kot »politični komisar« najvišjo oblast v Mežiški dolini, njegov namestnik pa je Dr. Wolfgang Miessl iz Celovca. Na Prevalje so postavili tajno državno policijo (gestapo). Ta je vidnejše slovenske ljudi takoj zaprla v prevaljsko jetnišnico, predvsem duhovnike. Prevaljska jetnišnica je bila polna kakor še nikoli; kajti iz vse doline so jih zapirali tja. Prevaljskega župnika so za veliko noč toliko izpustili, da je opravil sv. mašo.

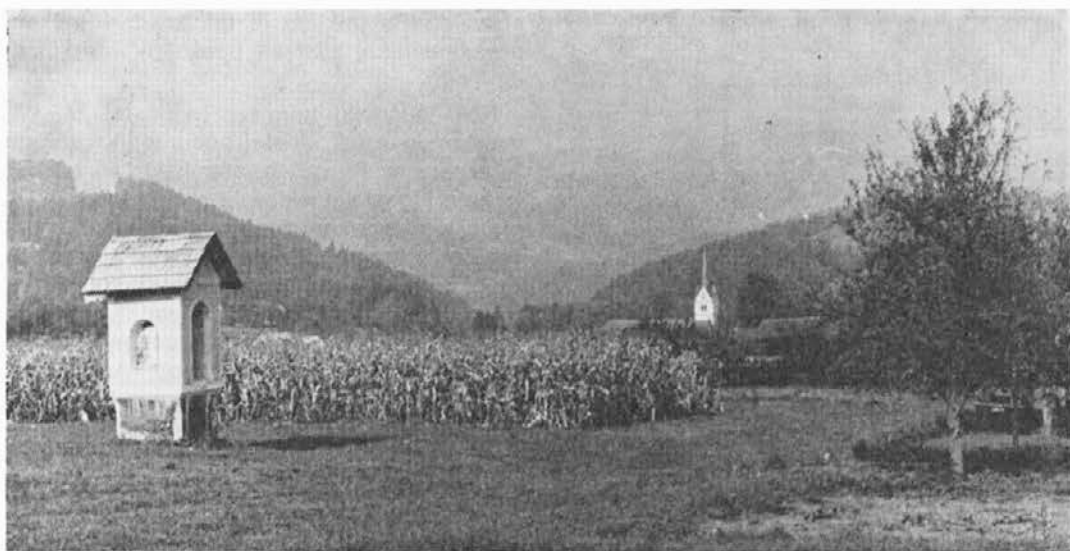
Na občini je bil še nekaj dni stari župan: Jurij Kugovnik, domačin iz šentanelskih-strojnskih hribov, ki je bil več let tudi poslanec v Belgradu, oblastni odbornik v Mariboru in politični zaupnik katoliške slovenske

stranke. (Po poklicu je bil kovač v leškem premogovniku, zdaj že upokojen, star okoli 60 let.)

Novi občinski komisar je postal M. W., mariborski rojak, doslej poduradnik državne železnice na Prevaljah, star kakih 40 let; bil je že v jugoslovanski dobi nemškega mišljenja. Za njegovega namestnika je bil sprva določen inženir F. L.; pa je postal namestnik E. P., posestnik na Dobjem dvoru, star 24 let (njegov ded J. P. je bil organist pri Fari, njegovi predniki P. so zidali cerkev na Uršlji gori), čigar 20-letna žena Anica, hči Hotuljca in prejšnjega grofovega gozdarja F. P., je kot dediščino po svojem očetu prinesla možu v doto svojo fanatično vero v veličino in poslanstvo Adolfa Hitlerja. Po njej je postal Dobji dvor glavno oporišče nemškega nacionalsocializma v prevaljski fari. — Za tretjega važnega funkcionarja, za krajevnega kmečkega voditelja (»Ortsbauerführer«), je bil postavljen brat poprej imenovane E., 40-letni H. P., p. d. Žerjav v Podkraju, dober kmetovalec, ki ga je v nemško politiko vpeljal zgoraj imenovani F. P., zdaj upokojen gozdar in posestnik Torčeve kmetije v Mežici ter sedanji mežiški občinski komisar. — Kot četrta vodilna osebnost, desna roka tajne državne policije (»Gestapo«), velja F. T., prevaljski rojak, 40-leten, elektromonter po poklicu. — Vodilni ženski sta (poleg prej imenovane A. P.: H. (?), posestnica Pečarnikove hiše; Koprivšca, posestnica Borovnikove bajte, ki je bila dalj časa na Nemškem. — Važno vlogo je imel koj izpočetka tudi trgovec E. H., ki je prihajal iz Wolfsberga semkaj. (Med leti 1910—1920 je bil s starši — oče je bil paznik pri premogovniku — na Lešah).

Popis prebivalstva

Koj kmalu po zasedbi se je začel popis prebivalstva. Na Prevalje je prišla komisija, ki jo je — se mi zdi — vodil neki Feistritz, šolski nadzornik v Beljaku. Zraven je bil neki uniformiranec, ki so zanj dejali, da je »Rassen doktor«; potem je bilo več fantov, večidel dijakov, v črnih (baje SS) nošah. Popis se je vršil v šoli, in sicer takole: v tisti sobi, ki je v pritličju takoj za vhodom na desno roko, so se na rjave kartone popisale družine, vsaka zase in skupaj: imena, rojstni podatki in bivališče — zdi se mi: do l. 1910 nazaj. Ko so pisarji to delo opravili, je eden izmed »črnih« vzel list s podatki in odpeljal družino v nasprotno sobo (v pritličju takoj na levo od glavnega vhoda). Tu je bilo usodno ocenjevanje. Tu je sedel »Rassendoktor«, tu je sedel politični ocenjevalec (mislim, da je bil prej imenovani Feistritz, vsekakor neki tujec), ob njem pa domači politični izvedenci: F. T.; še neki, ki jih po imenu nisem poznal; pri kmetih večkrat tudi H. P. Tu se je vsakdo in vsaka družina ocenila politično in po plemenski vrednosti. Baje je bilo pet ocen. Politično so imele ocene tole vrednost: 1 — borci za nemštvo; 2 — »Volksdeutsche«, to so taki, ki so bili nemškega mišljenja; 3 — »Heimatreue«, to so »bindišarji«, ki so domači ljudje in niso »iredentisti«; 4 — Slovenci, »iredentistično« nagnjeni; 5 — zagrizeni Slovenci, srbofilni. — Podobna je bila razporedba pri plemenski ocenitvi. Baje pa je »rasistično« oceno 1 mogel dobiti le tak, ki je imel tudi politično tako oceno. — Ocenjevanje se je vršilo zelo naglo — saj je bilo za vse prebivalstvo —

Paraleli

razdeljeno po imenskih začetnicah — izvršeno v tednu dni—): moške so premerili družine od glave do pet in so vedeli, kodi ga je. Glede na usodne posledice teh ocen je bilo ocenjevanje zelo naglo.

»Prečesavanje«

Kajti kmalu se je razvedelo, da bo vsa koroška, kranjska in štajerska dežela, ki so jo aprila 1941 zasedli, »prečesana« in da bodo vsi, ki so »raumfremd«, izseljeni. Doseganje internirance pa so že zbirali v Šentvidu nad Ljubljano. Strah je legel na dolino.

Pa še druge reči so prišle, ki so šle ko veter skozi dolino:

Val dela in denarja

Prišle so graditeljske firme (Schlie, Glavar), ki so jele širiti in uravnavati in izgrajati cesto od Poljane do Guštanja. Dela je bilo na pretek, tudi denarja, brezposelnost je izginila, na Poljani so zgradili barake, celo taborišče domačih in delavcev z Gorenjskega. Klanček sredi Prevalj so znižali, podrli Pečarnikovo gospodarsko zidovje, ki je molelo preblizu na cesti, postavili nov (lesen, prej je bil železen) most pri papirnici pod Barbaro, znižali so klanec pri Mačiču.

Javna kuhinja

Prišla je NSV (»narodnosocialistična ljudska dobrobit«), postavila vojaško kuhinjo pri »Sokolskem domu« in vsak dan so delile NSV-»sestre« hrano, vsem, ki so prišli. Prevaljska revščina je bila kar navdušena: denarja je bilo ko nikoli prej, podpore so se dobile, dobrote so čakale povsod.

V začetku maja je bil na Ahačevem pungratu shod. Bilo je kakih 300—400 ljudi. Mladine je bilo tudi že nekaj v vrstah: moško je vodil R. Z., žensko pa hči prej imenovane E. Pozdravil je E. P. v imenu občine, glavni govornik je bil dr. Karl Pachneck, višji funkcionar pri Gauleitungi v Celovcu. Bil je okoli leta 1905—1910 kot sin leškega učitelja na Prevaljah, navzoč je bil tudi politični komisar Hans Grun. Dr. Karl Pachneck je govoril o rasti nemške moči pod »führerjem«, o porazu Jugoslavije, ki da je mislila, da bo s takimi bunkerji zadržala tako vojsko, kakor je nemška; o vrnitvi Mežiške doline v koroško domovino, da je s tem popravljena krivica, ki se je zgodila leta 1919/1920., ko Mežiška dolina ni smela ob koroškem plebiscitu glasovati. Dejal je tudi, da bo ljudstvo še hvaležno, da so pregnali

vso duhovščino iz doline in iztrebili iz nje črne kute. Naznanil je tudi organizacijo domoljubnih Korošcev. Govoril je o istorodnosti prebivalcev Mežiške doline z Nemci (lapisus se mu je primeril, ko je v emfazi pokazal po »plavolasih dekletih«, ki da stojijo tu v vrstah, pa je bila vsa četica deklet črnolasa ali kostanjeva, ena edina je bila lepa nordijska blondinka, toda — Slovenka).

»Kärntner Volksbund«

Naslednje dni — v začetku maja — se je začela gradnja državopolitične organizacije: Kärntner Volksbund. Izpolniti je bilo treba polo, vpisati osebne podatke staršev, narodnost, nemško sorodstvo ali sorodstvo v Nemčiji in zaobljubo »führerju«. Narodnost so ljudje prvotno vpisovali v strahu kar »deutsch« ali »volksdeutsch« (pojem za Nemce v drugih državah ali za odtujeno, »poslovanjeno« nemško kri), tako da se zdi, da se je tudi vodstvu zazdelo število »Nemcev« previsoko — baje se jih je na Prevaljah zapisalo blizu 1000 in »pravi« Nemci niso vedeli, kako naj se oni uveljavijo, pa so se vpisovali — baje — nekateri — nesmiselno seveda — kar kot »reichsdeutsch«. Pozneje se je ta reč unesla in je »volksdeutsch« bilo nadomeščeno z enakovrednim »windisch«. V vsem tem blodenju, izmikanju, prikrivanju, v vseh teh stotinah apokrifov se krije strah, biti odtrgan od te domače zemlje, od domačih gozdov, od domače cerkve, biti iztrgan in presajen v vnenje in hiranje in smrt, bolestan, krčevito oklepanje domače grude — ljudi, ki so s stoletnimi in stoterimi koreninami zvezani s to zemljo. O, kakor otrok v nevihti in viharju, ki se skriva pod odejo: v svoji ljubezni do domače zemlje so naši ljudje podobni otroku — in verujejo, da vihar mine in se nevihta izlije. Tako so se zapisali za čisto »deutsch« hribovci, ki besede nemške niso znali — in ko je v krstni knjigi iz l. 1870. videl svoje rojstvo po nemško vpisano, je zmagovito menil: saj se že v krstni knjigi vidi, da sem Nemec — poln čudne vere v talisman »deutsch«, ki ga naj varuje pred hudimi duhovi in ga naj ohrani doma. Doma — doma! Kdo je prej s toliko grozo občutil in s toliko strastjo: doma!

Kajti že so se pripravljali avtobusi, da odpeljejo pregnance Bog ve kam, že so se dovrševali seznanji teh obsojencev, ki niso več vredni biti na tej zemlji domači!

Strah je ležal na dolini.

Izseljevanje pregnancev

Dne 5. julija se je izpolnilo. Iz Šentvida so vrnili internirance toliko, da so se združili s svojimi in si v naglici pobrali, kar so pač mogli: obleke kaj, kako odejo in blazino, slanino ali masti, kak ljub spomin, rožni venec iz kota, v rutico domače zemlje — o gorje, v brežiškem okraju je baje kmet nataknil križanemu Bogu v kotu svoja očala, češ: Križani Jezus, ali boš zdaj kaj bolj videl, kaj se z nami godi! Hvala Bogu, v prevaljski fari jih ni bilo mnogo takih, ki bi bili s stoletnimi vezmi zvezani s to zemljo in zdaj odtrgani! Ali tiste, ki jih je nemška oblast odbrala, je tem huje zadelo. Tak je predvsem bivši župan Jurij Kugovnik s svojo ženo in nekako 16-letnim sinom Ivanom (imeli so svojo hišico ob Meži, kravo in svoje skromno gospodarstvo). Oba sta iz prastarih domačih kmečkih rodov. Huje ko nju ločitev od domače zemlje ni nikogar od prevaljskih izgnancev zadela. V to svojo bajto, v to svojo zemljico sta vlagala trud in delo, vlačila samotež gnoj in travo in repico in seno, z njima je hodil resni »Pazi«, pes, ki je še ostal pri hiši. Vsake grude se jima je zdelo škoda, ljubosumno sta jo varovala. Pa nista bila spoznana za »heimattreu«. — Hudo je zadelo tudi Franca Lahovnika in gospo (z njima njuni hčerki Prisko in Fricko), imovita posestnika — on je bil poprej kdaj župan, lesni trgovec; pri njem je bil leta 1918./1919. sedež Narodnega sveta, ki je v prevratni dobi 1918/1919 vodil Mežiško dolino v Jugoslavijo. Oba sta domačina, oba starejša in bolehnata, oba vajena udobnega in rednega življenja. — Domača duhovnika, župnik Matej Močilnik in kaplan Jelen, sta prišla jutraj v cerkev, verne ženice so hotele k sv. obhajilu, župnik je hotel Presveti kruh razdeliti, da ne bi plesnel v tabernaklju; toda policijski možje so nagnali ženice in župnik je moral ven v avtobus — s svojim kovčkom; potem pa je stal avtobus vse dopoldne na Prevaljah. Izseljeni so bili s Prevalj, razen prej imenovanih še tile: Strojnikov Rudi, Karel Sedej z ženo Mici, rojeno Pristov, hčerko najbolj Nemcem prijaznega domačega župana (okoli 1910—1914), s hčerko Marijo (— dejali so: če se žena loči od moža, lahko ostane; ostala pa je zvesta možu in šla z njim v pregnanstvo —); notar dr. Dušan Bučar, čigar žena (roj. Plešivčnik, p.d. Ampelbirtova v Pliberku) se je formalno ločila in ostala — dodatek k prej imenovanemu Sedeju: Bil je idrijski vojak in je prišel kot 20-leten fant k premogovniku na Leše, ko je bil prisilni državni upravitelj tega rudnika od 1919. leta Idričan Brus; oženil se je z domačinko Mici Pristov, priženil Jugovo kmetijo in si z lesno trgovino pridobil precejšnje premoženje. — Nadalje so bili izseljeni: Alojz Rozman, novomeški rojak, ki je živel kakih 30 let že na Koroškem (kot dacar) in na Prevaljah (kot gostilničar); — gospa dr. Emila Štefanovića, advokata, Novomeščana, Srbkinja iz Šentandreja pri Budimpešti, plemenita po vnanosti in kulturi — z njo dva otročička; — financer Kapun s celo tropo (7) otročičev; sredi kosila so ga iznenadili z družino: Pojdemo! — uradnik mežiškega rudnika Pernuš z družino; — vdova prejšnjega postajenačelnika Kaffona s hčerko (zaročenec starejše hčerke se jim je sam pridružil); — družina upokojenega železniškega uradnika Špetiča z dvema napol odraslimi otrokoma, sinom in hčerko, dijakoma; — Rifl nov sin Dretnik, sin kmetice p.d.

Riflje na Riflnovem vrhu); — konjederec Šteharik z družino iz Farne vasi; — trgovec Peče z družino; — učitelj Kobolt, Mazaj, Sila (ta je šel domov v Novo mesto, njegova žena pa domov na Bled); leški rojak, bivši šolski upravitelj in državni poslanec, delavski voditelj Karel Doberšek; — trgovski potnik Kramžar z družino; — bivši orožniški vodja na Prevaljah Čibron (menda primorski rojak) z družino (njegova prva žena je bila lastnica p. d. Repnikove hiše); — Franc in Ciril Hrast, lastnika Poljane, z materjo (ki pa se je vrnila v Trbovlje k zetu); — Avgust Stopar z ženo (pa se je vrnila); — učiteljica Olga Klun; Trinkaš — pek in trgovec Grošel z Leš; — Pavel Čop z ženo in otrokom; — Debelškova družina z Leš.

Avtobusi so jih odnesli — ene na gornjo stran proti št. Vidu nad Ljubljano, kjer je bil izseljeniški tabor, druge na spodnjo stran proti Celju (vlak takrat še niso vozili do Prevalj, ker je bila proga na obe strani od vojne še poškodovana, homparški zgornji tunel pa razstreljen). Le nekaj trdosrčnih radovednežev je bilo na cesti, premnogim pa, ki so za plotovi strmeli na to žalostno cesto, se je krčilo srce. Zbogom! Zbogom, znanci! Zbogom tudi vi, če smo se prav kdaj sporekli in bili eden drugemu zavidni! Ljudje so čepeli za vogli in ždeli topo predse. Matere so božale otroke; tako dobre matere nikoli prej niso bile otrokom ko te dni; tako tihi, odpustljivi, krotki moške nikoli prej niso bili ko te dni; ko preplašene tropice ovc so se stiskale družine. Bog je obrnil obraz od zemlje. Ali je bil tabernakelj farne cerkve res prazen? Večna luč pred njim — ali je res ugasnila? Bog je obrnil obraz od nas — krčevito so se skle pale roke ob večerih in ga klicale in rotile: Jezus, usmili se nas!

Internacije in usmrtnice

»Prečesavanje« dežele pa je pobralo še vrsto fantov in mož, ki so bili sumljivi, da skrivajo orožje in da kujejo uporne misli in načrte. Ti so prišli v Begunje na Gorenjskem, od tod pa v razna taborišča, predvsem v Auschwitz, kazensko taborišče v Šleziji. Med temi so bili: Jurij Messner, Franc Štern, urar Sagernik (te tri so v Begunjah ustrelili), Franc Lepko, kleparski mojster Štebih, Kopmaier, Bruner Lojzi, Marijan Koklič, Ernst Štern (brat Francev), Willi Trinkaš, Jakob Pečnik, Tomi Kamnik, Franc Lepko, Marko Prosen, Stanko Čop, Dušan Müller, Lojzi Krajger, Pačnik, Jožef Sitter, Matjaž Štebih, učiteljskičnik Rudolf(?) Žak.

V taboriščih so umrli (v Auschwitzu) Marijan Koklič, Jakob Pečnik, Tomi Kamnik, Franc Lepko, Stanko Čop, Jožef Sitter, Matjaž Štebih, Ernst Štern, Lojze Bruner.

Vojaki

Medtem so se Prevalje napolnile z vojaštvom, ki je prišlo za nekaj tednov na oddih. V farovškem pungratu so takrat konji obgrizli več starih sadnih dreves. Vojaki so bili iz rajha in ljudje so jih imeli radi. Hodili so tudi pomagat: vozit, orat, kosit. Tedaj je večkrat tudi prišel vojaški duhovnik in opravil sv. mašo, h kateri so — poleg 40 ali 50 vojakov — šli tudi domačini in bili tako spet pri službi božji.

Blaga zmanjka

Trgovine so se močno izpraznile. Domačini niso imeli denarja in tudi navade ne, da je treba denar v blago izpremeniti; prišli Nem-

ci pa so imeli denarja dovolj, pri njih so bile že karte za vse važnejše potrebščine — tako ni čuda, če so plenili po trgovinah in v nekaj tednih pokupili vse, kar je bilo na prodaj. (Ko so domači ljudje prišli do denarja in do spoznanja, da je treba denar spraviti v promet, blaga že ni več bilo ali pa je bilo že »racionirano«, na karte.)

Zamenjava denarja

Tudi dinarji so se medtem zamenjali; za 1 marko je bilo treba dati 20 dinarjev. Ker so bile nove cene za približno pol višje, je to dalo kupno vrednost: ena marka enaka desetim dinarjem.

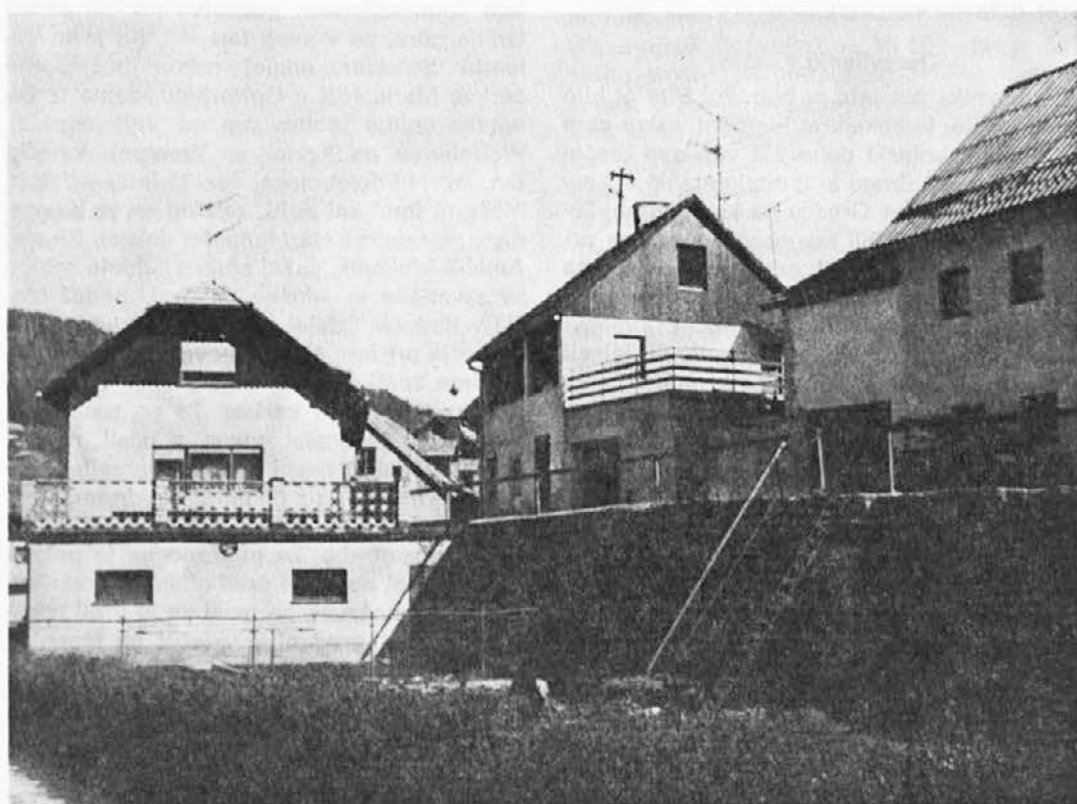
Pomen krstnih listov, »matični urad«

Posebna novost je bila ta, da je moral vsakdo, ki je hotel biti sprejet v Koroško = ljudsko zvezo, dokazati, da je »nemške krvi« »deutschblütig« = arijskega pokolenja. Dokazal je to s krstnimi listi: svojim in svojih staršev. Za ženitev in za količkaj kako važnejšo stvar je bilo pa treba krstne liste še za dede. S tem je zajela ljudi rodoslovna mrzlica; vse je hitelo iskat krstne liste. Ker so bili duhovniki izgnani, so spravili matične knjige na občine. Na Prevaljah je prve dni izdajal krstne liste občinski komisar Max Wagner. Junija meseca si je izprosil to delo dr. Franc Sušnik, bivši ravnatelj državne učiteljske šole v Mariboru (ki ga je pred izselitvijo rešil brat njegove žene, poprej imenovani E. P.). Po drugih občinah so to opravljali več ali manj poklicani ljudje: v Črni na primer frizerski mojster Filipič. Prave veljave ti krstni listi pač niso imeli; politični komisar v Dravogradu je npr. predpisal, da se morajo — ne glede na matični vpis — pisati v nemški frakturi in nemškem pravopisu: torej ne doslovno in po črki, kakor je ime zapisano v matični knjigi, čeprav nemški zakoni sami zahtevajo popolnoma istovetno pisavo imena v listini in matični knjigi. Konec julija je vrhovni oblastnik zasedenega ozemlja Koroške in Kranjske (»šef civilne uprave« na Bledu) odredil, da se ustanovi za Gorenjsko

osrednji matični urad v Kranju, za Mežiško dolino pa na Prevaljah; sem se naj spravijo vse matične knjige 13 far (Prevalje, Guštanj, Kotlje, Šentanel, Strojna, Mežica, Črna, Javorje, Koprivna, Dravograd, Libeliče, Črneče in Ojstrica). Za voditelja tega matičnega urada (»Matrikenstelle in Prävali«) je bil postavljen Andrej Šarc, Slovenec, profesor (zgodovinar-zemljepisec) kranjske gimnazije, doma iz Mengša, star kakih 35 let. Pisec teh vrst — zgoraj imenovani dr. Franc Sušnik — mu je pomagal, ker je bil brez posla in ker druge zaposlitve ni mogel najti, pa si je želel, da bi jo našel pri matičnem uradu. Profesor Šarc je vodil matični urad na Prevaljah do konca januarja 1942, novembra mu je bil za pomočnika potrjen dr. Franc Sušnik, s 15. januarjem 1942 je prišla še bivša jugoslovanska učiteljica na Prevaljah, gospa Marija Stres, rojena Koser, za pomočnico na matični urad, 1. februarja 1942 se je vrnil profesor Šarc k matičnemu uradu v Kranj, na matični urad pa je prišla z občine za pisarniško pomočnico Nemka Herta Flaschberger, hčerka zadnjega upravnika leškega premogovnika. — Glavni del matičnih knjig je bil zbran že do kraja avgusta. Vendar so manjkale — kakor je bilo po pregledih v šematizmih soditi — še razne (večinoma najstarejše) knjige in jih bo treba dobiti, če jih bodo občinski komisarji našli. — Najprimernejši prostor za matični urad bi bil v prevaljskem zupnišču, ker je tu pred ognjem varen prostor v »arhivu«. Pa župan in dr. Gutierrez, gimnazijski profesor, dodeljen zasedbeni civilni oblasti na Bledu (v Kranju), sta določila prostore bivše prevaljske sodnije. V tem prostoru naj bi opravljal zastopnik političnega komisarja (neki Wolfgang Hardt-Stremayr, posestnik v Blatnem gradu nad Celovcem in nastavljenec pri političnem komisarju) civilne poroke.

Ženitve po državnem obredu

Vršijo se na tak način: Po zidu zadaj je razpeta rdeča zastava s črnim kljukastim križem na okroglem belem polju. Poročitelj naj-

Ob Partizanski cesti

Na paši

prej legitimira zaročenca in priči, ki pred njim sedijo; potem se dvigne izza svoje mize in jim govori o pomenu zakonske zveze za narodno življenje, pohvali njuno vero v nemško zmago in bodočnost, ki jo izpričujejo zaročenca s tem, da si kljub vojski gradita gnezdo za novi rod — in ju nazadnje vpraša vsakega posebej: ali je voljen vzeti tega in to za moža in ženo. Ko potrdita z »ja«, povzame in s slovesnim glasom oznani v imenu nemškega rajha zakon za sklenjen. Za viden znak natakne njuna poročna prstana. Potem se spet vsedejo in podpišejo poročno listino. »Obred« traja kakih 10 minut in je bilo včasih po 20—25 porok v poldnevu. Poročitelj je navadno v rjavi uniformi stranke. — Za poroko potrebujeta zaročenca svoje in svojih staršev (včasih tudi dedov) krstne liste, poročni list staršev (včasih tudi dedov), zdravniško priporočilo in potrdilo o domovinstvu in bivališču. Oklic visi 14 dni na občinski deski. — Cerkveno se sme poročiti le, kdor je prej državno poročen.

Opravljanje v cerkvi

Duhovnika pol leta ni bilo. Pol leta ni bilo svete maše; le nekajkrat je prišel, kakor sem že omenil, vojaški duhovnik vojakom maševat, in eno ali drugo krat novi nemški duhovnik iz Slovenjega Gradca na kak pogreb. Tudi o Sinsvetih je bil ta gospod popoldne pri nas, da je blagoslovil grobove. — Ves ta čas pa je skrbel za redne molitve v cerkvi zvesti organist Pankrac Lamprecht. Zvonovi ves ta dolgi veliki teden niso utihnili, klicali so zjutraj, opoldne in zvečer k molitvi; molili so ob pogrebi — in organist je namesto duhovnika opravil očenaš ob grobu. Vsako nedeljo dopoldne in popoldne, vsak dan zjutraj sta opravljala organist in njegov Lojzi molitve v cerkvi. Ob nedeljah je bilo še kar precej ljudi (do 100), ob delavnikih so hodili le najzvestejši (kakih 15). Še celo v majniku je bila skromna vsakdanja pobožnost.

Pa bil je to čas, ko je bila Devica Marija na jezeru tako žalostno osamela kakor morda še nikdar vseh teh tisoč let, kar je tu med nami doma. Marsikomu je bila cerkev le za navado, marsikdo je šel zaradi župnika, zaradi drugih v nedeljo k maši: zdaj se je izgovoril, češ, maše ni, molim pa lahko tudi doma. Izgovoril — pa marsikdo se je zdaj

tudi zbal, da bi ga videli v cerkvi in ga osumili, da je proti novi državi. — Blagi organist Pankrac Lamprecht bo ostal faranom te dobe v spominu, da je bil zvest ključar Device Marije na jezeru: da ni nehal odpirati vrat do Nje in vabiti k Nji, o kateri gre po fari med vernimi glas: »Saj nam se nič hudega ne more zgoditi; saj mi smo v Marijinem krilu.« Majhna je bila četa tistih, ki so zvesto hodili pred njen oltar; upamo, da bo Marija sprejela njihove molitve za vso faro v dar in v znamenje, da smo ji zvesti ostali.

Nemški duhovnik

Po Vseh svetih, menda 7. novembra, je prišel novi gospod, ki ga je celovski škof v sporazumu s politično oblastjo poslal za dušnega pastirja trinajstim osirotelim faram Mežiške doline (— pravzaprav dvanajstim, kajti javorski gospod Ludvik Viternik se je vrnil iz pregnanstva, vendar ne kot župnik, temveč sme le kot privatnik živeti na svojem Čemernikovem posestvu na oni strani Uršlje gore, pa v svoji fari —). Bil je to Valentin Stückler, doslej rektor božjepotne cerkve Maria Hilf v Guttaringu, doma iz Labotske doline (dobro uro od Vojšperga = Wolfsberga na Korici = Koralpe), kmečki sin, star, bi dejal, nekaj čez 30 let. — V župnišču ni imel kaj najti, zatekel se je k organistu in tam pri stari kuharici dekana Riepla, Amaliji Wakonik, našel zraven kuhinje sobico za zavetišče in »dušno pastirski sedež Mežiške doline«. Odslej se je začela redna služba božja pri fari. Novi duhovnik, ki slovenski ne sme znati, je ljudi kmalu spet v večjem številu pritegnil v cerkev. Že po zunanosti in vedenju je ugajal: visok, z očali, misijonarsko napol in napol športno opravljen, goreč in prijazen, pa z nikomer nič drugega govoreč kakor po svojem duhovništvu in za cerkveno potrebo, ko prikazen se je pojavil v cerkvi, šel po sredi pred oltar in v zakristijo, potem maševat, po maši se je vrnil iz zakristije spet pred oltar, klečal na stopnici, da se je zadnja ženica jela odpravljati — in odhitel med ljudmi po sejmišču in izginil — spet v drugo faro. Komaj toliko je v cerkvi po nemško spregovoril, da je najavil ure in dni za maše prihodnjega tedna.

Pred božičem je naznanil svojo posebno oblast, ki mu je dana, da v tej stiski ljudstva

in ko ni prilike za spoved, podeli ob velikih praznikih vesoljno odvezo.

Božična polnočnica

Pretresljiva je bila polnočnica na sveti večer. Cerkev je bila prepolna. Že so pevci po novi zapovedi peli po nemško. Ko je minilo duhovniško obhajilo, so utihnile orgle, organist je s kora po slovensko molil Kesanje naprej, potem je začel duhovnik molitev za vesoljno odvezo in jo podelil z velikim znamenjem križa — vse se je pripogibalo k tloraju — bilo je, ko da smo na ladji, ki se potaplja, na vratih v večnost — in potem so se zgrnile množice k obhajilni mizi, vsa cerkev, prepolna cerkev, se je vzvalovila, vse je sililo k obhajilni mizi, moški, ženske, otroci, gospoda, reveži, na koro so spet zapele orgle, obhajanje je trajalo, da je nemških pesmi zmanjkalo, še vedno so obhajali; tedaj se je z rahlo milobo oglasil slovenski napev, slovenska beseda, slovenska pesem — morda je bila samo ista ko nemška »Heilige Nacht«, pa bila je »Sveta noč« — tako sladko mila, vse luči so gorele po cerkvi, oltar je žarel, duhovnik se je potil od množic, ki so vrele k obhajilni mizi, moški so morali skozi zakristijo odhajati: tedaj so marsikomu prišle solze v oči od sladkosti in bridkobe.

Da, tudi take polnočnice še ni videla Devica Marija na jezeru.

Zdelo se je v tem letu že, da se je razlezla zloba po fari; brat bratu ni več zaupal, prijateljstva so omrznela, zavist je prežala iz pogledov; ko ljudje, ki se ob potapljanju ladji rešujejo: vsak svojo desko lovi, vsak se skuša nad valovi obdržati — kdor od trpljenja ne medli, mimo kogar je veliki križ šel, ta svojega malega na drobni tehtnici tenko tehta in ljubosumno meri svoj križ s sosedom — drugi se v trpko trmo zavijajo — jeziki zlo iz neumnosti počenja —

V tej sveti noči pa je skozi meglo in temo oblakov posijalo toliko toplega hrepenenja iz preveljskih duš po božičnem miru in božični dobroti, da sta se mnoga razdvojena brata našla pred jaslicami Božjega deteta. O, pred betlehemskim hlevom so v nebeškem siju zbledele črne sence ovaduštva, zavisti, izdajalstva, neznačajnosti, koristolovstva, sovraštva in mržnje, mevžaste mehkužnosti in zahrbtnosti zvijačnosti, ki jih je togi pesimist skozi svoja motna očala videl in na našem ljudstvu obsodil. O, pred betlehemskim hlevom je stal togi, pesimistični sodnik prav tako skrušeno kakor množica njegovih obsojencev: vsi kup človeške revščine, sodniki in obsojenci, vsi kup človeške revščine in slabosti pred Ljubeznijo in Dobroto v jaslicah — drug ob drugem: o ti, moj ubogi brat-človek! ...

Dušno pastirstvo

Prav ko v kaki misijonski pokrajini je opravljal duhovni dušno pastirstvo v Mežiški dolini. Hitel je od župne cerkve k drugi, ob nedeljah je opravil po tri, po štiri, po pet, po šest, po sedem svetih maš, nekje ob petih zjutraj, drugod ob osmih, ob desetih, ob štirih popoldne npr. v Koprivni, ob šestih zvečer, ob osmih zvečer. S kolesom, s kakim avtom (Legnarjevimi) je hitel od cerkve do cerkve. Vsa ta izrednost dušnega pastirstva je v ljudeh vzbudila nekaj avguštinskega nemira: pretresla jih je stiska Cerkve, zaslutili so v veri svojih očetov in dedov tisto zadnjo trdno vejo, ob kateri se morejo vzdržati v viharju tega časa. Sprva se je zdelo, da gle-

dajo uradni državni ljudje nadaljnje cerkva-nje za nekaj, kar bo treba lepo in čimprej od-praviti. Ali tudi ti, ki so pustili vero svojih staršev, niso zmogli zadnjega udarca: zgolj kot ljudje so morali, kolikor so bili zgodo-vinsko razgledani, priznati, da to krčevito oklepanje cerkve danes ni nič manj ganljivo, kakor se jim zdi ganljivo za katerokoli bajno pradobo, ko so se ljudstva krčevito držala svoje svete vere: kakor stara drevesa, ki jih živih ne moreš izrjavati.

Tako se je prvotno katakombovsko cerkva-nje umirilo in ustalilo kot ljudska pravica, ki se je doslej nihče javno ni upal dotakniti.

Nič več po slovenje!

Drugače je z jezikom. Vršijo se tečaji, ki imajo namen ljudi navaditi nemščine. Sloven-ski jezik je obsojen na smrt. V enem letu, pravijo, bo moral znati vsak nemški. Na Pre-valjah samih bo to šlo; tu znajo starejši ljud-je še iz avstrijskih časov nemški. Kje pa bo vzel hribovec čas in voljo, da bi se v tej kratki dobi naučil tujega jezika? Če bo do-mači marenj prepovedan, se bo skril v do-move in v kote, se bo zavil pred tujcem v molk in topost.

O, beseda materina, naš domači marenj! Morda je res, kar nam pravijo: da smo nem-ške krvi in nas je kdaj slovanski val poslova-nil in Ljubljana poslovenila. (Kakor so se Prusi, Sasi, Pomorjanci ponemčili!). Vemo, da narodi niso od vekomaj (— tudi na veko-maj ne! —); vemo, da nismo od Adamovega kolena že Slovenci; ali stoletja že, to vemo — to vidimo že kar iz najstarejše prevaljske matične knjige (1641—1678), kjer so med latinskim besedilom družinska in krajevna imena slovanska (iz l. 1641. npr.: Skibbouni-za, Mazigoika, Komesina, Obretenka, Pezni-za, Purkina, Jastrouniza, Lediniza — iz leta 1642.: molitor v Thomashavach mlinach, Da-niel v plati; 1644.: v presseniach = današnji »Prosenovi mlini«; 1648 Florian v klusach; 1658. l.: in Lieschach na ijeschovem; 1647.: Ladinig v Sgradi; (poroka 25. 8. 1642.:) Kai-scher v'pra'vali) — je ta naš marenj glas duše tega kosa zemlje. Res je, človek ni ka-kor slavec, ki ga je Prešernov orglarček za-man učil novih viž: nauči se in čez stoletja mu postane nova viža viža njegovega srca. Boli pa sila. Boli, kakor boli odraslo drevo, če ga izruješ in presadiš. Boli, kakor bi bolelo psa, če bi ga čez noč hotel mijavkanja nava-diti; spak bi postal. Papiga. Njegova beseda ni več odkritje misli in čustev, njegova bese-da je laž in krinka, kakor sta laž in krinka, ko se lev v cirkusu pajaca na lesenih odrih ka-že. O, materina beseda! Otroke veže z dedi in je glasna priča krvi, ki v sklenjenem toku teče od roda do roda. Kako se bomo v jesen-skem mraku, ki duhovom rajnih pot odpira med žive, razumeli mrtvi očetje in živi otroci, če bo očetom molitev otrok tuja, neznana, neumljiva?

Tudi tujec, ki nima modrega spoznanja, da je jezik več kakor kramarsko sporazumeva-nje, ki pa ve, da so stare reči zanimive reči, bi moral priznati, da je naš domači marenj, najsi ga imenujejo slovenskega ali bindišar-skega (»windisch«), zanimiv zaradi svojih sta-rih posebnosti. (Dr. Janko Kotnik, rojak z Do-brij pri Guštanju, je to narečje opisal v svoji disertaciji na univerzi v Gradcu.)

V Mežiški dolini smo »štekvavci«; pravimo namreč »šteki« za »tukaj«, štam = tam, što-di = todi, štū = tu, štāk = tako, štāk = tak,

Spomini

štejko = toliko. Nekaj drugih posebnosti (na prvem mestu po naše, na drugem po pisni slovenščini):

šeti = ta
štuo = to
dóaro = dobro
štirirádi = 40
pétrad = 50
šiestrad = 60
sédemrad = 70
ósemrad = 80
devétrad = 90
vés = vás
den = dan
liep = lep
mlieko = mleko
riesn = res
kries = kres
òko, očiesá, očiesea = oko, očesa, oči
svija = svinja
koj = konj
köne = konji
kure grejo siest
mi gremo lieč
tóunea = zunaj

(Na Strojni:

grajo = gredo
pátek = petek
jáza = jeza)

(V Topli: Píeca = Peca)

kènea = nikar
zàbe = zobje
guàbek = globok
ojgn = ogenj
òareh = oreh
jèmea = ime
nfemat se = mimo iti
kuabúk
kuàt = klat
douh = dolg
mihen, micen, mičken = majhen, majčken
bíeu = bel
gniva = njiva
noajea = noga
kédn = teden
kuáct = tlačiti
gnar = denar
glíetou = dleto (dletev)
piglč = podobica (Bild-ič)
vzígn = vzdigniti

kauc = tkalec
žgrebl = žebelj
tí šlíedni = zadnji
níšer = nihče
guàua = glava
na guále = na glavi
lies, leàsa = les, lesa
gnùj, gnòaja = gnoj, gnoja
dòdlea = doli
grsa = semkaj gor
tént = tja noter
téntrea = notri
sént = semkaj noter
séntrea = tu notri
modlt = moliti
módlem = molim
dow se čriedmo = vrstimo se
tawno = temno
na trávnce = na travniku
u Vójsperze = v Wolfsbergu
u Tráberce = v Dravogradu
u Kòtleah = v Kotljah
Hotúljc = »Koteljčan«
d'r = a boš d'r prešu? = Ali boš »ja« prišel?
wúho, wušéta = uho, ušesa
prnas, prvas = pri nas, pri vas
dúo = kdo
ká = kaj
nédo = nekdo
kejko = koliko
dwieberte = dvakrat
narbol = najbolj
grema = greva
kna hòde! = ne hodi
miesnc = mesec
pasóvneak = pašnik
príewah = prelog (= prestop čez leso)
Pristov < Pristovlja žaga
Štekne < Šteknéče lies
Uršlja gora
venč = več

Poudarek in barva vokalov ima toliko ni-ans, frazeologija, toliko metafor ter figur, da je bila huda škoda, ko slovenska šola v Ju-goslaviji ni z večjim spoštovanjem in večjo ljubeznijo gojila teh pristnih domačih poseb-nosti. (Tedaj bi bila šola tudi zbudila v lju-deh ponovno zavest o vrednosti njihovega jezika.) Učiteljstvo je narečje premalo pozna-lo in je učilo neki uniformni šolski jezik, ki je bil po besednem zakladu in izrazni moči

Začelo se je

čestokrat manj vreden kakor narečje, ki so ga kmečki otroci od doma prinesli. Tako se je v otrocih budilo — nehote — podzavestno občutje, da je domači marenj jezik, ki se mora — neumit in nepočesan — ob svoji gosposki sestri, šolski slovenščini, sramovati in v kotu počakati, da odzvoní.

Beseda materina! Ni dobrega človeka na zemlji, ki bi svoje materine besede ne ljubil. Če bo obsojena v grob, ob trenutkih najvišjega veselja bo ušla na dan, ob urah najbridkejšega trpljenja bo zastokala in kriknila v bolečini, v sanjah se bo oglasila, — in nihče je zatajiti ne bo mogel, kadar bo srce, nago in golo, pokazalo svoj obraz brez krinke.

O — kaka modrost! Po silni zakrinkati in prepleskati dušo našega ljudstva...

Kärntner Volksbund

Konec septembra ali v začetku oktobra so bili prvi sprejemi v »Kärntner Volksbund«. Govoril je politični komisar Kreisleiter Hans Grum. Izkaznice in znake je delil »vodja krajevne skupine« (»Ortsgruppenleiter«), zaobljubo zvestobe pa je bilo treba dati z roko v roko Kreisleiterju. Slovesnost se je vršila v bivšem »Sokolskem domu«, ki se imenuje zdaj »Heim«.

Deseti oktober 1941

Desetooktobrska plebiscitna slovesnost se je opravila z večerno baklado, s pozdravom na grobih padlih vojakov nemške vojske in z govorom upravitelja mežiške meščanske šole, nekega Pillerja.

Jesen

Jesen je bila zelo lepa. Sredi oktobra pa je že zapadel sneg, ki ni več skopnel. Zima je huda, kakor je tako trde in s snegom obilne ne pomnijo niti najstarejši ljudje.

Zaprta nemška meja

Mežiška dolina je še vedno zaprta proti Nemčiji. Za potovanje je treba imeti izkaznico z dovoljenjem.

Za živila

Počasi se vrši izenačevanje »zasedenega ozemlja« z rajhom — v dobrem in v slabem.

Po trgovinah je vedno manj kaj dobiti. Uveljavijo se karte, kakor so v veljavi drugod po Koroškem. V glavnem dobi odrasla oseba tale živila: moke (bele) 1½ kg, masti 5 dkg, presnega masla ¼ kg, margarine (rastlinske masti?) ¼ kilograma, mesa 1½ kg, olja nekaj gramov, t. j. nekaj kapljic, kruha menda 7 kg, sladkorja 1½ kg pa še nekaj žitne kave, makaronov in marmelade, majčkeno sira — otroci nekoliko drugače, delavci težaki pa več. Lakote ni treba trpeti, leške ženske se še hvalijo, ko dobijo sir in marmelado: »Zdaj dobimo vsi enako; kje sem si prej mogla sir in marmelado privoščiti?«

»Wehrmannschaft«

Septembra so začeli moške družiti v »Wehrmannschaft«, vojaško društvo, v katero, so dejali, mora vsak moški od 18. let naprej. To društvo naj bi bilo nekaka »črna vojska«. Komando na Prevaljah je imel F. K., sin železničarja. Popisati se jih je večina dala, ustanovile so se tudi stotnije (med vodilnimi so: R. Z., frizer H. in prej imenovani K.), posebnega vzleta pa vsa stvar nima.

Mladinske organizacije

Izvajati se je jela tudi organizacija mladine (voditelj neki gestapovec Messner, izmed fantov neki F. S., za dekleta M. J.) in žensk (voditeljica H. E., mati prejšnje J.).

1942

Statistika 1941. leta

Statistika se bo mogla dopolniti po matičnih knjigah, ki jih vodi dušni pastir. Vsako rojstvo in smrt se mora zdaj najprej javiti na »Standesamtu« na občini, vsaka poroka se mora najprej tam opraviti; šele potem sme duhovnik krstiti, poročiti ali pokopati.

Zima

Zima je bila zelo huda. Snega je bilo visoko. Zapadel je sredi oktobra in ni skopnel vse do aprila ne. Še maja je padlo nekaj »kukujčnika«. Ozimino so morali marsikje zaradi hude zime podorati.

Novi Gauleiter na Prevaljah

Tedaj je prišel novi Gauleiter in Reichstalhalter, dr. Friedrich Rainer, iz Celovca, da si pogleda Mežiško dolino. Na Prevalje se je pripeljal iz Mežice. Ljudje so se na poziv postavili v vrste in v špalir pred občino; bilo jih je kakih 800. Proti drugi uri popoldne so jeli prihajati posamični avtomobili kot izvidniki. Okoli 2. ure jih je prišla dolga vrsta. Gauleiter (— kakih 35 let star, Korošec od šentviškega kraja ob Glini —) je izstopil s svojim številnim spremstvom. Šel je med špalirjem ljudstva, ki je bilo tako plaho tiho, da je bila ta tišina mučna in dušeka. Tam nekje se je iz špalirja ločila črna oblečena ženska in stopila pred Gauleiterja; v tišini se je čul roteč šepet: prosila je za kakega svojega, ki je v kakem kazenskem taboru. Tu in tam se je ustavil Gauleiter ob ženskah in ljudomilo vprašal eno in drugo in tretjo predstavnico Mežiške doline: Kako in kaj? — Ena teh predstavnic Mežiške doline je v tem, druga v drugem, tretja v tretjem rajhovskem narečju povedala, da je že šest mesecev, osem mesecev, dve leti v Mežiški dolini... Aranžma ni bil

dober; aranžerji bi bili zaslužili pošten ukor gauleiterjev. Kajti s Prevalj si Gauleiter ni mogel odnesti drugega vtisa, kakor da je postalo to ljudstvo, pred letom dni še v precejšnjem delu navdušeno za priključitev h Koroški in Nemčiji, topa, preplašena čreda, ki bi bila sicer vse vpila, ko bi ji bil kdo to velel, ki pa je mrtvo molčala, ker ji nihče drugače povedal ni. Sicer pa je res, da se naši ljudje ne znajo navdušiti kakor kaki vihravci, zato si je Gauleiter lahko tudi mislil, da je njihov molk izraz prestrašenega spoštovanja. — Ves sprejem je trajal kakih 20 minut. Nato so se avtomobili odpeljali dalje proti Guštanju.

Sv. obhajilo

Dne 24. 5. 1942 je bilo prvo sveto obhajilo. Sprejelo ga je 96 otrok (dečkov in deklic). Pripravili so otroke večidel starši sami. Bili so čedno opravljeni, skoraj vsi so imeli tudi sveče. Predobhajilne molitve jim je slovenske organist naprej molil, za red pa sta skrbela bivši šolski upravitelj Lebič in farovška kuharica Amalija Wakonik. Ganljivo jih je bilo gledati: kakor krotka jagnjeta, ki jih fara daruje Jagnjetu: za odpusčanje in odrešenje v teh težkih dneh.

Priprave za birmo

Medtem se je fara pripravljala na velik dogodek: na prihod krškega škofa dr. Andreja Roracherja iz Celovca, da podeli otrokom zakrament sv. birmе.

Nesreča dušnega pastirja 1. junija

Vesele priprave je zmotila huda nesreča, ki se je zgodila dušnemu pastirju Valentinu Stücklerju. Blizu Guštanja, na ovinku med Dobjo vasjo in Ravnam, ga je srečal avto tako nesrečno, da je gospod Stückler padel sredi nagle vožnje z motornega kolesa in se hudo pobil in ranil. Peljali so ga v Celovec v sanatorij »Marija pomagaj«, kjer se je več tednov zdravil. Le za las je ušel smrti. »Še nisem dovolj trpel za Mežiško dolino,« je ba- je vzkliknil; »naj bo še to novo trpljenje za odrešenje duš.«

Birma

Priprave za birmo je prevzel čemerški gospod Viternik, ki se je tisti teden prestavil iz svojega skritega čemerja na Prevalje. Pri vrodu na pokopališče in v cerkev sta bila slavaloka z nemškima napisoma; na enem je stalo: Verno ljudstvo Mežiške doline pozdravlja svojega nadpastirja. Izven cerkvene obzidja seve ni moglo biti kaj.

Škof se je pripeljal z vlakom v soboto, dne 6. junija, proti večeru (okoli šestih); z njim je bil kanonik (menda se piše msgr. Reiner) in škofov kaplan, pa še en gospod. Kakih 50 ljudi ga je pričakovalo na postaji in ga sprejelo — seveda ne v župnišče, ki je polno stanovalcev, kjer vise plenice z balkona — ampak v mežnarijo, kjer mu je stara farovška kuharica v prvem nadstropju odstopila svojo »lepo sobo« (v to prideš skozi kuhinjo in skozi prvo sobo — v kateri je spal to noč škofov kaplan —). Po kratkem oddihu je prišel prevzvišeni v cerkev — njegov prihod s kolodvora in zdaj v cerkev so slovesno oznanjali zvonovi — kjer je opravil večernice, nato pa je šel po pokopališču in blagoslovil grobove. Ljudi je bilo kakih 250. Izpred stare kapelice (severno nad cerkvijo)

je spregovoril ljudstvu — seveda nemški —. Ob spominu na rajne je govoril o veri v Boga in Jezusa Kristusa, o veri očetov in zvestobi do nje: mogočno je donel njegov glas, po pokopališču in preko obzidja je odmeval: bil je drugačen nemški glas, kot ga je bila preplašena prevaljska čreda vajena zadnje čase čuti — katoliška zavest je vzplala: umirajoče duše so dvignile glave ko odžejane in odteščane: o, v to umiranje duš, v mrak in blodno sivino je sinila lučca! — Moj Bog, kaj je bilo zdvajanja! Prišli so in govorili o slavi in časti dedov, o svetosti domače grude, o domovini, o duši naroda, pa so prekleli marenj dedov, zasmehovali vero dedov: prekleli in zasmehovali vse, vse, kar je čast naših dedov, kar je svetost naše grude, kar je duša našega ljudstva — samo jed, pijača, posest, premoženje jim je bilo prav pravo... Ta katoliški škof — in z njim prevaljski dušni pastir — je storil nemštvo v Mežiški dolini večjo uslugo kakor marsikdo, ki se smatra za prvoboritelja nemštva v Mežiški dolini. Kajti ti prvoboritelji so v očeh ljudstva profiterji; nihče jih ni videl in jih ne vidi za nemštvo trpeti, vidijo jih le v imenu nemštva — profittirati. Brez politične strasti, kot objektivni kronist lahko trdim: kulturna veljava nemštva je v tem poldrugem letu nemške zasedbe v Mežiški dolini močno padla. Vzrok temu so manjvredne, profitterske nature, ki v Mežiški dolini nemštvo predstavljajo; le strah je, zaradi katerega se ljudje tem naturam uklanjajo: da te dajo ustreliti, izseliti ali na hiranje v kako kazensko taborišče spraviti. — Ljudsko dušo je znal pritegniti duhovnik. Vzrok temu je: ker vidi ljudstvo v njem glasnika svoje tradicionalne vere; človeka, ki spoštuje celotno tradicijo tega ljudstva, ki sočustvuje z njim v njegovi tragični razdvojenosti — in ki sam bega tik ob vhodu v katakombe. Ljudsko dušo je znal pritegniti duhovnik, čeprav — da, čeprav vodi tudi on v nemštvo. Kajti menim, da je tem duhovnikom politični ideal tudi »Reich«, seveda »rajh« — dedič in obnovitelj rimsko-nemškega cesarstva, v nasprotju s theokratskim idealom Dostojevskega: univerzalna monarhija po preprostem receptu svete Družine: Jožef = država, Marija = cerkev in Jezus v njej.

Drugi dan je bila sveta birma. Ljudstva se je kar trlo. Na tisoče ga je bilo. Niti polovica ga ni prišla v cerkev. Razen javorškega gospoda so bili menda vsi Nemci. Dan je bil prelep. Birma se je vršila v cerkvi. Domači študentje so opravljali dela, ki jih sicer duhovniki in bogoslovci: Pavle Senica iz Šentanela je nosil škofu palico, Matevž Šipek iz Šentanela je delil birmancem listke, Janko Sušnik s Prevalj je nosil mitro, Pepi Lodrant s Prevalj je nosil križ, Stanko Čegovnik iz Mežice je brisal birmancem čela. Birmancev je bilo okoli 1400.

Pred cerkvijo je bilo še celo nekaj kramarjev in lektarjev.

Ob treh popoldne je prevzvišeni blagoslavljal otroke v cerkvi. Kakor že dopoldne med pontifikalno mašo, tako je tudi zdaj znova in z glasom, ki je razodeval apostolski pogum, in z besedo, ki je bila jasna, poudaril, kako je treba hraniti in braniti svojo vero, katoliško vero, kako naj starši opravljajo v teh težkih časih duhovniško službo, kako bodi zdaj vsaka družina cerkvena v malem.

Škofova trojna beseda je bila, kakor da je raztopila topi sklep, ki je tiščal ljudi k tlom:

obrnila jim je pogled čez staro mejo gor in jih navdala z zavestjo, da niso sami s svojo vero in ne s svojo stisko. »Smem torej v cerkev! Smem biti katolik! Nimajo pravice, da bi me smatrali za komunista ali prijatelja četnikov ali sovražnika Nemcev, če grem v cerkev!« Take misli so prihajale ljudem, ki so od krajevnih veljakov doslej zavito ali odkrito čuli, da je sumljiv, kdor v cerkev hodi. In da se naj varuje, ker da katoliška cerkev s komunisti drži.

Okoli pete ure se je škof z vlakom vrnil v Celovec. Šop ljudi ga je pospremil, zvonovi so mu za slovo zazvonili.

Bil je res lep dan in trume ljudstva so se vedrih lic razhajale po dolini in po hribih.

Pater Werner

Dušnega pastirja Stücklerja je prišel po birmi nadomeščat špiritual bogoslovja (ki je v St. Georgeu am Längsee) pater Werner S. J. To je gospod v 60. letih, doma z Nižjega Avstrijskega, jezuit iz Celovca, močno prijazen in zgovoren gospod, ki je jel otroke v zakristiji h krščanskemu nauku zbirati; seveda je bil križ, ker ne znajo še dovolj (ali pa nič) nemški, pater pa slovenski šele nekaj drobcev, ki si jih je tu nabral.

»Bogoverniki«

Začelo se je med domačimi prvaki gibanje za izstop iz Katoliške cerkve; »partajevci«, kot se imenujejo člani državne narodnosocijalistične stranke, nočejo biti udje kake cerkve; ker pa, kakor pravijo, verujejo v božje bitje, v Vsemogočnega, ki utegne biti identičen z Usodo, se imenujejo »bogoverniki« = »gottgläubig«.

»Bogoverniki« seveda ne dajo novorojenih otrok krstiti. Namesto tega opravljajo slovesnost, pri kateri »Ortsgruppenleiter« otroka v narodno občestvo sprejme. Tak obred se je vršil pri E. P., ki je dal svoji (novorojeni) hčerki ime »Edda« (pa še krščansko »Marija« zraven).

V časti pa »bogoverništvo« ni, niti se ne širi.

»Nove vere« misijon

V gozdu pri Kranjski gori na Gorenjskem je nekakšen misijonski dom za narodnosocijalistično nemško vero. Tja so bili razni izbranci, funkcionarji »Kärntner Volksbunda«, na šolanje klicani. (Funkcionarji so: Blockleiterji, ki imajo po kakih 15—30 hiš v oblasti, več »blokovi« vodi Zellenleiter, vse »celice« tvorijo krajevno skupino. »Blokajterji« so domači ljudje. Med letom se je to osebje »političnih voditeljev« spremenilo, ker nekateri od imenovanih svoje naloge niso sprejeli. Sprememba se je izvršila tudi na najvišjem mestu. Max Wagner, »Ortsgruppenleiter«, se je umaknil in ostal »personalni referent«, za »Ortsgruppenleiterja« pa je bil postavljen Ernst Glantschnigg, ki se je v tem letu naselil na Prevaljah, kjer mu je »komisar za utrditev nemštva« (major Meičer-Kaibitsch) podelil največjo prevaljsko trgovino, to je Pečejevo veletrgovino, z zalogami.

Zaplemba premoženja

Premoženje izgnancev se je namreč zaplenilo v korist »koroške dežele«, zaplenil ga je zgoraj imenovani »komisar za utrditev nemštva«.

»Gošcarji«

Poletni meseci so bili precej živi. Doslej je bilo le s Kranjskega, s Štajerskega (iz Savinjske doline), s Hrvaškega in iz Srbije čuti, da se v gorah zbirajo čete za boj proti nemški zasedbeni oblasti. V teh četah so nacionalisti, preostali oddelki jugoslovanske vojske in izgnanci. Tudi ženske so med njimi. Ločijo se na »četnike«, ki jih vodi v imenu jugoslovanske vlade v Londonu polkovnik Dražo Mihajlovič, in na »partizane«, ki jih vodi Centrala komunistične stranke (jugoslovanske). Po Gorenjskem in Štajerskem te ločitve baje ni. Tod se imenujejo »gošcarji« (ker so v »gošči« = gozdu) ali »gmajnarji« (ker so v »gmajni« = planini).

To poletje so se pojavili tudi v naših gorah: v zarazberških, javorskih in črnskih,

Na jasi

predvsem na Smrekovcu. Pravijo, da so s Kranjskega in Štajerskega in da jih je pri nas vseh kakih 100—200, da pa so med njimi taki, ki živijo pred oblastmi pohlevno življenje, ob svojih časih pa gredo v gore.

Za hribovce v samotah je bil hud čas. Če so hoteli oblasti poslušati in »četnike« nanzanjeti, so morali pred »četniki« trepetati, ker so ti izdajalce pobijali in jim požigali; če pa so bili »četnikom« na roko, so morali pred oblastjo trepetati.

Najhuje je bilo nad Črno; cela vrsta kmečkih domačij je bila požgana, kakih deset ljudi je bilo ustreljenih.

Ogenj na Uršlji gori 29./30. VIII. ponoči

Na Uršlji gori so požgali četniki Turistovski dom, pastirsko bajto in mežnarijo, cerkev pa so varovali. (Slučajno sta bila tedaj na Gori Prevaljčana Marta Kumer in njen brat Fric Kumer, ki sta bila priči vsega, kar se je zgodilo.)

Požari

Tiste tedne je prevaljska sirena venomer tulila. Klicala je na pomoč v sosedne kraje, pa tudi v domači fari je večkrat gorelo. Januarja — se mi zdi — je bil ogenj v gospodarskem poslopju Dobjega dvora, poleti je gorel farovski kozolec, pri Praperju na Volinjaku je strela vse požgala, pogorela je Žagarjeva domačija v Zagradu.

Nobenega teh požarov ni zanetila maščevalna človeška roka. Ljudje pa so bili nemirni in preplašeni: trepetali so pred nemško oblastjo, trepetali so pred četniki.

Za obrambo nemštva so se postavile SA-čete (SA = »Sturmabteilung« v službi nacionalne socialistične nemške stranke), v Črno pa je prišlo mnogo (baje blizu 100) pomožnih policistov. Vrhovni poveljnik za SA je neki Welz, posestnik Svetčeve domačije na Bistrici pri Pliberku, njegov adjutant pa Uletov sin iz Mežice (po očetu nosi Uletova koča na Peci svoje ime), nižji voditelji so prevaljski frizer H. pa neki S. iz Guštanja ali Črne.

Postavila se je tudi elitna formacija SS (SS) = »Schutzstaffel«, ki jo na Prevaljah baje vodil župan E. P.

SA je oblečena rjavo, SS pa črno; ti slednji morajo baje — kadar jih prav sprejmejo — iz cerkve izstopiti.

Nadaljnja formacija je NSKK (Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps); vodi ga F. T., ki je obenem tudi komisar za ves lov in komisar elektrarne.

Potem je DAF (Deutsche Arbeitsfront); to vodi šef prehranjevalnega urada K.

Še TN (Technische Nothilfe): vodja Flaschberger;

NSV (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt), dobrodelna ustanova: prvotno vodja S., pozneje železniški uradnik (UI; — v okviru te deluje tudi »Gemeindeschwester«; neka Tirolka, ki ima na skrbi uboge družine, predvsem bolnike, otroke in ženske na porodu — baje tudi otroški vrtec, za katerega — čujem — je še več vrtnaric — NSV ima sedež v župnišču, otroški vrtec in zadeve »občinske sestre« pa v »korotanski« hiši pri postaji —).

»Frauenshaft« vodi zdaj gospa K., ki vodi tudi novoustanovljeno mlekarino v nekdanji »Repnikovi« hiši (— privatno se mleko ne sme prodajati in kupovati).

V tem letu so bili tudi prvi Prevaljčani odlikovani s sprejemom v NSDAP (Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei). Slovesnost se je vršila v Celovcu, kjer so se zbrali ta dan tako odlikovani prvoboritelji za nacionalsocialistično nemško misel v Mežiški dolini.

Počasi se je tudi nova šola uredila. Učitelji in učiteljice so se večkrat menjali, zdaj je za upravitelja Kau, doma iz Viharje vasi pri Žrelcu (pod Celovcem). Je kmečki sin, absolvent klasične gimnazije, star kakih 30 let (poprej je bil v Vogrčah in Žvabeku). Je prepričan nacionalsocialist pa pameten človek. Zna seveda tudi slovenski. — Sicer pa postane zdaj lahko kmalu kdo učitelj; če ima le pravega nemškega duha, gre in opravi nekaj tečajev in postane »šolski pomočnik«. Tako se godi, da ljudje, ki so prej kdaj goreli za

nemštvo, žalujejo po slovenski šoli, ki je imela boljši pouk in boljše učiteljstvo. Plaćani so učitelji dobro; dobijo namreč razen svoje plače še honorarje za tečaje za nemščino in posebno doklado, ker so v zasedenih, torej nevarnih krajih. (Pridejo na 400 do 500 mark na mesec.)

Prejšnji — jugoslovanski — šolski upravitelj Ivan Lebič, invalid iz svetovne vojske, anima candida, »dober človek«, je postal vodja v podružnici velikovške hranilnice (v hiši »pri Rozmanu«); za pomočnico mu je Meisterlnova Anica (nje mati je lastnica Ahačeve hiše), prej učiteljica na meščanski šoli v Mežici.

Od nekdanjih (jugoslovanskih) šolnikov na Prevaljah so še ostali: gospa Lebičeva, ki je upokojena, stari gospod Stres, ki dobiva pokojnino; njegov sin Boris, ki doma živi in je tudi upokojen; njegova žena, ki je v službi na »matičnem uradu«; bivši šolski nadzornik O. L., ki je sprva pri gradbeni firmi Schlie bil za nekako gospodinjjo in kuhinjskega knjigovodjo, je za »korespondenta« na občini; Šmon, bivši upravitelj tolstovrške šole, je upokojen in opravlja prejšnje Lodrantovo delo pri firmi Schlie; bivši ravnatelj učiteljske šole v Mariboru dr. Franc Sušnik je na matičnem uradu zaposlen; učitelj Adolf Černec, ki je učiteljsko službo dobil pa jo odklonil in bil potem pri NSV v Velikovcu, je v kazenskem taboru Dachau.

Duhovniki so večinoma na Hrvaškem in na Dolenjskem, nekaj jih je tudi v Srbiji. Več del so v svojih duhovniških službah, vendar je čuti, da na Hrvaškem tudi od sobratov ponižanje trpijo. Prevaljski župnik Matevž Močilnik je za kaplana v slavonskih krajih đakovske škofije.

Mežiški gospod Hornböck in traberški prošt Munda sta v kazenskem taborišču Dachau pri Münchenu; Hornböck je poleti baje tam umrl, Munda pa je baje ob desnico.

Železniški uradniki in poduradniki so bili prestavljeni v nemške kraje, tudi višje gor — v okolico Nürnberga.

Suša je bila huda to leto. Po Prevaljah je zmanjkalo vode. Letina je bila dobra. Jaro žito je bilo lepo (ozimina je bila zaradi hude zime slaba), repice (= krompirja) je bilo obilo lepega, nadvse pa je sadje obrodilo. Toliko jabolk v našem kraju že dolgo ni bilo. (Bile so kg po 20—50 pfenigov.) Več vagonov so jih nabrali za druge kraje. Zato je tudi mošta obilo — pa v gostilnah ga je težko dobiti, ker mu je cena tako nizka (okoli 20 pfenigov), da ga kmet ne proda, gostilničar bi mu rad dal tudi 50 pfenigov za liter, toda ne sme in ga tudi sam ne sme dražje (menda ko 50 pf.) prodajati. Tudi žganja so našgali kar cele sode. Bilo pa je jeseni tudi ljudi iz mest, ki so oblezli vse hribe, največ za češplji. Cele trope meščanov so se vlačile od enega kmeta k drugemu: z nahrbtniki, kovčegi, bisagami in aktovkami. Kmetje se denarja ubraniti niso mogli. K Lubasu jih je prišlo ob nedeljah po 40—60. Drugod ni bilo dosti bolje. Sprva so bili tega obilnega žegna bankovcev kar veseli, sčasoma pa so se jih našli in jim ni bilo več Bog ve kaj zanje. Videli so, da je denar le toliko vreden, kolikor zanj kaj dobiš. Dobiti pa ni nič drugega, to kar je na karte. Bi žeblje kupili, pa je tre-

Sanacija

Cesarski hrast na osmi opazovalni točki učne poti

ba »Bezugsscheina« od občine ali od velikovške okrajne oblasti (»Landrat«). Bi od mizarja kaj rad; pa utegnejo ne, ker za prišle Nemce delajo. Je pač vojska in trda. Ljudem sta glavna skrb: golo življenje — jed in pijača. Pa pijače se morajo ljudje tudi odvaditi. Vina, bi rekli, sploh ni dobiti. Dobi se pa pivo.

Za branje imajo ljudje koroški (celovski) dnevnik »Kärntner Grenzruf« (zdaj »Kärntner Zeitung«), če nemški znajo; drugi pa gorjanski list v slovenščini: »Karavankenbote«, ki izhaja menda v Kranju, in mariborski tednik »Štajerski gospodar«, ki ga ureja Friedrich Golob (nekdanji v uredništvu Slovenskega gospodarja, pozneje dopisnik v Beogradu, pozneje urednik »Mariborer Zeitung«; solastnik kavarne »Bristol«). — Slovenska knjižnica v župnišču se je iztrebila; baje so jo koj prve tedne zažgali; kar je še slovenskih knjig ostalo, so jih odpeljali, da jih zmeljejo. — Ko so se matične knjige spravljale na občino v prostor »matičnega urada« (»Matrikenstelle«), je Ortsgruppenleiter odbiral knjige, ki se smejo odnesti iz župnišča; strogo je pregledal vsako knjigo, preden je smela ven, da bi se ne mogla iztihotapiti kaka reč, ki bi nasprotovala namenom nemškega nacionalsocializma; ta glavni namen pa je, zabrisati vsako sled slovenstva v teh krajih. Dokler župnišče ni bilo — rekel bi: »razkuženo«, je imel ključ Ortsgruppenleiter. Kar je nazadnje še ostalo papirnatega pri hiši, so spravili na podstrešje, naselili v arhiv in pisarno župnišča pisarno NSV, v druge prostore pa razne stranke. (Pa to so reči, ki segajo prav za prav v leto 1941.) Ljudje pa so dejali, da se uresničuje, kar so stari prerokovali: ko bodo kure popoldne nesle, ko bodo duhovniki popoldne maševali, ko bodo župnišč plenice visele, tedaj bo hudo na svetu. Res je: pri nas kure popoldne nesejo, pri nas so popoldne in zvečer maše, iz župnišča plenice visijo in se na farovških oknih sušijo — hudo je pri nas.

Po nemškem koledarju je vsaka druga nedelja vsakega zimskega meseca nekaj postni

dan; kosilo se sme namreč le v enem loncu kuhati — zaradi tega: »Eintopfsonntag«. V soboto in nedeljo, ki je »enopiskrna«, hodijo nabiralci — 50—60 — z rdečimi kangelcami po cestah in nabirajo; zberejo po 2000—3000 mark, pa tudi več. Ta denar gre za »zimsko pomoč«. V poletnih mesecih tudi po enkrat zbira — tedaj za nemški Rdeči križ. Za vsako zbirko je določena vrsta zbiralcev in zbiralk: eno imajo »politični voditelji«, drugo »Hitlerjeva mladina«, drugo obrtniki itd.

Zasedeno ozemlje je v tem letu dobilo tudi »pravico brambe« = »Wehrrecht«, to je, da smejo moški k vojakom in pod orožje, ko jim to ukažejo. Vršili so se kraj leta prvi nabori za letnike 1923 in 1924. Najprej pojdejo za kak mesec v »delovno službo« (= »Arbeitsdienst«), nato pa na vojsko. Za njimi pridejo letniki 1920, 1921, 1922 in 1925.

Za varstvo državnih namenov je v Mežiški dolini tudi oddelek gestapovcev (»Geheime Staatspolizei«); sedež imajo na Prevaljah v hiši zdravnika dr. Flisa (ki se je umaknil v Ljubljano). Pravijo, da jih je osem. Baje imajo tudi med domačimi Prevaljčani nekaj najetih in nenajetih pomočnikov.

Ljudje se v teh stiskah vdajajo mistiki, najbolj razširjeno med ljudmi je verovanje v sodobni pomen trinajstega poglavja Janezovega Skrivnega razodetja. Malo jih je, ki so Razodetje res brali; večina ve o njem iz skrivnostnega šepetanja od ust do ust: vedo o znamenjih okoli desnega rokava — o 42 mesecih, ki potečejo konec februarja 1943. leta. Število 666 so rešili na tak način, da dajo vsaki črki nemške abecede (torej brez »č« in »š«, pa s »q«) številčno vrednost in sicer a = 100 (h = 107, i = 108, t = 119, l = 111, e = 104, r = 117). — Za novo, 1943. leto, se širi starodavno prerokovanje o gorju tistega leta, ko bo »Svet Janez Rešnje Telo molil kleče: takrat bo ves svet vpil gorje«. Leta 1943. bo velika noč kar moči pozno, to je 25. aprila. Pravijo, da bo to veliko noč spet, kakor v Kristusovem času, sonce mrknilo; pravijo, da bo tri dni tema — in da bo to veliko noč konec vojske. —

(Se nadaljuje)

Lojzka Pavlin

HOTULJCI NA IZLETU

Krajevna organizacija Zveze borcev NOV Kotlje je tudi letos organizirala izlet za svoje člane.

V petek, 2. septembra 1988, so dva polna avtobusa in gasilski kombi krenili zjutraj iz Kotelj proti Ravnam in naprej proti Titovem Velenju. Naš prvi postanek je bila Graška gora — gora jurišev. Tu nas je ob spomeniku padlim borcem XIV. divizije pričakalo kar nekaj domačinov. Predsednik tamkajšnje krajevnice organizacije ZB NOV nam je na kratko orisal potek borb XIV. divizije leta 1944 na tem območju. Nato smo si ogledali majhen, a skrbno urejen muzej XIV. divizije, kjer so prikazane tudi fotografije in eksponati tod okrog padlih partizanov — domačinov.

Prijetno vreme in čudovita okolica Graške gore sta nas prevzela, tako da smo po »zasluženem« zajtrku, ki nam ga je Drago s svojo skupino pripravil kar v naravi, z zadovoljstvom nadaljevali pot po začrtanem programu.

Zatem smo se ustavili v prikupni gorski vasici Zavodnje nad Šoštanjem. V gostilni »Pri Vidi« smo se okrepčali s pijačo, nato pa nadaljevali pot do končne postaje — Andrejevega doma na Slemenu.

Vreme nam tu ni bilo preveč naklonjeno. Kmalu je gosta megla prekrila čudoviti razgled v dolino in pripravljalo se je k nevihti. Le toliko je še bilo časa, da smo lahko okusni golaž s kruhom pojedli kar zunaj, nato se je močno ulilo. Prijazni oskrbnik nas je povabil v dom, kjer je bilo za vse dovolj prostora. In kaj bi počeli, če

Delovna akcija

Na vrhu

ne bi bilo z nami priznanega hotuljskega tria, ki nas je s poskočnimi polkami in valčki zabaval skoraj ves popoldan. Vmes je sicer toliko prenehalo deževati, da smo lahko streljali z zračno puško in izvedli pikado v naravi. Srečelov pa je moral biti že v domu, za kar so nam gostoljubno odstopili celo svojo kuhinjo.

Naš predsednik pa ni pozabil tudi na letošnje jubilate, to je na tiste naše člane, ki so ali bodo v tem mesecu praznovali svoj rojstni dan. Takih je bilo kar osem. Vsak je sprejel skromno darilce — steklenico vina, okrašeno z gorskim cvetjem. Vmes nas je pridna Dragova skupina nenehno gostila z dobrotami na žaru, povrhu pa še s krapi, ki so jih spekle delavne hotuljke. Na koncu je bila še razglasitev rezultatov tekmovanja in podelitev pokalov. Pri streljanju z zračno puško je prvo mesto dosegel naš najboljši strelec Franc RAKOVNIK, pri metanju pikada pa Julka IVARTNIK-Pavšerjeva.

Od časa do časa, ko je prenehalo deževati, smo se mudili zunaj doma in občudovali raznobarno cvetje, ki ga je na vseh oknih doma polno. Prav gotovo gre za tako lep videz in urejenost zasluga predvsem upravnikovi ženi, ki pa nam ni hotela izdati skrivnosti, kako ji to uspeva.

Blizu doma je tudi začasno taborišče enote pripadnikov JLA, ki gradi in urejuje cesto Št. Vid—Črna na Koroškem. Cesta je za ves promet zaprta, zato se domov nismo mogli vračati po cesti Št. Vid—Črna—Ravne—Kotlje, temveč nazaj mimo Titovega Velenja in skozi Ravne v Kotlje. Bila je že polnoč, ko smo se razšli na vse strani hotuljske krajevne skupnosti, zadovoljni, da smo zopet en dan, čeravno zaradi vremena ni bil tak, kot smo si ga želeli, preživeli veselo, v dobrem in tovariškem razpoloženju.

Hvala vsem, ki ste nam omogočili tako prijetno, enkratno doživetje!

Marjan Linasi

0 letošnjem delovnem načrtu in sploh o vizijah nadaljnjega razvoja Koroškega pokrajinskega muzeja revolucije Slovenj Gradec

Koroški pokrajinski muzej revolucije deluje kot pokrajinska ustanova od leta 1980. Muzej so ustanovile občinske skupščine in kulturne skupnosti vseh štirih koroških občin. S svojo dejavnostjo pokriva območje koroške krajine in zamejske avstrijske Koroške. Časovno zajema muzej v svojem delu obdobje od leta 1918 do danes, s posebnim poudarkom na zgodovini koroških Slovencev v obdobju med obema vojnama, delavskem gibanju med obema vojnama, NOB in na povojni socialistični izgradnji. Glavne dejavnosti muzeja so: zbiranje, urejanje in znanstvena obdelava arhivskega in muzejskega gradiva za obdobje in za območje, ki ga muzej pokriva, proučevanje zgodovine slovenskega naroda na območju, posredovanje izročil delavskega gibanja, NOB in dosežkov povojne socialistične graditve, objavljene izsledkov raziskovalnega dela in zalaganje te izdajanje publikacij s svojega delovnega področja. V preteklih letih se je muzej nenehno ukvarjal s finančnimi težavami, ki so izhajale iz dejstva, da ga financira pet osnovnih financiranj, od katerih ima vsak drugačne možnosti izpolniti svoje obveznosti do njega. Tako nekatere kulturne skupnosti niso mogle poravnati svojih finančnih obveznosti; muzej se je ubadal tudi s kadrovskimi težavami, kar vse je bilo vzrok, da ni mogel izpolnjevati svojih nalog tako, kot bi moral, skratka, ni mogel odigrati vloge, ki bi mu glede na njegov status pripadala.

Za leto 1988 si je muzej zadal dokaj obsežen delovni načrt, ki ga bomo delavci, če bo dotok finančnih sredstev od kulturnih skupnosti normalen, če si bomo lahko zagotovili tudi sredstva za akcije, če bo kadrovska sestava ostala vsaj taka, kot je sedaj in če ne bo kakšnih izrednih, nenačrtovanih nalog, vsaj v grobih črtah tudi uresničili. Muzej ima v letošnjem delovnem načrtu 37 nalog, izmed katerih so nekatere trenutnega značaja, druge, predvsem raziskovalne, pa so vezane na daljši časovni rok.

Prvo skupino predstavljajo raziskovalne naloge. Vsak izmed strokovnih delavcev opravlja po eno obsežno raziskavo. Tako bo v naslednjih letih opravljena raziskava o koroških partizanskih enotah ter njihovih bojih in akcijah ali o vojaški zgodovini koroškega partizanstva. V okviru te raziskave bo treba izdelati še natančno topografijo čezdravskih partizanskih enot in ustanov, rezultati raziskave pa naj bi bili

v dolgoročni perspektivi objavljeni v posebni monografiji v okviru knjižnice NOV in POS.

Zelo pomembno je njegovo publicistično delo. Napisal je brošuro o narodnem heroju Franju Vrunču in knjigo Partizanski tisk ob Mislinji, Meži, Dravi. Sploh so partizanske tiskarnice in tisk njegova priljubljena tema, zato je za zbornik, ki ga ureja zgodovinska komisija pri CK ZKS, sestavil obsežno poglavje o partizanskem tisku na avstrijskem Koroškem. Zadnjih 15 let pa se intenzivno ukvarja z raziskovanjem zgodovine NOB na ozemlju nekdanje dežele Koroške od začetkov vstaje do konca leta 1943. Knjiga, ki jo bosta izdala z Miletom Pavlinom, bo pomemben prispevek k poznavanju in pravilni razlagi zgodovine NOB na tem pomembnem sestavnem delu slovenskega etničnega ozemlja. Njegovih člankov in razprav o zgodovini NOB na območju koroške krajine in avstrijske Koroške pa se skoraj ne da prešteti. Na osnovi njegovega dolgoletnega zbirateljskega in raziskovalnega dela je bil leta 1980 ustanovljen Koroški pokrajinski muzej revolucije. Za svoje delo je Bogdan Žolnir prejel red zaslug za narod, občinsko nagrado občine Slovenj Gradec, zlati znak OF, Valvazorjevo nagrado, Bernekerjevo nagrado in naziv muzejski svetovalec. S svojim plodnim in vsestranskim delom Žolnir tudi po upokojitvi ni prenehal in je zaradi svoje delavnosti še danes vreden vsega občudovanja. Ob njegovi 80-letnici mu želimo predvsem trdnega zdravja, da bi nas s svojo zagnanostjo še naprej spodbujal k še bolj ustvarjalnemu delu pri proučevanju naše polpretekle zgodovine.

Koroški partizani in sodelavci
Koroškega pokrajinskega muzeja
revolucije

POPRAVEK

V 3. številki Koroškega fužinarja z dne 5. 9. 1988 smo objavili poročilo o delu osnovne šole Miloša Ledineka Črna na Koroškem.

Prosimo, da upoštevate naslednji popravek:

pri naštevanju odličnjakov, ki so bili vseh osem let odlični in so dobili pozlačeno medaljo »Bratje Ribar«, je pravilno Andreja Komprej, pomotoma je izpadla Natalija PEČOVNIK. Za napako se opravičujemo.

Marjan Kolar

ZIMSKI KRES

(Odlomek iz romana)

Naj je po praznikih pritiskal mraz ali je dušila megla, domovi so bili polni toplote in kamor je kdo pogledal, povsod je srečal prijaznost ter slišal dobro besedo. Kolikor je bilo dela, se je kot samo postorilo mimogrede.

Lojz je vmes na vojaško povelje odgodrnjal v gostilno na sestanek brambovcev ter prirobantil nazaj, da tam nima več kaj iskati. Tujci so divji, ker sovražnikovo glavno mesto še ni padlo in vsaj pozimi tudi ne bo. A kaj to briga Lojza ali koga drugega v Šentlipšu? Poveljnik žandarjev že mesec dni ni prejel pošte od sina vojaka. Je padel, so ga ujeli, ničesar ne ve. Zato pije, besni in včasih celo s prijateljem Karnerjem kričita drug na drugega.

Vse skupaj je sitno in surovo, toda kaj to zanima njih? Bog pomagaj, saj se žandar človeku ne more zares smiliti, ker nikoli ne gre iz svoje kože, sploh pa še tujec. Pokaži mu kanček sočutja, čez minuto te bo vseeno nadrl kot psa.

Stražijo seveda kar naprej, no, nasršeni so zmeraj bolj, patrolirajo. Brambovce bi radi nagnali na vaje, a nimajo zanje ne zimskih čevljev ne uniform ne pušk, zato samo lajnajo zmeraj isto. Bolj ko se poveljnik žre zaradi sina, bolj postaja popadljiv. Nekoč je menda v gostilni celo potegnil pištolo, mahal z njo in grozil, da bo pobil vse bandite, čeprav ni nikjer nobenega. Ah, tujci pač venomer norijo, kaj se more.

Skrnito za braniki snega se je življenje na vsaki domačiji počasi vrtelo okoli lastne osi. Nihče od zunaj ni zares segal v ta svet, niti sosedje ne. Vsaka družina je zadostovala sebi. Še zmeraj je bil čas, ko so se misli plaho dvigale pod nebo, čas branja in poslušanja. A ker ni bilo knjig, so si tem več pripovedovali, kar je kdo kdaj doživel, slišal ali ohranil iz beril.

Kdo naj bi bili banditi, se še naprej ni vedelo. Razbojniki? Nevarni klateži? Vsekakor nekakšni skriti nasprotniki tujcev, če jih tako besno sovražijo.

Začel je delovati spomin. Predramile so se pol pozabljene storije iz starih časov ter segle nazaj do begunov pred vojaščino, do skrivačev in rokovnjačev. Razbojniki seveda niso mogli biti drugačni kot črni, kosmati in grdogledi; najbrž še škilasti, hudobni pa kot sam peklenšček. Niti malo niso smeli biti podobni italijanskima Rinaldu Rinaldiniju in Musolinu iz knjig, saj ta dva sta se samo zoperstavljala krivicam, a tukajšnji banditi so se noroglavno upirali vsem tujcem. Menda so iz zased kdaj celo streljali nanje in jim sploh delali škodo, kjer so mogli. Seveda jih ni bilo veliko, zato so se tudi skrivali in uganjali svoje hudobije samo ponoči. Na tem koncu dežele jih sploh ni bilo, naj so žandarji še tako strašili z njimi. Morda le pri tisti zadevi z

mostom jeseni in s Svetcem, če je bilo sploh kaj res.

Vse sam hrup in napihovanje, je verjel Lojz, Županc se je zamislil, a je molčal, in ko je stari Martinc po dolgem času spet na vseh koncih vasi oddrdral Karnerjevo povelje, da se morajo Šentlipšani zbrati v nedeljo po maši v gostilni, je sedel tam s tiho zbranostjo in se sosedom ni dal speljati ne k pijači ne h klepetu.

Pozorno je opazoval Karnerja, poveljnika in Martinca, to zmeraj enako trojko; zabeležil je, da so mizo v kotu že kar za stalno zavzeli Fridl, žagar, mlinar in nekateri hlapci, medtem ko so drugi posedli, kakor je kdo prišel, a vseeno kajžarji in delavci malo zase in gospodarji skupaj.

Novega ni Karner povedal nič. Le govoril je bolj odrezavo kot običajno in poveljnik je sekal vmes. Nova država je največja in bo zanesljivo zmagała. Za to zmago mora prispevati vsak, tudi v Šentlipšu.

Znenada se je poveljnik v svoji zaripli nabuhlosti zazdel podoben hudobnemu psu na verigi, ki kaže zobe in bo popadel prvega nepredvidneža. Možaka sta jim nedvomno grozila vsak na svoj način. Karnerju so bili Šentlipšani dosti premalo vneti za tečaje, za brambovstvo in za zimsko pomoč vojakom na fronti. Zakaj ženske ne predejo bolj tanke volne, da bi lahko iz nje pletle puloverje in jopice za vojake? Poveljnik je bevskal, da morajo vsako sumljivo stvar, ki jo opazijo, naznaniti. Zdaj je praznikov konec. Naj bodo veseli, da so jih sploh slavili. Vojaki na fronti jih niso imeli. Po policijski uri ne sme nihče nikamor. Nobenih parkljev več ne polnočnic in drugih takih neumnosti. Spet mora biti red. Vojaki umirajo, a tale vas se obnaša, kot da vojske sploh ni.

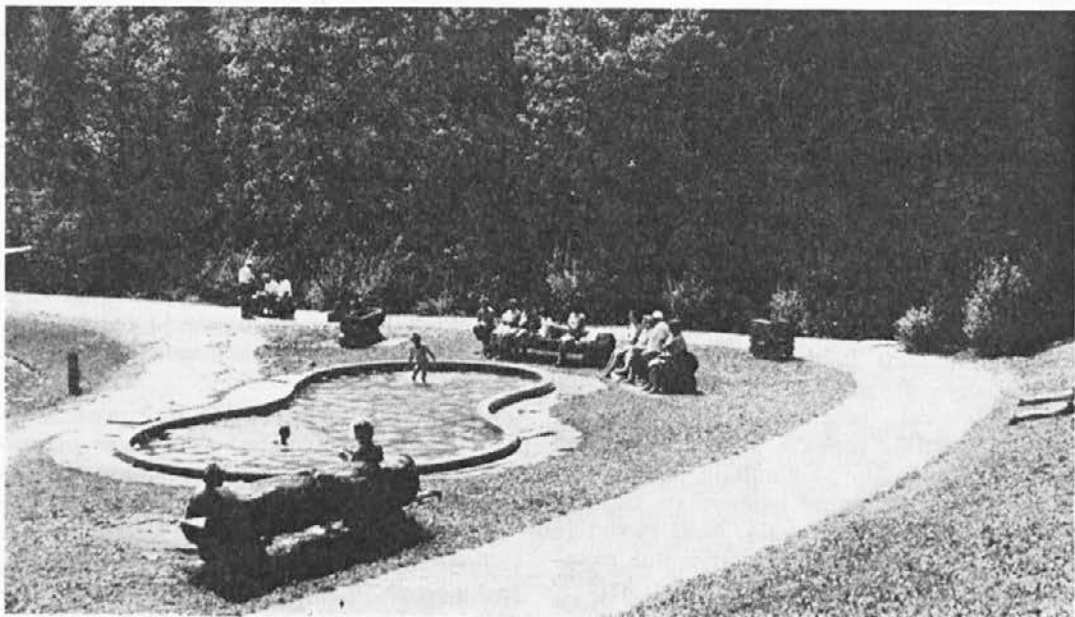
»Prišla bo še,« je menadoma zarjul in treščil s pestjo po mizi. »Vsaka hiša bo pri-

spevala svoje k naši zmagi. Naši državljani ste in zato se boste tako tudi vedli. Poskrbeli bomo za to, brez skrbi!«

Županc je videl, da je možakar razdražen, nevaren besnež, ki ga pijača zmeraj bolj razžira in ki išče vzrok, da bi lahko udarjal in mučil. Kar užival bi, če bi slišal krike bolečin in jok. Niti sledu o mirni razsodnosti, nič več vzvišenega smehljanja kot na začetku, kako prinašajo kulturo in napredek v zaostale hribe. Samo še zloba in mržnja, ki se je komaj komaj premagovala.

Z obrazov mož v gostilni se ni dalo razbrati veliko. Žagarjevo omizje je pokorno prikimavalo. Varh je nemara občutil podobno kot Županc, ker se je zamišljeno mrščil. Habot se je dolgočasil, oba Vivoda sta včasih pomenljivo pokimala drug drugemu. Vodlak je gledal skozi okno, Kotnik je bil z mislimi nemara pri svoji ženski. Dobrun se je smehljal. On bo to vojsko najbrž premesaril brez škode, previdno prijazen na vse strani in na nobeno preveč. Bilo je otročje lahko obvladovati takle Šentlipš, še trije žandarji so bili preveč zanj. Tudi fantje, ki jih je poveljnik gledal najbolj brezasto in toliko, da ni s prstom pokazal nanje, niso kazali nobene vznemirjenosti ne odpora, ampak so strmeli predse, kot da bi poslušali tečno pridigo, ki se jih ne tiče kaj prida.

Z vsakim korakom od gostilne stran je ostajala zoprniša bolj daleč. Molče so se vračali vsak v svojo toplo hišo, kjer so ženske kuhale kosilo in kjer se je popoldan prevesil v polsvetlobo in polsence, kjer bodo zapele pletilke in so se otroci še kar naprej igrali Herodeže; svet polmisli in polbesed. Saj sploh ni hudo, ker so družine skupaj. Materin prehlad je rahlo zaskrbel, a je prigazil kačji Francuh s čaji in mažami in bo kmalu dobro.

Tudi za najmlajše je poskrbljeno

Ta del še moramo urediti

Lojza je vleklo k peči; takó se je polakomil zgodbi, da je bil več z družino kot z živino. Jošt je tiho prihajal in odhajal. Otroci so odšipšapali svoje pravice do starejših, se počutili pol dneva strašno pomembne ter se požrešno basali z dobrotami, nabranimi po vsej vasi. Zares ni bilo prostora za vojsko in tujce.

Po večerji so odmolili, otroci so odzehlali spat, v kuhinji je ropotala posoda. Županc in Lojz sta preudarjala, kdaj bi kazalo spravljati les s planine. To zimo ga še ni kdo v Šentlipšu in bilo bi se dobro pomeniti z zgornjim Vivodom in Habotom, da bi delali skupaj. Poprijeli bi, ko bo vreme za to, a nemara ne pred novim letom. Torej časa dovolj, da nabrusita žage, sekire in cepine, saj se ne mudi nikamor. Lojz je odhlačal iz hiše in Županc je obsedel sam.

Kmalu se vendarle spet lotijo poštenega dela ter se nadihajo gozdnega zraka. Preveč je že samega posedanja, tuhtanja in modrovanja. Predolgi počitki še za živino niso dobri.

Strel je počil ostro, kakor da je kdo ustrelil pred vrati. Visok glas je kriknil v bolečini, še enkrat je počilo in glas se je pretrgal. Potem se je nekdo zadržal v tujem jeziku:

»Stoj, stoj, banditi!«

Županc je brez klobuka planil na prag in prvi hip zaznal samo tekanje temnih postav pred žandarmerijo. Ozki snopi svetlobe so zatipali po cesti ter se zmeraj bolj bližali. Po vasi so se začela odpirati vrata. Nekje je zajokal otrok.

»Županc, pridi ven, pri tebi so banditi!« je zaslišal grozeči Karnerjev glas.

Gruča moških je obstala pred njegovo hišo; prepoznal je žandarje, Karnerja in Fridla. Žandarji so držali puške v rokah in razburjeno kazali nekam v temo, kjer so poplesavali prameni žepnih baterij. Lojz je bušil iz hleva z visoko dvignjeno svetilko. Bleda luč je zanihala in zakrožila. Obsvetila je temno postavo na tleh, se še približala in obmirovala. Neki moški je ležal vznak v snegu z razširjenimi rokami, kakor da je razpet na neviden križ.

»Jezus, Marija, saj je Jošt!« je kriknil Lojz s tako živalskim glasom, da se je

razleglo po vsej vasi. »Folt, Jošta so ustrelili, našega Jošta!« In začel je zateglo tuliti, kot da ne bo več nehal.

Jošta, Jošta, je odmeval glas od sten in se izgubljal v noč. Kakor od samega klicanja so se začele prižigati po hišah svetilke in se počasi bližale od Varha, od Vivoda, od Dobruna, še pri Vodlaku daleč ob cesti je zanihala lučca.

V vrsti so stali ob mrliču žandarji ter še zmeraj nekaj mahali in govorili drug drugemu. Martinc je prihitel k njim za vsak primer. Na drugo stran sta se ustopila Županc in Lojz, ki je ječal kot otrok; solze so mu tekle po kosmatem licu in ni se jih zavedal. Kakor da se samo po sebi razume, se je Vanč postavil k očetu; v onemogli jezi je stiskal zobe in glasno sodel, da ne bi zatulil še on. Tedaj se je zgodilo nekaj čudnega kljub policijski uri.

Znenada se je iz teme izluščil Varh in v koraku za njim Dobrun, oba s svetilkama v rokah. Vivoda, oče in sin, sta stopila čez cesto, od Bistrice se je potegnila majhna gruča delavcev. Iz noči je vzniknila rdeča glava kačjega Francuha ter se sklonila nad Jošta. Rahlo mu je zatisnil oči, in ko se je zravnal, je tako ostro vdihnil, da je bilo v tišini slišati napol kot hlipanje, napol kot sikajoča kletev.

»Banditi... kršitev policijske ure... opozarjal sem vas zmeraj, še danes...« je začel ostro sekati poveljnik žandarjev. Takrat je Županc ukazovalno stegnil roko:

»Tule leži vaš bandit. Tudi vi ga poznate. Kaj vam je naredil starček, da ga je bilo treba ubiti?«

»Povelje... Kršitev policijske ure... Svarili smo vas... Sami ste krivi...« sta začela križem metati iz sebe poveljnik žandarjev in Karner. »Mogoče je res neljuba pomota, ampak policijska ura velja za vse, za stare in mlade.«

»Za smrt pomota daleč ni prava beseda,« je odrezal Županc. »Zmotiš se pri računanju, zaidesh v megli, se zagovoriš. Ne moreš pa po pomoti ubiti domačega človeka skoraj na hišnem pragu.«

Trije žandarji, Karner, Fridl in Martinc, šest postav je še vedno stalo v trdo sklenjeni vrsti; okoli Županca, Vanča, Lojza in kačjega Francuha so se postavili vsi drugi

in molčeča gruča Šentlipšanov je postajala čedalje večja.

Počasi so se žandarji zavedeli, kako bedasto je meriti s puškami čez mrliča na drugo stran in so jih obesili na rame. Sicer se v obeh vrstah neskončne sekunde nobeden ni zganil, nobeden ni črnil, samo sopenje je bilo zaznati in Županc v življenju še nikoli ni slišal dihati ob sebi ljudi tako ostro, piskajoče in sovražno. Kakor da jih je pogled na nebogljenost postavo v snegu vedno znova čudno ganil ter pretresel in kakor da so se s takšnim dihanjem na silo hoteli ubraniti besnilu.

»Primi, Lojz,« je ukazal Županc, »saj ga ne moremo vso noč pustiti tu. Zanesiva ga vsaj v vežo!«

»Stoj!« je vzkliknil poveljnik, »tega ne smete. Preiskava mora pokazati...«

»Martinc,« se je grdo zarežal Županc, »povejte vašim gospodarjem, da želimo Šentlipšani celo zelo temeljito preiskavo. Ugotovi naj točno, kje je stal žandar, ko je ustrelil, in kje Jošt, ko ga je zadelo. Doženite tudi, ali je bil strelec trezen ali ne. Tule je kri, odtis trupa v snegu. Nihče ne bo pohodil sledov, gotovo boste tudi stražo postavili zraven. Ampak Jošt je bil krščanski človek in zato bo ležal na mrtvaškem odru v naši hiši, ker je bil naš.«

Karner in poveljnik sta se začela nekaj pričakati, Županc in Lojz sta dvignila starca, ki skoraj ni imel nobene teže; kačji Francuh mu je pridržal okrvavljeno glavo in počasi so ga odnesli v hišo. Žandarji niso ugovarjali, Šentlipšani so še zmeraj molčali. Takrat je stopil Varh pol koraka naprej in začel z močnim, pol pojočim glasom:

»Pridite na pomoč, svetniki božji. Pridite naproti, angeli Gospodovi. Sprejmite njegovo dušo. Nesite jo pred obličje Najvišjega. Gospod, daj mu večni pokoj in večna luč naj mu sveti. Gospod, usmili se...«

»Kristus, usmili se,« je odgovoril Vivod.

»Gospod, usmili se.«

»Kristus, usmili se,« je zdaj odgovoril zbor mož na ves glas, kakor niso v cerkvi nikoli.

Namesto da bi ostala molitev za umrle pritlehno tiha prošnja za milost rajnemu, kakor so pomnili daleč nazaj, se je začela vzpenjati zmeraj više in je postajala vedno močnejša. Naraščala je kot veter in bučala kot potok spomladi. Nobene žal besede še niso izrekli Šentlipšani ta večer, toda nedolžni molitveni obrazec so zdaj napolnili s tolikšno silovitostjo, izgovarjali so besede tako glasno in divje, da sta se za dva koraka umaknila Martinc in Fridl ter so začeli odstopati žandarji in spet grabiti puške. Karner se je s spačenim obrazom obrnil v temo. Nazadnje je ostal na straži samo en žandar, ki je bedasto mežikal v krvavi sneg in v besne molilce, ker ni razumel ničesar.

»Sil peklenjskih...« je od vroče zamaknjenosti skoraj že kričal Varh.

»Reši, Gospod, njegovo dušo,« je zagrmel zbor.

Molitev za beračem Joštom je rasla z Župancevega dvorišča ter se razlegala po vasi, odmevala je po sneženih bregovih na vse strani, da so zabrele začudene drobne lučke, kot bi se odprle dremave oči celo pri daljnem Maku in Habotu. Mrzlo in toplo obenem je spreletavalo može od njihovih lastnih glasov. Ženske in otroci v hišah so

iste besede ponavljali tiše, a silovitost molitve na prostem je butala tudi vanje in jih pretresala. Tuji žandar je prenašal bobnenje domačega jezika kot ploho, a se ni ganil, le glavo je obračal stran.

Ko so bližnji možje videli, da sta Županc in Lojz začela postavljati mrtvaški oder, so še med molitvijo stopili pomagat. Neznano odkod in kdaj so se tiho vzele ženske, da je bil Jošt kmalu umit ter je obležal v eni od boljših Župančevih oblek ves bel med prižganimi svečami in so možje z dvorišča začeli v vrsti pristopati k njemu ter ga kropiti.

Zdaj so molitev od Varha prevzele ženske. Bilo je samo po sebi razumljivo, da bodo bedele ob mrliču vso noč. Ena je molila naprej, druge so ji poltiho, zateglo odgovarjale. Županc je stregel z žganjem in pogačo.

Drugič v tej noči so otroci odtavali spat. Možje izza Bistrice so se po malem poslovili, ker jih je zjutraj čakala pot na delo. Zato so namesto njih prišli drugi. Makov Peter se je prismukal v hišo in obljubil, da pridejo njegovi zagotovo kropit naslednji dan.

Ko je vstopil mlinar, je pogovor v hipu zamrl. Županc mu je postregel kot vsem, a ni ga povabil, naj ostane, in kar je bilo mož v hiši, so se napol obrnili proč. Kakor da je Joštova smrt vrgla globoko senco na Šentlipš in dokončno zarezala ločnico med ljudi; mlinarja so vsi čutili na drugi strani pri tujcih. Sami so se videli spet tu, na domači strani. Nič niso hoteli vedeti, da bi bili kdajkoli hvalili tujce, vzkipe bi bili, če bi jih kdo skušal spomniti česa drugega. Jošt je moral umreti, da so spregledali, si je rekel Županc ter odšel k materi, ki so želeli govoriti z njim.

Drugič to noč je gledal pred seboj star obraz čisto od blizu. Joštov je bil bel in otrpel za večno, materin ves živ, ker so ga ožarjale oči, temne in globoke, skoraj še oči mlade ženske, tako tople in mile. A bile so vseeno le ogenjček v snegu, kajti obraz je bil upadel, koža napeta in mlahava, gube zarezane skoraj do krhkih kosti.

Samo čudna volja jih ohranja pri življenju, ga je prevzelo, pravih moči in sokov kakor da ni več v njih. Poln ene smrti se Županc ni zgrozil pred morebitno bližino druge. Mati so bili gotovo starejši od Jošta. A matere mu ne bo nihče ustrelil, sami bodo ugasnili, ko bo prišel njihov čas.

»Prav si storil, Folti,« so rekli. »Poskrbi še, da bo pogreb lep in sedmina. In — ne daj se zapeljati, da bi na glas izrekel vse tisto, kar vidim na tebi zadnji čas. Zaradi svojih ne smeš. Po pogrebu spet pridi, veliko ti imam povedati.«

Ves dan so ljudje prihajali kropit starega Jošta. Ženske so se menjavale pri molitvi, moški so se polglasno pogovarjali. Vsak je po svoje hvalil Županca, da je izkazal tako čast umrlemu, čeprav beraču.

»Bil je naš človek, dober človek,« se je branil Županc.

Proti večeru so se spet znašli skupaj gospodarji in spodnji Vivod je znova načel uganko, ki so jo podajali Šentlipšani drug drugemu že vso noč in ves dan, a je niso rešili.

»Zakaj neki je žandar ustrelil Jošta?«

»Pri Karnerju sem mimogrede slišal tole,« je rekel Vodlak. »Žandar je menda

Moda '88 na Ivarčkem

slišal neki sumljiv šum. Misli je, da so banditi, ker zadnji čas toliko govorijo o njih. Baje je po predpisih trikrat zaklical stoj, in ker Jošt ni obstal, je ustrelil.«

»To je laž,« je pribil Županc. »Čisto natančno pomnim, da je najprej počilo, potem je Jošt zakričal, nakar je takoj še enkrat počilo. Nazadnje se je res začel nekdo dreti stoj in banditi.«

»Če je že mislil, da mora streljati, zakaj ni streljal v noge?« je vprašal Vivod.

»Človek je zanje malo vreden,« je zamisljeno rekel Varh.

»Ti žandarji so vendar ves dan okajeni in zvečer seveda najbolj,« je vedel Dobrun.

»Ali je tujcem vsaj kaj nerodno, če jim že žal ni?« je hotel vedeti Varh.

»Mislim, da ne preveč,« je rekel Vodlak. »Kar naprej gonijo eno in isto: Jošt je zamudil policijsko uro, žandar je videl sumljivo senco in je ravnal po predpisih. Torej ni nič kriv. Kriv je Jošt sam.«

»Seveda držijo skupaj,« je prikimal Habot.

»Jošt je bil tako dober človek,« je smrknila Vivodova. »Žal besede ne pomnim, da bi jo kdaj komu rekel. Že pred leti mi je spletel košek in še zdaj je cel.«

»Vse, kar smo, ženske pozabljive, puščale na njivi, je prinašal nazaj,« se je spomnila Župančeva, »rute, prelice, vse.«

»Res lepo si se spomnil, Folt, da si dal Joštu njegovo uro v roke,« je zinił Vodlak, ko so ženske odšle.

»Ni vredno besede,« je odmahnil Županc, »saj nam jih je leta vsem naravnal.«

Izgubili so se v mislih, tedaj je v tišino spregovoril Župančev Jožek s tenkim glasom:

»Joštova ura je bila zmeraj do minute točna.«

»Tiho bodi,« ga je dregnil Vanč, »seveda je bila točna, kako bi drugače mogel naravnati vse ure v Šentlipšu.«

»Čakaj, čakaj,« je zasopel Varh, »fant ima prav. Otrok je videl, česar vsi mi odrasli slepci nismo.«

»Kaj le?« se je nakrotił Habot.

»Joštova ura je bila vselej točna. On nikoli ni zamudil niti minute. To pa pomeni, no, kaj?« je nadaljeval Varh ter bistro mežikal krog sebe.

»Pomeni,« je udaril Županc, »da torej tudi ni mogel zamuditi policijske ure.«

»To pa naprej pomeni...« je zapeljeval Varh in raztegoval usta v nevesel smehljaj.

»Da je žandar lagal,« je pribil Vodlak.

»Tako je,« je prikimal Varh. »Streljal je, ko sploh še ni bila policijska ura.«

»Torej ga je ustrelil nalašč,« je topo ugotovil Vivod.

»Kar tako za šalo, kot vrabca,« je kimal Vodlak.

Županc je počasi spregovoril:

»Mogoče je bilo vse skupaj tako, da je orožnik gledal na svojo uro pa spet Jošta, kako je prav počasi šel po cesti. Ko je videl, da bo Jošt vendarle še pravi čas prišel v naš hlev, ga je to razjezilo in je sprožil.«

»In ubil nedolžnega človeka,« je sklenil Varh.

»Kljub temu pa bodo venomer gonili svoj prav in nihče jim nič ne bo mogel,« je dodal Vodlak.

»To je že res,« se je strinjal Varh, »vendar bomo mi možje povedali vsak pri sebi doma, kaj smo dognali, in resnica se bo razširila po vsem Šentlipšu. Ponavljali jo bomo tako dolgo, da bo prišla na ušesa tudi njim, saj zmeraj še prehitro zvedo vse, karkoli se govori po vasi.«

»Vedeli bodo, da vemo resnico,« je zaključil Županc, »to bo dovolj.«

V nastalo tišino se je zaslislalo mrmranje molitev iz sobe, v kateri je ležal Jošt. Županc je natakaj pijačo, možje so počasi, spodobno srkali ter se molče gledali, kakor da še zmeraj niso izrekli zadnje besede, a nobeden ni hotel začeti. Varh je ta dan že dosti govoril, Županc ni maral riniti v ospredje, Habot je vohal, da je nekaj v zraku, a si ni mogel misliti, kaj. Nazadnje se je odločil Vodlak:

»Najprej so nam odgnali učitelja. Miren človek je bil in nikomur ni storil hudega.

Rekli so, da je kriv in to ponavljali tako dolgo, da smo jim nazadnje verjeli.»

Spodnji Vivod je vzdihnil:

»Gospoda župnika so nam pohabili, češ da ga morajo preizkusiti, ali jim ni sovražen, in mi smo jim verjeli.«

Dobrunu se je posvetilo v oči in je povzel besedo:

»Sveteč je bil tako tih, da se ga komaj spomnim. Rekli so, da je kriv, ga zaprli in ustrelili. Tudi to smo jim verjeli.«

»Zdaj za Jošta pravijo, da je prekršil njihovo sveto policijsko uro,« je počasi rekel Varh. »Torej je bil kriv on sam, ne tisti, ki ga je ustrelil.«

»In mi jim bomo spet verjeli,« je poki-mal Županc.

»Res je, Folt,« je svečano rekel Varh, »čisto prav imaš: mi jim bomo verjeli.«

Habot je zijal ko tele, ker ni razumel, kako je mogel isti Varh malo prej govoriti popolnoma drugače. Vivod je začel sukati glavo in bolščal zdaj v Varha, zdaj v Županca, kakor bi hotel reči, da se obema meša, a tadva sta samo kimala, svetlo gledala in čakala, večna nasprotnika kot da sta se združila in očitno mislita enako, le

spregovoriti nista hotela. Potem se je Vod-laku prvemu zazdelo, da je dojel, in je počasi izustil:

»Verjeli jim bomo, da so najbolj pravični.«

»Verjeli jim bomo, da so največji in najboljši na svetu,« je pomagal Županc.

»Mar jim bomo verjeli tudi, da smo vsi Šentlipšani v resnici iste krvi kot oni?« je začudeno vprašal Vivod ter gledal Varha in Županca, ki sta počasi kimala in Županc je zaključil:

»Vse, prav vse jim bomo verjeli. Od vsega pa najbolj to, da bodo zavladali vsemu svetu.«

To je bil skupni pogrebni govor za stari-m Joštom. Kar je sledilo, je bil le obred: tihi spravi shod vse soseske, tenki jok malega mrliskega zvona, ki je trepetal nad strehami in polji, ganljivo drhtenje starega župnika, ki je nemara v duhu doživljal lastni pokop in se po dolgem času spozabil do molitve v domačem jeziku. Pogrebci so jih ponavljali za njim in potem za Varhom kljubovalno razločno in toliko glasno, da je bilo še spodobno. Molili so za Joštovo dušo, za vse duše v vicah, za žive in mrtve ter za vso vas, ki je bila molitve potrebna.

Prvi žig pošte Prevalje

znali. Pri oddaji je bilo treba plačati pol poštne, drugo polovico pa pri izročilu pošiljke. Pošte pa so imele že prve žige.

V 19. stoletju so se dogodile velike spremembe v celotnem razvoju družbe. Po marčni revoluciji, zlasti narodno prebujanje, industrijska revolucija, veliki politični dogodki, iznajdba parnega stroja in elektrike so odmevali v poštni dejavnosti. V tedenj dobi je pošta doživela nesluten razvoj, zlasti v drugi polovici 19. stoletja. Pričela se je gradnja železnic in po njej prevoz pošte. Uvedli so poštno znamko 1850. in druge novosti. Leta 1813 je prešla pošta v pristojnost države in nastale so mnoge spremembe pri organizaciji poslovanja pošte.

Leta 1844 je prisopihal prvi vlak do Gradca, od tod pa leta 1846 do Celja in 1849 v Ljubljano. Železniška proga Maribor—Celovec—Beljak pa je bila dovršena leta 1846. Prevoz pošte v Mežiško dolino s konjsko vprego je prenehal z uvedbo železnice. Pošta Prevalje je bila izhodiščna pošta za Mežiško dolino. Potujočo pošto z vlaka so oddajali na Prevaljah za vse štiri pošte. Od tu pa so jo prevažali pogodbeni poštarji s konjsko vprego.

V literaturi (SKIBINSKY — POST LEKSIKON 1871) najdemo, da je bila pošta Prevalje ustanovljena 05. 07. 1863. Kot že omenjamo, je pošta sprejemala in oddajala po železnici. Prejela jo je potujoča pošta MARIBOR—CELOVEC, spadala pa je pod poštno direkcijo v Celovcu.

Po zlomu avstroogrške monarhije v prvi svetovni vojni je 87. polk pešcev vkorakal 7. novembra 1918 pod poveljstvom poročnika Malgaja skozi Mežiško dolino na Koroško. Za južni del Koroške je bila uvedena slovenska poštna uprava, ki jo je vodilo 14. novembra 1918 ustanovljeno Poštno in brzojavno ravnateljstvo za vse slovensko ozemlje. Za čas slovenske uprave je odpravljeno poslovanje v nemškem jeziku, prav tako pa se pričnejo uporabljati prvi slovenski žigi na pošti Prevalje in drugje v Mežiški dolini.

Za to obdobje se je v strokovni literaturi uveljavil izraz »prva zasedba« Koroške. Trajala je šest mesecev in en dan (od 7. novembra 1918 do 7. maja 1919), v posameznih krajih različno dolgo, kar je bilo pač odvisno od vojnih dogodkov.

Avstrijske enote so v ofenzivi od 30. aprila do 7. maja 1919 spet zasedle vso Koro-

Marjan Merkač

125 LET POŠTE NA PREVALJAH

Pošta, danes tako samoumevna reč za današnji čas, je morala v svojem razvoju skozi mnoge burne čase. Začetki segajo nazaj v stari vek. Zgodovina omenja Egipčane, Perzijce, Kitajce in druge narode. Posebno Rimljani so imeli poštno službo vzorno urejeno.

Preko Slovenije je potekala pomembna rimska cesta iz Rima skozi Norik v Romanijo. Iz CELJA pa je tedaj potekala ena stranskih cest proti Staremu trgu (Colatino), od tod skozi Mežiško dolino do Podjune (Iuenna) in Gospe svete (Virunum), kjer je bil sedež province Norik.

Po razpadu mogočnega rimskega imperija so v zmedah preseljevanja narodov polagoma razpadle tudi njegove zgledne prometne zveze. Oblastniki v srednjem veku pa se niso kaj dosti brigali za ceste in pota. Vzdrževali so jih le za svoje lastne potrebe. Graščinska gosposka je vzdrževala poti le toliko, da jim njihovi mitniški dohodki niso ušli po drugi poti.

V začetku 16. stoletja je zajel Evropo val obnove na vseh področjih. Leta 1516 je dal cesar Maksimilian I. plemiški družini Thurn — Taxis v zakup izključno pravico prevažati pisma in druge pošiljke. Neodvisno od organiziranja poštne zveze v Nemčiji je ustanovil v svojih dednih deželah (med njimi v Štajerski, Koroški, Kranjski in Primorski) nadaljnje poštne postaje, kar je zaupal plemiču Petru Paaru.

Poštne ali boljše kurirske zveze v jugoslovanskem delu tedanje države so imele predvsem nalogo prenašati sporočila vojaškega značaja zaradi nenehne ogroženosti

zlasti pred Turki. V tedenj dobi in še vse do 17. st. so poštne linije ali kurze ustanavljali po potrebi in jih tudi opuščali, če niso bile več potrebne ali ni bilo sredstev za vzdrževanje. Za Slovenijo sta znani dve bolj ali manj stalni poštni liniji »GRADEK—LJUBLJANA—TRST« in »CELOVEC (preko Ljubelja) LJUBLJANA«. Naši kraji pa so bili vedno odrezani od pomembnih poštne poti.

Za vlade Marije Terezije (1740—1780) se je močno razvila državna in deželna uprava in trgovina. Vse to je vplivalo na močno povečanje in širjenje poštne prometa. Naši dolini najbližja poštna postaja je bila ustanovljena v Dravogradu leta 1791. V letu 1784 je bila namreč ustanovljena na ukaz cesarja Jožefa II. poštne zveze MARIBOR—CELOVEC. Ustanovljene so bile nove poštne postaje v Ožboltu, Labotu, Radljah in kasneje tudi v Dravogradu. Poštne postaje so bile tedaj še zelo redke, kakor tudi drugod po Sloveniji. Pisma, ki so bila naslovljena na naslovnika izven poštne postaje, na graščine, velika posestva, razne obrate, so tudi dostavljali. Tako so pošto iz poštne postaje Dravograd dostavljali v Labot ter v zgornji in spodnji Dravograd. Iz Labota so prejeli pošto 4.30 ure, Mislinja (takrat velik kovaški obrat) Slovenj Gradec 4 ure, Guštanj iz Velikovca 6.30 in Črna prav tako od pošte v Velikovcu 5 ur hoda. Presenetljivo je, da v mestu, kot je Slovenj Gradec, takrat še ni bilo pisemske zbirnice (ustanovljena šele 1842). Razumljivo je, da je bila dostava le takrat, kadar so bile tja naslovljene pošiljke. Poštne znamke takrat še niso po-

Prvi slovenski žig pošte Prevalje

Vorančevo pismo bratu Avgustu iz taborišča Sachsenhausen

ško do Dravograda in Slovenj Gradca. Tri tedne kasneje so slovenske in srbske čete ponovno napadle na vsej črti. 6. junija 1919 so vkorakale v Celovec in tako končale osvoboditev slovenske Koroške. Začela se je t. i. »druga zasedba« Koroške. V Saint Germainu so se 20. julija 1919 končali mi-

rovni pogovori. Mežiška dolina in Jezersko sta takoj pripadla Kraljevini SHS. Usoda ostalega dela Koroške pa se je odločala na plebiscitu, ki se je 10. oktobra 1920. leta obrnil v škodo Slovencev.

Med 27. oktobrom in 18. novembrom 1920 so čete SHS izpraznile plebiscitno

cono A in prenehala je slovenska uprava na 51 poštah na Koroškem.

V ta čas spada tudi uvajanje prvih telefonskih linij na naših poštah. Ročno telefonsko centralo je dobila pošta Prevalje leta 1918, avtomatsko telefonsko centralo pa 1966. leta.

Okupacija l. 1941 nam je spet prinesla nemško upravo, prepoved slovenščine in uvedbo uradnega jezika. Kraji in poštni uradi so dobili spet imena iz stare Avstroogrske, upravno pa so pošte spadale pod celovško direkcijo.

Poseben dokument iz tega časa predstavlja priložnostni žig v Guštanju. V svojem zmagoslavju so se nemčurji spomnili koroškega plebiscita, zato so 10. oktobra 1941 s posebnim poštnim žigom »počastili« priključitev Koroške k nacistični Nemčiji. Prevedeno besedilo v žigu se glasi: »Guštanj (Koroška) 10. 10. 1941, spominsko praznovanje koroškega narodnega plebiscita.«

Neverjetno nasilje okupatorja se kaže v njegovem uničevalnem stroju za človeška življenja po taboriščih. Zato predstavljajo pomembne zgodovinske dokaze pisma iz taborišč in zaporov. V taborišča in iz njih sta bili dovoljeni dve pismi na mesec. Tako pismo je smelo obsegati do štiri strani po 15 vrstic, ki so bile pregledno in čitljivo napisane v nemščini.

Med vsemi slovenskimi pokrajinami so bile razmere za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja najtežavnejše prav na Koroškem, zato se je upor tu začel kasneje kot drugje v Sloveniji. Skladno z njim so se širile tudi kurirske zveze. Popularno jih imenujemo tudi partizanska pošta, o katere delovanju na Koroškem je bilo doslej le malo objavljenega. Prav tako ni na voljo izvirnega gradiva. Po vsem okupacijskem ozemlju je bila vrsta kurirskih postaj. Imenovali so jih relejne stanice — RS — ali točke veze — TV — in so bile med seboj povezane z rednimi kurirskimi linijami. Kurirske postaje so bile označene s številkami in črkami. Ozemeljsko so bile razdeljene v gorenjsko G, primorsko P, v štajersko Š in koroško K skupino. Na Koroškem je prav okoli Mežiške doline delovalo precej kurirskih postaj. Tako so bile najbližje v Kotu pri Prevaljah, na Holmcu, Peci, pod Raduho, na Smrekovcu, okoli Uršlje gore itd. (Podatki so zbrani v knjigi »Ključ glavni štab,« 1972).

Pisma, ki so jih prenašali partizanski kurirji, so dobila na svoji poti različne oznake. Na Koroškem, kjer ni bilo v uporabi žigov, so kurirji na vsaki postaji ročno označili postajo in datume. Pisem iz tega časa je malo ohranjenih. V Muzeju revolucije v Slovenj Gradcu pa hranijo nekaj dnevnikov s kurirskih postaj. S prenehanjem vojne se je končala tudi doba partizanske pošte.

Leta 1945 je bilo treba pričeti vse spet znova. Velik preobrat v kakovosti poštne obratovanja se prične tudi za Koroško s februarjem l. 1962. Takrat so namreč ukinili prevoz pošte po železnici in prešli popolnoma na avtomobilski prevoz.

Povečanje poštne prometa je zahtevalo tudi na Prevaljah večkrat širitev delovnih prostorov. Pričelo se je vse skupaj v hiši na trgu št. 59, kjer je še sedaj gostilna »PRI STARI POŠTI«, nato selitev v zdajšnjo tiskarno, leta 1975 pa se je preselila v nove prostore, kjer je še danes.

ZEMLJEVID SLOVENSКИH POŠTNIH URADOV

Poštni uradi s slovenskimi žigi v coni A 1919—1920

Tone Skobir-Drago

Hotuljski krajevni praznik

(Govor na proslavi)

Dragi Hotuljci, spoštovani gostje!

Danes mineva 45 let, ko so se Hotuljci potemi lipami srečali s partizani, ki so pod največjim okupatorjevim terorjem za en dan osvobodili Kotlje in povedali Hotuljcem, da se bodo neizprosno borili za uničenje okupatorja na naših tleh in da računajo na pomoč slehernega Hotuljca.

Dovolite mi, da vas ob 45-letnici tako pomembnega zgodovinskega dogodka za vas Kotlje v imenu koroške borbene organizacije — Osrednjega odbora skupnosti koroških partizanov iskreno pozdravim in obenem čestitam k vašemu krajevnemu prazniku.

Zal danes mnogih partizanov, ki so zadnjo oktobrsko nedeljo leta 1943 bili tukaj skupaj z vami in vam polni optimizma, ponosni in borbeni govorili o sovražnih namenih krutega okupatorja in potrebi odločnega boja za njegovo uničenje in izgon iz vseh krajev naše domovine, ni več živih. Naj omenim le glavnega takratnega govornika — Pavleta Zaucerja-Matjaža, ki je še dolga leta po osvoboditvi stalno prihajal med nas, nas bodril in opozarjal na težave, pa tudi napake pri graditvi naše socialistične samoupravne družbe. Z njemu lastno zagnanostjo je skrbel za ohranjanje tradicij NOB, njihovo prenašanje na mladi rod. Zlasti z ustanovitvijo Gašperjeve bralnice značke, ki si je ravno po njegovi zaslugi utrla pot v mnoga okolja. Opravičiti moram tudi druge še živeče koroške partizane, ki se žal zaradi bolezni ali drugih razlogov niso mogli udeležiti te naše proslave.

Ker vsako leto zlasti na današnji dan obujamo spomine na slavne dni naše zgodovine, na NOB, njene daljnosežne posledice in pomen za nadaljnji razvoj naše družbe in življenje nas vseh, ne bom po-

navljal že znanih dejstev in okoliščin, ampak bom spregovoril nekaj besed o problemih sedanjega trenutka, ki nas vse še kako zadevajo. Nedvomno v sredstvih javnega obveščanja tudi sami spremljate dogodke, zlasti zadnjih dni, ki naj bi pomenili odločilni preokret in nakazali izhod iz globoke družbene krize, v kateri se utapljata naše gospodarstvo in politični sistem.

Cepprav ne bom povedal nič novega, pa vendar želim opozoriti na nekatere najpomembnejše stvari.

Ker je kljub številnim gospodarskim reformam in ukrepom gospodarske politike naše gospodarstvo postajalo ekonomsko vedno manj učinkovito, so se mnogi naši ljudje že upravičeno spraševali, ali je s sedanjim našim družbenim sistemom sploh možno iziti iz krize. Tudi letošnji majski ukrepi, ki pomenijo tržno usmeritev našega gospodarstva, še niso dali pričakovanih rezultatov. S sprostitvijo cen in omejevanjem rasti osebnih dohodkov zaposlenih v družbenem sektorju smo želeli znatno omejiti inflacijo, ki do konca leta ne bi smela presegati tako imenovane ciljne, 95-odstotne inflacije. Toda zaradi nešteti težav, pestijo gospodarske subjekte, kot so: pomanjkanje lastnih sredstev (akumulacija) za tehnološki razvoj, naložbe za posodobitev tehnoloških procesov, velika preizodolženost, nizka produktivnost, visoke realne pozitivne obresti za najete kredite ter daleč prevelike obremenitve za skupno in splošno porabo (družbena režijska), so organizacije združenega dela iskale izhod z nemoralno hitrim povečevanjem cen svojih izdelkov in storitev. To je imelo za posledico, da je inflacija porasla daleč nad predvideno in po zadnjih podatkih že presega 200 odstotkov. Ker so bili osebni dohodki

omejeni, je prišlo do zelo hitrega padanja življenjske ravni prebivalstva. Vedno močnejša je postajala težnja po prerazporejanju ustvarjenega družbenega dohodka. Da bi se to doseglo, so zlasti zaostali deli gospodarstva v nerazvitih okoljih videli in še danes vidijo rešitev v močni državi, ki jim bo s svojimi ukrepi omogočala nadaljnji obstoj in životarjenje kljub manjši proizvodnji, nizki storilnosti in prezadolženosti.

Realno padanje osebnih dohodkov in skokovito naraščanje cen ter s tem v zvezi tudi inflacija, so povzročili negotovost, vznemirjenost in tudi ogorčenost delovnih ljudi, kar se je odražalo v številnih štrajkih, pohodih delavcev pred skupščine in organiziranju protestnih zborovanj ter mitingov. Zaradi strahu pred naraščajočimi socialnimi nemiri zaradi ekonomske neučinkovitosti našega sistema in prepočasnega ukrepanja za izhod iz krize smo že začeli popuščati pri doslednem uresničevanju predvidenih reform, usmerjenih k tržnemu gospodarstvu. Z najnovejšim ukrepom je rast osebnih dohodkov že nekoliko sproščena, in sicer od 119 na 140 % in celo več v primerjavi z lanskimi osebnimi dohodki. To pa pomeni, da lahko tudi sedanjo gospodarsko reformo čakajo podobne nevarnosti kot vse dosedanje, da bomo namreč zaradi nastalih socialnih problemov začeli popuščati in se ponovno vrteti v začaranem krogu.

Se vedno so v posameznih okoljih prisotne sile, ki naši družbi prepuščajo uresničanja cilja, da gremo v tržno gospodarstvo, ki pomeni samostojnost samoupravnih subjektov, socialistično demokracijo brez nepotrebnega tutorstva države. Sedanja reforma naj bi onemogočila vse tiste dejavnike, ki preprečujejo ekonomsko učinkovitost naše družbe in ki še vedno omogočajo nepokrito porabo, zadolževanje brez obveznosti vračanja, neproduktivno zaposlovanje in neučinkovito investiranje. Naša edina rezerva, ki jo še imamo in na katero lahko računamo, je aktiviranje želje po sodobnejšem gospodarjenju, potencialne ustvarjalnosti, ki obstaja v naših delovnih ljudeh, pripravljenosti za boljše delo in tveganje in motiviranost za učinkovitejšo gospodarjenje v družbenem in zasebnem sektorju.

Za izpeljavo reformnih prizadevanj je predvidena vrsta novih sistemskih zakonov, ki jih je na področju gospodarstva moč razdeliti na tiste, ki urejajo status in delovanje podjetja, in na one, ki urejajo gospodarske funkcije države.

Dokončno se bomo morali posloviti od tako imenovane dogovorne ekonomije in političnih posegov v gospodarstvu, voluntarističnega in državnega vmešavanja v gospodarske tokove.

Da bi ustvarili ustrezne pogoje za spremembo gospodarskega in političnega siste-

Čestitke

ma, smo morali dopolniti tudi zvezno ustavo. Končno je prevladala zavest, da brez delovanja ekonomske prisile ne more biti smotrnega in učinkovitega gospodarjenja niti v družbenem niti v zasebnem sektorju. Jasneje je opredeljena družbena in nekatere druge oblike lastnine. Družbena lastnina ne more biti last vseh in nikogar. Ona ni le pogoj za delo, temveč je tudi družbeni kapital, ki ga je treba stalno plemeniti in z njim odgovorno upravljati. Vse rešitve, ki se nanašajo na delegatski in volilni sistem, položaj delavca in delovnih organizacij naj bi pripomogle k racionalizaciji in povečanju učinkovitosti sistema, upoštevajoč temeljno izhodišče, da delavci in delavni ljudje čim bolj neposredno sodelujejo pri odločanju.

Od samoupravnih in političnih mobilizacij delavskega razreda in vseh delovnih ljudi pa bo odvisno, koliko bomo rabili nove možnosti, da se otresemo pojmovanj, ki izhajajo iz zastarele ideologije real-socializma, ko naj bi država urejala in odločala ne samo o zadevah, ki izhajajo iz njenih funkcij, marveč tudi na področjih, ki sodijo v samoupravno sfero delovnih kolektivov in delovnih ljudi.

Izhoda iz krize torej ne moremo pričakovati z opredeljevanjem in delitvijo državnih pooblastil med republikami oz. pokrajinama in zvezno administracijo, temveč v spoštovanju ekonomske zakonitosti, demokratizaciji političnega sistema in njegovi racionalizaciji.

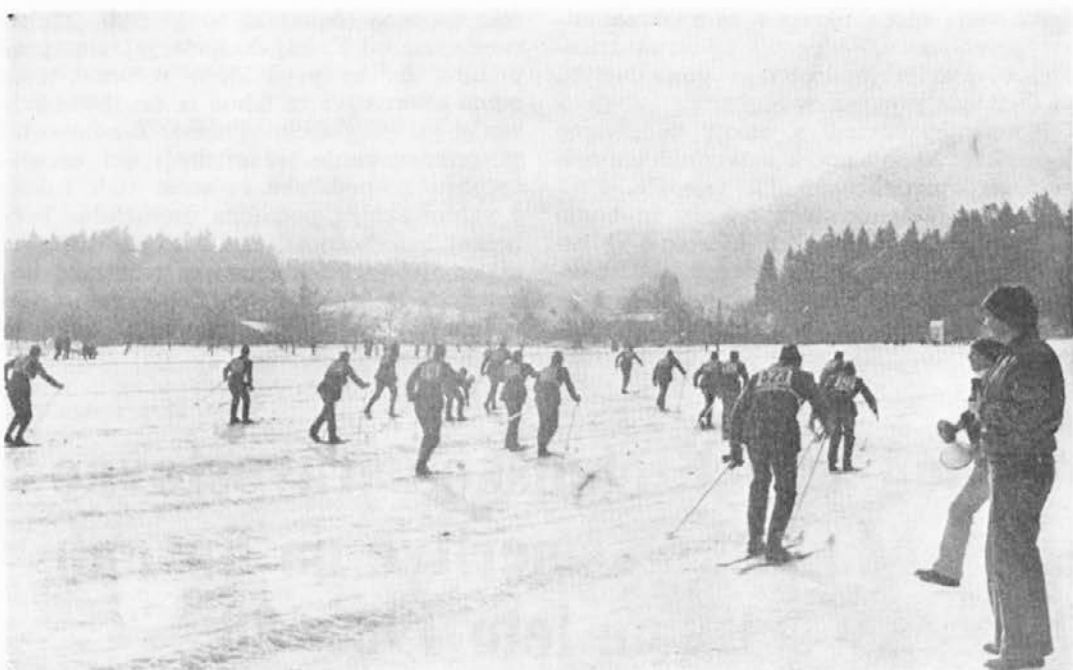
Na 17. seji CK ZKJ, od katere smo upravičeno pričakovali, da bo dosegla enotnost glede odgovorov na bistvena vprašanja nadaljnega razvoja naše družbe, sta si bila v konkurenci dva koncepta. Prvi, ki je izhajal zlasti od povečevanja vloge države in njenih funkcij, ki ga je forsiral določen predel države in je želel uveljaviti svoj vpliv skozi izraženo nezadovoljstvo na protestnih mitingih in zborovanjih mimo legalnih in ustavnih institucij, in drugi koncept, ki izhaja iz uveljavitve treh reform:

— gospodarske reforme, ki pomeni obračun z našo dosedanjo miselnostjo in predstavami o tem, kaj je socializem, da to ne more biti siromaštvo ljudi v enakosti, temveč socializem po meri ljudi — torej boljše življenje vseh na podlagi lastnih rezultatov dela in ekonomske učinkovitosti sistema

— politične reforme, ki v prvi vrsti pomeni prenos oblasti od države na samoupravne subjekte, delavce in delovne ljudi, da se sami organizirajo in skrbijo za ekonomsko učinkovitost v tržnih razmerah

— prenove ZK, ki se mora ločiti od države, torej od partije na oblasti, ki odloča, v partijo, ki ima pomembno idejnopolitično ne pa oblastniško vlogo. S tem v zvezi pa je potrebna tudi kadrovska prenova v ZK.

Na tej seji sta zmagala razum in spoznanje, da je uspešnost nadaljnega razvoja družbe naša skupna skrb in odgovornost zlasti za reševanje razvojnih, ekonomskih in socialnih vprašanj. Uveljavljen je bil pristop k enotnosti v federaciji skozi različnosti republik in pokrajin. Ob vseh teh sklepih najvišjih organov v federaciji in sprejetih ustavnih amandmajih, ki jih morajo potrditi še republike in pokrajine, pa si vendarle postavljamo vprašanje, ali

Start je uspel

bomo tokrat res zmogli uresničiti zastavljene cilje, kako dolga bo pot do njih in ali na tej poti ne bomo prehitro opešali.

Za tržno orientiranost in ekonomsko uspešnost gospodarskih subjektov je potrebna ustrezna notranja organiziranost, primerni razvojni programi, ki bodo temeljili na sodobni tehnologiji in marketingu. Za tehnološko prenovno bodo podjetja potrebovala velika sredstva za investicije in opremo, ki jih bodo morala ustvariti bodisi z lastno akumulacijo ali pridobiti z bančnimi posojili, prihranki občanov v obliki obveznic oz. delnic ali tujimi posojili.

Razen v SR Sloveniji, ki ustvarja nekoliko večjo akumulacijo, kot so izgube, pa so v drugih republikah in pokrajinah povsod izgube večje, kot je akumulacija. Bančna posojila, za katera mora gospodarstvo plačevati realne pozitivne obresti, ki so zaradi valorizacije glavnice glede na stopnjo inflacije zelo visoke, predstavljajo za delovne organizacije veliko breme. Prihranke (na podlagi varčevanja) občanov, ki so jih doslej trošili največkrat v neproduktivne namene, bo možno usmeriti v obliki nakupa obveznic ali delnic v gospodarstvo le, če bo za to podana ekonomska motivacija. Tudi partnerji bodo vlagali svoj kapital v naša podjetja ali pri nas ustanavljali podjetja le, če bodo prepričani, da bodo imeli zagotovljeno varnost za svoje naložbe in ustvarjeni dobiček in če jim bo omogočen vpliv in sodelovanje pri upravljanju.

Za ekonomsko učinkovitost gospodarskih subjektov pa je tudi nujno izpeljati predvideno razbremenitev gospodarstva in produktivno zaposlovanje. Zadnji podatki kažejo, da morajo gospodarske organizacije odstopiti polovico ustvarjalnega dohodka družbi za skupno in splošno porabo in druge izdatke, kar ima za posledico zlasti na zunanjih trgih, da so njihovi izdelki in storitve predragi in nekonkurenčni in da iz ostanka dohodka ne morejo izvajati zadostnih sredstev za osebne dohodke, ki bi bili stimulativni za boljše delo in več dela in bi nudili delavcem ustrezno socialno varnost, niti ni sredstev za lastno akumulacijo. Nujni sta torej racionalizacija in

varčevanje pri trošenju ustvarjenega dohodka na vseh področjih, vseh ravneh in okoljih, od zmanjšanja državnih, političnih in drugih institucij ter administracije do zmanjšanja službenih vozil, reprezentančnih objektov, službenih potovanj v tujino in podobno.

Poseben problem so tehnološki viški delavcev, ki po nekaterih ocenah predstavljajo 30 % vseh zaposlenih v Jugoslaviji. Za te ljudi bo treba ustvarjati nova delovna mesta v družbenem sektorju ali jih usmeriti v kmetijstvo oz. drobno gospodarstvo, za kar bomo morali ustvariti ustrezne pogoje. Mnoge gospodarske organizacije zaradi zastarele tehnologije in nizke produktivnosti in tržnih razmerah ne bodo zdržale in bodo morale v stečaj. Treba je računati tudi s temi delavci, ki bodo iskali nova delovna mesta oz. jim za čas nezaposlenosti nuditi minimalno socialno varnost.

Vse to nas opozarja, da bo zlasti gospodarsko reformo zelo težko uresničiti zaradi hudih napak, ki smo jih delali v preteklosti, ko smo znatna izposojena sredstva v tujini, ki jih bomo morali vrniti z obrestmi, porabili skrajno neracionalno in neodgovorno in s tem omogočili ustvariti razmeroma visok standard prebivalstva, ki praviloma ni imel pokritja v rezultatih lastnega dela, produktivnosti in ekonomski uspešnosti sistema, na drugi strani pa smo ta sredstva investirali največkrat v objekte, ki danes ne ustvarjajo ustreznega ali nikakršnega dohodka.

Na 17. seji in tudi na drugih forumih so večkrat vprašali, ali bodo tako zahtevne naloge, ki jih narekujejo predvidene reforme, lahko izpeljali kadri, ki so že dalj časa na vodilnih položajih kljub temu, da so s svojim delovanjem pripomogli, da smo zašli v tako hudo družbeno krizo. Zaradi tega so postavili zahtevo po temeljiti kadrovske prenovi, zlasti v ZK.

Reforma seveda ne bo uspela, če se za njeno izvedbo ne bomo zavzeli vsi, v vseh okoljih in na vseh področjih. V SR Sloveniji smo bili zelo kritični do federacije tako pri uveljavljanju ustavnih amandmajev kot tudi ukrepov ZIS in drugih organov. Moramo biti enako kritični in načelni do republiških in občinskih organov. To

zlasti velja glede ukrepov za razbremenitev gospodarstva, njegovo prestrukturiranje, uveljavljanje drobnega gospodarstva in socialnih programov.

Koroški partizani v celoti podpiramo usmeritve, ki so dane z ustavnimi amandmaji in opredelitvami 17. seje CK ZKJ glede uveljavljanja treh reform in bomo v okoljih in organizacijah, kjer smo vključeni, po svojih močeh pomagali, da se reforme uveljavijo. Skupaj z vami, vašo krajevno skupnostjo in družbenopolitičnimi organizacijami, ki so že doslej delovale

zelo uspešno (dokaz za to je tudi asfaltirana cesta od Kotelj do Dularja), smo prepričani, da so predvidene reforme naša edina alternativa za izhod iz družbene krize, ki jo vsi globoko čutimo. Zagotovo bo za premagovanje težav zlasti pri uresničevanju gospodarske reforme tudi tukaj, v vašem okolju, potrebna ustvarjalna borbenost in odločnost. Jaz v to ne dvomim, saj so Hotuljci borbenost in odločnost dokazali že v hujših časih. Želim vam obilo uspehov v vaših prizadevanjih za našo skupno lepšo bodočnost.

Srednja šola tehniško-naravoslovne in pedagoške usmeritve na Ravnah v šolskem letu 1987-88

Sola izobražuje kovinarske in metalurške poklice od II. do V. stopnje zahtevnosti za potrebe naših organizacij združenega dela. V naravoslovni in pedagoški usmeritvi pa pripravlja učence predvsem za nadaljnje šolanje na višjih in visokih šolah ter fakultetah.

NAČRTOVANJE VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA DELA SREDNJE ŠOLE

Letni delovni načrt srednje šole za šolsko leto 1987/88 je bil sprejet na seji sveta srednje šole 4. 11. 1987 in dopolnjen zaradi kadrovskih sprememb in dopolnitve šolskega koledarja 3. marca 1988.

Realizacija letnega delovnega načrta je razvidna iz vsebine.

POGOJI VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA DELA SREDNJE ŠOLE

Verifikacija VIO

Sola je bila verificirana dne 9. 7. 1984. Odpravila je vse pomanjkljivosti, ki so navedene v verifikacijskem zapisniku, razen pridobitve dopolnilnega izobraževanja za učitelje, ki poučujejo v prilagojenem programu.

Kadrovski pogoji

Na srednji šoli je v šolskem letu 1987/88 opravljalo vzgojnoizobraževalno delo 108 učiteljev. Za nedoločen čas s polnim delovnim

časom je bilo zaposlenih 58 učiteljev, za nedoločen čas s krajšim od polnega delovnega časa pa 5 učiteljev. Za določen čas s polnim delovnim časom je bilo zaposlenih 9 učiteljev, za določen čas s krajšim od polnega delovnega časa pa 2 učitelja. V pogodbenem delovnem razmerju je bilo 34 sodelavcev — predvsem iz Železarne Ravne. Pogoje za opravljanje vzgojnoizobraževalnega dela izpolnjuje 62 učiteljev ali 57,4 %, neustrezno izobrazbo ima 46 učiteljev ali 42,6 %, in sicer: 14 učiteljev s srednjo izobrazbo (absolventi raznih fakultet, ki nadomeščajo delavce in delavke ali poučujejo predmete, kjer je še vedno velika deficitarnost), 16 učiteljev ima višješolsko izobrazbo, 16 učiteljev izpolnjuje pogoj strokovne izobrazbe, nima pa pedagoške izobrazbe in strokovnega izpita.

Sodelavci — vseh je 9 (pedagog, psiholog, socialni delavec, knjižničarja, laboranta, organizator proizvodnega dela) izpolnjujejo zahtevane pogoje, medtem ko laborant fizike nima strokovnega izpita.

Učitelji so opravili po usmeritvah naslednje število pedagoških ur:

	plan realiz.
kovinarstvo in metalurgija	55646 56905 = 102,2 %
nar. mat. usmeritev	17241 16567 = 96,1 %
pedagoška usmeritev	11610 10855 = 93,5 %
skupaj	84497 84327 = 99,8 %

Učitelji so različno obremenjeni glede na predmetno področje; največja obremenitev je bila pri matematiki, fiziki, strokovnih predmetih in zlasti pri praktičnem pouku.

Povprečna obremenitev učiteljev teoretičnega pouka je bila 23 učnih ur. Gibala pa se je med 20 in 28 učnimi urami. Povprečna obremenitev učiteljev praktičnega pouka je bila 35 ur na teden. Gibala se je med 32 in 39 urami.

Velike težave so z deficitarnimi poklici (MA, FI, strokovni predmet s področja strojništva in metalurgije, računalništva, praktični pouk). Te kadre je težko pridobiti.

Izboljšanje materialnih pogojev za delo šole

V šolskem letu 1987/88 smo redno nabavljali učila za posamezna predmetna področja in dopolnili razna AV sredstva in aparature. Prekrili smo streho na bivšem šolskem centru in obnovili portal na stavbi bivše gimnazije. V letnih počitnicah smo preplekali tri šolske učilnice ter jih na novo opremili. Redno zamenjujemo dotrajano pohištvo, zlasti klopi in stole v učilnicah. Vsa ta dela opravljamo v okviru razpoložljivih sredstev. Prizadevamo si tudi upoštevati navodila higienskotehničnih pregledov.

Na šoli je začel z delom iniciativni odbor, ki ga je imenoval Svet srednje šole. Gre za dolgoročen načrten pristop, kako razvijati srednjo šolo v prihodnje, kako odpraviti kroženje učencev in učiteljev med obema objekta, kjer poteka pouk, in kaj dograditi.

Proizvodno delo smo imeli v 38 OZD. Mreža DO zagotavlja kvalitetno organizacijo tega dela. (Več o tem glej poglavje Proizvodno delo in delovna praksa.)

Racionalna izraba časa učencev

Prihodi in odhodi avtobusov so naravnani na začetek in konec pouka. Učenci, ki pridejo v šolo prej, imajo na razpolago učilnice. V neposredni bližini je tudi študijska knjižnica, tako da lahko vozači racionalno izrabijo čas.

Prehrana učencev

V šolskem letu 1987/88 smo tudi prehranjevanje mladih poizkušali popestriti in zajeti večje število učencev. Cena posameznih obrokov ni pretirana, saj k temu pripomore regres, ki ga dobivamo od Izobraževalne skupnosti Slovenije. Učenci lahko izbirajo med različnimi oblikami malice (dve različni topli malici, sendviči, jogurti), največ se jih odloči za sendviče.

Gojenci doma imajo redno prehrano (zajtrk, kosilo, večerjo). Število tistih, ki kosijo na šoli, se dvigne na zimo (do 30 kosil na dan), vendar naše zmogljivosti še vedno niso ustrezno izkoriščene. Na to vplivajo različni vzroki; hrana je vedno dražja, prehrabnih navad učencev pa tudi ni možno spremeniti v kratkem času.

Delovanje šolske knjižnice

V šolski knjižnici imamo nad 18.000 knjižnih enot ter 30 različnih časopisov in revij. V šolskem letu 87/88 smo kupili 723 knjig. Učenci in učitelji so si izposodili 1400 knjig.

Knjižničarja pripravljata ob raznih jubilejih ter tudi drugače tematske razstave. Velik problem je še vedno prostorska stiska knjižnice v obeh šolskih zgradbah. Delo moti reden pouk, učenci imajo oviran dostop do knjig, skratka, v sedanjih razmerah — vsestranski prostorski stiski na šoli — je težko opravljati delo drugače kot sedaj.

UDELEŽENCI IZOBRAŽEVANJA — MLADINA

Vpis

Akcijski načrt vpisa določa vse naloge, nasilce in roke za usmerjanje in vpis. Usklajen je z zakonom o usmerjenem izobraževanju. V skladu s pravilnikom o vpisu v usmerjenem izobraževanju je obravnaval in sprejel akcijski načrt vpisa Svet srednje šole tehnično-naravoslovne in pedagoške usmeritve.

Komisija za vpis in usmerjanje je obravnavala:

- usklajenost vpisa z razpisom
- ustreznost prijavljenih kandidatov za vpis
- potek aktivnosti usmerjanja in preusmerjanja
- prošnje za vpis v višji letnik

Ovset na Ivarčkem

— prošnje za dom učencev
— stanje pri izobraževanju odraslih
Komisija se je sestala 4-krat.

Med razpisom in vpisom so bila odstopanja v vseh usmeritvah.

V NMU smo zaradi velikega interesa učencev za to usmeritev oz. velikega števila prijav ter kadrovskega interesa združenega dela v regiji povečali število oddelkov iz 2 (razpis) na 3 oddelke.

V letošnjem šolskem letu je bil velik interes tudi za pedagoško usmeritev — 77 prijav za vpis (60 razpisanih prostih mest). Bistveno manjše kot v preteklih letih je bilo zanimanje učencev za strojništvo. V rednem roku smo prejeli 151 prijav za vpis na 210 razpisanih mest.

Nezainteresiranost mladih za metalurške poklice pa je problem, ki se pojavlja že vrsto let. Za SR program metalurgije se je prijavilo 16 učencev.

Za program metalurgije in strojništva smo podaljšali rok za prijave. Naknadno se je prijavilo nekaj kandidatov za strojništvo, iz metalurgije pa so se učenci preusmerili v strojništvo. Realizirali smo vpis v 6 oddelkov strojništva, za metalurški oddelek pa ni bilo dovolj kandidatov.

Zaradi prostorske omejenosti, velikega števila učencev (v prvi letnik vpišemo vsako leto okrog štiristo učencev), specifičnosti posameznih usmeritev, smo se odločili, da bomo organizirali informativni dan po usmeritvah, združevali smo samo strojno in metalurško usmeritev. Priprave na informativni dan so vodile delavke šolske svetovalne službe. Ker smo želeli poleg ustaljenih informacij (značilnosti šole, programov, smeri, poklicev, predmetnikov, potek vpisa, stipendiranje, možnosti zaposlitve, možnosti nadaljevanja izobraževanja) predstaviti predvsem življenje in delo šole, so delavke šolske svetovalne službe pripravile program, ki je vključeval večje število izvajalcev: vodstveni delavci, učitelji posameznih izvajalcev: vodstveni delavci, učitelji posameznih predmetov, pri nekaterih je delo vezano na specializirane učilnice, učitelje — mentorje interesnih dejavnosti, učitelje praktičnega pouka in učence naše srednje šole. V okviru pouka smo predstavili delo v specializiranih učilnicah za biologijo, kemijo, računalništvo, delo v učnih delavnicah; v okviru interesnih dejavnosti: del programa računalniškega krožka in odlomek iz predstave angleškega gledališča na šoli; predstavili smo tudi delo mladinske organizacije in šolske skupnosti. Predstavitev pouka in interesnih dejavnosti smo vezali na usmeritve, prikazali pa le tisti del, ki se nam je zdel za posamezno usmeritev reprezentativen.

Učence, ki po podatkih OŠ in SZZ niso bili ustrezni za program, v katerega so se prijavili, so delavke šolske svetovalne službe vabile na razgovor in jim svetovale preusmeritev. To velja predvsem za pedagoško usmeritev, kjer smo pred vpisom preusmerili 6 kandidatov. Omejitev vpisa ni bilo.

Preusmerjanje in usmerjanje med izobraževanjem

Na šoli je bilo v šolskem letu 1987/88 35 preusmeritev, od tega 24 v strojni usmeritvi, v metalurški usmeritvi — SR program 7, 1 SKR program, 1 v pedagoški usmeritvi in 2 v naravoslovno-matematični usmeritvi. Iz drugih šol se je na našo šolo preusmerilo 3 učencev, od teh 5 v začetku šolskega leta, 3 med šolskim letom.

Možnosti preusmerjanja učencev med različnimi VIP so se z uvedenimi spremembami programov bistveno zmanjšale. Z ukinitvijo SVIO je preusmeritev že v 1. oz. po 1. letniku povezana z diferencialnimi izpiti, kar je za učence obremenjujoče.

Preusmerjanje iz smeri lažjega v zahtevnejši nivo istega VIP je zakonsko sicer omogočeno v primeru izpolnjevanja pogojev glede učnega uspeha, vendar letos takih primerov na naši šoli ni bilo. Bilo pa je več preusmeritev iz smeri zahtevnejšega nivoja v lažji nivo, v primerih slabe učne uspešnosti učencev.

V letošnjem šolskem letu je bilo manj izpisov v primerjavi s prejšnjimi leti, kar je odraz gospodarske situacije in omenjenih možnosti zaposlovanja.

Učencem, ki so prekinili z izobraževanjem, smo skupaj s strokovno službo skupnosti za zaposlovanje pomagali pri iskanju zaposlitve.

UČNI USPEH UČENCEV

Šolsko leto 1987/88 je uspešno zaključilo 1178 (93,7%) učencev, 75 (6%) je bilo neuspešnih, neocenjeni pa so ostali 4 učenci. Ob koncu šolskega leta je bilo v vse usmeritve vpisanih 1257 učencev, ki so bili razporejeni v 46 oddelkov (VIP kovinarstvo in strojništvo — SR — 20 oddelkov, VIP metalurgija SR — 6 oddelkov, VIP pridobivanje in predelava kovin — SKR — 4 oddelki, VIP naravoslovno-matematična dejavnost — SR — 9 oddelkov in VIP učitelj — SR — 7 oddelkov).

17 oddelkov je doseglo 100% učni uspeh. Po popravnihi izpiti (v juliju in avgustu) se je učni uspeh v primerjavi z uspehom ob zaključku 2. polletja bistveno izboljšal. Najnižji uspeh so ob zaključku leta dosegli učenci 1 SM (79,2%), sicer pa se je uspeh oddelkov gibal 80 do 100%.

Pozitivni učni uspehi so porazdeljeni tako: odličnih je 83 učencev (6,60%), prav dobrih je 269 (29,4%), dobrih 615 (48,9%) in 211 učencev je zadostnih (16,8%). Še vedno je velika večina učencev dobrih in zadostnih, to je kar 826 (65,7%) ali dve tretjini vseh pozitivnih na šoli.

Ob zaključku šolskega leta je bilo negativno ocenjenih 75 učencev (6,4%); od tega 41 z eno nezadostno (3,3%), z dvema 11 (0,9%), s tremi in več nezadostnimi ocenami 23 učencev (1,8%). Zaskrbljuje veliko število tistih, ki niso uspeli le pri enem predmetu in veliko število učencev (23) s tremi in več negativnimi ocenami. Največ težav so imeli učenci pri matematiki in fiziki, v glavnem v VIP kovinarstvu in strojništvu ter metalurgijo. Sledijo tuji jeziki in mehanika.

Problematika uspeha po VIP

Naravoslovno-matematična dejavnost

Ob koncu leta je bil učni uspeh usmeritve 97,8%. Od devetih oddelkov so imeli nižji kot 100% uspeh le štirje. Pet učencev ni opravi-

Šentanel

vilo popravnihi izpitov. Skozi vse šolsko leto so bili učno-vzgojni rezultati v usmeritvi zelo dobri. Aktivnost učencev pri pouku in po njem je bila primerna. Posamezniki so sodelovali na različnih tekmovanjih — od Nagrade Zvezarne Ravne, gibanje Znanost mladini in na republiških tekmovanjih znanja. Naravoslovci so aktivni tudi na športnem in kulturnem področju, delajo v ZSMS in šolski skupnosti. Za uspešno delo je prejelo 23 učencev pohvale in 14 učencev nagrade. Kaznovanih je bilo 8 učencev.

PRIKAZ UČNEGA USPEHA UČENCEV za šol. leto 1987/88

	Št. učencev						Izdelali						Niso izdelali					
	moški	ženske	skupaj	odl.	p. dob.	dobri	moški	ženske	skupaj	%	z 1 nez.	z 2 nez.	z 3 in več	moški	ženske	skupaj	%	Neocenjeni
VIP																		
Kovinarstvo in strojništvo — SR	432	143	575	7	68	300	159	400	134	534	92,9	18	7	14	31	8	39	6,8
Metalurgija — SR	111	39	150	10	26	73	16	91	34	125	83,3	17	3	4	19	5	24	15,3
Pridob. in predel. kov. — SKR	57	15	72	—	9	34	24	52	15	67	93,-	1	—	4	5	—	5	7
Naravoslovno-matemat. dejavnost — SR	106	169	275	49	102	110	8	102	167	269	97,8	4	—	1	3	2	5	1,8
Učitelj — SR	19	166	185	17	64	98	4	18	165	183	98,9	1	1	—	1	1	2	—
Sola	725	532	1257	83	269	615	211	663	515	1178	93,7	41	11	23	59	16	75	6,0

Primerjava uspeha:

šol. leto 84/85 — 94,7%
šol. leto 85/86 — 92,4%
šol. leto 86/87 — 92,6%

VIP — učitelj

Učni uspeh v usmeritvi je zelo visok (98,9%). Vidni so postali rezultati, ki smo jih dosegli pri usmerjanju učencev v ta vzgojnoizobraževalni program. Nekaj učencev te usmeritve je vrhunskih športnikov, ki teže usklajujejo redno delo v šoli s športnimi zahtevami. Učiteljski zbor šole te obveznosti učencev upošteva in s skupno pomočjo so končni učno-vzgojni rezultati le primerni.

Kot vsako šolsko leto doslej je tudi letošnje motilo precej veliko izostajanje učencev od pouka, predvsem v zaključnem razredu, ko četrtolci že bolj mislijo na vpis na fakultete in sprejemne izpite kot na redni pouk. Učenci so bili zelo aktivni v interesnih dejavnostih. Učiteljski zbor usmeritve je pohvalil in nagradil 31 učencev in izrekel dve kolektivni nagradi ter 7 ukorov.

VIP strojništvo in metalurgija

Skupni učni uspeh v kovinarski in metalurški usmeritvi je bil ob zaključku šolskega leta dober.

V programu kovinarstvo in strojništvo je učni uspeh v primerjavi z lanskim šolskim letom nekoliko višji (92,9%). Povprečni učni uspeh v prvih letnikih na V. stopnji znaša 91,4%, na IV. pa 91,8%. V drugih letnikih V. stopnje znaša učni uspeh 98,2%; na IV. stopnji pa 94,1%. V tretjih letnikih so učenci V. stopnje dosegli 88,1% učni uspeh, na IV. stopnji 92,7%. V četrtem letniku je učni uspeh 100%. Največje število nezadostnih ocen je pri matematiki (24), fiziki (8), tujem jeziku (6) in mehaniki (5).

Vzgojna problematika: izrečenih je bilo ogromno število vzgojnih ukrepov, (neopravičeno izostajanje, izmikanje pouku) in to:

Nasvidenje 1989

ukori razrednika: 115, oddel. učiteljskega zbora: 68, ravnatelja: 30, celotnega učiteljskega zbora: 10.

Zaradi poneverjanja opravičil in uporabe ukradenega zdravniškega žiga sta bila dva učenca izključena iz šole.

Izrečenih je bilo tudi 11 pohval in nagrad za prizadevno delo in pomoč sošolcem.

V programu **metalurgija** — povprečni učni uspeh je 83,3 %, — opažamo, da so v ta program vključeni učenci s slabšimi sposobnostmi, zato je učni uspeh slabši v primerjavi s programom kovinarstva in strojništva, učenci prvega letnika so dosegli 91,3 % učni uspeh, drugega letnika pa 78,7 %, v tretjem letniku so dosegli učenci V. stopnje 83,9 %, IV. stopnje pa 92 % učni uspeh. V četrtem letniku je učni uspeh zelo slab — 93,1 %. Glavni problem je matematika, kjer je največ nezadostnih ocen — 20.

Vzgojna problematika: izrečene so bile naslednje kazni — ukori: razrednika 34; oddelčnega učiteljskega zbora 19; ravnatelja 9; ukor učiteljskega zbora 2 in ena izključitev. Za prizadevno delo in pomoč sošolcem je bilo izrečenih 11 pohval.

V **SKR programih** — v smeri metalurgija je učni uspeh 90,1 %, kar je slabše kot v lanskem letu, predvsem je problematičen prvi letnik, kjer je sestav učencev glede na predznanje zelo različen, drugi razlog pa je predvsem izmikanje pouku.

V **SPK** — programu je bil uspeh 100 %.

Vzgojna problematika: izrečeni so bili naslednji ukori: razrednika 22, oddelčnega učiteljskega zbora 18, ravnatelja 10, učiteljskega zbora usmeritve 3. Izrečeni sta bili 2 pohvali. Predvsem je bilo treba v teh oddelkih, zlasti še v SM, delati veliko več na vzgoji učencev.

Na učiteljskih in oddelčnih konferencah smo obravnavali učnovzgojno problematiko, organizirali pomoč slabšim učencem, predvsem smo se dogovorili, da se nivo znanja ne sme zmanjševati, biti pa mora prilagojen stopnji zahtevnosti programov.

Učenci štipendisti:

VIP	Kadrovske štipendije	Štipendije iz ZS
učitelj	98	34
naravosl.-matemat. dejavnost	70	29
predelava in obdelava kovin SPK	12	6
pridobivanje in predel. kovin SM	45	
kovin. in stroj. SR — V. st.	127	31
— IV. st.	243	14
metalurgija SR — V. st.	90	4
— IV. st.	14	
Skupaj	699	118

V letošnjem šolskem letu je prejelo 43 učencev štipendije za nadarjene učence, in to iz NMU — 39, PU — 2 in iz KU — 2. En učenec kovinarske usmeritve je prejel štipendijo Titovega sklada.

Prevladujejo kadrovske štipendije (57 % vseh učencev), predvsem v metalurški usmeritvi, nato v kovinarski usmeritvi — IV. stopnja. Povečalo se je tudi število štipendistov v naravoslovno-matematični usmeritvi (povečanje kadrovskih štipendij in štipendij za izjemno nadarjene učence). Vseh štipendistov je bilo na šoli 861, kar predstavlja 68,5 % celotnega števila učencev.

Delo OO ZSMS in šolske skupnosti

Delovni načrt smo skoraj v celoti realizirali. Stalne naloge so bile naslednje:

— skrb za aktivno sodelovanje pri izvajanju učnega načrta in doseganje dobrih učnovzgojnih rezultatov,

— sodelovanje z drugimi organizacijami na šoli pri izvajanju kulturnih, telesno-kulturnih in interesnih dejavnosti,

— organizacija družbenega in družbenopolitičnega življenja na šoli,

— skrb za upoštevanje statuta in drugih pravilnikov šole,

— skrb za disciplino, varovanje družbenih sredstev in organizacija dežurstva na šoli (SS),

— sodelovanje v samoupravljanju prek delegatov v svetu šole,

— spremljanje dela opravičevalnih komisij (SS).

OO ZSMS in SS sta letos delovali v nekoliko spremenjeni obliki. Za pozitivno se je izkazalo povezano delo ZSMS in šolske skupnosti (odprava podvajanja oz. dvotirnosti ter formalizma).

Pri delu smo imeli že vrsto let ponavljajoče se težave. Tu velja zlasti omeniti že kronično vrzel, ki nastaja zaradi različne problematike med učenci kovinarskih in metalurških ter učenci ostalih programov. Tudi nezainteresiranost mladincev ni nov problem. Najbrž je tako zaradi premalo privlačnih akcij. V začetku šol. leta 1988/89 smo izvedli anketo, s katero želimo ugotoviti, kakšen program dela si želijo učenci. Dobre predloge bomo vključili v program. Letos smo izvedli dve odmevni akciji: pustovanje in prodajo pijač med odmori. Sodelovanje OK ZSMS ni dovolj organizirano, saj je pretok informacij prepočasen.

Podmladek RK

Mladi člani RK so zbirali odpadni papir, pripravili čestitke za 8. marec za dom starostnikov v Črnečah; 7. aprila pripravili jutranjo oddajo na temo »Zdravje za vse — vsi za zdravje« in izobesili plakate na hodnikih šole.

Ob tednu Rdečega križa so pripravili jutranjo oddajo o organizaciji RK in njenem delovanju od prvih začetkov do danes; zbirali so denar za akcijo »Solidarnost v dejanjih« ter razdelili plakate o AIDSU.

VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO

Kulturne dejavnosti

Čeprav smo delovali v okviru programa, smo se prilagajali tudi sprotim dogodkom, ki jih je bilo letos kar nekaj: razstava iz Ermitaža, Bienale grafike, razstava kitajskega slikarstva — vse te prireditve so si nekateri razredi ogledali v Ljubljani.

Praktični pouk

Za učence kovinarske in metalurške usmeritve je bil praktični pouk organiziran v skladu z učnimi načrti za posamezne usmeritve, smeri in letnike.

Večino programov smo izvajali v šolskih delavnicah, program vlivanja v jeklolivarni, program toplotne obdelave v kalilnici Železarne Ravne. Učenci 2. letnikov metalurškega SKR programa in 3. letnikov IV. stopnje so imeli praktični pouk v metalurških tozdih v Železarni Ravne, Gorenje FECRO in Rudniku Mežica, kovinarji preoblikovalci pa pri raznih tozdih teh dejavnosti v koroški regiji.

Pouk v šolskih delavnicah je vodilo 11 redno zaposlenih učiteljev. Povprečna učiteljeva obremenitev je bila 29,7 ure tedensko.

Časovno je bil praktični pouk organiziran tako, kot so nam dopuščale možnosti (prostori in zasedenost učiteljev). Tako je večina skupin učencev imela dvoizmenski pouk. Nekatere skupine so imele pouk stalno popoldne.

Učenci vozači

Število vozačev po usmeritvah:

— kovinarska usmeritev	419	73 %
— metalurška usmeritev	154	69 %
— pedagoška usmeritev	138	76 %
— nar.-matemat. usmeritev	204	74 %
Skupaj	915	72,8 %

V preteklem šolskem letu je bilo na šoli 72,8 % vozačev. Pretežno se vozijo z avtobusi, manj z vlakom. Glede na prometne zveze in organizacijo pouka učencem ne ostaja veliko časa pred poukom in po njem. Vozači imajo na voljo proste razrede na šoli, prav tako pa lahko izrabijo svoj prosti čas za delo v bližnji študijski knjižnici.

Letos so bili še posebej aktivni in uspešni naši gledališčniki in recitatorji — obe predstavi so si ogledali skoraj vsi razredi. Sodelovali smo tudi z ZKO Ravne — posebej še s Titovim domom ter s Kinegrafom s Prevalj. Realizirali nismo le Akademije za starše, vendar sta oba gledališka krožka naše šole gostovala tudi po okoliških krajih in dostojno zastopala ime šole.

Letošnja kulturna ponudba je bila kar pestra in kvalitetna, čeprav so mnoge organizacijske težave preprečile še boljšo izvedbo.

Naravoslovne dejavnosti

1. letniki vseh usmeritev so v oktobru imeli sistematične zdravstvene preglede. Na temo »zdravje« se je med letom vključevalo zobozdravstvo. 19. novembra so učenci V. stopnje delali praktične vaje v laboratorijih fi, ke, bio, rač in zdr. vzgoje, istočasno pa so učenci IV. zahtevnostne stopnje šli skozi zbirke tehničnega muzeja in na temo proizvodnja hrane so si ogledali živinorejsko farmo Srotnek. Delo v laboratorijih so vodili učitelji ustreznih predmetov, strokovno vodstvo in razlage o muzejskih zbirkah so opravili domači učitelji, na živinorejskem obratu pa strokovni sodelavci kmetijske zadruge TRATA Prevalje in veterinarji.

15. aprila smo vsebine prejšnjega naravoslovnega dne ponovili tako, da so delo v laboratorijih opravili učenci IV. stopnje, v muzeju in na Srotneku pa so sodelovali učenci V. zahtevnostne stopnje.

6. junija smo izvedli naravoslovni dan na temo okolje. Učenci V. stopnje so šli skozi raziskovalne postaje na treh različnih ekosistemih: potok, gozd in travnik. Profesorji ke, fi, bio, geo. so jim demonstrirali metode dela na terenu. Učenci IV. stopnje pa so šli ob pritokih Meže in so popisali divja odlagališča in njihove vsebine.

31. maja so trije razredi pri ogledu Kitajske razstave v Ljubljani vključili tudi ogled tehničnega muzeja v Bistru pri Vrhniki.

Učenci 2. letnikov PU, NMD so si v marcu ogledali elektrarno Dravograd, v maju pa so spoznavali tehnologijo pridobivanja svinca v Žerjavu in si ogledali dolino Tople. Na vseh ekskurzijah je bilo zagotovljeno strokovno vodstvo.

Podobno so se s tehnologijo in energijo seznanjali učenci 2. letnika strojništva in metalurgije pri ogledu elektrarne Vuzenica, obrata livarne v Vuzenici, Gorenje Muta, Hypos. Ogledali so si še tovarno FECRO v Slovenj Gradcu.

Učenci vseh usmeritev so del naravoslovnih dejavnosti realizirali ob geografsko-zgodovinsko-slavistični ekskurziji po Gorenjski.

3. letniki. V septembru so si ogledali mednarodni obrtni sejem v Celju. Učenci V. stopnje so imeli geografsko-zgodovinsko-slavistično ekskurzijo po avstrijski Koroški s posebej zanj izdelanim programom. V maju so učenci strojništva izvedli ekskurzijo v Mariborsko livarno, TAM, Elektrokovino, v elektrarno Šoštanj, tovarno Gorenje T. Velenje, Metalurški razredi so imeli ekskurzijo v Litostroj, Metalurški inštitut, v Kidričevo in IMPOL v Slovenski Bistrici. Naravoslovni in pedagoški razredi pa so svoj naravoslovni dan izkoristili za ogled Rudarskega muzeja na velenjskem gradu — na temo Razvoj rudarjenja v Saleški dolini. V Žalcu pa so si ogledali Hmeljarski inštitut in obrat gojenja zdravilnih rastlin.

4. letniki. Zaključni razredi so izvedli večdnevne ekskurzije po Jugoslaviji po ustaljenih smereh PU, NMD;

STR so imeli ekskurzije: Zreče, Celje — EMO in strokovno ekskurzijo Reka — Torpedo, 3. maj, Zagreb — Prvomajska.

MET so imeli strokovno ekskurzijo v Sisak, Banja Luka, Zenico, Sarajevo.

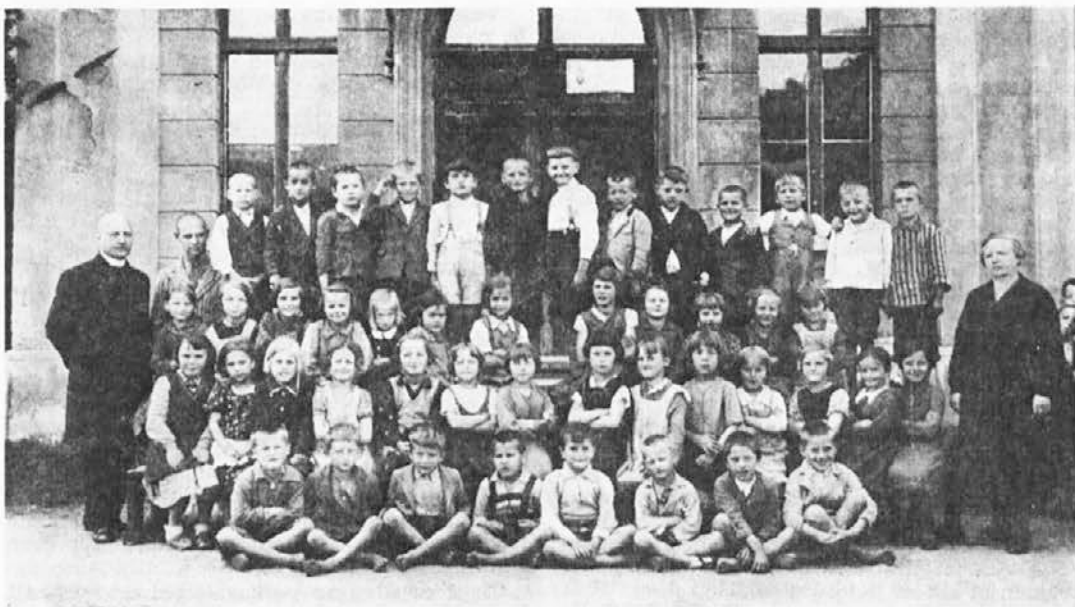
Športne in obrambne dejavnosti

Opravljeni so bili 4 športni dnevi.

Prvi — jesenski je bil načrtovan kod pohod v štiri različne smeri. Učenci so si med potjo ogledali kulturne in zgodovinske spomenike iz bližnje preteklosti.

Drugi — zimski športni dan je bil v obliki pohoda v zimskih razmerah in se je odvijal v hudem sneženju.

Tretji — zimski športni dan je bil smučarski dan. Organizirano je bilo smučanje na bližnjih smučiščih doline (Črna, Mežica, Pre-

Pred 50 leti ob koncu prvega šolskega leta 1937/38

valje, Ravne, Ošven, Kope). Učenci, ki niso imeli smuči so šli peš z Raven proti sedežnici Ošven. 70 % učencev je bilo na smučanju.

Četrty — spomladanski športni dan pa je bil zaradi lažje organizacije in izvedbe organiziran v treh skupinah v treh dneh. Učenci so se pomerili v športnih igrah (košarka, nogomet), dekleta so igrala odbojko. Ena skupina je imela nalogo patrolnega teka.

Vsi športni dnevi so bili vsebinsko in tudi organizacijsko dobro izvedeni.

Obrambni dan smo pričeli pripravljati že aprila. Razne materiale smo pravočasno razdelili učiteljem in izvajalcem. Obrambni dan smo uspešno izvedli 25. maja 1988.

Trasiranje so bile 4 smeri pohoda. Med potjo so učenci reševali na kontrolnih točkah zastavljene naloge iz CZ in DS.

Obrambni dan je analiziral komite za LO in CZ.

Proizvodno delo in delovna praksa

V I. polletju je bilo vključenih 16 oddelkov ali 413 učencev.

V II. polletju je bilo vključenih 10 oddelkov ali 297 učencev. Skupaj vseh učencev — 710.

Učenci so bili razporejeni na PR-DP v I. polletju v 38 organizacij združenega dela, v II. polletju pa v 31 organizacij združenega dela; od tega samo v Železarni Ravne v 20 tozdih.

Nadarjene učence smo napotili na PD-DP na delovno mesto, kjer so opravljali določene raziskovalne naloge. Ena skupina NMU je bila v Železarni Ravne v kemijskem laboratoriju, druga na Inštitutu Jožef Stefan v Ljubljani.

Sodelovanje OZD in VIO na področju PD-DP je dobro, zato se vsem organizatorjem in mentorjem zahvaljujemo za pomoč.

Dobro je tudi sodelovanje pri izvajanju praktičnega pouka. Za metalurško usmeritev II. stopnje — 2. letnik in IV. stopnje — 2. in 3. letnik se praktični pouk s tehnologijo izvaja izključno v OZD (Železarna Ravne). Ravno tako se izvaja praktični pouk s tehnologijo za kovinarsko usmeritev smer B, C, D, v ustreznih OZD.

Sodelujemo tudi na področju pripravnštva. Socialna delavka opravi veliko dela pri usmerjanju in pomoči pri iskanju možnosti opravljanja pripravništva vsem tistim, ki nimajo štipendij.

Pedagoška praksa

Pedagoška praksa je v šolskem letu 1987/88 potekala na 13 osnovnih šolah koroške regije. Na osnovi vnaprej izdelanih terminskih planov in razmestitvenih načrtov je bila praksa realizirana na vseh osnovnih šolah. Učence na praksi sta spremljali organizatorji pedagoške prakse s pomočjo mentorjev. V začetku šolskega leta smo organizirali posvet z vsemi mentorji, ki na osnovnih šolah vodijo pedagoško prakso in sprejeli nekoliko spremenjene učne načrte. Vse leto pa smo v stalnih stikih z mentorji usklajevali delo in medse-

bojne obveznosti. Neposredno pripravo na pedagoško prakso sta vodili organizatorji pedagoške prakse na srednji šoli in je zajela vse učence.

Pedagoško prakso so izvajali ustrezno usposobljeni mentorji na osnovnih šolah. Večjih kadrovskih problemov nismo imeli.

Interesne dejavnosti

Interesne dejavnosti so sestavni del vzgojno-izobraževalnega dela šole. Potekajo po programih v okviru ZSMS in SS. Na šoli je delovalo 42 različnih krožkov na naslednjih področjih dela: poljudno znanstvenem (16), kulturno-umetniškem (6), športnem (13) in na tehniškem 1 krožek. Vključenih je bilo okrog 700 učencev — 55 % celotne populacije na šoli, vendar je to število verjetno manjše, ker so nekateri delovali v dveh ali več krožkih. Za različne bralne značke je tekmovalo 240 učencev, kar odstotek aktivnosti še poveča. Na poljudnoznanstvenem področju so bile organizirane naslednje dejavnosti: krožki francoskega, italijanskega, latinskega in nemškega jezika, matematični krožek, dva fizikalna, dva kemijska krožka, biološki, geografski, zgodovinski krožek, dva krožka OZN, marksistični in obrambni krožek. Bralne značke so: Kidričeva, Prežihova, Kajuhova, Gašperjeva. Večina krožkov je redno delovala ter izpolnila letni načrt dela. Poročili obeh društev — MKUD Franci Paradiž in SSD — predstavljata delovanje svojih interesnih dejavnosti.

MKUD — Franci Paradiž

V tem šolskem letu so delovali v okviru MKUD naslednji krožki:

- dva gledališka (Silva Sešel in Emil Pečnik)
- recitatorski (Miran Kodrin)
- literarni (Marjana Žaže)
- novinarski (Ivanka Stopar) in
- pevski zbor (Branko Čepin in Gorazd Čepin)

Najuspešnejša sta bila gledališka krožka, še posebej angleški. Naštudirali so Sen kresne noči Williama Shakespeara in Cats (Sen dvigovalcev zaves na kresno noč). Angleški gledališki krožek je svoj musical posnel tudi na kaseto, ki so jo uspešno prodajali. S predstavami so dijaki sodelovali na občinski reviji Naša beseda, s Cats še na področni in republiški. Predstavili so se (oboji) tudi dijakom Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu.

Recitatorji so naštudirali recital Lepa Vida. Z njim so se predstavili na občinski reviji Naša beseda, sodelovali so v programu ob slovenskem kulturnem prazniku, sodelovali tudi v proslavi ženam (v kolektivu) ob njihovem prazniku. Recital smo slavisti vključili tudi v pouk (V. stopnja).

Novinarski krožek je tudi letos spremljal dejavnosti na šoli in izven nje ter o njih sproti obveščal dijake.

Najuspešnejša je bila razstava o problemih dvojezičnega šolstva na Koroškem.

Literarni krožek je letos deloval v ozkem krogu dijakinj iz dveh razredov. Glasila niso izdali.

Težave je imel tudi pevski zbor. Do sredine decembra ga je vodil Branko Cepin, delo pa je nadaljeval Gorazd Cepin. V zadnjem četrtletju je pevski zbor razpadel, saj so bili dijaki obremenjeni z najrazličnejšimi drugimi dejavnostmi (ekskurzije, praksa, delovne akcije). Nastopali letos niso.

Društvo je skušalo urediti pravila, vendar so navodila SZDL drugačna kot navodila ZKO, zato bo stvar treba urediti takoj na začetku prihodnjega šolskega leta.

Udeležili smo se vseh skupščin KS, na katere smo bili vabljeni (na dve nas niso), tudi podelitve Vorančevih plaket in letne konference ZKO.

Dijaki, ki so štiri leta (na šoli) uspešno delali v kroških MKUD, so za svoje delo ob odhodu s šole dobili Vorančeve spominko, mentorja Silva Sešel in Emil Pečnik pa priznanja za delo v gledališču — Sešlova Linhartova značka, Emil Pečnik pa srebrno plaketo ZKO Ravne. Linhartova značka (republiško priznanje) sta za delo v gledališču dobili tudi dijakinji Katja Leitinger in Darja Golob iz 4bP.

Ob zaključku šolskega leta smo najuspešnejšim in najbolj prizadevnim pripravili družabno srečanje na Rimskem vrelcu, ki ga je finančno v celoti podprlo združeno delo.

Jutranje oddaje

V šolskem letu 1987/88 so jutranje oddaje pripravljali razredi NMU in PU. Glavni smoter je bil spomniti se pomembnih dogodkov, ljudi in dnevnih. Tako smo pripravili 24 spominskih oddaj (od teh je bilo 5 celournih). Izvedli smo jih v obeh stavbah. Te celourne oddaje so bile namenjene spominu na Tita, Kardelja, Zaucerja ter tednu boja proti kajanju. Dnevu OZN in vprašanju šolstva na Koroškem v Avstriji.

Poleg tega smo pripravili s sodelovanjem MKUD in zgodovinskim krožkom 5 proslav (dan republike, dan JLA, Prešernova proslava, dan OF in 1. maj).

Ostale oddaje so bile kratke, trajale so od 5 do 10 minut.

Delo šolskega športnega društva

V začetku šolskega leta so organizirali seštevke s športnimi referenti posameznih razrednih skupnosti ter izvolili izvršni odbor ŠSD ter člane posameznih komisij društva.

Izvršni odbor je izdelal program dela društva.

Osnovna dejavnost ŠSD je potekala v kroških, in to:

Odbojka — fantje in dekleta, košarka — fantje in dekleta, rokomet — fantje in dekleta, nogomet, ritmična skupina, krožek za neplavalce, atletika, streljanje, šah, tenis.

Organizirali so odprto prvenstvo šole v tenisu.

Velik uspeh je imel krožek za neplavalce, od 80 neplavalcev so vsi splavali.

Med šolskim letom so organizirali mednarodna tekmovanja v odbojki, košarki, nogometu.

S šolskimi ekipami so sodelovali na turnirjih v počastitev občinskega praznika, dneva republike, dneva JLA.

Selekcije šole so se pripravljale v okviru krožkov na republiško tekmovanje srednjih šol, ki je letos potekalo po novem tekmovalnem sistemu, zajemalo je občinsko, regijsko, področno in nato finalno republiško tekmovanje.

Na občinskem tekmovanju so sodelovali z ekipami odbojkarjev, odbojkaric in košarkarjev. Na regijsko tekmovanje so se uvrstili odbojkarji in košarkarji. Odbojkarji so na regijskem tekmovanju osvojili 1. mesto in se tako uvrstili na področno prvenstvo, ki je v bistvu predstavljalo polfinalno republiško tekmovanje, in na tem turnirju zasedli 3. mesto.

Člani atletskega krožka so sodelovali na tradicionalnem »Pohodu ob žici okupirane Ljubljane«.

Člani društva so pomagali pri organizaciji športnih dnevnov ter organizirali prijateljska srečanja med dijaki in profesorji v različnih športnih panogah.

Letos so ponovno sodelovali v akciji »Predstavitev ŠSD« in dosegli 2041 točk ter zlafo priznanje ŠSD.

Iz dela drugih krožkov

Krožek nemškega jezika

Krožek je obiskovalo 6 do 9 učencev, večina iz 2bN. Bili so zelo prizadevni. V 35 urah so realizirali učni načrt v celoti. Delo v krožku s takimi učenci je izziv tako za učitelja kot za učence. Škoda, če bomo s takimi oblikami dela zaradi finančnih težav prenehali.

Francoski krožek

V glavnem so ure realizirali že v prvem polletju, vendar niso uspeli realizirati vseh vsebin in vseh smotrov. Interes za krožek je v 2. polletju močno upadel.

Geografski krožek

V sodelovanju z oddelkom za geografijo pri Filozofski fakulteti v Ljubljani so obdelali 12 samotnih kmetij. Z delom na terenu so ugotavljali: izvor domačega imena, kako je kmetija gospodarsko usmerjena (ali gojijo ajdo?) ali so ohranjena stara gospodarska poslopja (mlini, žage, sušilnice za sadje...) ali imajo svojo elektrarno, kako je z nasledstvom (starostna sestava prebivalstva na kmetiji). Zbrane podatke so obdelali in jih poslali na oddelke za geografijo.

Zgodovinski krožek

V krožku je sodelovalo 20 učencev iz 1. letnika NMU in 12 učencev iz PU. Urili so se v iskanju virov iz literature ter poglobljali učno snov. Pripravili so enourni proslavo po zvočniku za 29. november in priložnostno razstavo.

Krožek OZN

Klub OZN je deloval v dveh kroških in je bil dokaj aktiven. Obiskovalo ga je 25 učencev. Poleg stalnih nalog, kot so: spremljanje aktualnih mednarodnih dogajanj, afirmacija ciljev in načel OZN ter vzgoja za mir in mednarodno razumevanje, so se ukvarjali še z drugimi dejavnostmi:

1. ogledi filmov, ki so jih dobili od centra klubov OZN

2. obravnava gradiva, ki so ga prejeli od centra

3. priprava in izvedba kviza OZN

4. priprava in izvedba različnih predavanj (npr. o aidsu, o ekoloških problemih, Namibiji, JAR in Libiji, Mladi v jugoslovanskem prostoru itd.)

Člani kluba so se redno udeleževali seminarjev, ki jih je pripravil Center klubov OZN. Seminarja za mentorje pa se je udeležil tudi mentor.

Fizikalni krožek

V tem šolskem letu so se sestajali samo po potrebi — pred in po tekmovanjih. Ugotovili so, da takšno — časovno krajše, a intenzivnejše delo — daje boljše rezultate. Tako so letos na republiških prvenstvih dosegli dve pohvali (kar ustreza četrtemu mestu). Interes za fiziko se med učenci veča. Upajmo, da se bo ob pravilnem delu z mladimi še povečal.

Matematični krožek

je obravnaval Pitagorejska števila, kriterije deljivosti, praštevila, reševal težje algebrske ulomke, Cramerjevo pravilo...

Kemijski krožek

Delovala sta dva krožka. Ukvarjali so se z določanjem površinske napetosti vode, s tehtanjem na precizni analitski tehtnici, pipetiranjem tekočin, merjenjem gostote, titracijo, organskimi topili, ekstrakcijo kamilic, analizo prsti itd. Člani krožka so sodelovali v gibanju znanost mladini in tekmovali za nagrado Zelezarne Ravne.

Biološki krožek

Člani krožka so pripravili razstavo gob, skrbeli za vzdrževanje akvarija in vivarija, proučevali so faktorje, ki vplivajo na kaljivost semen; ogledali so si razne naravoslovne filme in diapozitive ter sodelovali v gibanju znanost mladini in na raziskovalne taborne Ravne '88.

Planinski krožek

Dejavnost planinskega krožka je bila peštra. Že jeseni so se povzpeli na Uršljo goro, spomladi pa na Raduho, Olševo — Potočka zijalka, Uršljo in Smrekovec. Ob zaključku leta so tudi posamezne oddelčne skupnosti z mentorji organizirale izlete v gore.

Strelski krožek

Krožek je deloval vse šolsko leto, in sicer po 2 uri tedensko. Na začetku šol. leta je bilo večje zanimanje za ta šport. Žal so nekateri učenci krožek zapustili. Redne treninge je obiskovalo približno 15 učencev. Realizirali so 58 ur.

Delo pedagoških delavcev in strokovnih organov šole

Delo pedagoških delavcev in strokovnih organov šole je bilo organizirano tako kot prejšnja šolska leta. Glede na to, da izvajamo različne VIP po usmeritvah, delujejo učiteljski zbori usmeritev, učiteljski zbor šole, v posameznih predmetnih področjih pa 15 strokovnih aktivov. Celotno pedagoško ravnanje so usmerjali in koordinirali ravnateljica šole in pomočniki ravnatelja za pedagoške zadeve posameznih usmeritev.

Strokovni aktiv so usklajevali pedagoško problematiko na svojem predmetnem področju, se sestajali, primerjali realizacijo učnih načrtov, ugotavljali vzroke bistvenih zaostankov pri pouku, ustreznost predpisanih učbeničkih gradiv, organizirali medsebojne hospitacije v razredih, vzorčne nastope, se udeleževali regijskih in republiških oblik strokovnega izpopolnjevanja, seminarjev Zavoda SRS za šolstvo in zborovanj strokovnih društev ter skrbeli za delovanje interesnih dejavnosti.

Učitelji slovenskega jezika so poleg drugega dela v aktivu skrbeli za bralne značke. Letos je tekmovalo za IV. in V. stopnjo Prežihove

Sodniški zbor

značke 180 učencev in 9 za Kajuhovo značko. Pripravljali so učence na tekmovanje za Can-karjevo priznanje. V sodelovanju s Slavističnim društvom so pripravili vprašanja za področno tekmovanje za II. in III. stopnjo. Na področno tekmovanje so se na II. stopnji uvrstili:

Metka Kadiš, 1. aN, Darja Vončina, 1. aN in Spela Šipek, 2. bP.

Na republiškem tekmovanju so dosegli bolj-šo uvrstitev:

na II. stopnji Darja Vončina, 1. aN — (14. mesto) in na III. stopnji Andrej Vranič, 4. bN — (11. mesto). Poskrbeli so za izdajo Vresja (Mrdavšičeva).

Učitelji tujih jezikov so pripravili ekipe za tekmovanje iz tujih jezikov in izbirali udeležence s pomočjo predtekmovanj na šoli (angleški, francoski in nemški jezik). Na tekmo-vanju so udeleženci dosegli zelo dobre rezul-tate.

Aktiv učiteljev matematike je organiziral na šoli 2 predtekmovanja, ki se ju je udele-žilo po 30 učencev, na republiški finale pa so se uvrstili 3 učenci.

Člani aktivna učiteljev biologije in kemije so se močno angažirali pri vključevanju mla-dih v gibanje Znanost mladini in v razisko-valno delo. V gibanju Znanost mladini so so-delovali učenci: Rudi Verovnik, Gabrijela Simetinger in Simona Miklavc. Mentor: Ivan Leitinger.

Nagrada Železarne Ravne sta osvojila Benjamin Gorinšek in Vojko Sušteršič (men-tor: Stanko Lodrant). Za nagrado Železarne Ravne so tekmovali še David Senica, Peter Vogel, Rudi Verovnik, Jerneja Rebernik in Gabrijela Simetinger (mentor: Hedvika Po-pič).

Na mednarodnem mladinskem raziskoval-nem taboru '88 v Cerknici sta sodelovali učenki Gabrijela Simetinger in Simona Mik-lavc. Člani aktivna so pod vodstvom Ivana Leitingerja ob pomoči raziskovalnih skupnosti občin koroške krajine in šole organizirali pr-vo mladinski raziskovalni tabor Ravne '88, ki se ga je udeležilo 22 učencev (7 z naše šole). Vsi člani aktivna so sodelovali kot mentorji. Tabor je trajal 8 dni. Raziskovali so: prst, vodo, enodnevnice ob potoku Hotuljščica, me-tulje in druge žuželke v Mežiški dolini. Naj-odpornejše drevesne in grmovne vrste v one-snaženem okolju (Žerjav). Popis rastlin v kvadrantu Uršlje gore. Popis in analiza vod-nih virov na področju Uršlje gore. Sodelovali so tudi zunanji mentorji (dr. Ivo Štruel, An-drej Šertel, dipl. inž. Dušan Štruel, Marija Praznik, Patrik Kolar in naš učenec kot men-tor — Rudi Verovnik).

Tabor je uspel.

Pedagoško vodenje šole

V vseh usmeritvah so učitelji izdelali letne delovne načrte, v katerih so razporedili učno snov. Sproti pa so izdelovali priprave za učne ure oziroma za ustrezna dela.

Učno tehnologijo, s katero razpolaga šola, učitelji sprotno vključujejo v učni proces.

Šolska svetovalna služba je v tem šolskem letu poleg drugih del in nalog delala na dveh strokovnih sklopih vprašanj, in to na računal-niško podprtem informacijskem sistemu ter na problematiki nadarjenih učencev.

Pedagoško vodenje je potekalo skladno z letnim delovnim načrtom. Pri delu smo upo-števali izkušnje iz preteklih šolskih let. Pri-pravili smo: redne seje učiteljskih zborov po-sameznih usmeritev ob zaključku ocenjevalnih obdobij, skupne konference učiteljskega zbo-ra šole, sestanke strokovnih aktivov, hospita-cije pedagoških vodij pri posameznih učite-ljih, medsebojne hospitacije učiteljev in raz-govore o opravljeni učni uri. Vseh hospitacij, ki so jih opravili pedagoški vodji v šolskem letu, je bilo v NMU: 11, v PU: 9 in KMU: 16; ravnatelj 9. Oblike pedagoškega dela na šoli so različne; med seboj se prepletajo, smoter pa je uspešnejše reševanje pedagoške in dru-gre strokovne problematike. Da bi poenotili de-lovanje številnega učiteljskega zbora naše šole, smo se jeseni 1987 odločili, da poizkusimo z drugače pripravljeno konferenco ob zaključ-ku 1. ocenjevalnega obdobja. Ostalo je le pri poizkusu. Ustajene oblike obravnave učno-vzgojne problematike po posameznih VIP in usmeritvah so bolj priljubljene. Vendar bi ka-zalo premisliti o sodobnejših oblikah pedagoškega dela. Večji poudarek morajo dobiti

učiteljski zbori oddelkov kot tudi oddelčne konference.

Učiteljski zbor šole se je v šolskem letu 1987/88 redno sestajal. Obravnaval je analizo učinkovitosti dela in poslovanja šole v pre-tekle šolskem letu, letni delovni načrt za tekoče šolsko leto. Redno smo spremljali uč-no-vzgojne uspehe usmeritev kot tudi cele šole, obravnavali smo temeljna vprašanja spreminjanja in dopolnjevanja Zakona o usmerjenem izobraževanju in Pravilnika o spremembah in dopolnitvah pravilnika o pre-verjanju in ocenjevanju znanja v usmerjenem izobraževanju. Posebej pozorno smo spremlja-li predvideno prenovno nekaterih VIP, spre-membe predmetnika v VIP naravoslovno-matematična dejavnost, predstavljene člene o po-novno uvedenem zaključnem izpitu, osnutek sistema sistematičnega izobraževanja in izpo-polnjevanja pedagoških delavcev in delo z na-darjenimi učenci.

V zimskih šolskih počitnicah smo na študijskih konferencah obravnavali naslednjo strokovno problematiko: Planiranje kadrov in demografsko zaposlitvene bilance v občinah koroške krajine sta predstavila sodelavca Eko-nomskega centra na Ravnah in Skupnosti za zaposlovanje v Dravogradu, Mateja Mešl in Srečko Mlačnik, o aktualnem trenutku dvoje-zične Koroške je spregovoril novinar RTV Ljubljane in njen dopisnik iz Celovca, naš nekdanji dijak Lojze Kos, psihološke značilno-sti adolescenta in upoštevanje le-teh v peda-goškem procesu pa nam je osvežila mag. Cve-ta Razdevšek-Pučkova s Pedagoške akademije v Ljubljani.

Organizirali smo strokovno ekskurzijo učiteljskega zbora v Slovenj Gradec in si ogle-dali obrate Tovarne usnja in Tovarne meril.

Med pomembnejše strokovne dejavnosti na šoli lahko štejemo še naslednje:

Oktobra 1987 se je precej članov učiteljskega zbora udeležilo ekskurzije na Češko, med šolskim letom so nas obiskali pedagoški svetovalci Zavoda SRS za šolstvo za obrambo in zaščito, za strojništvo in metalurgijo ter ma-tematiko in fiziko. V novembru smo imeli se-stanek organizatorjev in monterjev PD-DP, prisostvoval mu je tudi pedagoški svetovalac, odgovoren za to področje dela. Spomladi 1988 smo pripravili in tudi uspešno izvedli seminar za vse nove mentorje PD-DP po koroških OZD, kar je bil eden izmed sklepov prejšnje-ga sestanka. Nekaj članov našega učiteljskega zbora se je spomladi udeležilo ekskurzije, ki jo je pripravila OIS na Ravnah, in si v Zagrebu ogledalo razstavo učil in knjig jugoslovanskih založb. Marca 1988 je bila na naši šoli konfe-renca ravnateljev OŠ in SŠ koroške krajine, dr. Franc Strmčnik je predstavil sodobno šolo v luči učne diferenciacije in individualizacije. S to problematiko naj bi se podrobneje sezna-nili učiteljski zbori šol. Naši svetovalni delav-ki Meta Borštner in Marija Čuješ sta navdu-šili z uspešnim delom šolske svetovalne služ-be in uporabo računalnika ter ustreznega pro-grama pri tem delu. O delu razrednega učiteljskega zbora je govorila Jožica Fras, šol-

ska svetovalna delavka iz OŠ v Slovenj Grad-cu.

V kontekstu vključevanja učne tehnologije v vzgojnoizobraževalni proces velja omeniti računalniško pripravljen program iskanja su-plene za odsotne profesorje, ki ga je pripravil naš sodelavec Zlatko Kuzmič. Zaradi premajh-nega števila ustreznih aparatov ta program ni zaživel, pomenil pa bi precejšen premik pri racionalizaciji in organizaciji pedagoškega procesa.

Zaradi zaostrenih družbenoekonomskih raz-mer v srednjem šolstvu v Sloveniji smo se udeležili pa tudi organizirali različne razgo-vore z vodilnimi republiški funkcionarji, npr. s Francijem Pivcem, predsednikom Re-publiškega komiteja za vzgojo in izobraževa-nje in Živkom Preglom, izvršnim sekretarjem CK ZKS — oba sta obravnavala aktualna družbenopolitična gibanja pri nas in položaj vzgoje in izobraževanja.

Tako kot prejšnja leta smo se povezovali z vsemi srednjimi šolami na Koroškem, s Cen-trom srednjih šol v Titovem Velenju, s Sred-njo šolo v Postojni ter s Slovensko gimnazijo v Celovcu. Oblike stikov so bile različne, od družabnih do strokovnih. Z bližnjimi srednji-mi šolami nas družijo skupni problemi in nji-hovo bolj ali manj uspešno reševanje, od upravne do samoupravne organiziranosti, re-ševanja prostorskih problemov do učinkovi-tejšega pedagoškega vodenja in pedagoškega dela.

Dober pouk je odvisen tudi od ekonomskega položaja učitelja in od opremljenosti šole s sodobno učno tehnologijo ter od prostorskih možnosti. Obremenitve učiteljev morajo biti normalne, število učencev v oddelkih in sku-pinah pa zmerno. Letošnji trendi racionaliza-cije v VIP pa te možnosti poslabšujejo.

Učitelji so se udeleževali vseh sestankov ak-tivov in seminarjev, ki jih je organiziral Za-vod za šolstvo SRS.

Z uvajanjem prenovljenih VIP šola ni imela posebnih težav.

Sodelovanje šole z OZD, osnovnimi šolami, starši, ustanovitelji itd. je dobro, saj to kaže že sama organizacija proizvodnega dela in de-lovne prakse. Podobno velja tudi za medob-činsko gospodarsko zbornico.

Gašperjeva bralna značka

Na naši šoli je sedež Gašperjeve bralne značke (Karel Prušnik) za vse slovenski kulturni prostor. Krog prijateljev koroških Slo-vencev v Sloveniji se vztrajno in uspešno širi, saj pomeni imeti Gašperjevo bralno značko, biti prijatelj koroških Slovencev. Za to gre sedaj velika zasluga predvsem nekaterim po-sameznikom osveta GBZ pri Osrednjem od-boru koroških partizanov v Ljubljani, prav tako pa tudi organizatorjem in mentorjem po vsej Sloveniji. Pri širjenju GBZ po šolah je pomembna tudi podpora, ki jo daje temu gi-banju Zavod SRS za šolstvo. V tem šolskem letu smo podelili v SRS:

»Naša« plaža

934 pionirskih,
570 bronastih,
219 srebrnih in
130 zlatih GBZ.

Skupaj torej 1853 značk. Doslej je bilo podeljenih že 9953 GBZ. Na naši šoli je bilo letos podeljenih 51 značk (44 bronastih, 4 srebrne in 3 zlate GBZ).

IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

V preteklem šolskem letu smo pri izobraževanju odraslih izvajali naslednje VIP programe:

A. ZA PRIDOBITEV STOPNJE IZOBRAZBE

1. Programi obratni tehnik — V. stopnja

1. letnik

— strojniki I. sem. 43 sluš.; II. sem. 43 sluš.
— metalurgi I. sem. 20 sluš.; II. sem. 19 sluš.

2. letnik

— strojniki III. sem. 36 sluš.; IV. sem. 35 slušateljev
— metalurgi III. sem. 7 sluš.; IV. sem. 6 slušateljev

2. letnik

— strojniki V. sem. 17 sluš.; IV. sem. 17 slušateljev
— metalurgi V. sem. 6 sluš.; IV. sem. 6 slušateljev

Izobraževanje je zaključilo 5 strojnikov in 8 metalurgov. V I. semestru je bilo od 129 vpisanih 34 samoplačnikov. V 2. semestru pa je bilo od 117 vpisanih 23 samoplačnikov.

2. Programi IV. stopnje

2. letnik

— kovinarji I. sem. 13 sluš.
— metalurgi I. sem. 8 sluš.

3. letnik

— kovinarji II. sem. 13 sluš.
— metalurgi II. sem. 7 sluš.

Izobraževanje je zaključilo 9 kovinarjev in 9 metalurgov.

V drugem letniku so vsem slušateljem plačevale šolnino delovne organizacije, v 3. letniku pa sta bila dva samoplačnika.

3. Programi II. stopnje

2. letnik

— kovinarji I. sem. 2 sluš.
— metalurgi I. sem. 2 sluš.

Izobraževanje je zaključil 1 kovinar. Vsem so šolnino plačevale delovne organizacije.

Skupno je bilo v izobraževanje vključenih v I. semestru 154 slušateljev, v II. semestru pa 139 slušateljev. Samoplačnikov je bilo v I. semestru 34, v II. semestru pa 25. Izobraževanje je skupno zaključilo 32 delavcev.

Predavanja so imeli od 7. 9. do 30. 12. 1987 in od 8. 2. do 31. 5. 1988. Znanje slušateljev smo preverjali sproti.

Imeli smo tudi 21 preverjanj znanja občanov. Sprejemni izpit za vključitev v program obratni metalurški tehnik je opravljalo 6 slušateljev.

Šolnina je znašala za obratne tehnike v I. semestru 125.000 din, v II. semestru pa 250.000 din, za program II. in IV. stopnje je bila šolnina v I. semestru 150.000 din, v II. semestru pa 350.000 din.

Pri 56 predmetih je sodelovalo 21 domačih in 19 zunanjih predavateljev, ki so realizirali s preverjanjem znanja 3150 pedagoških ur.

B. USPOSABLJANJE IN IZPOPOLNJEVANJE

Funkcionalno izobraževanje smo izvajali v naslednjih vrstah tečajev, seminarjih in predavanjih:

Tek. št.	Vrsta tečaja	št. teč.	skup. ure	ure v SS	ure izven	štev. tečajn.
1.	Nadalj. tečaj ultrazvoka	1	87	—	87	14
2.	Za vodenje dvigal s tal	5	414	200	214	81
3.	Za voznike viličarjev	2	260	140	120	23
4.	Za reatestiranje	3	114	—	114	28
5.	Pred. del tirnega prometa	1	14	14	—	14
6.	Izpit za vodenje premika	1	28	28	—	4
7.	Za toplotno obdel. — začetni	1	140	—	140	9
8.	Osnovni program kovinarjev	1	42	42	—	6
9.	Izpopolnjevanje delovodij	2	64	64	—	35
10.	Za strojnike kotlov	1	120	120	—	7
11.	Za strojnike centr. ogrev.	1	100	100	—	16
12.	Za CO ₂ varjenje — začetni	1	180	180	—	4
13.	Za CO ₂ varjenje — nadaljevalni	1	180	180	—	4
14.	Za plam. varjenje — začetni	1	180	180	—	6
15.	Za plam. varjenje — nadaljevalni	1	180	180	—	6
16.	Za elektrobl. varjenje — začetni	1	360	360	—	17
17.	Za elektrobl. varjenje — nadaljevalni	1	180	180	—	10
18.	Tečaj za plamensko rezanje	1	15	15	—	2
19.	Za izpopolnj. kovinarjev	3	194	194	—	65
20.	Za usposabl. instruk. PD	1	50	30	20	16
21.	Za strojnike kotelnih napr.	1	20	—	20	2
22.	Za kurjače plinskih naprav	1	15	15	—	2
23.	Za kurjače ogrevnih peči	1	150	110	40	10
24.	Za žerjavovodje	2	600	300	300	32
25.	Ultrazvoka — začetni	2	360	—	360	28
26.	Per. izpit za del. tir. prometa	1	14	14	30	16
27.	Za magnetne metode	1	118	—	118	12
28.	Za iskrilce	1	90	30	60	14
29.	Stiloskopije	1	20	—	20	1
30.	Uvajalni seminar	4	24	24	—	114
31.	Za privezovalce	4	54	54	—	114
		50	4397	2755	1643	730

Pri izvajanju programov je sodelovalo 15 naših in 60 zunanjih sodelavcev. Izstavili smo 297 potrdil o preverjanju znanja.

Pri izobraževanju odraslih se pogoji v primerjavi z lanskim letom niso bistveno spremenili, še vedno je največ težav zaradi učbenikov, katerih še vedno primanjkuje.

6. Poročilo o delu v Domu učencev

V šolskem letu 1987/88 je bilo v dom vpisanih 24 učencev, 12 fantov in 12 deklet. Med šolskim letom se je izpisalo 7 učencev iz različnih razlogov (konec zime, izpis iz šole, preusmeritev, premestitev v zavod itd.). Do konca šolskega leta je v domu ostalo 17 učencev (10 fantov, 7 deklet).

Učenci so obiskovali vse usmeritve na naši šoli, ena učenka šolo na Muti, štirje učenci (1 + 3) pa SŠ Edvarda Kardelja v Slovenj

Gradcu. Uspeh učencev ob koncu šolskega leta je bil 767,4%, štirje učenci pa so imeli po eno negativno oceno.

Program dela v domu smo v glavnem izpolnili. Problem je bil le pri gledaliških predstavah, ker jih ni bilo. Nadomestili smo jih z ogledi filmov. Vse predstave, ki so jih pripravili učenci naše šole, smo si ogledali. Izleti v okolico so bili pogosti (ogled spomenikov, zimski pohod). Veliko smo uporabljali športne rekvizite, predvsem mizo na namizni tenis, in izvedli prvenstvo doma. Sodelovali smo z ZSMS na šoli. Dva učenca sta se udeležila srečanja pobratenih občin v Varvarinu. Šolsko leto smo zaključili s skupnim izletom in piknikom na Ivarčkem jezeru.

Izrekli smo 4 ukore vzgojitelja in 2 ukora pred izključitvijo zaradi kršitve domskega reda.

Udarniško

Letos smo pridobili na osnovi vseh izpolnjenih zahtev tudi verifikacijo doma (23. 3. 1988). S pomočjo PIS za strojništvo in metalurgijo so nam priznali vzgojno skupino, ker smo imeli med 24 učenci 5 učencev, ki so obiskovali skrajšane in prilagojene programe.

Število učencev je tudi zahtevalo več nadzora in dela v skupini, zato smo v mesecu marcu honorarno zaposlili vzgojitelja za tri ure dnevno tri dni v tednu. Nočni nadzor so po dogovoru opravljali vratarji, ki skrbijo za red v prostorih, ki jih ima v najemu Zvezarna Ravne.

Ce želimo, da bo dom uspešno deloval in da se bo vanj vključevalo še več učencev, moramo to zagotavljati z dobrim delom in se zavdati odgovornosti do učencev in njihovih staršev.

V šolskem letu 1988/89 pričakujemo v domu okrog 20 učencev. Po ustaljeni praksi pa se več kdo odloči za bivanje v domu šele med šolskim letom.

Zlatko Škrubej

Jesen spominov

Jeseni vsake spomnim se na te,
v srcu si za vedno mi ostala,
spomin zares prikaže dneve vse,
ko sva srca občutke si priznala.

Poljub je prvi bil jesenski dar,
jesen mi lep poklon zares je dala,
v življenju ne pozabim ga nikdar,
kako se sreča z mano je igrala.

Sprehode najine še vidim zdaj,
v mislih, kot kresničke se iskrijo,
trenutke lepe jaz pozabim naj,
čeprav v srcu včasih zabolijo.

Naenkrat pa slovo in dveh rok stisk,
in megla te jesenska je pobrala,
v srcu čutil sem moreč pritisk,
in temna je praznina mi ostala.

Jesen, spominov mnogo ti imaš,
a si vseeno vredna spoštovanja,
mi včasih dolge ure mislit daš,
saj v ljubezni mnoga so spoznanja.

Andrej Kotnik-Jurič

Pogled skozi okno mojega spomina

Pri Titu za ravensko gimnazio

Konec 2. svetovne vojske sem dočkal v Dachauu. Ko so nas osvobodili Amerikanci, sem zaradi preveč zaužite hrane zbolel, zato se nisem mogel vrniti domov s prvim transportom. Moral sem čakati na drugega.

Komaj sem doma nekoliko prišel k sebi (najhuje mi je bilo, ker sina Andrejčka ni bilo več med živimi), sem znova začel delati v železarni. Po nekaj dneh pride v pisarno sluga iz gimnazije in mi naroči, naj se takoj oglašim pri dr. Francu Sušniku. Pri njem je bil tudi Prežihov Voranc. Rečeta mi: »Andrej, šel boš z deputacijo v Beograd k tovarišu Titu. Prosili ga boste, da bomo v Guštanju lahko gradili gimnazio.«

Vodja deputacije je bil učitelj Karel Doberšek, člani pa: Stanko Hromc, Miloš Mlakar, Avgust Ledinek in še dva učitelja, eden menda iz Koprivne. Podali smo se na pot proti Mariboru. Dokaj dobro je šlo do Zagreba, potem so se pa začele težave. Na progi so bile razne zapreke — razdejane tračnice, podrti mostovi. Tudi savski most v Beogradu so še popravljali. Morali smo po deskah na drugo stran Save, nato smo se spet z vlakom peljali do železniške postaje.

Šli smo naravnost na prosvetno ministrstvo. Učitelj Doberšek nas je postrojil na hodniku in nas predstavil prosvetnemu mi-

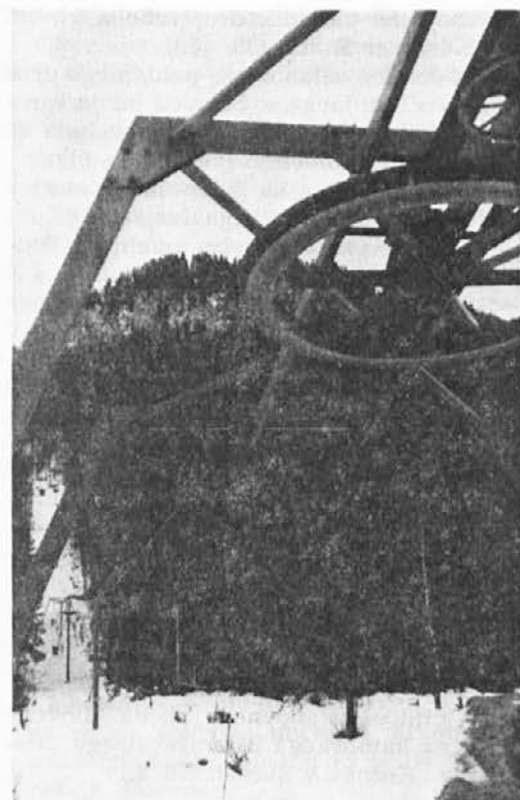
nistru. To je bil tedaj Edvard Kocbek. Pozdravil nas je vsakega posebej. Ko pride do mene, mi reče: »Kotnike iz Guštanja pa poznam. Imam tudi enega uradnika iz Guštanja. Ga bom kar poklical.« Pride in se prismeblja mlad človek in pravi: »Jaz sem Meleške Male sin.« Bil je to Janez Gradišnik. Njegov oče je bil tudi borec za severno mejo.

Minister nam je dal na razpolago dva mercedesa, ki sta nas popeljala na Beli dvor. V predsobi so nas pričakali mladi oficirji, Titovi gardisti. Potrepljali so nas po žepih, da bi kateri ne imel orožja s seboj, ter nas odvedli v sprejemnico.

Prikorakal je Tito v svoji brezhibni uniformi, z bleščečimi škornji. Vsakemu je podal roko in vprašal, kako in kje smo prebili vojno. Ko smo mu vse povedali in tudi razložili, zakaj smo prišli, nam je potregel s cigaretami in z likerjem.

Spomenico s prošnjo, da bi v Guštanju lahko imeli popolno gimnazio, je pazljivo prebral in obljubil, da bo naši želji ustrezno. Opomnil pa nas je, da na industrijsko, kovinarsko šolo ne smemo pozabiti. Tudi mi smo potem njegovo željo upoštevali.

Še danes mi je v čast, da sem smel med prvimi Slovenci v svobodi obiskati Tita, in v zadoščenje mi je, da sem tudi sam nekaj prispeval k ustanovitvi šole, ki je našim ljudem veliko dala.

Odmor

stavljaec opomnika, ki bi bil hvaležen tudi za morebitne popravke in dopolnitve zbranih podatkov.

V letu 1989 se bomo med drugim lahko spomnili:

- 575-letnice zadnjega ustoličevanja koroških vojvod po starodavnem slovenskem obredu ob knežjem kamnu pri Krnskem gradu (18. 3.)
- 350-letnice jezuitske uvedbe slovenskih pridig v celovški cerkvi sv. Duha, ki je bila slovenska že v reformacijskem času
- 250-letnice velikega požara v Pliberku, ko je pogorelo 83 hiš z magistratom, šolo in župno cerkvijo (15. 3.)
- 200-letnice predaje delov goriškega cerkvenega območja na Koroškem krškemu in lavantinskemu škofu (15. 4.)
- 200-letnice izbruha francoske revolucije, ki je imela tudi na Koroškem opazen odmev (14. 7.)
- 200-letnice izida Gutsmanovega nemško-slovenskega slovarja
- 140-letnice ločitve Koroške od ljubljanskega gubernija in obnove samostojne kronovine Koroške (11. 3.)
- 130-letnice prenosa šestih dekanij iz lavantinske v krško-celovško škofijo, s čimer je slednja zaobsegla vso deželo Koroško (1. 6.)
- 125-letnice konstituiranja začasnega odbora celovške slovenske čitalnice pod predsedstvom trgovca Rosbacherja (5. 2.)
- 120-letnice konca konkordatske ureditve osnovne šole in nove šolske zakonodaje, po kateri se je položaj slovenščine na koroških šolah začel bistveno slabšati (8. 2. in 14. 5.)
- 120-letnice ustanovitve delavskega izobraževalnega in podpornega društva na Prevaljah, enega med prvimi na Koroškem (22. 9.)
- 120-letnice ustanovitve Katoliškega ustavnega ljudskega društva na Kor., v katerem so dve desetletji Slovenci vidno sodelovali, saj je bil npr. Andrej

Janez Stergar

Pregled s Koroško povezanih obletnic v letu 1989

Nekako je prišlo že v navado, da v poletniškem času pripravim pregled zgodovinskih obletnic in osebnih jubilejev za prihodnje leto. Pregleda je namenjen operativni rabi, ko zamejske in matične ustanove, organizacije in uredništva pripravljajo programe in koledarje. Izbor prav gotovo ni popoln in tudi ne vrednoti posameznih dogodkov in jubilejev. Lani je bil pregled obletnic prvič tudi objavljen (v Koroškem fužinarju in v Informatorju INV), iz česar lahko sklepamo, da ni zanimiv za nekoliko širši krog spremljevalcev koroških dogajanj in bralcev zgodovinskih del o preteklosti koroških Slovencev.

Pregled je nekak »stranski produkt« avtorjevega dela pri raziskovalni nalogi »Družbenopolitični procesi znotraj slovenske manjšine v Avstriji po letu 1955«, precej gradiva pa je zbral ob pripravljanju »Kronološkega pregleda zgodovine koro-

ških Slovencev od 1848 do 1983« (za zbornik Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Ljubljana-Celovec 1984, 1985), nekaj tudi v zadnjem času ob nastajanju »Kdo je kdo med Slovenci na avstrijskem Koroškem« (Poskusni snopič z geselnikom, Ljubljana 1968).

Opomnik je razdeljen v dva dela: v prvem opozarjamo na obletnice iz zgodovine koroških Slovencev, v drugem pa na jubileje živčih in že pokojnih koroških ali s Koroško tesno povezanih oseb. Glede obletnic dogodkov iz starejše koroške zgodovine do leta 1792 se naslanjamo predvsem na obe »Kronologiji koroških Slovencev« Frana Erjavca iz 1. in 5. zvezka njegovega dela »Koroški Slovenci« (Celovec 1955 in 1959). Vsaj nekaj gradiva za obletnice novejšega časa lahko morebitnim zahtevnejšim bralcem tega pregleda nudi ta dokumentacija Inštituta za narodnostna vprašanja (Ljubljana, Erjavčeva 26) in se-

- Einspieler urednik društvenega glasila »Kärntner Blatt« (23. 11.)
- 120-letnice ustanovitve političnega društva »Trdnjava« v Celovcu, ki je sprejelo mladoslavenstvo usmeritev boja za Zedinjeno Slovenijo (27. 12.)
 - 110-letnice štrajka belopeških kosarjev
 - 110-letnice policijskega razpusta celovškega delavskega izobraževalnega društva (13. 12.)
 - 100-letnice ustanovitve »Slovenskega hranilnega in posojilnega društva« v Celovcu
 - 100-letnice uspešnega zaključka 17-letnega boja za prvo slovensko šolo na Kor. — na Jezerskem (15. 10.)
 - 90-letnice ustanovitve prve ženske strokovne organizacije na Koroškem — v Celovcu (14. 5.)
 - 80-letnice ustanovitve SPD »Edinost« v Pliберку
 - 80-letnice pridružitve Koroške slovenske stranke Vseslovenski ljudski stranki (27. 5.)
 - 80-letnice ustanovnega shoda Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva »Kočna« v Svečah (29. 8.)
 - 80-letnice aretacije slovenskega župana iz Blata, ker je na celovski železniški postaji zahteval vozni listek v slovenščini (nov. ?)
 - 75-letnice prvega slovenskega koroškega tabora v 20. stoletju, ko je pred 5000 zborovalci pri Sv. Katarini nad Šmihelom pri Pliберку dr. Janez Ev. Krek terjal državno združenje vseh Jugoslovancev v monarhiji (17. 5.)
 - 75-letnice prepovedi nameravanega slovenskega romanja h Gospe Sveti (21. 6.)
 - 75-letnice ustanovnega shoda »Društva za zgodovino in narodopis koroških Slovencev« v Celovcu s Štefanom Singerjem kot predsednikom (25. 6.)
 - 75-letnice vala aretacij koroških Slovencev po sarajevskem atentatu in avstrijski vojni napovedi Srbiji; do 1. 12. 1914 je bilo po kasnejših avstrijskih uradnih ugotovitvah brez zakonitega razloga zaprtih 910 koroških in štajerskih Slovencev
 - 70-letnice boj za slovensko severno mejo
 - 70-letnice senžermenske mirovne pogodbe med antanto in Republiko Avstrijo (10. 9.)
 - 70-letnice ustanovitve koroške deželne organizacije Komunistične stranke Avstrije (dec.)
 - 60-letnice ustanovitve Kluba koroških Slovencev s sedežem v Ljubljani in s pododbori v Celju, Dravogradu, na Jesenicah in v Mariboru (26. 2.)
 - 60-letnice prekinitev pogajanj o kulturni avtonomiji koroških Slovencev s posebno izjavo vseh v koroškem deželnem zboru zastopanih strank (17. 5.)
 - 50-letnice izida knjige »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« Edvarda Kardelja-Speransa (26. 1.)
 - 50-letnice nacističnega ljudskega štetja, ki pa je naštel več Korošcev slovenskega jezika kot štetja v prvi in drugi avstrijski republiki (17. 5.)
 - 50-letnice aretacije koroških Slovencev ob nacističnem napadu na Poljsko in ob začetku 2. svetovne vojne (1. 9.)
 - 50-letnice Maier-Kaibitschevih načrtov za izselitev koroških Slovencev (13. 12.)
 - 45-letnice vrste pomembnih dogodkov iz koroške NOB v letu 1944
 - 40-letnice izida prve številke revije »Družina in dom« (jan.)
 - 40-letnice prve nemške predstave slovenskega dramatika v celovškem gledališču (Cankarjevo »Pohujšanje«; 18. 5.)
 - 40-letnice ustanovitve Demokratične fronte delovnega ljudstva — DF DL (23. 5.)
 - 40-letnice ustanovitve Slovenske fizikalne (športne) zveze v Celovcu (19. 6.)
 - 40-letnice pariškega sklepa velesil o ohranitvi starih avstrijskih državnih meja in o zavarovanju pravic slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji s posebnim členom avstrijske državne pogodbe (20. 6.)
 - 40-letnice ustanovitve Narodnega sveta koroških Slovencev — NSKS (28. 6.)
 - 40-letnice ekskomunikacije bralcev »Slovenskega vestnika« in pristašev DF DL (12. 9.)
 - 40-letnice izhajanja »Našega tednika« (14. 9.)
 - 40-letnice neuspešnega kandidiranja dveh slovenskih list na koroških de-

- želnozborskih volitvah: Demokratične fronte delovnega ljudstva z dr. Mirtom Zwittrom in Krščanske ljudske stranke z dr. Joškom Tischlerjem (9. 10.)
- 30-letnice ustanovitve Koroške dijaške zveze
- 30-letnice ustanovitve Slovenskih koroških skavtov
- 30-letnice sprejema manjšinskega šolskega zakona za Koroško in zakona o uporabi slovenskega jezika pred sodišči (19. 3.)
- 30-letnice ustanovnega občnega zbora »Zveze slovenskih absolventov visokih, srednjih in višjih strokovnih šol« (21. 5.)
- 25-letnice ukinitve viz za prehajanje jugoslovansko-avstrijske meje za avstrijske in jugoslovanske državljane
- 25-letnice ustanovnega občnega zbora Kluba prijateljev lova v Celovcu (31. 5.)
- 25-letnice odprtja cestnega predora na Ljubelju (jul.)
- 25-letnice prepovedi spominske svečanosti ob 550. obletnici zadnjega ustoličenja koroškega vojvode po starem slovenskem običaju (12. 7.)
- 20-letnice prve prepovedi slovenskega nastopa v dvorani Neue Burg v Velikovicu
- 20-letnice odprtja slovenske planinske kočice na Bleščeči planini (1. 7.)
- 20-letnice prvih Koroških kulturnih dnevor, vsakoletne osrednje kulturno-znanstvene prireditve koroških Slovencev (28.—30. 12.)
- 15-letnice Kluba slovenskih študentov v Gradcu
- 15-letnice mešanega pevskega zbora »Rož« v Šentjakobu v R. (jun.)
- 15-letnice glasbeno-pevske skupine »Drava« v Borovljah (jul.)
- 15-letnice dogovora treh avstrijskih parlamentarnih strank o izvedbi ugotavljanja manjšine (17. 9.)
- 15-letnice zbora zaupnikov NSKS in ZSO, ki je protestiral zoper sklep o ugotavljanju manjšine, potrdil izstop koroških Slovencev iz kontaktnega komiteja in apeliral na jugoslovansko pomoč (6. 10.)
- 15-letnice napada na celovško slovensko zvezno gimnazijo na plebiscitni proslavi v Celovcu (transparent o »velikem strupu«; 13. 10.)
- 15-letnice jugoslovanske note Avstriji v zvezi z neizpolnjenimi manjšinskimi pravicami (29. 10.; avstrijski odgovor 2. 12.; jugoslovanska replika 27. 12.)
- 15-letnice jugoslovanskega protesta v glavni skupščini Združenih narodov zoper avstrijsko zanikanje obstoja nacionalnih ali etničnih skupin v Avstriji (6. 12.)
- 10-letnice delovanja slovenske glasbene šole v Pliберку
- 10-letnice odprtja dvojezičnega otroškega vrta Slovenskega šolskega društva v Šentvidu na Podjuni (29. 4.)
- 10-letnice odprtja prenovljenega kulturnega doma na Radišah (20. 5.)
- 10-letnice obnovitve proizvodnje v tovarni celuloze »Obir« na Rebrci (20. 7.)
- 10-letnice prvega srečanja pisateljev manjšinskih narodov na Obirskem (31. 8.—2. 9.)
- 10-letnice obnovitve pogovorov med koroškimi Slovenci in tremi v avstrijskem

Zadnja navodila

državnem zboru in v koroškem deželnem zboru zastopanimi strankami: predložitev operativnega koledarja urejanja manjšinskih vprašanj na Koroškem (7. 12.)

Med osebnimi jubileji v letu 1989 pa lahko opozorimo na naslednje:

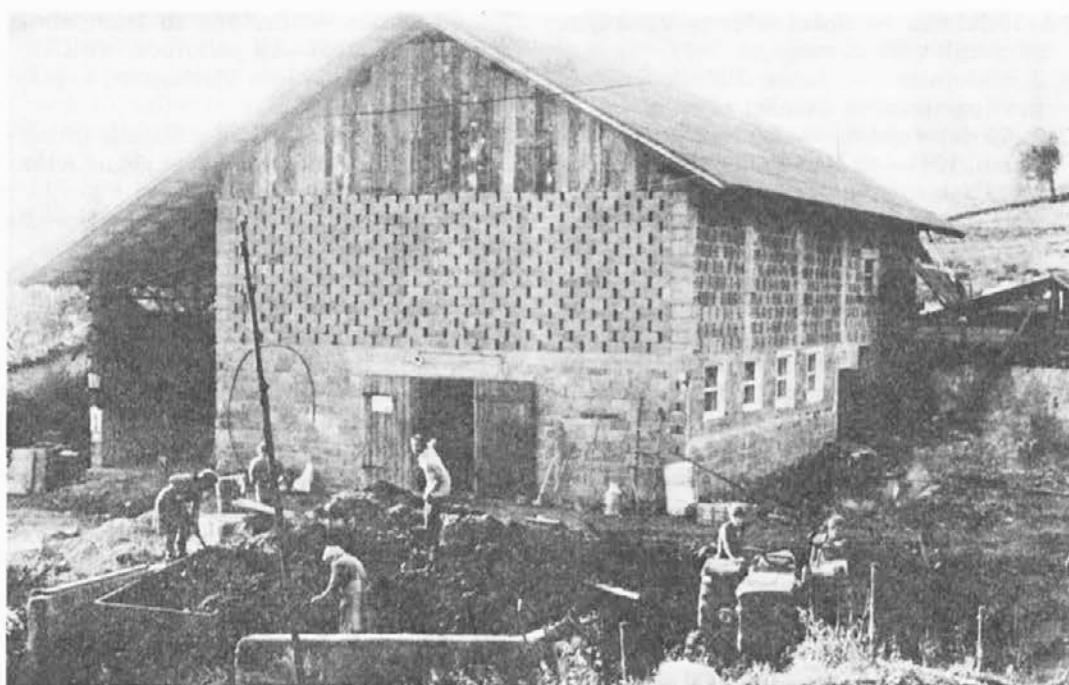
1. 1. 75-letnica — dr. Anton Wutte, upok. prof. slov. gimnazije v Celovcu, od 1944 član PO OF za Kor.
5. 1. 45-letnica — dr. Avguštin Malle, zgodovinar, nekdanji preds. Kluba slov. študentov na Dunaju in podpreds. ZSO, od 1975 ravnatelj Slovenskega znanstvenega inšt. v Celovcu
12. 1. 25 let smrti — Fran Ksaver Meško, pisatelj, pesnik in dramatik
12. 1. 40-letnica — Anton Opetnik, župnik
13. 1. 120 let rojstva — Anton Šturm, župnik na Brdu pri Šmohorju, kot veleizdajalec zaprt med 1. svet. vojno
15. 1. 70-letnica — Franc Mörtl, župnik
19. 1. 75 let rojstva — Vinko Simončič-Gašper, leta 1944 komandant Koroške grupe odredov, narodni heroj
22. 1. 40-letnica — Anton Gallob, učitelj, literat
23. 1. 10 let smrti — dr. Joško Tischler, predsednik SPZ, 1945 član začasne kor. deželne vlade, predsednik NSKS, 1957 do 1967 prvi ravnatelj slov. gimnazije v Celovcu
28. 1. 180 let rojstva — Franc Treiber, župnik v Šentjakobu v R., posojilničar, pevovodja, skladatelj (»Nmau čriez jizaro«)
3. 2. 70 let smrti — Florijan Ellersdorfer, grebinjski župan, 1909 slovenski deželnozborski poslanec
7. 2. 180 let rojstva — Mitja Majar Ziljski, narodopisec, jezikoslovec in narodni buditelj, pobudnik zahteve po Zedinjeni Sloveniji
8. 2. 30 let smrti — Josef Friedrich Perkonig, nemškonacionalni pisatelj, po očetu slovenskega rodu, od 2. svetovne vojne posredoval za sporazumevanje med obema koroškima narodnostnima skupinama
9. 2. 90 let rojstva — Pavle Kernjak, skladatelj, harmonizator in zborovodja

9. 2. 75-letnica — Jožef Sturm, upokojen zdravnik v Sinči vasi
14. 2. 65-letnica — Janez Pečnik-Krištof, prvi partizan na Svinški planini
17. 2. 75 let rojstva — Ludvik Primožič-Milan, 1944—45 član PO OF za Koroško
19. 2. 80 let rojstva — Janko Gröblacher, zadružni in prosvetni delavec, 1946 prvi upravnik »Slovenskega vestnika«, 1959 do 1965 podpreds. ZSO
21. 2. 80 let rojstva — Metod Turnšek, župnik na Rebrci, pisatelj in narodopisec
23. 2. 55-letnica — Matjaž Kmecl, literarni zgodovinar, literat in družbenopolitični delavec
24. 2. 210 let rojstva — Matija Ahacel, licejski prof. matematike v Celovcu, kulturni in narodnogospodarski delavec
27. 2. 60 let smrti — Peter Markovič, akademski slikar
28. 2. 70-letnica — Mimi Malenšek (r. Konič), pisateljica
5. 3. 90 let rojstva — Matilda Košutnik, ljudska pesnica in dramatičarka
8. 3. 45-letnica — dr. Marko Mairitsch, univ. prof. teologije
27. (?) 3. 175 let rojstva — Gregor Somer (Sumer), šolnik in prosvetni delavec
27. 3. 55-letnica — mag. Franc David, prof. matematike in fizike, administrator celovške slov. gimnazije, višji študijski svetnik
2. 4. 50-letnica — Lev Detela, pisatelj, literarni zgodovinar in urednik
4. 4. 140 let rojstva — Lipej (Filip) Haderlap, publicist, 1883—96 urednik časopisa »Mir«
7. 4. 85-letnica — Hilda Ogris, manjšinska delavka
11. 4. 85 let rojstva — Werner Berg, znani slikar in velik prijatelj koroških Slovencev
13. 4. 170 let rojstva — Primož Košat, kmet, politik in pesnik, gostitelj drugega velikega slovenskega koroškega tabora v Žopračah 18. 9. 1870
15. 4. 100 let rojstva — Franc Resman, avtor spominov »Rod pod Jepo«
17. 4. 110 let rojstva — Rudolf Mencin, prosvetni delavec, publicist
24. (?) 4. 65-letnica — inž. Tonči Schlapper, elektropodjetnik, pesnik in recitator, publicist, dolgoletni tajnik SPZ

25. 4. 60-letnica — dr. Marko Dumpelnik, veterinar, 1968—72 podpreds. NSKS
29. 4. 30-letnica — Jože Markowitz, kaplan, prosvetni delavec
3. 5. 70 let smrti — Janez Šajnik (Scheinigg), dialektolog, slovstveni zgodovinar in narodopisec
6. 5. 70 let smrti — Franjo Malgaj, voditelj bojev za severno mejo
19. 5. 75 let smrti — Tomaž Košat (Thomas Koschat), komponent in pevec slovenskega rodu, ki je zaslovel s priredbami koroških ljudskih pesmi
19. 5. 70-letnica — Mitja Ribičič-Ciril, 1944 komisar Koroške grupe odredov, družbenopolitični delavec in državnik
22. 5. 50-letnica — Stanko Trap, župnik
- ... 6. 80-letnica — Janko Tolmajer, prosvetni delavec, soustanovitelj NSKS, 14 let org. urednik »Našega tednika«, nekdanji podpredsednik Krščanske kulturne zveze
1. 6. 80-letnica — Radovan Gobec, komponent in zborovodja
5. 6. 50-letnica — dr. Robert Saxer, predavatelj na celovški univerzi, prvoborec solidarnostnega gibanja za pravice koroških Slovencev
13. 6. 30-letnica — dr. Olga Vouk, literatinja, nekdanja predsednica Kluba slovenskih študentov na Dunaju
15. (?) 6. 40 let smrti — Boštjan Borovnik, puškar iz Borovelj, podpredsednik Zveze slovenskih izseljencev
21. 6. 80-letnica — Janez Weiss, narodni delavec, od 1944 član PO OF za Koroško, dalj časa predsednik SPZ
21. 6. 75-letnica — Janko Janežič, posojilničar in občinski odbornik (tudi podžupan) v Šentjakobu v R., 1949—62 podpredsednik (tudi poslevodeči) NSKS, 1956—61 slovenski zastopnik v deželni kmetijski zbornici in v beljaški okrajni kmetijski zbornici
12. 7. 50-letnica — Feliks J. Bister, zgodovinar, publicist, kulturni organizator koroških in dunajskih Slovencev; bil je preds. Kluba slov. študentov na Dunaju in Kluba Mladje, sedaj je vodja Dunajskega krožka in od 1984 poslevodeči predsednik Avstr. lige za človekove pravice
12. 7. 25 let smrti — Tomo Kupper, učitelj, prosvetni in zadružni delavec
13. 7. 80 let rojstva — Anton Kutej, kaplan, 16. 2. 1941 umrl v Dachau kot ena prvih nacističnih žrtev med koroškimi Slovenci
- ... 8. 75-letnica — Marica Hutter, prosvetna delavka
9. 8. 90 let rojstva — Lovro Potočnik, prosvetni delavec, zadruhar, dolgoletni urednik »Slovenskega vestnika«
18. 8. 75-letnica — Ludvik Malle, manjšinski delavec iz Sel — Zg. Kota
19. 8. 60-letnica — inž. Peter Kuhar-Pero, prosvetni in zadružni delavec, podpredsednik Zveze koroških partizanov
23. 8. 80-letnica — Avguštin Čebul, župnik v Šentlenartu pri sedmih studencih, publicist, slikar, 1970—81 urednik revije »Družina in dom«, dolgoletni predsednik duhovniškega združenja »Sodalitas«
23. 8. 40-letnica — Ludvik Karničar, slavist na univerzi v Gradcu
29. 8. 75-letnica — Erwin Scharf Valter, revolucionarni socialist in nato funk-

Proti vrhu Uršlje gore

Pogorelo gospodarsko poslopje pri Krajgerju na Stražišču je zamenjalo novo

- cionar KPA, 1944–45 pri slovenskih partizanih
- ... 9. 55-letnica — Miha Kap, prosvetni delavec
- ... 9. 55-letnica — Marija Hamler, glavna urednica »Kärntner Kirchenzeitung«, zagovornica manjšinskih pravic koroških Slovencev
- ... 9. 55-letnica — Miha Sadjak, podjetnik in prosvetar
2. 9. 45-letnica — Karel Smolle, prevajalec, kot pesnik Miško Maček, nekdanji predsednik Koroške dijaške zveze, od 1972 član predsedstva NS KS, prvi kandidat Koroške enotne liste, od 1985 predstojnik dunajskega Centra avstrijskih narodnostnih skupnosti, od 23. 11. 1986 zvezni poslanec
4. 9. 75-letnica — Kristjan Ribnikar-Feliks, od oktobra 1943 partizan na Koroškem, kjer je ostal kot aktivist in dopisnik Tanjuga tudi v prvih povojnih letih
9. 9. 70-letnica — Dušan Benko, novinar, 1947–50 dopisnik in aktivist na Dunaju in na Koroškem
15. 9. 40-letnica — dr. Teodor Domej, slavist in zgodovinar, nekdanji predsednik Kluba slovenskih študentov na Dunaju in Zveze slovenske mladine, publicist, urednik, sodelavec Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu
18. 9. 120 let smrti — Anton Janežič, profesor slovenščine na celovski gimnaziji, slovničar in književni organizator
19. 9. 50-letnica — Gustav Januš, učitelj, pesnik in slikar, Petrarco nagradjenec
21. 9. 40 let smrti — Franc Smodej, 1908 do 1919 urednik lista »Mir« in tajnik Političnega in gospodarskega društva za Slov. na Koroškem, jugoslovanski poslanec in senator
25. 9. 30 let smrti — Albin Ogris, profesor statistike in politične ekonomije na ljubljanski univerzi
25. 9. 65-letnica — Olga Kastelic (r. Jenko)-Marjetka, od pomladi 1943 koroška partizanka in politična aktivistka, od 1983 preds. uredniškega odb. Vestnika kor. partizanov
26. 9. 45-letnica — Peter Turrini, znani avstrijski dramatik, pripadnik solidarnostnega gibanja za pravice manjšin
4. 10. 140 let rojstva — dr. Anton Svetina, učitelj, notar in narodnoobrambni delavec
5. 10. 100 let smrti Karl Czörnig, avstrijski statistik, pravnik in zgodovinar, ki je poskrbel za prve podrobnejše podatke o narodnostni sestavi Koroške
5. 10. 70-letnica — Terezija Prušnik-Mira, prva koroška partizanka, narodna delavka
6. 10. 40-letnica — Franc Wakounig, od 1981 urednik »Našega tednika«
- 9./10. 10. 20 let smrti — dr. Franc Mišič (Mischitz), narodni organizator, od 1922 profesor v Mariboru
18. 10. 85-letnica — dr. Luka Sieničnik, živinozdravnik, publicist in vsestranski narodni delavec, 1944–45 sodelavec partizanskega Znanstvenega inštituta, v povojnih letih podpredsednik PO OF, podpredsednik Zveze bivših partizanov slov. Koroške, podpredsednik Zveze slovenskih zadrug, podpreds. koroške KZ-Verband, prvi kandidat DFIDL na državnozborskih volitvah 9. 10. 1949, dolgoletni slovenski občinski odbornik v Dobrli vasi in predsednik SPD »Srce« v Dobrli vasi
23. 10. 45-letnica — Milica Hrob Barth (rojena Oraže), učiteljica, pesnica in prosvetna delavka
26. 10. 100 let rojstva — Karel Širok, mladinski pesnik in pisatelj, 1929–38 jugoslovanski konzularni uslužbenec v Celovcu, zaradi protinacistične dejavnosti ustreljen kot talec
13. 11. 70-letnica — Vlado Habjan, književnik in zgodovinar, avtor romana o NOB na Koroškem »Trotamora«
15. 11. 55-letnica — Šimej Wrulich, zborovodja
16. 11. 70-letnica — Boris Čimžek-Bor, med NOB komisar 1. štajerskega bataljona v Mežiški dolini in 1. koroškega bataljona ter član OK KPS za Koroško, po vojni opravljal številne sunkcije v Sloveniji
16. 11. 30 let smrti — dr. Gregorij Rožman, prof. cerkvenega prava na ljubljanski univerzi, od 1930 ljubljanski škof, po vojni v odsotnosti obsojen zaradi kolaboracionizma
17. 11. 110 let rojstva — Franc Smodej (glej 21. 9.)
18. 11. 120 let rojstva — dr. Janko Brejc, 1903–18 odvetnik v Celovcu in politični voditelj koroških Slovencev, po razpadu monarhije predsednik deželne vlade za Slovenijo
20. 11. 25 let smrti — dr. Josip Ogris, duhovnik in pravnik, med vojnima predsednik Slovenskega šolskega društva
22. 11. 70 let rojstva — Ivan Uranič-Drago, komandir Prve koroške čete, komandant Koroškega bataljona, komandant Koroške grupe odredov, komandant Koroškega odreda
25. 11. 70-letnica — Andrej Haderlap, od 1944 partizan v Bosni, 1946–49 v ožjem vodstvu koroških Slovencev, 1948 zaradi »jugoslovanskega frakcionaštva« izključen iz deželnega vodstva KPA; ko je sprejel stališča Informbiroja, urejal slovenski glasilo KPA
27. 11. 55-letnica — Leopold Silan, dekan
- ... 12. 70-letnica — Silvo Ovsenik, režiser, organizator in animator kulturnoprosvetnih dejavnosti na Koroškem
- ... 12. 75 let rojstva — Otmar Simčič, 35 let predsednik SPD »Jepa-Baško jezero«
1. 12. 65-letnica — mag. Milan Kupper, profesor na celovski slov. gimnaziji, narodni delavec
5. 12. 90-letnica — Niko Marktl, župnik
8. 12. 55-letnica — Franc Grilec, sindikalni delavec
11. 12. 10 let smrti — Pavle Kernjak (glej 9. 2.)
18. 12. 75 let rojstva — inž. Pavle Žaucer Matjaž, revolucionar, prvoborec, politični voditelj narodnoosvobodilnega boja koroških Slovencev, diplomat in kmetijski strokovnjak. 1967–86 je bil predsednik in častni preds. Osrednjega odbora koroških partizanov v Ljubljani, 1967–82 preds. uredn. odbora Vestnika kor. partizanov, iniciator in predsednik sveta Gašperjeve bralne značke, ploden publicist in urednik več publikacij
25. 12. 90 let rojstva — prof. Matija Tomc, skladatelj in harmonizator koroških ljudskih pesmi
29. 12. 25 let smrti — prof. Ivan Grafenauer, literarni zgodovinar in etnolog
- V letu 1989 bomo praznovali še naslednje osebne jubileje, za katere pa nimamo natančnih podatkov:
- 150 let rojstva — dr. Josef Kahn, krški škof
- 90 let rojstva — Franc Buchwald, prosvetar in zadružnik v Nočni vasi
- 90-letnica — Angela Jerlih, od 1942 kurirka in aktivistka OF
- 90 let rojstva — Štefan Koren, izseljenec, zadružnik, soustanovitelj NSKS
- ? 90-letnica — Šiman Wrulich, dolgoletni predsednik SPD Radiše in podpredsednik SPZ
- 65-letnica — Božidar Gorjan-Bogo, kot partizan namestnik komisarja Koroške grupe odredov, po vojni v diplomatski službi in na več odgovornih političnih funkcijah v Ljubljani in Beogradu

65-letnica — Sebastijan (Bošti) Malle, občinski odbornik v Bistrici v Rožu
 60-letnica — Stanko Schellander, planinski organizator
 55-letnica — Hanzi Miohr, občinski odbornik v Šmarjeti
 55-letnica — Ivanka Polanc, pesnica
 45-letnica — Franc Koncilijs, občinski odbornik v Škocjanu, nekdanji predsednik SAK — Slovenskega atletskega kluba, podpreds. Slovenskega šolskega društva, blagajnik ZSO, dipl. inž.
 45-letnica — dr. Jožef Lukan, prof. nemščine in zgodovine na dekliški gimnaziji v Celovcu, narodnostni delavec v občini Borovlje, avtor knjige o poslancu Francu Grafenauerju
 40-letnica — dr. Avguštin Brumnik, sodnik v Železni Kapli, prosvetni in vsestranski narodnopolitični delavec, publicist
 40-letnica — Zdravko Inzko, avstrijski diplomat v New Yorku, v študentskih letih preds. političnega in kulturnega oddelka Koroške dijaške zveze ter ustanovitelj Slov. atletskega kluba — SAK
 40-letnica — Ivan P. Lukan, novinar, od 1987 glavni urednik »Slovenskega vestnika«, znan šahist

40-letnica — Janko Oitzl (Ojcl), revizor Zveze slovenskih zadrug, prosvetni in sindikalni delavec
 40-letnica — Štefan Riegelnik, knjigovodja pri Zvezi slov. zadrug, narodnopolitični delavec
 40-letnica — Hanzi Užnik (Uschnig), občinski odbornik EL Sele
 40-letnica — Miha Zablatnik, narodnopolitični delavec in gospodarstvenik
 35-letnica — dr. France Merkač, raziskovalec psihološko-socialnih procesov pri koroških Slovencih, pesnik in publicist
 35-letnica — Toni Miksche, prosvetni in občinski delavec v Hodišah
 35-letnica — mag. Martin Urbajs, profesor matematike na celovski slov. gimnaziji, narodnostni delavec v občini Vrba
 35-letnica — Lojze Wieser, 1981–87 vodja založbe »Drava« in knjigarne »Naša knjiga«, od 1987 samostojen založnik
 30-letnica — Janez Dragaschnig, likovni umetnik
 30-letnica — Veronika Grille-Rutar, inženir arhitekture, društvena delavka
 30-letnica — Roman Verdel, glasbenik, prosvetni delavec, nekdanji predsednik Kluba slovenskih študentov v Gradcu
 25 let smrti — Franc Rauter, skladatelj

Brdinjah, so odgnali vso živino in jo razprodali. Odnegli so mu meso in zabelo, odpeljali mošt in ga potem v župnišču pili. Njegova dva sina, Valentina in Jožefa, so aretirali. Tretji, Anton, ki bi ga bili tudi radi aretirali, zato ker je poprej zbiral podpise za majniško deklaracijo, pa jim je ušel in pobegnil čez mejo Jugoslovanom. Aretirali in odgnali so tudi posestnika Lenarta Kuharja, pd. Lužnika iz Podgore. Pretepali so ga in klofotali, nazadnje pa odgnali za talca kar v coklah v Celovec. Lužniku so zaklali dva vola, mu pokradli zabelo in meso, mošt pa popili in spustili po kleti. Tudi njegovega sina Antona, posestnika na Ivarti, so hoteli prijeti, pa jim je ubežal čez mejo in se v Slovenj Gradcu pridružil Malgajevim borcem. Odgnali in ukradli pa so mu vso živino. Posebno grdo so ravnali s kmetom Ješovnikom iz Štajerske. Njegov dom so popolnoma oplenili ter mu odgnali vso živino, ter jo potem v župnišču v Kotljah poklali, kjer so imeli mesnico za ukredeno živino. Ješovnika in njegovega rejenca so pa aretirali ter na poti skozi Kotlje strašno pretepali. Aretirali so nadalje krojača Jurija Tavčarja, Florijana Razgoršeka, župnika Vinka Razgoršeka. Zadnji je nekaj dni predtem padel v skednju raz oder in se močno pobil. Nalomil si je nogo tako, da ni mogel hoditi, vseeno pa so ga z vozom odpeljali naprej v Celovec. Od Florijana Ivartnika, pd. Pavšerja iz Podgore, so zahtevali denar, ker se ga je branil izročiti, so ga vrgli na tla, ga s puškinimi kopiti bili, so ga hoteli usmrtiti, pa ga je mati ohranila. Odnegli pa so mu 4000 kron in precej mesa. Kmetu Hrvatcu so ponoči vzeli bika in ga v Guštanju zaklali. Povsod so ti nemški divjaki, nosilci evropske kulture, nastopali z največjim nasilstvom. Ljudje so jim morali dati vse, kar so zahtevali. Če je kdo količkaj ugovarjal, so takoj imeli pri rokah puške in ročne granate ter grozili, da ga bodo ustrelili. Zato pa so bili ljudje vsi zbegani in preplašeni, in težko, zelo težko so čakali, da bi bili že enkrat rešeni teh roparjev. Nasilno so nastopali tudi po gostilnah. Popivali in razsajali so po cele noči in nikdo jim ni smel kaj reči. Prosili so gostilničarje oficirje, da bi oni vplivali na razdivjano moštvo, ti pa so bili popolnoma brez vsega vpliva. Če je kak oficir kaj rekel, je dobil takoj odgovor v obraz: »Halt's Maul! Wir sind die Herren!« Povsod čuješ samo eno besedo, da so bili to sami roparji pa ne vojaki. Nekateri trdijo celo, da so bili hudiči. Pa o tem

Rok Gorenšek

Prav je, da ne pozabimo

Iz zgodovine se je treba učiti, tako pravijo, le ljudje smo taki, da radi pozabljamo in se iz nje nič kaj radi ne učimo. Zgodovina se ponavlja, trdijo eni, drugi tega nočemo verjeti. Zgodovina se res ne ponavlja, vsaj dobesedno ne. Resnica pa je, da se stvari in dogodki obnavljajo in vedno znova vračajo v modernejši, času primernejši obliki. Za primer se spomnimo bojnih vozov, ki so pomenili starim, antičnim narodom to, kar nam v našem času pomenijo najmodernejši tanki in druge, oklopljene pošasti. Zunanja razlika med njimi je velikanska, namen in uporaba v škodo človeštva sta enaka.

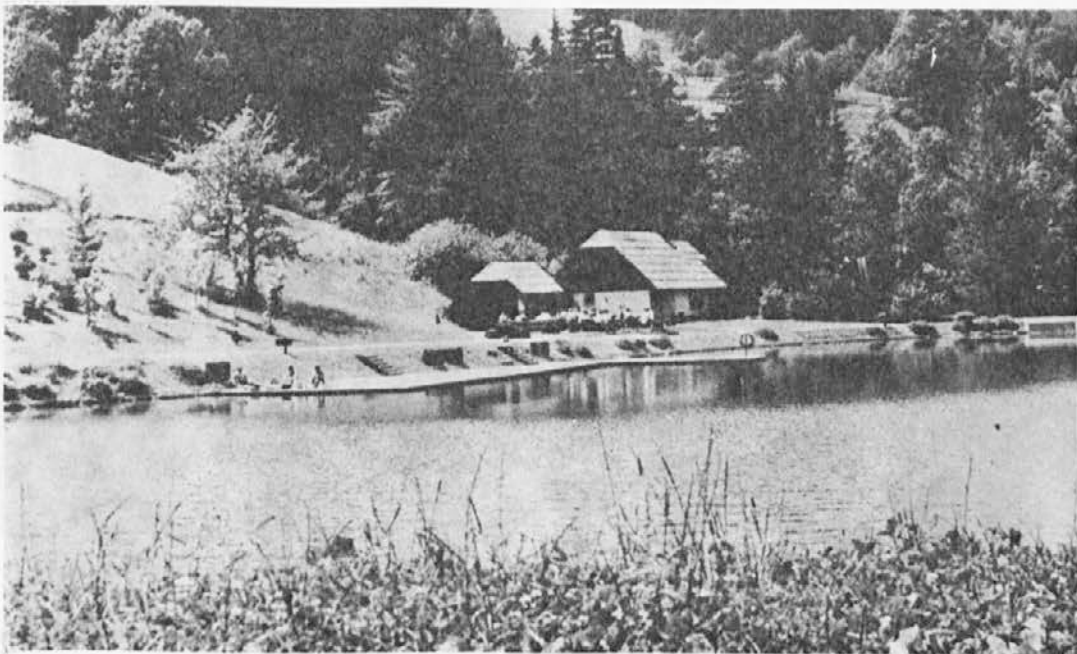
Zakaj sem se spomnil na to in to zapisal. Zato, ker je bila 10. oktobra 1988 v Avstriji že 68. obletnica in proslava za nas Slovence tako nesrečnega koroškega plebiscita. Šestega majnika letos pa je minilo že 69 let od takrat, ko so avstrijski heimwehrovci prišli v Kotlje, kjer so se izredno, vandalsko in nekulturno obnašali in se znašali nad tedanjimi zavednimi slovenskimi Hotuljci.

Pa pogledjmo, kaj je o tem divjanju avstrijske soldateske v Kotljah zapisal tedanji koroški slovenski časopis »Mir«, ki je izhajal v Celovcu, v svoji 20. številki 4. julija 1919: Takole piše:

DIVJANJE NEMSKIH VOJAKOV

»Dne 6. majnika so nemški vojaki prišli v Kotlje. Njih prvo delo je bilo ropanje. Že prvi dan so ukradli kmetu pd. Zdovcu svinjo in jo zaklali. Popolnoma so oropali župnišče, odnesli, kar so mogli, drugo pa razbili, arhiv so popolnoma uničili, knjige in pisma so deloma raztrgali in razmetali, deloma pa sežgali ali pa odnesli. Vlomili so v cerkveno omaro, nahajajočo se v župnišču, ter na drobne kosce raztrgali

cerkveno bandero, odnesli dve Marijini obleki in druge cerkvene reči. Tudi božične jaslce so oplenili in odnesli vse podobe. Z razpelom so pa delili blagoslov in se norce delali. Iskali so župnika, in ko jih je nekdo vprašal, ali ga hočejo ustreliti, so odgovorili: »Nein, er ist kein Schus wert, aufhaengen wollen wir ihn.« Iz župnišča so se podali zopet v letovišče »Rimski vrelec« in na posestvo Franca Lečnika, pd. Pernata. Obe posestvi so popolnoma oplenili in izropali. Poznejše dni so svoje, roparsko delo nadaljevali. Kmetu Mihaelu Gorinšku, pd. Štrucu na

»Koroško morje«

se ne bomo prerekali, v tem so si gotovo vsi edini, da kaj prida niso bili in da večjih divjakov v Kotljah še ni bilo, kar svet stoji. Naj bo Nemce sram pred takimi ljudmi. Za tako kulturo se lepo zahvalimo, ne samo mi Slovenci, ampak tudi celo naši nemčurji, ki so prej Nemce želeli, jih sedaj preklinjajo. S svojim roparskim nastopom so si Nemci pri nas za vedno tla izpodkopali. Roparjev pač nihče ne mara.»

Ta članek sem v Celovškem »Miru« odkril šele pred kratkim v študijski knjižnici na Ravnah. Zelo živo se pa spominjam, kako so o divjanju avstrijskih heimwehrovcev v moji mladosti pripovedovali po Kotljah. Moj dedek Lenart Kuhar, babica Marjeta, mama Lucija, moj oče Anton Gorenšek, Štručev, župnik Serajnik in Justa, mežnarca. Rajni Pavšer, Florijan Ivartnik, Matevž, Hrvat, Štalekar, stari Nacesnik. Strici Anton Kuhar, Ivartnik, Jože, Valentin, Alojz, Ivan in Franc Gorenšek, Štručevi ter še mnogi drugi, moške in žene, Hotuljci — vsi so vedeli in potrjevali ne le to, kar je zapisano v tem članku, ampak so vedeli in doživeli še veliko več in mnogo hujše stvari.

Tako je moj stric Anton Kuhar, pd. Ivartnik, ko je peljal les, v Kotljah zvedel, da ga mislijo heimwehrovci aretirati, konje in voz z lesom pa zapleniti. Pobegnil je čez demarkacijsko črto in se na Gornjih Selah pridružil Malgajevemu odredu pod poveljstvom starega Lubasa Bena Kotnika. Konje in voz sta mu pa rešila Jakob Merkač, pd. Matevž iz Kotelj, ki je izpregel konje in jih skril, tako da jih Nemci niso mogli najti, Lipi Merkač, pd. Štalekar, je pa pobral z voza kolesa in verige, tako tudi voza in lesa niso mogli vzeti in odpeljati in mu je oboje ostalo.

Moj oče Anton Gorenšek, poznejši Lužnik, je prišel k Nacesniku na Brdinje, kjer je takrat imel dekle, ki jo je pozneje ubila granata. Sedel je v kuhinji, ko so prišli heimwehrovci in po nemško prav njega vpraševali, kje je pri Štrucu na Brdinjah, kjer živi sin Anton, katerega morajo aretirati in zapleniti vole te ostalo živino. Ker je dobro znal nemško, jih je napotil čisto drugam, sam pa po najbližji poti odhitel domov k Štrucu, tam se je preoblekel, vzel vole iz hleva in jih odgnal čez Brdinje, čez demarkacijsko črto, ki je potekala po nekdanji koroško-štajerski deželni meji, proti Slovenj Gradcu. Avstrijci so streljali za njim celo s strojnico, vendar ga niso zadeli. Vole je dal v varstvo znani slovenski družini pri Vavpotu v Starem trgu, sam pa se je prostovoljno javil kot Malgajev prostovoljec za boj za Slovensko Koroško.

Avstrijskim heimwehrovcem je v Kotljah poveljeval Pirkofov Kurt z Kotelj. Na Pirkofu, Brezjem, je bila tudi avstrijsko-nemška komanda. Ta Kurt je po končanih bojih za Koroško ostal v Avstriji in emigriral v Združene ameriške države. Od tam se je po končani drugi svetovni vojni vrnil nekoč na obisk v Kotle. Mnogi Hotuljci so ga takrat obiskali, jaz tega nisem mogel storiti, ker sem predobro pomnil, koliko gorja je ta človek naredil Lužnikovi hiši in Lužnikovi družini. Kako je na smrt strašil mojo mamo, še tisti dan, ko je moral pobegniti pred napredujočimi jugoslovanskimi četami iz Kotelj. Na konju je prijezdil k Lužniku, vpraševal za sinom Antonom, grozil, da ga bodo že dobili in ubili, da bodo očeta Lenarta in druge hotuljske talce pobesili v Celovcu kot izdajalce. Igral se je z ročno bombo in grozil, da bo zažgal hišo, mamo in ostale pri hiši pa pobil z ročnimi granatami. Nato je aktiviral ročno bombo in jo zagnal na dvorišče, kjer je eksplodirala. Moja mati je najbrž prav tedaj zbolela zaradi prestopanja strahu na srcu, kar jo je pozneje tudi stalo življenje.

Prav v teh dneh, ko je spet na kocki usoda in svoboda našega malega slovenskega naroda, je prav, da osvežimo svoj spomin in seznanimo sedanji mladi rod, ki o tem ničesar več ne ve, tudi o teh težkih časih, ki so jih morali prestati naši očetje in matere. Zavedati se moramo, da tako kot tedaj, tudi še sedaj Slovenci živimo na nevraltični točki tega sveta, kjer se križajo inte-

resi zahoda, vzhoda, severa in juga. Moč in sila našega obstanka in nadaljnega obstoja je edino in samo v nas samih, v naši trdni odločnosti, da vztrajamo v tem našem, tisočletnem, neenakopravnem boju še naprej. Vedeti moramo in se zavedati, da volkovi menjajo dlako, a svoje čudi nikdar.

Andreja Čibron

Najbolj luštni čas ali filé tečaj na Prevaljah

Manj znana preteklost

Domačini pogosto mislimo, da poznamo svoj kraj in njegovo zgodovino. Prevaljčani tako gotovo vedo, da je v polpreteklosti stala v kraju najprej cinkarna, kasneje pa železarna, in da so na Lešah kopali premog;¹ manj pa poznajo druge gospodarske dejavnosti, ki so bile za tukajšnje prebivalce za preživetje prav tako pomembne. Mednje sodi tudi ukvarjanje Prevaljčank s posebnim ročnim delom — tako imenovanim filéjem. V dokumentih je zato zapisano: »Prevaljska občina se kot edina v mariborski oblasti po pravici lahko ponaša s to odlično socialno ustanovo, ki zaposluje dekleta in jim nudi že v šolskih letih primeren zaslužek.«² Ker je bila med temi deklicami in ženami dolga leta tudi Pavla Filipova, ki mi je o tečaju in kasnejšem delu žensk že pogosto, a zgolj po delčkih, pripovedovala, sem se odločila, da jo o tem podrobneje povprašam. Tako je nastal pričujoči tekst, ki pa seveda nima ambicije postaviti natančne kronologije vsega, kar se je dogajalo, temveč poskuša le okvirno povzeti glavne značilnosti tega »ženskega gibanja« in približati razmere, v katerih so nekatere žene takrat delale. Pravzaprav se obujanje spo-

minov na zgodnja 30. leta in celotno obdobje od začetka vojne s tem člankom, upam, šele začeti. Mogoče se bo oglasila še katera udeleženka filé tečajev oziroma delavka iz te družine ter dodala svoje mnenje, spomine ali popravke. Res bi bilo škoda, da bi obdobje, ki ga je sogovornica označila z besedami: »Najbolj lušno je bilo takrat...«, utonilo v pozabo, ne da bi spoznali vsaj nekaj razlogov, zakaj je bilo takšno. Vse manj je namreč tudi okrasnih izdelkov (pa čeprav jih je nekoč izdelovala večja skupina krajank), ki danes še polepšujejo okna, mize in mizice ter postelje, da o mrežastih rokavicah na nežnih rokah gospodičen sploh ne govorimo.

Kaj je filé?

Če boste brskali po slovarjih tujk, da bi odkrili, kaj pomeni francoska beseda filé, boste našli vsaj dve popolnoma različni razlagi. Filé lahko označuje ledvično oziroma pljučno pečenko ali pa mrežasto pletivo-vrsto čipk.³ Čeprav je tudi prva zadeva brez dvoma mikavna, se bomo ukvarjali z drugo. Pojem filé je med poznavalci in tistimi, ki so se z njim ukvarjale, bolj razširjen kot izraz mrežanje. Pogosto pa so ženske, o katerih bo tekla beseda, upo-

Čipkarice na obisku Osrednjega zavoda za žensko domačo obrt v Ljubljani, 25. 4. 1925. Od leve proti desni sedijo: Dretnik (Seifried) Štefka, učiteljica zavoda — med njimi je v sredini z belim klobukom Micka (Sušnik) Loderant, zraven nje pa Ana Vehar, na koncu vrste sedi Pepka (Sušnik) Pogorevčnik. Stojijo: Antonija Konže, Zofka Čegovnik, Pavla Filip, Greta Šrot, Marička Pušnik, Lenca Hočnik, Marija Sidar, Pepca Jurač, Ana Schnerberger, Lena Kert in Greta (Srebre) Samec.

rabljale termin necanje (izpeljanka iz nemške besede za mrežo — das Netz).

Filé je torej vrsta ročnega dela, ki pa je dokaj neznana. Ljudje (praviloma le ženske) se pri nas pogosteje ukvarjajo s pletenjem, kvačkanjem, šivanjem, vezenjem, nekateri še z makramejem ali tkanjem, kaj več pa skoraj ne poznamo. Filé je imel torej svoje »zlato« obdobje, vprašanje pa je, ali se bo še kdaj ponovilo. Vsem, ki bi se ga želeli naučiti, priporočam, da si ogledajo osnovne napotke v šestih nadaljevanjih v reviji Pletenje, letnik 1987, od številke 16 dalje.

Kako izdelamo filé? Že slovenska oznaka mrežasta čipka pove skoraj vse. Postopek je naslednji: najprej je treba s posebno iglo izdelati mrežo, ki se pritrdi na okvir (podobno kot gobelin), nato pa se z navadno iglo z različnimi vbodljaji šivajo vzorci.

Za izdelavo različnih oblik mreže (kvadrat, pravokotnik, krog, trikotnik ipd. iz celega ali z odprtino v sredini) se uporablja isti način vzorčenja — vse skupaj spominja na pletenje ribiških mrež. Za delo je potrebno naslednje orodje: igla z dvema ušesoma na vsakem koncu in luknjico, v katero se potegne nit ter zaveže, da se potem skozi uko navija na iglo, svinčnik ali pletilke različnih debelin (oblikujejo velikost lukenj v mreži), prek katerih se veže delovna nit. Na začetku je treba izdelek oziroma vozle pričvrstiti na kak predmet, da prosto visijo. Mreža se večinoma izdeluje s tako imenovanimi tkalskimi vozli. Material je lahko svila, bombaž ali volna. Strokovnjaki razlikujejo sicer več tehnik filéja (postopni, kosi), vendar to za laike ni tako pomembno. Povejmo le še, da se na tako izdelane mreže, ki imajo kvadratasto ali rombovsko postavljene luknjice, šivajo različni vbodljaji: platneni, gobelinski in olepševalni.

Filé uporabljamo za izdelavo prtičkov, pregrinj, zaves, rokavic, čipk za posteljino in podobnih izdelkov.

Začetki nove obrti na Prevaljah

Filé-tečaj je 1. marca 1921. leta na Prevaljah organiziral državni Osrednji zavod za žensko domačo obrt iz Ljubljane, vodil ga je in oskrboval z naročili. Večkrat je tečajnice obiskal njegov ravnatelj Božo Račič, ki se ga Pavla Filipova spominja kot »prijaznega moža«. Tečaj je prvo leto vodila Ana Veharjeva, strokovna učiteljica iz Ljubljane. Za njo je vodstvo »net šole«, kot so jo imenoval Lešanke, prevzela Micka Lodrantova, ki se je poprej eno leto usposabljala v tej spretnosti v Ljubljani. Verjetno je, da glavna zasluga za razširjanje filéja na Koroškem pripada njenemu bratu, dr. Francu Sušniku, ki je bil takrat še študent v slovenskem glavnem mestu, kjer je poznal različne ljudi.

Filipova se je skupini pridružila že kot otrok, saj jo je pritegnila njena sestra Micka (Sušnik) Lodrantova. A tedaj je bilo otroštvo pač manj brezskrbno kot danes. »Nič ni bilo časa za igranje. Pouk smo otroci večkrat »spricali« zaradi dela. Tudi popoldan ni bilo časa za učenje. Učitelj Lebič je bil družinski prijatelj in zato dokaj razumevajoč.«

Udeleženke filé tečaja oziroma net šole so bile predvsem nezaposlene ženske, deklice, ki so po pouku prihiteli mednje, in delavke, ki so borni zaslužek pri rudniku

povečevale še z izdelovanjem čipk, čeprav so imele probleme zaradi hrapavih rok. Sestava skupine se je spreminjala, nekatere so odnehale zaradi različnih razlogov, vendar so jih kmalu nadomestile druge, novinke. (Torej se tečaj ni nikoli končal, ampak je učenje teklo neprestano.) Njihovo število se je vseskozi gibalo okrog štirideset. Moški za tovrstno dejavnost niso imeli interesa.

Za filé tečaj je občina namenila sobo v rudniški hiši. Ta je stala onkraj Meže nasproti nekdanje osnovne šole (današnjega Instalaterja). Soba je bila velika in svetla, tako da si ni nobena delavka pri čipkanju pokvarila oči — sodeč po dejstvu, da niso nosile očal. V sosednjem prostoru je uradoval vojni referent, ki pa jih, ko je hodil v svojo pisarno, ni motil, pa čeprav je moral skozi njihovo sobo. Občinska oblast je priskrbelo tudi kurivo, s katerim so od zunaj zalagale peč. Skratka, prostor, kjer so Prevaljčanke izdelovale filé med tednom od 8. ure zjutraj do četrte popoldan, pred velikimi prazniki pa še ponoči, je bil primeren za delo. Pa niso bili zgolj tehnični pogoji tisti, ki so pritegovali, saj so kasneje, ko so se obrti že naučile, lahko delale tudi doma. Važnejša je bila družba in zanimivo delo. »Bilo je lušno in je prinašalo zadovoljstvo. Ženske so se mnogo pogovarjale, velikokrat so pele; tišine ni bilo. Med nami so bile tudi starke, ki so veliko vedele in so to zanimivo pripovedovale, med drugim tudi o čarovnijah. Skratka, v tej družbi se je izvedelo veliko zanimivosti.«

Spretnost in natančnost prinašata dober zaslužek

Državni zavod za žensko domačo obrt je Prevaljčankam pošiljal naročila in material, za izdelke pa denar. Za prve poskuse, ko so se pravzaprav šele učile, ni bilo plačila, kasneje pa kar precej. V nekaj letih jim je izplačal blizu pol milijona dinarjev.

Najpogostejši izdelki čipkaric so bili: zaves, prtički, čipke za posteljino oziroma drugo blago, rokavice, torbe, odejice in pregrinjale ipd. Kot primer za zamudnost

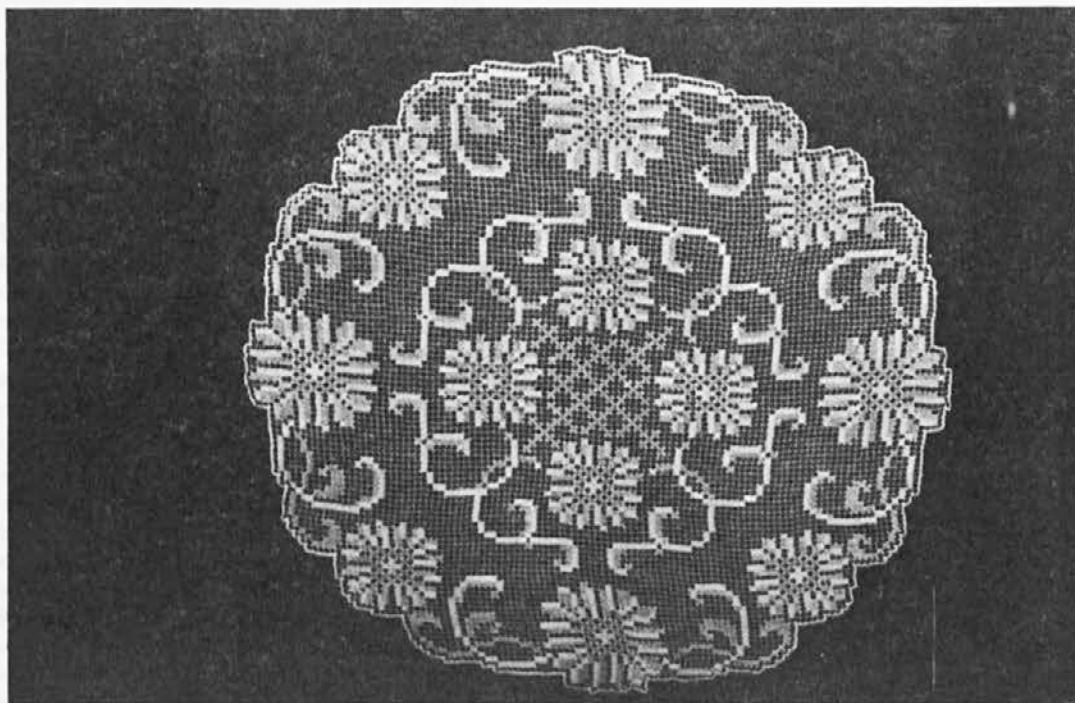
in natančnost izdelovanja filéja ponovimo, kar je povedala sogovornica: z zavesami s pol centimetra velikimi luknjicami, dolgimi dva metra in pol ter širokimi dva metra, je bilo dva tedna dela. Zato je bilo najbolje mrežati z debelejším materialom ter vozlati večje luknje, saj je bil izdelek hitreje končan. Največkrat pa so osnovo izdelovale iz tanjšega kvačkanca (številka 250), nanjo pa so šivale tudi vbode z debelejším (npr. številka 200). Ustvarile so celo stvari, ki so jih prodajali v tujino, predvsem v Francijo. Tako je nekoč Pavla Filipova naredila zaveso, ki so jih potem razobesili nekje v Ameriki.

Kakšna naročila so ji bila najbolj všeč? »Kaj sem najrajši delala? Predvsem večje stvari. To pa zato, ker je šlo hitreje. Torej prtičke, zaves ipd. Sicer pa sem rada izdelovala vse vrste filéja. Ana Veharjeva me je često pohvalila. Skoraj vedno smo se ukvarjale z drugačnimi naročili. Zato se nismo nikoli naveličale. Rože in ostale figure na mrežah so se razlikovale. V Zavodu so namreč risali vzorce, stranke pa so jih izbrale, potem pa je prišlo naročilo z oštevilčeno oznako vzorca in velikostjo zelenega kosa.«

Ker so bile čipkarice spretno in uspešne, so se s svojimi izdelki predstavile ljudem. Imele so razstavi na Ravnah in v Trbovljah, kjer so poleg gotovih predmetov v živo prikazale tudi postopek izdelovanja. V Trbovljah je nekaj časa ostala Prevaljčanka Justa (Sušnik) Kališnikova in pomagala organizirati filé tečaj.

Tudi če ne bi prirejale razstav, njihovo delo ne bi bilo neznano med krajani. Veliko izdelkov je namreč naročala prevaljska »vaška gospoda« in z njimi krasila svoje vile. Delavke pa so okraske delale tudi zase — predvsem pregrinjale, blazine, prtičke ipd.

Zaslužek od filéja je bil odvisen od količine in kakovosti opravljenega dela. Pavla Filipova se spominja, da je njena prva plača znašala 128 dinarjev, ki jih je dobila za več izdelkov. Denar je zapravila za nakup štirih metrov blaga po 28 dinarjev za meter. Sicer pa pravi, da je bilo

»Mrežan« prtiček

nagrajevanje dokaj pošteno; res pa je, da delavke niso vedele, kolikšna je bila prodajna cena njihovih izdelkov na trgu. Verjetno kar precej višja od odkupne.

Nedvomno so bili v Ljubljani zadovoljni z delom Prevalčank in Lešank, saj so leta 1925 povabili skupino najboljših in najbolj izkušenih na obisk. Takrat je nastala tudi fotografija, na kateri so izdelovalke filéja s svojo voditeljico Lodrantovo Micko v družbi z zavodskimi učiteljicami. Deklicam je obisk v daljni Ljubljani ostal globoko v spominu.

Vodenje filé tečaja

Pavla Filipova se je s filéjem začela ukvarjati, ko je bila stara enajst ali dvanajst let. Kot sedemnajstletno dekle pa je prevzela vodstvo filé delavnice. S tem se je ubadala od 1929. do 1935. leta, saj je zaradi poroke in otroka prepustila to mesto svoji sestri Just (Sušnik) Kališnikovi.

Naloge vodje so bile naslednje: vsak dan je bilo treba dvigniti pošto, razdeliti naročila, poskrbeti za zadostno zalogo materiala, obračunati delo, prevzeti izdelke in izplačati delavke ter poslati naročene okraske v Ljubljano.

Filé delavnica je imela celo svoj poštni predal, kamor so iz Osrednjega zavoda za žensko domačo obrt prispela naročila, vzorci in kvačkanec ali garn. Do določenega roka so morale delavke izdelati naročeno, oprati in zlikati izdelke ter jih opremiti s podatki o čipkarici in trajanju dela. Čez teden dni so jim iz Ljubljane poslali plačilno listo z denarjem. Kot vodja je Filipova dobivala tudi plačo, ki je bila približno enaka zaslužku uradnika in se je v zgodnjih tridesetih letih gibala od 300 do 600 dinarjev.

O »svojih« delavkah pravi: »Nekatere so delale kvalitetno, druge pa manj dobro. Mnogim pa so se potile roke, kar je bilo nerodno, kadar so za čipkanje uporabljale 'perl garn', ki se ne sme prati. Navadni kvačkanec pa so nosile domov, kjer so ga oprale in zlikale«.

Filipova je še povedala, da je po njenem najlepše izdelke delala Zofka Čegovnikova. Predvsem se je odlikovala po kosih, izdelanih iz najtanjšega sukanca z drobnim šivanjem. Ona je tudi med tistimi, ki še čipkajo, prav tako pa to velja za Britovškovo (Škof) Justo.

V mnogih letih druženja se je zvrstilo mnogo zanimivih dogodkov. Naj povzamem samo enega: neko dekle je bilo noseče, a dokaj nepoučeno o rojstvu otroka. Tako se ji je zgodilo, da jo je porod »prehitel« na poti domov. Rodila je nekje v Leškem grabnu. Od tam so jo skupaj s sinčkom odpeljali na Rožančevo kar na garah.

Lepi spomini brez ponovitve

Pavla Filipova se ne ukvarja več s filéjem. Je pa na tiste čase pred vojno ohranila lepe spomine in jih rada obuja.

Pravi, da bi še znala narediti kakšen filé izdelek, vendar nima več potrebnih pripomočkov. Če bi dobila posebne igle, bi se lotila prtičkov, izdelanih iz mreže z velikimi luknjami. V zadnjem času pa je z navdušenjem začela vesti gobeline, češ, kaj pa bi drugega, ker ima obilo časa.

Nekdaj so se deklice pri pouku učile mnogih tehnik ročnega dela: pletenja, kvačkanja, šivanja gobelinov, vezenja ipd., zato je pomodrovala: »V šoli bi morali imeti več ročnega dela. Deklice bi se morale naučiti vsaj osnov. Tudi fantom to ne bi škodovalo. Prav tako bi učenci morali obvladati več gospodinjstva. Pred šolo bi morali urediti svoj vrt in zanj skrbeti.«

Verjetno ima prav. Tako pa z vso skrbjo in spoštovanjem hranimo nekaj izdelkov, ki jih vse bolj prekriva patina neke davne preteklosti.

Opombe

¹ O tem glej izčrpen vir — Ivan Mohorič: Industrializacija Mežiške doline, Založba Obzorja, Maribor 1954.

² Del teksta pod fotografijo udeleženk filé tečaja in njihovih izdelkov na Prevaljah.

³ Stanko Bunc: Slovar tujk, Založba Obzorja, Maribor 1965.

Otvoritev slovesnosti

njimi, če bodo še naprej propadali in se sušili. Kar predstavljajte si, da bi celotna Mežiška dolina bila podobna tisti »dolini smrti«, ki obkroža okolico topilnice v Žerjavu! Se pred nedavnim je tudi Žerjav imel lepo okolico, poraščeno s temnozelenimi gozdovi. Predelava svinčeve rude pa je storila tej lepi pokrajini nepopravljivo škodo. Vsak dan je iz predelovalnic uhajalo z dimom v zrak veliko svinčenega prahu in žveplovega dvokisa, ki sta povsem ogolila zelena pobočja z iglavci poraščenih hribov nad Žerjavom. Svoje je storila še povečana erozija in povzročila pravo ekološko razdejanje. Tako se je tega področja oprijelo ime »dolina smrti«, ki je za turiste od drugod morda res svojevrstna znamenitost, po drugi plati pa tudi boleč opomin in strašno svarilo, kako lahko strupeni industrijski plini povsem ugonobijo lepo zeleno okolico!

Miroslav Osojnik

Mala gozdna učna pot Navrški vrh

Dragocen prispevek mladih k ekološkemu osveščanju

Skrajni čas je že, da se je večina ljudi zavedla resne in težko popravljive škode, ki jo je povzročila moderna tehnologija s svojim hlastanjem za zgolj ekonomskimi učinki. Na škodo, ki so jo s tem povzročili našemu življenjskemu okolju, so v teh letih gledali površno ali pa so jo najraje kar zmolčali. Zelena pljuča naše doline pa so začela vidno in trajno propadati! Prvi so se zdramili gozdarji in vztrajno opozarjali na ogromno nevarnost, ki so jo povzročili gozdovom žveplov dioksid in drugi strupeni plini v ozračju. Njim so se, na srečo, pridružili tudi naši najmlajši. Plod njihovih prizadevanj je bila mala gozdna učna pot Navrški vrh, ki so jo odprli 21. junija 1988.

Lepa zamisel je vzniknila v nadobudnih glavah članov Pionirskega odreda Karel Prušnik-Gašper na ravenski osnovni šoli Prežihov Voranc že pred dobrima dvema letoma. Takrat so se v okviru jugoslovanskih pionirskih iger prijavili na nagradni natečaj Pionirskega lista »Mi mladi« in si zastavili nalogo, da na Navrškem vrhu uredijo malo gozdno učno pot.

Naloga je bila obsežna in težko izvedljiva, zato so k sodelovanju povabili naše gozdarje — strokovnjake. Ti so z odprtimi rokami priskočili mladim na pomoč, saj so tudi sami že nekaj časa razglabljali o gozdni učni poti kot najboljšem načinu za ekološko osveščanje občanov. Gozdovi pokrivajo skoraj sedemdeset odstotkov vse površine v Mežiški dolini, zato nobenemu ne bi smelo biti vseeno, kaj se bo zgodilo z

Začetek Gozdne učne poti

Učenci šole na Gozdni učni poti

Mala gozdna učna pot Navrški vrh pravzaprav ni tako majhna. Dolga je več kot štiri kilometre in ima trinajst opazovalnih točk. V priročnem vodniku je zapisano, da so te opazovalne točke izbrane slučajno in niso stalne, saj si bodo lahko mladi in starejši obiskovalci, ki jih bo ta pot pritegnila, izbrali še veliko dodatnih opazovalnih točk. »Življenje v gozdu je stalno v gibanju«, so zapisali in to spoznanje utemeljili na vsaki strani brošure. Vodnik se prične s poglavjem o veliki vlogi gozda v našem okolju in nas o tem prepriča s tehtnimi ugotovitvami. Na naslednjih straneh so takoj za skico celotne male gozdne učne poti nazorno in živo opisane vse opazovalne točke. Pot se prične takoj za staro lokomotivo v skansnu delavskega muzeja. Prva opazovalna točka je lipa, ki velja za enega najdebelejših dre-

Brezi na tretji opazovalni točki male Gozdne učne poti

vesnih velikanov v naši dolini. Lipa je simbol slovenstva, kmetje pa so jo že od nekdaj sadili ob hišah in skednjih, da jih je varovala pred strelo. Za lipo je **zaščitni gozdni pas**, ki zadržuje in oddaja vodo, čisti zrak prašnih delcev in sprošča pri fotosintezi veliko kisika, hkrati pa tudi ščiti pred hrupom. Streljaj od tod sta dve lepi **brezi**, tu pa se pričenejo že tudi **gozdna tla**, ki vplivajo na razvoj različnih rastlinskih vrst. Smučarjem zelo znana točka je **poseka**, ki predstavlja rano v gozdni prostor.

Z najvišje točke učne poti nad nekdanjo kmetijo Danijel je zanimiv **pogled na krajino**. Ko se spustimo po drugi strani nazaj, opazimo opazovalno točko **gospodarski gozd**. Tudi tu je, žal, drevje že močno poškodovano: iglice odpadajo, krošnje so rumeno obarvane, vrhovi dreves so povešeni. Na robu kmetije Navršnik je menda prek 150 let star **»cesarski hrast«**, dragocen naravni spomenik. Naslednja opazovalna točka je **mlaka** — celinska sladka voda, ki jo do dna presveti sončna svetloba. Le malo niže je nasad **rdečih hrastov**, ki ga je dal zasaditi že grof Thurn. Strokovnjaki trdijo, da je rdeči hrast najbolj odporen proti onesnaženemu zraku. Naslednji opazovalni točki sta redki severnoameriški drevesi: **duglazija** in **zeleni bor**. Ker živi v vsakem gozdu precej različnih gozdnih živali, je naslednja opazovalna točka **krmljenje divjadi**. »Bolj pester in raznolik je gozd, več je v njem travnih in grmovnih vrst, bolj pestra je prehrana za gozdne živali,« ugotavljajo v vodniku učenci. In že smo prišli do zadnje, trinajste opazovalne točke. To je **macesen** v mladem, po drevesnih vrstah pestrem gozdu. Za sklep poti so mladi namenoma izbrali mlad gozd: »Drevje, sredi katerega stojimo, je videti zdravo in nam vliiva upanje, da bo naše okolje v prihodnosti morda le čistejše.«

Tak je bežen in površen sprehod po mali gozdni učni poti Navrški vrh. Omenimo le še to, da je tudi s fotografskim gradivom zelo bogat vodnik po poti izdal Pionirski odred Karla Prušnika-Gašperja z onovne šole Prežihov Voranc; da sta za izdelavo in ureditev brošure poskrbela biološki in foto krožek ob strokovni pomoči strokovnjakov — gozdarjev Lesne TOZD Gozdarstvo Črna na Koroškem in TOK Gozdarstvo Ravne. Uredili so pot učenci sami v okviru delovnih akcij družbeno koristnega dela pod vodstvom mentorjev in gozdarjev. Največ sta jim pomagala inženir Gorazd Mlinšek in Jože Kamnik, eden njihovih mentorjev. Vodnik, ki je izšel v nakladi 1200 izvodov, si lahko vsak, ki ga bo pot pritegnila, pri-skrbi v ravnem delavskem muzeju — na začetku učne poti.

In kaj lahko sklenemo: vsem mladim in njihovim mentorjem, učiteljem in gozdarjem, veljajo iskrene čestitke. Z malo gozdno učno potjo na Navrškem vrhu so naredili veliko uslugo vsem. Tako tistim, ki jim je še kaj mar za čisto okolje, kot tudi tistim, ki tega nočejo opaziti. Ko se bodo sprehodili po njej in prelistali vodnik po poti, bodo morda mislili drugače! Eno pa je gotovo: mala gozdna učna pot Navrški vrh pomeni dragocen in pristen prispevek mladim k ekološkemu osveščanju vseh občanov. V tem času pa potrebujemo vsi morda še več takih in podobnih spodbud.

Utrinki iz gozdne poti

Hubert Močivnik

Zakaj

Glej, očka, cvetoče drevo,
povej mi, zakaj zacveti,
morda da čebelica drobna
hrano na njem si dobi.

Povej mi, zakaj to drevo
zacvete le kratek nam čas,
cvetelo naj celo bi leto,
bilo nam prelep bi okras.

Veš, sinko, cvete ne zato,
da le za okras bi bilo,
vsajeno zato je v vrtu,
da sadje nam daje sladko.

Zdaj ti kot cvetoče drevo si,
kmalu v šolo boš šel,
od znanja, ki boš ga pridobil,
sadove boš dela ti žel.

»Življenje v gozdu je stalno v gibanju«

Rok Gorenšek

VOLENNOVI

Prežihov Voranc je v svoj roman Jamnica, roman soseske, ki ga je napisal med vojno, 1941. leta, in v njem opisuje Kotlje in življenje Hotuljcev pred drugo svetovno vojno, napisal posvetilo:

»Trinštiridesetim junakom iz Kotelj, padlim za domovino v osvobodilni borbi 1941—1945.«

Dejansko pa je bilo skupno število žrtev še mnogo večje. Že samo število žrtev najlepše dokazuje, kako velik je bil prispevek Kotelj in Hotuljcev za našo svobodo, da o številu preživelih borcev, izgnancev, internirancev, tistih, ki so sodelovali, simpatizirali in vseh drugih, ki so na vse načine podpirali narodnoosvobodilni boj ali kakorkoli trpeli zaradi okupacije, sploh ne govorim. Zato se včasih prav čudim, da je bilo tako malo zapisanega o teh ljudeh vsa leta po končani vojni. Če se le bežno ozremo na skupno število padlih in na vso množico tistih, ki so preživeli, čeprav so na ta ali drugi način tesno sodelovali in trpeli. Po tem se jasno vidi, da v Kotljah in vsej okolici, ki jo štejemo za našo kotuljsko sosesko, skoraj ni hiše, ki ne bi bila prizadeta, in ki ne bi bila med vojno sodelovala.

Iz vse povojne literature in pisanja o tej temi je pa videti, kot da je bilo med vojno v Kotljah le nekaj hiš, ki so sodelovale in se borile, vse druge pa, kakor da v tem boju, polnem strahu, žrtev in odrekovanja, niso sodelovale.

Ena takih hotuljskih družin in hiš, ki je že pred vojno sodelovala z naprednim gibanjem pri nas, je bila tudi Volenova hiša na Brdinjah, kjer je živel družina Alojza in Marije Gorenšek. Na fotografiji, ki jo prilagam, sedita spredaj oče Alojz in mati, rojena Šisernik. Od leve proti desni pa stojijo: Materina hčerka in polsestra svojih petih bratov, Micka, Marija Kuhar, žena Prežihovega Voranca. Potem pa po vrsti stoje sinovi: Franc, Anza, Maks, Poldar in Lojzi. Slika je bila posneta jeseni leta 1947, ko so se hkrati oženili trije Volenovi sinovi, Anza, Maks in Poldar. Oče, ki je bil rojen leta 1883, je umrl po vojni leta 1950. Mati, ki je bila rojena še pri Šiserniku in tam in pri Lorencu za Uršljo goro živel, se je rodila leta 1879, umrla pa potem, ko je 14 let preživela svojega moža. Pred nekaj leti sta umrla tudi najstarejši sin Franc-Volen in najmlajši sin Lojzi. Jamnik v Šentjanu pri Dravogradu. Ževijo pa še Micka, Vorančeva vdova in sinovi: Anza, Maks in Poldar, vsak v svoji hiši ob cesti Kotlje—Ravne. Med vojno so Micko vlačili po gestapovskih zaporih in taboriščih po Nemčiji, odkoder se je vrnila šele po osvoboditvi leta 1945. Oče, mati in najstarejši sin Franc, so tesno sodelovali z OF slovenskega naroda in s partizani. Sinovi Anza, Maks, Poldar in Lojze pa so bili aktivni borci, partizani. Delovali so na terenu, borili so se pa tudi kot borci partizanskih brigad in odredov.

Volenov oče je zaradi poznanstva, stikov in sorodstva s Prežihovim Vorancem in zaradi svojega porekla bil socialist in simpatizer komunistične stranke že od leta 1920. Težki časi za kmeta in veliko predvojna gospodarska kriza so ga v tem nagnjenju samo še utrjevali in podžigali. Največ pa je za njegovo prepričanje imel zaslug Voranc, ki mu je pravilno razlagal in pojasnjeval razne dogodke ter ga tako utrjeval v naprednem prepričanju. Član komunistične stranke je skrivaj postal še pred vojno. Vključil ga je Voranc. Ko je Voranc moral pobegniti in se tako izogniti aretaciji in robiji, na katero je bil za več let obsojen, je Volenov oče veliko pomagal Prežihovi družini. Pomagal je z vsem, s čimer je mogel. Pomagal je pa tudi tako, da sta skupaj z bratom Lužnikom, Antonom Gorenškom, ilegalno hodila po denar, v Avstrijo, kamor ga je pošiljal Voranc, ki ga ni smel in mogel pošiljati direktno svoji družini. To je tiste čase bilo povezano z določenim tveganjem in nevarnostjo, saj so bile takratne jugoslovanske oblasti ves čas budno na preži.

Alojz in Marija Gorenšek sta še pred drugo svetovno vojno predala Volenovo posestvo najstarejšemu sinu Francu, sama sta se pa preselila v leseno hišo, ki sta jo zgradila na parceli, ki sta si jo odstavila, ob cesti Kotlje—Ravne. Ljudje to hišo še danes imenujejo Volenova bajta, v nje pa živi Volenov Anza z ženo Ančko. Ob njej si je vnuk Stanko, poročen z Nacesko Ivanko, zgradil čisto novo hišo in hlev. Tako se časi spreminjajo. Tam, kjer je dedej postavil skromno bajto, stoji sedaj vila. Stari Volenov oče Alojz je bil napreden kmet. Znal je pa tudi vsa kolarska, tesarska in mizarska dela, kar mu je vse prišlo prav pri gradnji hiše. Bil je član živinorejske zadruge v Kotljah, sodeloval je pri nakupu plemenske pincgavske živine na Gorenjskem. Bil je tudi član odbora za prireditve in organizacijo velikega živinorejskega kmečkega tabora v Kotljah leta 1938. Kot vsi odborniki je bil tudi on tepen s sabljo od tedanjih orožnikov, ker ni hotel, prav tako kot vsi ostali, povedati, kdo je obesil na najvišji, 40 m visoki mlaj, našo slovensko zastavo, saj je bil to za tedanje oblasti najhujši prestop.

Volenov oče je sodeloval z naprednim gibanjem pri nas tako, da je prevzemal ilegalno literaturo, ki je po skrivnih kanalih prihajala v deželo iz Avstrije, in jo razširjal naokrog. Pri tem delu so sodelovali tudi žena in sinovi. Sin Ivan se takole spominja očetovega sodelovanja v komunističnem gibanju pri nas: »Oče in mati sta se poročila šele leta 1942. Takrat sem bil star 14 let. Spominjam se, kako je tisti večer, ko je bila ohcet, torej na dan, ko se je poročil, moral oče nenadoma nekam oditi. Odšel pa je h Kefrovemu mlinu na Brdinjah, kjer je bil prav ta večer tajni

Volenovi. Sedita oče Alojz Gorenšek in mati Marija, roj. Šisernik. Stojijo pa od leve na desno: polsestra Micka, Vorančeva Micka, žena Prežihovega Voranca, in pet Volenovih sinov, Mickinih polbratov. Po vrsti in starosti: Franc (umrl), Anza, Maks, Poldar in Lojze (umrl)

Potoček

komunistični sestanek. Ko je odšel, je rekel, da se bo kmalu vrnil. Ko ga pa nič ni bilo domov, sem moral iti ponj jaz, ki sem edini vedel, kje je.»

Med okupacijo je vsa Volenova družina sodelovala z OF in partizani. Ko je naša vojska leta 1941 spomladi razpadla in pometala orožje, ga je Volenov oče zbiral in skrival za potrebe poznejšega odpora, medtem ko so ga drugi zbiral in predajali Nemcem, tako kot so ti zahtevali. Nekateri so tedaj celo naznanjali tiste, ki so imeli in skrivali orožje. Orožja je bilo posebno veliko na Brdinjah, ker so ga tam jugoslovanski vojaki največ pustili. V Podgori, kjer sem bil doma, ga ni bilo, zato so mi fantje, moji sovrstniki z Brdinj oskrbeli čisto novo jugoslovansko puško iz skrite Volenove zaloge. To puško sem skrbno skrival in čuval, pozneje sem s tajno pisavo sporočil iz nemške vojske, kje jo imam skrito s strelivom vred. Štručev Bertl, ki je pozneje padel pri Jurčku v Podgorju, jo je poiskal pri Lužniku in jo odnesel v vreči plev kar mimo policije na Rimskem vrelcu na Brdinje, od koder je odšla v les, v partizane. To je tudi moj mali prispevek za našo NOB.

Volenov oče, ki je bil moj stric, je dobro vedel, da nimam streliva za puško, dobro je pa tudi vedel, kako vroče si ga želim. Nekega dne mi je povedal, da bom dobil streliva, kolikor bom hotel, le ponj moram iti in ga spraviti na kraj, ki ga bo on določil. Povedal mi je, kje točno je skril, koliko korakov in v katero smer od bunkerja nad Dulskim mlinom je zakopal cel zaboj streliva za puške in strojnice. In res sem se ojunčil ter neke lepe poletne noči leta 1941, ko je sijala polna luna, odšel k temu bunkerju. Na kraju, ki ga mi je točno opisal stric sem izkopal zaboj, poln nabojev in ga odnesel proti Volenovi bajti. Bil je težak, komaj sem mu bil kos. Prvo noč sem ga privlekel do kapelice v Smrečkem klancu nad Kefrovim mlinom. Tam sem ga zakopal v listje. Šele čez dva dni sem šel ponj in ga spravil v Nadovški les, kjer sem ga skril in zakopal točno nasproti Volenove bajte onstran potoka in ceste. Tako sem prišel do streliva, ki sem si ga tako vroče želel. Smo bili pač mladi fantje, željni orožja in streljanja, kar smo tedaj

lahko pogosto videli v kinu. Tega veselja pa se odvašiš šele tedaj, ko gre zares, ko moraš nositi puško na rami, da ti rama zateče in boli. Šele tedaj spoznaš, da orožje ni prav nič prida, in da bi bilo na svetu veliko lepše in bi veliko bolje živeli, če ga ne bi imeli.

Med vojno je Volenova hiša veliko pomagala partizanom in NOB. Na kmetiji je bil sin Franc z ženo. Oče in mati pa sta živela v bajti ob cesti. Partizani in policija so bili stalni gostje, tako da so se komaj menjavali. Micka je bila v taborišču, prav tako njeni hčeri Vida in Mici. Enako se je godilo Vorancu, le da je bilo zanj še težje. Štirje Volenovi sinovi so pa prišli za orožje in odšli v les, v partizane. Polda je šel iz Celovca, Lojze je pobegnil iz Strnišča, kamor so ga prignali Nemci iz Donawitza v Avstriji. Anza in Maks sta šla pa od doma. Anza mi je tudi povedal, da so Volenovi mnoge pridobili za partizane. Mnogo sem jih tudi sam pridobil. Precej jih še živi.

Lojze je bil obveščevalec na terenu. Iz vojske se je vrnil iz Avstrije, od nekod izpod Obirja. Pozneje je postal miličnik v Črni. Maks, Polda in Anza so bili borci Prvih hudih bojev so se udeležili, tako kot mnogi drugi Hotuljci, v Bistri nad Črno. Tam se je takrat bojeval I. koroški bataljon. Oboji so imeli mnogo mrtvih. Nemci so v Bistri izgubili celo tank. Hudi, 3 dni trajajoči boji so bili tudi na Črncu in pri Novi Štifi. Tam so Nemci poskušali prodreti v Savinjsko dolino čez Črnivec iz Kamniške strani. Partizani so podrli drevje čez cesto in tako poskušali zadržati Nemce. Tudi tu v teh bojih je bilo mnogo mrtvih in ranjenih na obeh straneh. Anza in Maks se še posebno dobro spominjata najhujših bojev in naskokov na z bunkerji utrjeno pokopališče v Šmartnem v Tuhinjski dolini, kjer so imeli Nemci utrjeno postojanko, ki je ogrožala partizane. Ker smo bili brez težkega orožja, so bili naši juriši zaman. Takorekoč z golimi rokami jih nis-

mo mogli vreči iz betoniranih bunkerjev, naše krvave žrtve so bile takrat zaman, sta pripovedovala Maks in Anzi, ki sta si pred kratkim šla ponovno ogledat kraj spopadov po zaslugi Maksovega sina inž. Vlada Gorenška. Spominjata se še mnogih bojev, strahu in nečloveških naporov, ki so bili potrebni, da je človek vzdržal. Anza se spominja, kako je sam dal Jožetu Kavčiču Katru štiri puške in mitraljez, nabojev pa več kot 2000. Tudi Štajarjevemu Lajzu Tesarju je dal puško z naboji vred. In tako še več komu. Vsi trije, Maks, Polda in Anza, so sodelovali tudi pri razoroževanju Nemcev in vzpostavljanju ljudske oblasti na Ravnah na Koroškem.

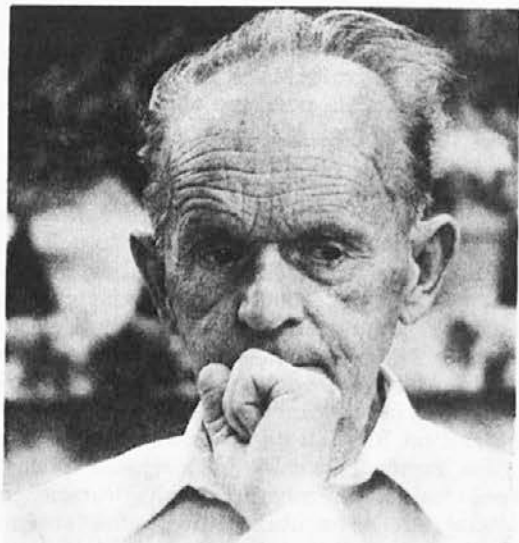
Po končani vojski je življenje počasi spet steklo po mirnih poteh. Voranc in Micka sta se z obema hčerkama srečno vrnila iz nemških taborišč. Žal, Voranc le za nekaj let. Srečno so se vrnil tudi vsi štirje sinovi, partizani. Anza, Maks in Polda so se zaposlili v železarni na Ravnah. Lojze je ostal pri milici. Oče in mati sta še naprej ostala v svoji bajti ob cesti. Oče je med vojno tesno sodeloval z NOB, saj se je med drugim udeležil tudi tridnevne okrožne konference, ki je bila leta 1944 v Kozarnici nad Kotljami. Po vojni je bil prvi predsednik krajevnega ljudskega odbora Kotlje. Leta 1941 je bil od gestapovcev aretiran in tri tedne zaprt na Prevaljah. Vso okupacijo je bil član odbora OF za hotuljsko območje. Postal je član odbora za elektrifikacijo Kotelj 1946, in član odbora za gradnjo združnega doma leta 1947.

Leta 1947 so se Anza, Maks in Polda vsi trije naenkrat poročili. Vzeli so: Anza Kamnikovo Ančko, Maks Jezevo Faniko, Polda pa Štručevo Ančko. Franc je gospodaril na Volenovem, Lojze pa pri Jamniku v Šentjanu. Povsod je zrasel nov mladi rod sinov in hčera, ki nadaljuje delovno, ljudsko tradicijo svojih staršev in starih staršev ter jo prenaša naprej, na vnuke in pravnuke.

Bogdan Žolnir 80-letnik

Le malo je najbrž na Slovenskem zgodovinarjev za obdobje NOB, muzealcev in sploh ljudi, ki se ukvarjajo s problematiko kulturne dediščine, ki ne bi poznali Bogdana Žolnirja iz Slovenj Gradca. Njegova zelo plodna in bogata življenjska pot se je začela pred 80 leti, 13. aprila 1908 v Olimju pri Podčetrtku. Tako kot njegov ded in oče, se je tudi on odločil za učiteljski poklic in leta 1927 končal učiteljske v Mariboru. Po nalogu šolskih oblasti v stari Jugoslaviji je služboval kot učitelj v več krajih na območju takratne Dravske banovine, nazadnje v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Tako že okrog 50 let deluje na območju Slovenj Gradca, z izjemo obdobja 1941–1945, ko je bil kot napreden, narodno zaveden učitelj z družino vred med prvimi iz Mislinjske doline zaprt in izgnan v Srbijo. Tam je doživel Užiško republiko, se vključil v narodnoosvobodilno gibanje in nazadnje tudi stopil v partizanske vrste.

Bogdan Žolnir se je takoj po vojni, ko se je vrnil v Slovenj Gradec, navdušil za zbiranje vsakovrstnega gradiva iz obdobja NOB. Obenem je začel tudi proučevati to obdobje. Pri zbiranju materiala so mu pomagali učenci, in kmalu se ga je nabralo za poln šolski kabinet. Sčasoma pa je zbiranje doseglo takšno stopnjo, da je lahko bil v Slovenj Gradcu leta 1951 ustanovljen Okrajni muzej NOB, tovariš Žolnir pa imenovan za prvega ravnatelja. To zadolžitev je nato opravljal do leta 1974, ko je odšel v pokoj. Vsa leta je delal v muzeju v skromnih materialnih razmerah, sam, brez sodelavcev. Kljub temu ni klonil ampak je z veliko zagnanostjo zbiral in proučeval gradivo o NOB na območju koroške krajine. Bogdan Žolnir je v obdobju, ko je delal v muzeju, zbral in uredil več kot 20 tekočih metrov spominskih zapisov in pisnih dokumentov, nadalje nad 2000 fotografij in okrog 1000 muzealij. Mnoge izmed zbranih stvari so prava redkost in bi jih mnogi tovrstni muzeji bili veseli.

Bogdan Žolnir

Imel je zelo pomembno vlogo pri obnovi in zaščiti pomembnih objektov iz časov NOB na Koroškem, pri postavljanju spomenikov in znamenj NOB in pri posredovanju revolucionarnih tradicij mladini in sploh občanom. Zelo navdušeno je znal govoriti o NOB in tako je mnoge mladince navdušil zanj. Pripravil pa je tudi nešteto razstav — stalnih in potujočih — o posameznih temah iz NOB.

Nadalje v muzeju raziskujemo NOB na območju Mislinjske doline in, kar je sedaj novost, tudi gospodarski, politični in kulturni razvoj koroške krajine v povojnem obdobju — za zdaj le v letih 1945—1953. Seveda imamo v načrtu izsledke raziskav sproti objavljati v časopisih in strokovnih revijah.

Druga skupna naloga nosi naslov »Skrb za kulturno dediščino in posredovanje kulturne dediščine«. V okviru te dejavnosti smo dosedaj poslali dopise vsem borcev in aktivistom na območju občin Slovenj Gradec, Dravograd in Radlje ob Dravi s prošnjo, da oddajo muzeju gradivo iz let NOB, ki ga morda še hranijo doma. Ostala nam je še občina Ravne na Koroškem in zamejska Koroška. Akcijo vodimo tudi prek organizacije Zveze borcev. Tako upamo, da bomo do konca letošnjega leta pridobili še preostalo gradivo iz let NOB, nakar bomo začeli urejati gradivo po novem sistemu, ki ga pripravlja Muzej ljudske revolucije Slovenije in bo enoten za vse tovrstne muzeje na Slovenskem ter primeren za računalniško obdelavo podatkov. Naša velika naloga v prihodnjih letih pa bo pridobivati gradivo za povojno obdobje.

Letos se nameravamo skupaj z Zavodom za spomeniško varstvo Maribor in Lesno Slovenj Gradec lotiti obnove Paučkovih partizanskih bolnišnic. Pripravili bomo tudi okrog 10 zgodovinskih kotičkov za osnovne šole, največ za območje Mežiške doline, nekaj pa tudi za občino Dravograd in Slovenj Gradec. Sodelovali bomo z Muzejem narodne osvoboditve Maribor pri posredovanju njihove razstave o narodnoobrambnih taborih v naše kraje. Do leta 1990 pa nameravamo pripraviti potujočo razstavo o koroški krajini v obdobju 1945 do 1953. Seveda bomo še nadalje zbirali gradivo o zaključnih bojih (lani smo pridobili 85 zelo dobrih fotografij iz Muzeja revolucije Novi Sad), muzej pa bo na voljo vsem,

ki si ga bodo želeli ogledati in bomo ob sobotah, nedeljah in praznikih uvedli dežurstva.

Zelo dobro imamo v muzeju že vsa leta razvito **pedagoško dejavnost**. Kustos-pedagog z izdelanimi učnimi temami obiskuje domala vse šole koroške krajine in s pomočjo diapozitivov posreduje učencem gradivo, ki ga hrani muzej. Seveda pa bo treba v prihodnje izdelati še nove učne teme, razmišljati pa bo treba tudi o ureditvi sodobne učilnice z video opremo.

V muzeju skušamo v skladu z možnostmi razviti tudi **izdajateljsko dejavnost**. Letos želimo v sodelovanju z osnovno šolo Rada Iršiča Mislinja izdati brošuro o narodnem heroju Radu Iršiču, radi pa bi izdali tudi vodnik po naših razstavnih zbirkah, ki si ga že vsa leta želimo. Pomagali bomo pri izdajah raznih publikacij kot recenzenti ali strokovni sodelavci, razmišljamo pa tudi o ustanovitvi posebne muzejske knjižne zbirke, v okviru katere naj bi v nadaljnjih letih izhajale manjše publikacije, v katerih bi bile obdelane ožje teme iz zgodovine območja, ki ga pokriva muzej. Seveda bo vse odvisno od finančnih sredstev, in ravno tu računamo na pomoč DPO, DPS in OZD. Povsem jasno pa je, da bomo, kot doslej, sodelovali tudi v okviru programa Knjižnice NOV in POS in Knjižnice OF, ki ju ureja RO ZZB NOV.

Zadnja skupina nalog ima organizacijsko-strokovni značaj. Mnogo časa in energije je bilo porabljen pri delu za ustanovitev Zgodovinskega društva za Koroško. Predvidoma do konca aprila bo sklican ustanovni sestanek društva. Osnovni namen društva naj bi bili: povezovati na ravni koroške krajine vse, ki se poklicno ali ljubiteljsko ukvarjajo z našo preteklostjo in ki bi želeli aktivno delovati za ohranitev naše kulturne dediščine, popularizirati skrb za kulturno dediščino med občani, organizirati strokovna izobraževanja članov, spodbujati raziskovanje naše lokalne zgodovine v vseh obdobjih, pospeševati napredek pouka zgodovine na šolah in drugo. Nadaljnja velika naloga, ki jo bomo izvedli v mesecu juniju, je okrogla miza o koroški problematiki, s katero bi radi počastili pomembne obletnice iz zgodovine Koroške in koroških Slovencev. Okrogla miza ni zamišljena kot znanstven simpozij, ampak kot sproščen razgovor z akterji zgodovinskega dogajanja na Koroškem v predvojnem obdobju, NOB in po vojni. V načrtu pa imamo tudi sklicati aktiviste šaleško-mislinjskega, mežiškega in dravograjskega okrožja, bivše ranjence in osebje Paučkovih bolnišnic ter imeti razgovor z njimi.

S tem smo v grobih načrtih predstavili naš program dela za leto in tudi za v prihodnje. Izvajali ga bomo v glavnem strokovni delavci muzeja sami. Problem pa je seveda v tem, ker nas je zelo malo (z ravnateljem vred trije). Drugi muzeji, ki pokrivajo samo eno ali dve občini, imajo mnogo več strokovnih delavcev, ker so pač izkoristili ugodno situacijo pred leti. Da bi lahko brez težav opravljali številne naloge, ki smo jih dolžni, bi morali imeti vsaj pet strokovnih delavcev. Zato bo naša naloga v nadaljnjih letih pridobiti še kakšnega strokovnega sodelavca. Strokovni kader, ki je trenutno v muzeju, pa se bo še dodatno izobraževal (kar se že izvaja).

Pomagati si bomo morali tudi z zunanjimi sodelavci.

Nadaljnja naloga muzeja v obdobju do leta 2000 bo ureditev zgradbe in pridobitev novih prostorov. Delno bo treba prenoviti fasado nasproti Glavnemu trgu, povsem pa bo treba prenoviti streho na obeh stavbah v smeri proti Glavnemu trgu ter proti Šolski ulici (te naloge se bomo lotili že prihodnje leto). V prihodnjem desetletju bo treba adaptirati podstrešje, kjer bi pridobili nove razstavne prostore za razstavo o razvoju koroške krajine v povojnem obdobju. Povsem odprto pa obstaja vprašanje prostorov, kjer bi prikazali zgodovino koroških Slovencev v povojnem obdobju. Lani smo uspeli nekoliko olepšati sedanje delovne prostore. Seveda pa obstaja odprto še vprašanje dodatnih delovnih prostorov, posebnega prostora za izvajanje pouka, arhiva, depojskih prostorov, fotolaboratorija, posebnega prostora za občasne razstave itd. Nekatera od teh vprašanj se zdijo skorajda nerešljiva. Letos imamo v načrtu posodobiti arhiv: vgraditi ventilator, nabaviti vlažilec zraka, polimeter, dodatne ognjevarne omare (polovico arhivskega gradiva imamo že zloženega v ognjevarnih in vodotesnih omarah, polovico pa še vedno ne), kartotečne omare za fotografsko gradivo, za filmsko gradivo in negative itd. Nekaj gradiva bomo morali tudi konzervirati in restavrirati. Zelo pereče je tudi vprašanje depoja za muzealije, ki je sedaj neustrezen, vendar upamo, da bomo letos tudi to vprašanje rešili, prav tako tudi vprašanje fotolaboratorija (kar bo bistveno pocenilo naše usluge).

Ko že govorimo o posodobitvi, bi rad omenil našo željo po računalniški opremi. Seveda se bo treba v okviru slovenskih muzejev prej dogovoriti za enoten sistem in enotno klasifikacijo gradiva, da bi lahko bile v prihodnosti vse muzejske ustanove povezane v enoten računalniški sistem. S tem sem že zadel na problematiko muzejstva na Slovenskem sploh, toda o tem, o muzejski mreži, standardih in normativih ter sploh o perspektivah razvoja muzejstva v naši regiji več kdaj drugič.

Skratka, muzej mora dobiti v naši regiji vlogo, ki mu glede na njegov status pripada. Kot strokovna institucija mora biti prisoten povsod v regiji, kjer se pripravlja karkoli v zvezi z najnovejšo zgodovino, od izdaj različnih publikacij do priprave utemeljitev za postavitev spomenikov in znamenj NOB itd. Seveda mora ob tem paziti, da ohrani svoje osnovno bistvo — da ostane kulturnozgodovinska in znanstvenoraziskovalna institucija in ne da se spremeni v nekakšen servis za opravljanje hitrih in cenenih uslug. Da bo vse to lahko dosegel, pa bodo morali biti izpolnjeni materialni in kadrovski pogoji, kar pa je »v zadnji instanci« spet odvisno od splošnega materialnega položaja družbe. Zelo neprijetno in demoralizirajoče je, če moramo delavci muzeja (kot sploh delavci v kulturi) nenehno poslušati pripombe, da spadamo v družbeno porabo, da nas bo nova zakonodaja izločila iz rednega financiranja iz bruto osebnih dohodkov, in da bo treba programe prej krčiti kot širiti.

Čestitamo!

Rok Arih

Ob sedemdesetih letih časnikarja Mihe Rigla

Ob prijateljevi obletnici sem preletel nekaj njegovih zapisov o zadevah, ki so ga v življenju navedle, da je pisal o njih, pa pobrskal za zapisi v raznih zbornikih o njem samem. Našel sem manj, kakor sem pričakoval, nekaj vsaj v zborniku Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes (1984), v Marije Suhadolčanove Bibliografiji NOB in fašističnega nasilja na Koroškem (1985). In čeprav je bil rojen ob končevanju prve svetovne vojne, 21. septembra 1918 v Goselni vasi v Podjuni, občina Dobrla vas, je večino otroštva in mladeništvo preživel na Prevaljah in naj bi ga šteli semkaj, a ga med Prevaljčani, ki so tukaj bivali, ne najdemo: v Krajevnem leksikonu Slovenije (1980), menda zato ne, ker je pač odšel po svetu, pa čeprav bližnjem, od gora vse do naše obale. Razumljivo, da ne gre za kakšne očitke ob tem pregledovanju zapisane. Zanimivo, da se je Mihe Rigla, Petra podjunskega po partizansko, spomnil avstrijski politik, takrat revolucionarni socialist Erwin Scharf (Zeitzeuge, 1986), kjer omenja svoje srečanje ob Vrbskem jezeru s partizanom Petrom in še zatem skrivne stike z njim v istem letu. — Sam sem se s Petrom spoznal že pred vojno, ko smo še študentje planinarili, skušali plezati po domačih gorah (na Uršlji, Peci, Raduhi). Seveda sva se našla (1944) še kasneje pod Ojstro, Topico, skupaj koračila med podjunskimi vasicami. Ko pa je bilo vojne konec, sva se znašla na željo osvobodilne fronte koroških Slovencev kar za prvi dve povojni leti v tako imenovanem avstrijskem delu Koroške. Iz tistih dni sem si ohranil nekaj spominov na kulturno političnega delavca in časnikarja Miho-Petra, pomagal sem mu pri urejanju biltena o dejavnostih koroških Slovencev, Pressediensta, biltena pripravljenega v nekaj izvodih za posredovanje informacij časnikom in tiskovnim uradom, dalje pri brošurici, Verbrechen fordern Suehne, ki jo je izdal Pokrajinski odbor za Slovensko Koroško (1947) in drugem tovrstnem delu, saj je tisti čas kar precej časnikarjev obiskovalo avstrijski del Koroške. Vprašanje meja med sosednjima državama je pač bilo posebna časnikarska zanimivost. V tem času se je znašel z drugimi koroškimi slovenskimi ljudmi po neki manifestaciji pred britanskim okupacijskim vojaškim sodnikom, češ da je nosil nedovoljeno zastavo (slovensko), natančno, dopuščal, da so jo nosili itn.; bil je celo kaznovan z mesecem dni zapore in denarno kaznijo. Mislim, da bi objava dokumentacije o omenjenem nekdanjem dogajanju lahko pomagala pri boljšem dojemanju tistih dni, bila bi tudi zanimivo publicistično dejanje. Drug takšen spomin je brošurica francoskega časnikarja Jeana Durkheima, Une Alsace — Lorraine Yougoslave (Paris 1947). Po podjunskih vaseh in dobravah in srečanjih z ljudmi je tisti čas potoval z Jeanom Peter; ohranil se mi je zapisek, kar je povedal takrat Peter, da so se nekdanji nacisti, ki so naskočili slovenske zborovalce, ustrašili in pobegnili pred Durkheimom-

vim fotoaparatom, z njim jih je preprosto, ko je želel napraviti posnetke, pregnal. — Vendar vsega tega je še kar precej in ne kaže, da je treba vse to vnovčiti v članku, ki naj bo posvečen predvsem Mihi-Petru. Med ohranjenim sem našel v svoji knjižnici Petrovo brošuro Dve Nemačke (v srbh. 1957). Delce je nastalo, ko je opravljal Miha Rigl službo tiskovnega atašeja v povojni Zahodni Nemčiji; seveda je to kar izrpen in zanimiv fotoposnetek ločeno zastavljenih usmeritev obeh povojnih nemških držav. Po vrnitvi v domovino je pristal kot časnikar in predvsem organizator na RTV, kjer je vztrajal (1958—1978) do svoje upokojitve. Izbral sem iz tega časa njegovo oddajo in se je tudi spominjam (1961); posvetil jo je svojemu prijatelju slikarju Franju Golobu, tragični žrtvi nacizma na samem začetku našega odpora zoper osvajačce (1941). V Mihovi-Petrovi dnevni sobi kraljuje med drugimi olji, Golobov kosec; dosti več o prijateljstvu med obema pa bi lahko povedal le Peter. Le mimogrede naj omenim, da je v tem svojem radijsko-televizijskem času kar precej živahno posredovanje slovenskih radijskih del (z oskrbo prevodov) tujim rtv. Pozabljal pa ni tudi na Koroško, ne le z nekaj prispevki, temveč s knjižico, nekakšnim prikazom podobe in slovenskega zamolčevanega deleža v deželici — v Koroških potih (1978). Zanimiva v tem prikazu je primerjava o manjšinskih pridobitvah v sosednjih deželah, državah.

V kolikor pomnim, me je Miha-Peter dostikrat presenečal s svojo časnikarsko domiselnostjo, iznajdljivostjo, v dneh, ko sva se šla agitacijo in propagando v prid koroškemu Slovincem. Lahko zapišem, da pri njem nisem srečal človeka spremljajočih neljubih lastnosti.

Miroslav Osojnik

Janez Mrdavšič — šestdesetletnik

Šestnajstega novembra letos je slavil profesor Janez Mrdavšič lep življenjski jubilej, šestdesetletnico marljivega in uspešnega življenja. Skromnost in marljivost sta odlikovali njegovo življenje vseskozi, — kjerkoli ga je že moral preživljati v nemirnih predvojnih in viharjih vojnih letih. Skromen in marljiv je še sedaj. Večina vas ga pozna kot odličnega gimnazijskega profesorja slovenščine; kulturniki pa kot dolgoletnega predsednika skupščine občinske kulturne skupnosti in ravnatelja Koroške osrednje knjižnice »Dr. Franc Sušnik«, ustanove, ki že štirideseto leto opravlja svoje kulturno poslanstvo posebnega družbenega pomena v ravnem gradu.

Jubilantova zgodnja leta niso bila lahka in brez skrbi. Rodil se je 16. novembra 1928. leta pri Napotniku v Brusah v

Miha Rigl

Po doseženih službenih letih se je pred desetletjem upokojil. Odtlej preživlja svoje dni ob knjigi, preizkuša pa se še na istrski zemlji, zgoraj na vrhu nad zalivom je najel nekaj opuščene zemlje in obnovil celo nekaj terasice, kjer goji marsikaj, kar na tej zemljici rodi. Včasih, ker pač živi ob morju, napravi pol ribiški-izlet, drugič le samemu morju.

Vse je slišati lepo in prav. V nekem pomenu tudi je. Če ne bi zunaj Petrovih prizadevanj — mimo njega in drugih njemu podobnih kdaj pa kdaj vznikala neljuba razkritja o nekdanjih ali pa še novih dogajanjih, skreganih s človekovimi pravicami — skoraj pred domačim pragom. Ko nekdanji partizan in revolucionar Miha-Peter in njemu sorodni pomislijo ali se srečajo s tovrstnimi nesmisli, si poreko: »Za kaj takega se mi nikoli nismo ne zavzemali ali se gnali ...«

Javorju v številni rudarsko-kmečki družini. Oče in mati sta si morala pogosto odtrgovati od ust, da sta lahko prehranila toliko lačnih mladih ust. Pet razredov osnovne šole je obiskoval v Črni, v letu 1940/1941 pa je začel hoditi v prvi razred meščanske šole v Mežici. Komaj začeto šolanje je prekinila okupacija in že julija 1941. leta so Nemci skupaj z drugimi zavednimi Korošci tudi vso njegovo družino izselili v Srbijo, kjer so Mrdavšičevi v mali šumadijski vasi Cernici preživeli štiri dolga leta okupacije, razpeti med strahom in upanjem, večkrat lačni kot siti, in čakali slutnjo svobode in jek milih domačih gozdov. Vsi si tega niso učakali. Babica je pokopana ob Moravi; brata Rudija so četniki zverinsko ubili in ga vrgli v Moravo; tudi brat Stanko si ni učakal vrnitve. Z vsak dan silnejšim upanjem so pestovali najbolj tihe in

Janez Mrdavšič

v zadnjih labirintih srca zakopane spomine na rodno domačo dolino: na lepo Javorje, na sončne kmetije, ki so čemele razsejane po slemenu in prisojni strani gorskega hrbta, ki se razteza od Črne proti Uršlji gori; na sončno pašo in krvavordeče preproge vresja, ki je vsako leto privabilo toliko čebel na sladko pašo...

Minila je tudi ta mora in življenje se je spet pričelo. Kot na tekočem traku so se vrstile nove življenjske postaje: uspešno končani nižja in višja gimnazija, Univerza v Ljubljani s študijem slavistike in uspešna diploma leta 1956; — po diplomi se je kot profesor vrnil na rodno gimnazijo in bistril rodove skoraj dvaindvajset let: vsi so ga poznali kot strogega in pravičnega profesorja in dobrega tovariša. Leta 1979 je na številna prigovarjanja le doumel nujnost in potrebo in prevzel dela in naloge ravnatelja Koroške osrednje knjižnice. Ves ta čas je mimo službenih opravil plodno delal v najrazličnejših kulturnih in družbenopolitičnih organizacijah in društvi, še vedno pa je našel čas tudi za svoja dva »hobija«. Vseskozi se je ukvarjal z raziskovanjem Prežihovega življenja in dela,

pritrgal pa si je tudi dovolj prostega časa za leposlovno ustvarjanje. Plod tega njegovega tihega dela je bila lepa zbirka črtic za mladino »Utrujeno otroštvo«, ki je leta 1975 izšla v zbirki »Sinji galeb« pri ljubljanski Mladinski knjigi. Mrdavšičeve črtice so subtilni, tenko doživeti orisi otroških doživetij, ki jih je surovo prekinila vojna vihra.

Za svoje plodno delo, ki je vedno presegalo okvire službenih dolžnosti, je bil Janez Mrdavšič odlikovan in nagrajen z nekaterimi vidnimi priznanji in odlikovanji. Omenimo naj samo red dela s srebrnim vencem, občinsko nagrado za prosvetno delo, srebrno Prežihovo plaketo, plaketo Vlaka bratstva in enotnosti in srebrni znak OF.

Ob tem lepem jubileju mu sodelavci in kulturni delavci iskreno čestitamo in mu želimo, da bi zdrav še dolgo uspešno vodil osrednjo ravenjsko kulturno ustanovo, ki še kako potrebuje mirno, razsodno in demokratično osebnost v teh, za kulturno dejavnost zelo negotovih časih. Le tako in samo tako bo kulturna dejavnost v naši dolini še naprej dajala vsem našim ljudem nove, lepe in pokončne smisle.

jim ne more škodovati. Ne suša, ne mraz, ne vročina. Ne vihar in ne zima.

Naš slavljenec, 60-letnik Peter, je bil rojen pri Nacesniku, najvišji kmetiji na Libeliški gori. Šesti otrok je bil med dvajsetimi Naceskimi otroki. Po stari, nenapisani šegi, je bil že po vrstnem redu, kakor se je rodil, določen za to, da bo moral kmalu od hiše s trebuhom za kruhom. Še poprej pa se je moral naučiti vseh kmečkih del. Dela v gozdu, tesanja in spravila lesa, stelje in tako naprej. Kot mlad fantič je pasel živino in hodil v šolo na Strojno in v Libeliče. Že zelo zgodaj, s 15 leti, je spoznal in vzljubil harmoniko. Postala mu je zvesta spremljevalka skozi vse njegovo življenje do današnjih dni. Saj res! Čigavo harmoniko? Čigavo hotuljsko polko vsak dan poslušamo po našem Koroškem radiu Slovenj Gradec? Nobene druge kot njegovo, Petrovo!

Za našega jubilanta je bilo še posebno usodno 1953. leto, ko je bil star 25 let. Pravzaprav so bile zanj najbolj usodne tiste lesene stopnice, ki so vodile od zunaj do sobice zgoraj v mežnariji na Strojni. V tej sobici je takrat prebivalo mlado, brhko in živahno dekle. Mlada, temnolasa strojnška učiteljica Jožica. Te usodne stopnice so našega 60-letnika tedaj z neustavljivo silo in močjo vlekli in privlačile. Ob temnih, še bolj pa ob svetlih nočeh, ko je sijala polna luna, fantovsko srce, ki kljub mrzli svetlobi greje zaljubljenca, da jim je toplo in vroče okrog srca, so ga silile, da se je plazil in tihotapil po njih. Trkal in klical je, dokler mu dekle ni odprlo. Posledice poznamo. Ljubezen, ženitev in leta 1955 preselitev v Kotlje. Vmes sta z Jožico dobila še nekaj lepega, sinka, ki sta ga ljubila, ki pa sta ga v Kotljah, žal, izgubila. V zameno sta sledili dve deklici, sama pa sta postala prava Hotuljca, povezana s krajem s trdnimi, pravimi, najmočnejšimi vezmi.

Od 1955. do 1966. leta sta v Kotljah živela v skromni sobici v šoli. Peter, ki je bil skrben moč in oče, se je takoj lotil gradnje svoje hiše, ki jo je leta 1966 tudi zgradil, družina pa se je lahko preselila in v novi, svoji hiši laže zadihala.

Peter Jamer

Rok Gorenšek

Naceski Peter – 60 let

No! Pa smo dočakali, da je tudi naš hotuljski Peter Jamer, Naceski Peter, doma z Libeliške gore, učakal 60 let življenja. 60-letnica življenja pa prav gotovo vsakemu človeku, ki si jo zdrav in dobro volje učaka, veliko pomeni.

Ko smo se pred kratkim zbrali vsi srečni in veseli, na željo našega slavljenca

Petra, pri Nacesniku na Libeliški gori, kar nismo mogli prav verjeti, da je imel za seboj že svoj šesti življenjski križ. Tako mlad, zdrav in čvrst je bil videti. Prav tak je bil za svojih 60 let, kot pa so tam okoli Nacesnika in po Libeliški gori borovci. Čvrsti, trdni, na oko skoraj zmeraj enaki so. Ničesar jim ne pride do živga, nič

Peter se je zaposlil v Železarni Ravne, še ko je živel doma pri Nacesniku na Libeliški gori. Od tam je hodil 6 mesecev vsak dan peš na delo na Ravne, ker tedaj še ni bilo ne avtoceste ne avtobusa. Imel pa še tudi ni kolesa. Do upokojitve je 33 let delal v železarni. Poleg svoje zaposlitve je Peter vedno našel čas tudi za družabnost in za delo v družbenopolitičnih organizacijah. Bil je in je še vedno aktiven gasilec, je član in predsednik nadzornega odbora GD Kotlje. Bil je več let predsednik, tajnik in gospodar društva. Veliko delo je opravil pri obnovi stavbe za gasilski dom. Tudi predsednik Občinske gasilske zveze Ravne je bil. Njegovo delo v kulturi in prosveti v Kotljah: Gospodar kulturnega doma je še vedno. Njegova je skrb, da je v Kotljah kino in še bi lahko našteval. O njegovem delu najlepše pričajo njegova številna priznanja in odlikovanja. Peter danes sodeluje v društvu Koroški harmonikarji. S člani tega društva je ponesel in prikazal našo slovensko folkloro na Kosovo v Titovo Mitrovico. Celih pet dni so na vsejugoslovanskem srečanju mladine in borcev Jugoslavije v Ulcinju v Crni gori naši harmonikarji, med njimi tudi Peter, predstavljali Slovenijo in našo narodno glasbo.

Jamerjevega Petra, kakor ga po domače kličemo, imamo Hotuljci radi. On pa ima rad Hotuljce in Kotlje, s katerimi je povezan z najtesnejšimi, trajnimi vezmi. Zelo rad je v veseli, domači družbi, med domačimi ljudmi. Rad raztegne svojo harmoniko, samo da je lušno in dobra volja. Kadar ni bilo pri roki nikogar drugega, takrat smo zmeraj šli po Petra, čas in ura nista bila nikoli pomembna. Nikoli nismo šli prosit zama. Ponavadi je bilo pozno ponoči, ko smo se spomnili nanj. Nikdar ni odrekel. Vzel je svoj »meh« in prišel. Raztegnil ga je in zagodel, da je bilo veselje. In vsi smo bili veseli in dobre volje, zato pa je bilo v Kotljah zmeraj veselo in prijetno. Naši hotuljski vsakoletni prvomajski izleti v naravo po vrhovih okoli Kotelj. Kje bi bili in kako bi potekali brez našega Petra. Naš enkratni »pingvinski ples«, ki smo ga iznašli ob treh zjutraj v gostilni pri Toniju tisto noč po prvomajskem pohodu na Hom. Nikoli ga ne bi bili plesali, če takrat ne bi bili opolnoči vrgli Petra in Jožice iz postelje. Prišla sta, in Peter je poskrbel za ta pravi takt, mi pa smo plesali in se od srca nasmejali in nikoli ne bomo pozabili tiste noči pri Toniju.

Za veselje in dobro voljo je mnogokrat poskrbel kar Peter sam. Pardon! Tudi njegova žena Jožica je vedno sodelovala! Koliko prijetnih in veselih godovanj svojih in drugih sta pripravila. Igral je seveda Peter.

Zdi se mi, kot da bi bilo šele predvčerajšnjim, ko smo praznovali njegovo 40-letnico v njegovi, tedaj novo zgrajeni hiši v Kotljah. Cela noč je bila svetla! Ob sončnem vzhodu smo se za spomin pred hišo tudi slikali. In kot da bi bilo šele včeraj, bilo pa je pred desetimi leti pri Nacesniku, kjer ima Peter vikend. Petrova 50-letnica. Njegov Abraham! In letos, pred kratkim zopet pri Nacesniku Petrova 60-letnica. Na vseh treh obletnicah je bilo veselo, nobene ni mogoče pozabiti.

Želimo mu, da bi se take obletnice še dolgo vrstile in da bi njegova harmonika še velikokrat poskrbela za dobro voljo vseh, ki smo radi v njegovi družbi.

A. Kmetec

Pogovor z našim sodelavcem, ki živi v Ptuj

Običajno sicer ne objavljamo kakšnih posebnih intervjujev z našimi sodelavci, vendar smo se tokrat odločili, da vam, dragi bralci Fužinarja, predstavimo v besedi in sliki Franja Hovnika, ki sicer že več kot četrto stoletja živi na drugem koncu Slovenije — v Ptuj, ki je, mimogrede povedano, eno najstarejših slovenskih mest in bo prihodnje leto slavilo že 920 let svojega obstoja. Naši sodelavki je povedal:

Franjo Hovnik

»Priznam, da sicer ne bi rad pripovedoval o svoji nadvse revni mladosti. Če pa pomislim in vem, da še zdaleč nisem edini, da je žal pri nas še tudi danes precej ljudi, ki živijo na robu eksistenčnega minimuma, bom spregovoril. Naj takoj povem, da sem se lansko jesen v Mežici oglasil pri nekdanjem sosedu, prijatelju, bivšem rudarju, ki je sicer upokojen, pa mu mora družba, da se lahko preživlja, celo k njegovi »penziji« prispevati še nekaj denarja, kar me je resnično presenetilo. Naj povem samo njegovo pravo ime — Tone.

Danes sem tudi jaz že med penzionisti. Varstvenega dodatka res ne prejemam. Resnica pa je, da tudi moja pokojnina ni na visokem nivoju, da o penzijah, ki jih žal v naši samoupravni, socialistični družbi prejemajo — mimo pokojninskega zakona, že niti ne izgubljam besed. Resnica je, če smem povedati, da preprosto ne morem razumeti, da imamo pri nas v našem komunizmu celo nekakšne nadljudi, ki imajo pač velike zasluge za — menda današnje stanje v nenehnem padanju v brezno, ki mu še zdaleč ni videti dna...

Pa naj preidem na pripoved o mojem življenju. Na svet sem prišel pred 60 leti. To je bilo na dan, ki ga danes praznu-

je kot svoj praznik naša vojna mornarica — 10. september. Mati mi je mnogo let po mojem rojstvu povedala, da bi me bila skorajda kar med potjo, ko se je vračala iz Slovenj Gradca, rodila. Ko pa sem bil še mlajši, mi je na vprašanje, kako sem prišel na ta svet, vedno dejala, da so me na hišnem pragu pustili cigani. To bi naj bilo pred majhno hiško, pri kmetu Gutovniku v Javorju. Poleg mame so me že v zibelki imele zelo rade stenice, da o bolhah že niti ne izgubljam besed, pa tudi ne o ušeh, naglavnih pa tudi tistih v obleki.

Svoje prve korake v šolo sem naredil v lesenih coklah v Javorju. Tu je bila 5 razredna šola v sicer veliki učilnici pri Mežnarju, ki je bil kmet pa tudi gostilničar. Učil nas je prve črke abecede in poštrevanko Ludvik Viternik, župnik v Javorju. Menda šolske ustanove za to odročno in hribovito šolo niso mogle dobiti učitelja. V spominu mi je ostalo, da sem pouk že naslednji dan šprical. Zakaj, se boste vprašali? Zato, ker nisem znal narediti domače naloge — črtic v zvezku. Tedaj smo imeli prvošolčki še črne table, ki smo jih nosili vsak dan v šolo in domov. Bojda sem jih dosti potrl. Pozabil bi skorajda povedati, da me je mati za špricanje šole pošteno nabila, kar se je zgodilo pri kmetu Koniču, kjer je bila v taverhu. To je menda zaleglo, da sem se poboljšal. Kljub temu pa sem v prvem razredu imel preveč cvekov in je sledilo ponavljanje. Sredi šolskega leta me je mati dala svoji sestri v Mežico, kjer pa se mi je »obzorje« le nekako odprlo ter sem tako kar sredi leta presedlal iz prvega v drugi razred. Menda je bila to zasluga mojega bratranca Toneta, ki je bil pač bolj brihtne glave, ki mi je pomagal pri učenju.

Povedal sem, da sem dobil batine od matere. Očeta namreč nisem imel. Bil sem nezakonski sin. Meni sicer ni godilo tako, kot se je godilo tistemu »pankrtu«, o katerem je pisal, vam, dragi moji Korošci, vsem dobro znani Prežihov Voranc. Resnica pa je, da sem svojega očeta videl, spoznal, ko mi je bilo že 15 pomladi, kajti odšel je s trebuhom za kruhom na Dunaj, ko še meni ni bilo dve leti. Za mano sta štiri leta pozneje prišla na svet še dvojčka Srečko in Albin. Prvi še živi, drugi pa je umrl, ko še ni imel pet let. Mati vseh nas žal ni mogla preživljati ter je Albina dala h kmetu Pistotniku, kjer pa se je, ko je prižigal svečko za božično drevesce, prehud opekel ter je za posledicami opeklina umrl po štirih dnevih trpljenja.

Menda še nisem povsem odrasel kratkim hlačam, ko sem že moral na delo, in sicer sem dobil delo v izbiralnici rude v Žerjavu. Delo resda ni bilo naporno. Vsak dan pa sem moral prepešati po dve uri v eno smer. Tako sem moral vstati že kmalu po tretji uri, da sem prišel pravočasno na delo. Čez nekaj mesecev sem si kupil kolo, vendar sem ga lahko uporabljal le delček

poti, kajti pot, ki sem jo vsak dan prehodil v obe smeri, je bila strma, kamnita, vzpenjala se je globoko v kotanji, ob žuborečem potoku, v katerem so švigale in upam, da še danes, urne postrvi, ki sem jih včasih ročno lovil tudi skupaj s prijateljem Rajkom, ki je žal padel v boju s sovražnikom pri Krpuhu pod Uršljo goro. Za njim mi je še danes hudo. Nekako ga pogrešam. Hudo mi je tudi za Francem Potočnikom, sošolcem, ki je prav tako daroval svoje življenje na oltar za osvoboditev naše domovine. Doma je bil pod Uršljo goro. Oba sta imela šestnajst pomladi.

Spomladi leta 1943 sem že dobil od okupacijskih oblasti poziv za Arbeitsdienst (delovna služba — tlaka), kar je praktično pomenilo poziv na fronto, kajti okupatorju so vse mobilizirance v dveh, treh mesecih s trdo roko že usposobili za bojevanje. Kot so dogodki pokazali, se je malo teh fantov potem vrnilo z bojišč, bodisi na ruski, francoski fronti pa tudi na afriških tleh. Vsi so padli, saj so jih običajno vojaška povelja pošiljala kar v prve bojne linije, kjer so bili najbližje smrti. Tega poziva sem se nekako, in sicer s pomočjo dr. Ramšaka v Črni, izognil, ker mi je zdravnik izdal potrdilo, da nisem sposoben za Arbeitsdienst. Vedel pa sem, da bo prvemu pozivu kmalu sledil drugi.

Prve dni oktobra, menda le dva ni prej, preden bi se že moral javiti komandi, sem dobil drugi poziv. Temu sem se izognil tako, da sem na mesto v nemško vojsko odšel med borbe za svobodo. Že peti dan, ko sem bil v patizanih, so nas Nemci v planini med Javorjem in Jazbino napadli iz zasede. Morali smo se umakniti. Žal pa so tedaj Nemci dva ujeli. Med temi tudi Silvestra Libnika, s katerim sva skupaj odšla v partizane. Silvester se po vojni k sreči vrnil iz zloglasnega taborišča smrti Dachau, medtem ko se je za drugim, Gosnikovim iz Črne, če me spomin ne vara, izgubila vsaka sled. Morali so ga nekje pač ubiti. Me ne je potem pot vodila v Zgornjo Savinjsko dolino, ki je bila nekaj časa osvobodjena. Po invaziji Nemcev smo se umaknili v Kamniške planine. Od tam pa sem se vrnil na Koroško.

Vojne je bilo konec. Vse do vpoklica na odsluženje vojaškega roka sem bil zaposlen v rudniku Mežica kot knap. Po demobilizaciji iz JLA pa sem se zaposlil na tedanjem OLO Slovenj Gradec, nato tudi v Železarni plemenitih jekel, najprej kot referent za vzgojo kadrov, pozneje kot žerjavovodja. Leta 1954 sem se odločil, da se preusmerim v gozdarski poklic. Po končanem šolanju sem se zaposlil v gozdarstvu, kjer sem ostal vse do upokojitve. Moja zadnja zaposlitev v gozdarstvu je bila v Ptuj, kjer, kot sem že omenil, še danes živim.

Ker bralci Fužinarja občasno zasledite v njem tudi kakšen moj prispevek, naj povem, da sem Fužinarju napisal kakšen prispevek že tedaj, ko sem bil zaposlen v železarni. Tedaj je bil urednik Fužinarja Prežihov Gustl, brat pisatelja Voranca. Dolga leta sem potem nekako spal, se pravi, da Fužinarju nisem kaj napisal. Nekaj zadnjih let pa se v Fužinarju malce pogostje oglašam s svojimi prispevki. Upam, da bo vsakemu bralcu takoj razumljivo, da čeprav že mnogo let nisem več med vami,

da pa me spomini še vežejo na vas, kajti nobena skrivnost ni, da ima človek pač najraje tisti košček zemlje, od koder izvirajo njegove korenine. Uredništvo mi tudi redno, in sicer brezplačno pošilja Koroškega fužinarja. Vsake številke se posebej razveselim. In razumljivo, da ga tudi preberem, tako sem pač najbolje seznanjen z življenjem vas, Korošcev, rojakov, kakor pač hočete. Vsakega vašega napredka sem vesel. In skorajda ne morem verjeti, dometi, da so rudniku Mežica šteti dnevi. Vem, prepričan sem, da knapi ne bodo ostali brez dela, kruha, da bo naša družba poskrbela za njihovo zaposlitev, za njihov kruh. Ne samo za knape, ampak tudi za njihove družine. Škoda da, kralj Matjaž, ki menda še danes spi globoko v nedrjih Pece, nima toliko nadnaravne moči, da bi kamenje obogotali s svinčeno, še bolje, kar z zlato rudo. Žal se zavedam, da je to samo razmišljanje, brez vsake osnove, kajti ne v kralja Matjaža, ne v jamske škrate ne moremo verjeti. Čas sedanjosti je trd, neizprosni. Lahko se pri vsem tem samo tolažimo, da pa bo resda šele mnogo let potem, ko bodo v Žerjavu povsem ugasnile topilniške peči, ozelenela mežiška dolina. Ozelenel bo tudi Pogorelec in ljudje, zlasti v Žerjavu, ne bodo več vdihavali strupenih svinčenih plinov. Pa tudi ne topilničarji.

Menda sem se kar precej oddaljil od tega, da bi govoril o »jazzu«, se pravi o sebi. Če se vrnem za nekaj let nazaj, v čas, ko mi je mati še živela, sem bil dokaj pogosto pri vas, med vami. Kdo ne gre rad v kraje svoje mladosti, med svoje ljudi, ki jih je spoznaval, odkar je gledal svet okoli sebe. Odkar pa matere ni več med živimi, sem prihajal kar zelo poredko. Resnica pa je, da sem z mislimi pogosto med vami, ko hkrati obujam spomine tudi na svojo revščino pa tudi ne lepe trenutke, ki sem jih pač po svoje z nekim notranjim zadovoljstvom doživljal. S temi spomini sem malce odstrl mahovje časa s pomnikov preteklosti...

Naš sogovornik je ob koncu pogovora priznal, da je na marsikateri dogodek, ki bi želel o njem kaj povedati, pač že pozabil, kajti čas je neizprosni pozabljivec.

Zlatko Škrubej

Za dan republike

Ponosen sem, da sem Jugoslovan, saj je po širnem svetu dobro znana, po borbah TITA je prav vsem poznana, zato spoštujemo vsi ta slaven dan.

Ko spomnim se na naše vse lepote, jih malo ni in naše so samo, v borbah težkih to dosegli smo, z zavistjo gleda tujec te krasote.

Kar naj jih gleda in zapomni si, ni ga denarja, da bi kupil to, za vse, kar vidi, žrtve padle so, s ponosom tega spomnimo se vsi.

Da to se ne povrne nikdar več, homo gotovo mladi poskrbeli, krvave dni v mislih homo imeli, žrtev je bilo tedaj preveč.

Res, domovina moja, lepa si, in moramo te takšno obdržati, braniti tebe tudi ne se bati, s to pesmijo želim ti srečne dni.

bil, kajti čas je neizprosni pozabljivec. Svoje pač naredijo tudi leta, ko spomini zbledijo. Kljub temu pa vsakemu ostane kakšen dogodek v živem spominu. Posebej želi prav s pomočjo Koroškega fužinarja pozdraviti vse znane, neznane fužinarje, knape, kmete, holcarje, zlasti pa vse učence z učiteljicami, ki danes obiskujejo šolo v Javorju, v kateri so res lepe učilne zidane. Naj so na svojo lepo šolo ponosni.

Na pomolu

Rok Gorenšek

Ulškova zlata poroka

V soboto, 24. septembra 1988, je bilo lepo sončno vreme. Kot nalašč za to, da je bila slavnostna »zlata poroka« pri Ulšku na Navrškem vrhu pri Ravnah na Koroškem, še lepša in slovesnejša. Vseh svatov je bilo več kot 90. Slavljenca sta se s konji, vpreženimi v slovesno okrašen lojtrski voz, ki mu je sledila dolga vrsta avtomobilov s svati, odpeljala na Ravne. Tam sta na magistratu pred županom Jožetom Pratkanjem slovesno potrdila skupaj preživetih 50 let srečnega zakonskega življenja in sklenila zakonsko pogodbo še za naprej, za nedoločen čas. Pozneje sta v ravenški farni cerkvi pred župnikom Jarošem ponovno slovesno potrdila in si obljubila zvestobo v dobrem in slabem, v zdravju in bolezni vse dokler ju smrt ne bo ločila.

Ohcet pa je bila v Domu železarjev na Čečovju. Gostija, ples, petje, šale in igre, veselje in dobra volja, je trajalo vso noč do jutra. Prisrčna hvala v imenu obeh slavljenčev hčerkam, sinovom, zetom, snaham, vnukom in pravnukom, vsem, ki so kakorkoli pomagali, in vsem ki so se povabilu odzvali in se slovesnosti udeležili. Vsi skupaj so pripomogli da je to redko, pa zato toliko lepše in pomembnejše slavlje v človeškem življenju, tako lepo uspelo, da bo ostalo za vedno zapisano v srcih vseh, ki so se ga udeležili.

Na slavnosti so vsi navzoči poslušali naslednji govor:

Stoji ena hišica,
s slamo je krita,
oče in mati v njej živita.
Trudne njune so roke,
osamel je njuno srce,
otrokom sta življenje dala,
sedaj pa sama sta ostala.

Tako poje lepa slovenska ljudska pesem, ki sta jo MARIJA in FRANC PETRIČ, pd. ULŠKOVA na Navrškem vrhu št. 3, rada skupaj zapela v letih, ko so se jima rojevali in prihajali na svet otroci. Otrok se jima je rodilo 9. Trije fantje in kar šest deklet je privekalo na svet in razveseljevalo ter zaposlovalo njuno življenje. Takrat pa se jima je vzbujal tudi rahel, prikrit strah pred časom, ki bo gotovo prišel, ko bodo otroci odrasli in odšli na svoje. Kako bo tedaj, če se bo tudi njima zgodilo tako, kot poje pesem. »Sedaj pa sama sta ostala«. Toda ta skrb, ta tiha bojazen je bila odveč. Nista ostala sama pri Ulšku. Hčerka Štefka, ki je prevzela domačijo in ostala doma, z mladim zetom, dvema vnukoma in vnukinjo skrbi za to, da nikoli nista sama in osamljena. Pet hčera, pet zeto, 3 sinovi in tri snahe, 15 vnukov in pet pravnukov pa prihaja občasno na obisk. Na godovanja in praznovanja, na katerih sta babica in dedek zagotovo srečna in vesela, saj sta takrat središče velike, zdrave, vesele in srečne Ulškove družine. To veselje in srečo pa sta si Ulškova babica in dedek tudi popolnoma zaslužila, saj sta znala položiti svojim otrokom v srce to, kar je

najlepše in največ vredno za človeka. Ljubezen in spoštovanje do domače zemlje in svojih staršev. Na svetu je prav zato dandanes toliko hudega, toliko sovraštva, ker ljudje, starši, vse preveč pozabljajo na to svojo poglavitno nalogo pri vzgoji svojih otrok.

Prav zato je današnje slavlje še toliko lepše in pomembnejše za Ulškovo hišo. Za vso ožjo in širšo, veliko Ulškovo družino. Tiče se prav vsakega njenega pripadnika, od najstarejšega do najmlajšega. Zlata poroka! 50 let srečnega zakonskega življenja, ki ga praznujeta in slavita Ulškova babica in dedek, Marija in Franc Petrič, srečna in zadovoljna, čila in zdrava, je resnično krona njunih skoraj vse življenje trajajočih naporov in prizadevanj za svoje srečno medsebojno zakonsko življenje in za pravilno vzgojo številnih otrok. Privzgojila sta jim ljubezen, spoštovanje in razumevanje med seboj, s tem pa tudi ljubezen in spoštovanje do zemlje, doma, svoje domovine, staršev in drugih ljudi. To pa so dragocene vrednote, ki so neprecenljive vrednosti, sedaj in v prihodnje, v življenju vsakega človeka.

Zlata poroka je lep jubilej v človeškem življenju, katerega ni dano vsakemu doživeti. Le redki med nami so tako srečni. Med njimi tudi naša današnja slavljenca, zato je prav, da si njuno življenjsko pot pobliže ogledamo: Franc se je rodil 13. septembra 1913. leta v Črni. S starši je nato živel na Lutrskem vrhu pri Podbrežniku. Kmetija je bila grofova. Bila je številna družina, zato so posegali tudi v gozd, tako da so delali »novne«. Požigali so gozdne poseke in na pogoriščih sejali rž, ki je tam bogato obrodila. To pa ni bilo po volji grofu Thurnu, ki jim je večkrat poslal na vrat oskrbnika. Da ne bi bilo stalnih preprirov in sporov z grofom, se je družina leta 1925 preselila na kmetijo Mečivje pod Urško goro. Tudi v Močivju so bili grofovi najemniki, vendar je bila to večja kmetija. Redili so lahko 12 glav govedu, zato ni prihajalo več do sporov z grofom. Leta 1938 je na Strojni spoznal svojo ženo, ki je bila tam na obisku pri sestri. Z njo se je še isto leto poročil. Tudi poroka je bila na Strojni.

Leta 1939 pa so mu v Močivju umrli mati.

Marija pa se je rodila 29. junija 1919. leta na Gmajni nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu, na kmetiji Ardev. Bila je tretji otrok med devetimi. Osnovno šolo je obiskovala v Starem trgu in Šmiklavžu. Komaj 9 let stara je že morala od doma za rejenko na Graško goro. Tam je bila pri tujih ljudeh, čisto sama, saj celih 8 let ni videla svojih staršev. Ko sta jo po osmih letih starša vzela domov, je bilo doma veliko otrok. Težko so živeli, zato se je takoj, ko se je na Strojni spoznala s Francem, 19 let stara, z njim poročila in odšla z njim v Močivje. Ostala sta doma in gospodarila.

Prišla je druga svetovna vojska. Najprej okupacija naše domovine. Nato NOB in partizani. K Močivniku so prišli partizani

Martinčkanje

že v začetku meseca novembra 1942. Žaucer-Matjaž, Marjetka in Modras so bili stalni gostje v Močivju. Takoj se je začelo sodelovanje. Zgodilo se je tudi, da so bili istočasno v hiši Nemci in partizani. Seveda niso vedeli drugi za druge. Nemci so vse bolj sumili, da so v Močivju tesno povezani z OF in NOB. Zato so zahtevali, da se preselijo v Kotlje na Brezje-Pirkof. Tudi partizani so se s tem strinjali, ker so želeli imeti na Brezju zaradi bližnje nemške postojanke na Rimskem vrelcu ljudi, ki so povezani in sodelujejo z njimi. Tako sta današnja slavljenca leta 1944 prišla izza Uršlje gore v Kotlje, na Brezje. Tu sta krepko poprijela za delo in pričela dobro in uspešno gospodariti. Tudi tukaj sta bila povezana in sta tesno sodelovala s partizani in NOB. Naš zlatoporočenec, je imel že iz otroštva zmeraj željo, da bi prišel na tako kmetijo, kjer bi lahko imel konje. S prihodom na Brezje-Pirkof se mu je ta vroča želja izpolnila. Kupil si je konje in je poleg kmetovanja ves čas, kar ga je preživel na Brezju, tudi fural in si s prevozom lesa s konji služil svoj kruh. Bila je vojna, življenje je bilo težko in nevarno. Nemci so bili stalno pri hiši, saj so ob preselitvi rekli, da jih selijo na Brezje zato, da bi jih imeli bolj na očeh.

Prišla je pomlad leta 1945. In tako začela svoboda. Tudi Petričevi so svobodno zadihali. Začele pa so se tudi težave. Najprej agrarna reforma. Odvzem parcel v katastrski občini Kotlje. Štuk, Pečke, Jame v korist agrarnih interesentov, brezzemljašev. Vse to našima jubilentoma ni vzelo veselja, še bolj sta poprijela in še bolj sta gospodarila, uspehi so bili vidni. Prihajali pa so tudi udarci. Leta 1953 so umrli Francu oče. Že naslednje leto pa so morali Petričevi prepustiti Brezje državnemu posestvu Javornik in se preseliti k Ulšku na Navrški vrh. Zamenjati so morali nad 40 ha veliko Brezje z gozdom za 5 ha veliko Ulškovo, brez gozda. V uteho jim je bilo le to, da sta kot agrarna interesenta leta 1956

Zlatoporočena Ulškov deda in babica Franc in Marija Petrič 24. septembra 1988. Okoli njiju stojijo njuni otroci, 6 hčerk in 3 sinovi

dobila v last Ulškovo. Družina je bila številna, 9 otrok je bilo treba preskrbeti. Poslopja dotrajana, zato slavljenecema ni preostalo drugega kot to, da se še bolj zagrizeta v delo. Ona je poprijela doma na kmetiji. On se je pa leta 1955 moral zaposliti v železarni na Ravnah. Dobil je delo v vzmetarni kot ravnalet vzmeti. Težko delo je opravljal, sto in tisoč udarcev na šihst s sedem kg težkim kladivom je bilo treba, da so postale obdelovane vzmeti take, kot je bilo treba. Deset let je naš jubilarant zdržal pri tem delu. Nato je zbolel in leta 1965 je moral predčasno v invalidski pokoj.

Naša slavljenca sta morala v teh 50 letih skupnega, srečnega življenja tudi mnogo hudega prestat. Najteže jima je bilo med vojno, ko so ju po eni strani sumili Nemci sodelovanja s partizani in NOB, po drugi strani pa partizani sodelovanja z Nemci. Dilema za njiju je bila oditi iz Močivja na Brezje-Pirkof ali ne. Šele Žavcer-Matjaž, ki jima je zaupal, ker je bil Franc njegov osebni obveščevalec, je odločil, da naj gresta. Sumničenja raznih neobveščenih ljudi pa sta morala še v Kotljah nekaj let po osvoboditvi prenašati. Da sta dobila v trajno last Ulškovo, jima je veliko pripomogel takratni upravnik Gozdne uprave Ravne Panjak, ki je Franca potreboval, ker je bil furman in je vozil les za Gozdno.

Draga zlatoporočenca! Še nekaj imam v srcu, kar vama moram povedati danes, ko srečna in dobre volje praznujeta v krogu svojih dragih. Spomniti vaju moram na vajin lep odnos, na vajino veliko ljubezen in navezanost na Kotlje in Hotuljce. Iz tega pa izhaja tudi vajina velika priljubljenost med Hotuljci, ki vaju imajo za svoja, saj sta v Kotljah še zmeraj Breznika-Pirkofarja.

Stari Hotuljci so vedeli povedati, da je v Kotlje vsak težko šel in se tam vživel. Odit iz Kotelj pa nihče več ni hotel. Če pa je že moral oditi, je odšel zelo nerad, tega kraja pa nikoli več ni mogel pozabiti. Ostal mu je za zmeraj zapisan. Stari ljudje so tudi vedeli, da je temu menda hotuljska voda kriva. Ta voda je menda bila

tudi že od nekdaj kriva, tudi temu in tedaj, če je kje kakšna dekla, kakšna varuška ali kakšna kmečka dečva »gratava široka«. Vse pa kaže tako, da to velja za Kotlje še danes. Vidva, draga slavljenca, sta si svojo priljubljenost in spoštovanje v Kotljah pridobila s svojim prijaznim, človeškim, odkritim pristopom do ljudi, sosedov in drugih. Vajino dobro voljo, vajino nesebično pomoč, ki sta jo dala vsakemu, ki jo je potreboval ali vaju zanjo prosil, smo si Hotuljci zapomnili. Da sta navezana na Kotlje, najlepše dokazujeta vidva sama. Ni namreč hotuljskega praznika, prireditve ali pogreba, da vidva ne bi bila

navzoča, če ne oba, pa vsaj naš slavljenec. Hvala vama!

Spoštovana zlatoporočenca! Povedala sta mi, kako rada imata svoje otroke, vnuke in pravnuke, zete in snahe. Povedala sta, koliko vama pomenijo, kako vesela in ponosna sta, ko vidita, da so se znašli v življenju, da se razumejo med seboj. Ko vidita, kako vaju imajo vsi radi, potem vešta, da vajino življenje ni bilo zaman, saj je rodilo bogate sadove. Vsak zase sta mi tudi zaupala, kako rada imata drug drugega. Kako sta se ljubila vseh 50 let skupnega življenja. Prepričana sta, da bi bilo življenje, tako vajino kot vajine družine, brez takega razumevanja veliko bolj revno in mnogo težje.

Danes pa sta svečano ponovno potrdila svojo pred 50 leti sklenjeno zakonsko zvezo. Ponovno sta si pred pričami obljubila in potrdila, da si želita v ljubezni ostati zvesta do konca vajinega življenja. In tako je prav in lepo. Ljubezen dveh ljudi, povezana v zakonsko skupnost, predstavlja temeljno človeško skupnost. Je osnova človeške družbe in daje smisel in vrednost človeškemu življenju. Zakonska skupnost, ki temelji na ljubezni dveh ljudi, je vrec osebne sreče. Je jamstvo za obstoj našega naroda, je jamstvo, da se ohrani vse, kar so naši predniki in naš rod z delom, trdom in bojem ustvarili v prid sebi, domovini in človeštvu, za srečo, čast in blagor sedanjim in prihodnjim rodovom.

Draga, spoštovana zlatoporočenca, Ulškova babica in dedek, Marija in Franc. Toplo vama čestitamo k vajinemu jubileju, zaželimo še dolga leta zdravja, sreče in veselja, medsebojne ljubezni in zadovoljstva v krogu vajinih otrok, vnukov, pravnukov, snah, zetov in vseh drugih vajinih številnih znancev in prijateljev.

Na zdravje!

Rašešnikova zlata poroka

V juniju 1988 sta imela Rašešnikova bica in deda, Julijana in Mihael Merkač s Suhega vrha, zlato poroko. V imenu sorodnikov in predvsem potomcev ju je pozdravil vnuk Janko Steharnik.

Bica in deda!

Končno je napočil dan, ki smo ga vsi z nestrpnostjo pričakovali. Kako bo? Kaj boš oblekla? Kdo bo igral? Kako bomo vse to izpeljali? — to so bila vprašanja, ki so se nenehno vrstila, ne samo zadnji mesec, ampak že kar nekaj mesecev prej. Vsi zagnani smo se jih lotevali in mislim, da jih ne bi rešili, če bi sam deda ne imel prstov vmes. Bica je namreč kar naprej govorila: »Eh, pa saj ni treba. Nama je dovolj, če naju peljete na kako božjo pot!« Vendar je tudi bica sčasoma spremenila svojo skromnost. Če ju danes pogledamo, vidimo, da oba žarita od ponosa in veselja nad svojimi otroki in vnuki. Čeprav si bica verjetno še danes govori: »Pa saj ne bi bilo treba.« Jaz upam, da pred 50 leti ni bila tako nezainteresirana za vso stvar in vsaka čast dediju, da je imel tako trdo voljo.

Kakorkoli že, skupaj sta preživela pol stoletja in trdo življenje je krojilo njuno srečo. Ustvarila sta si dom, ki ga je najprej popestril Franci, potem Micka, pa Julka in Dani, Marta, Rudi in Toni. Vsak od njih je bil le kapljica olja na žerjavici, ki se je počasi razplamtela v pravi ogenj. »Kdo pa so to?« bi rekli v starih časih neznani gospod, ki bi zašli v te kraje. »Pri Rašešniku je!« bi s ponosom odvrnili domači.

Pravzaprav mi je o njihovem življenju zelo malo znano. Ne vem, kako so preživeli otroška leta, pa puberteto, mladost. Tega niso nikoli preveč omenjali ne naši starši, kot tudi bica in deda ne. Ali pa se mi, njihovi upi, bodoči rodovi, nismo zanimali za te stvari.

Tako ali drugače, odrasli so in življenje jih je pripeljalo v zrela leta in počasi se je Rašešnikov ogenj še bolj razbohotil. Tako je, kot je rekla Meta v Prežihovi noveli Samorastniki: »Zdaj po meni vas je devet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo petkrat, desetkrat toliko.«

Julijana in Mihael Merkač

Kar lepo je bilo verjetno gledati, kako si otroci ustvarjajo svoje življenje. Takrat šele človek spoznaš, v kaj si, s svojim trdom, ustvaril otroke, in mislim, da lahko danes v imenu vseh rečem dediju in bici — hvala.

Vnuki, ki smo zdaj na vrsti, da popeljemo naš rod v novi svet, novim težavam in lepotam naproti, smo sicer malo manj vedeli, kaj je to bica in dedi, ker za igre z nami ni bilo časa. Rašesnikova kmetija je namreč vedno zahtevala pridno roko, da lahko danes tako ponosno in veličastno pospremi vse svate še enkrat k oltarju. Ven-

dar se ne hudujemo — pomembni sta ljubezen in dobrot, ki pa ju nikoli ni bilo premalo.

Hvaležni smo vam za vse in mogoče bi se ob tej priložnosti morali zahvaliti tudi teti Ančki, ki pa je žal ni več med nami in je prav tako prispevala veliko ljubezni tako našim staršem kot vnukom. Žal nam je, da ji tega nismo prej povedali.

Življenje gre dalje in današnji dan naj bo kot sončni zahod, ki nikoli ne mine, zapisan v naših srcih, da bodo čez mnogo, mnogo let naši vnuki lahko rekli svojim vnukom: »Ja, to je pa Rašesnikov rod!«

Marjan Gerdej

Še enkrat: podobnost majevskega in slovenskega jezika

V predzadnji številki Koroškega fužinarja smo brali čudovit zapis (naravnost enkratno meditacijo) o podobnosti majevskega in slovenskega jezika izpod peresa vsestranskega in uglednega analizirja Franca Uranca. Ker smo pričakovali, da bodo njegova epohalna odkritja v kratkem času preplavila kot največja senzacija agencije in časopise, a se to ni zgodilo, moramo na novo opozoriti na enkratnost njegovih odkritij.

V svojem strogo znanstvenem spisu nam Franc Uranc odkriva, da Slovenci nimamo nič skupnega s kakšnimi Afričani (hvalabogu, Alahu in grški teologiji?) in se nam zato ni treba bati, da bi od tam izvirali. Zato pa imamo veliko skupnih besed z Maji. Maji so bili pred stotisoči let kar sosedje naših prednikov. Ni sicer jasno, kdo je bil komu sosed, živeli pa so vsi skupaj na isti celini. In, pomislite, Maji so lepega dne na vrat na nos zapustili svoje sosede in jo pobrisali v Mehiko in Gvatemalo. Niso potovali na kakšnih skupaj scimpranih deblih po Savi

(saj Save še ni bilo), temveč so si odrezali kos celine in adižo. Uranc nam ne poroča, kakšno je bilo slovo. Ali so zelo jokali, si mahali in si zagotavljali, da se še srečajo in vidijo. Če pa to ne, ali so se zavedali, da se bo kdo po stotisoč letih našel, ki bo s primerjavo jezikov spoznal, da so nekoč živeli skupaj?

Iz tega sledita dve epohalni odkritji, druga za drugo, kot zajci iz čarovnikovega klobuka:

1. Ljudje so se v pradavnini vozili po svetu z zemljo. Odtrgali so si kos celine in adižo. To, da bi se naj današnje celine odtrgale od praeline, kot se učimo, in je človek nastal mnogo mnogo pozneje, je zgolj lepotna napaka, verjetno pa je ta teorija zgrešena.

2. Zdaj šele postane jasno, zakaj smo Slovenci tako majhni: krivci so naši predniki, Maji, sosedje, ki so še zemljo odpeljali s seboj.

Naslednje zgodovinsko odkritje pa je izraženo v opisu človeka: »Ko se je zbudil (osvestil) in stopil z drevesa ali vot-

line, je imel roke pripravljene za delo, t. j. za smotrno, družbeno koristno dejavnost. Ko gre za družbeno korist, se je treba marsikaj dogovoriti, to je, natančneje opredeliti, kot je to mogoče storiti z rokami samimi«. Ali že čutite zgodovinsko odkritje? Še ne? Mnogi vzdihujejo, da imamo lenuhe med seboj. Če teh ne bi imeli, pravijo, bi nam šlo veliko bolje. Kako pripraviti lenuha, da bo delal, o tem si tarejo glave strokovnjaki vseh sort po številnih institutih po svetu. Režeži ne vejo, da so te stvari silno preproste: lenuha moraš spraviti najprej na drevo ali v votlino (za začetek kar v tisto pri Votli peči). Ko bo stopil z drevesa ali iz votline, bo imel roke že pripravljene za delo. In ne samo za delo, celo za »smotrno, družbeno koristno dejavnost«. To je iznajdba, pred katero se lahko tista s smodnikom stokrat skrije. Odslej bo treba le jame kopati in drevesa saditi, inštitute in znanost pa ukiniti.

Ukiniti bo treba tudi primerjalno izrazoslovje in vse institucije, ki se s primerjalnostjo izrazov in besed ukvarjajo, kajti njihovo početje je odveč, predvsem pa je zgrešeno. Če jih že ne bi ukinjali, je pa treba njihove metode zamenjati z novo in najnovejšo, ki je silno enostavna. Imenujemo jo lahko kar Urančeva metoda. Osvoji jo lahko vsak, kogar to nekoristno početje veseli. Metoda pa je v kratkem naslednja:

Vzameš npr. angleško besedo work, jo prebereš nazaj in že dobiš besedo krov. To pa je srbska beseda za streho. In že lahko sklepaš: oba jezika sta si silno podobna, zato so bili Srbi in Angleži nekoč isti narod. Težava sicer nastopi pri kakšni drugi besedi, npr. hleb — kruh, ker brana nazaj nič ne pomeni, zato pa je na moč podobna nemški besedi Leben — življenje. In ker vemo, da je življenje odvisno tudi od kruha, je isti izvor obeh besed več kot na dlani, kakor tudi to, da so bili Nemci in Srbi nekoč isti narod. Problem pa nastane, ker ne moremo natančno vedeti, ali so bili Srbi Angleži ali Nemci, ali niso morda Angleži Nemci ali Nemci Srbi. To pa je po Urančevi metodi vseeno, ker so naši predniki itak vsi živeli na isti celini...

Sedaj bi lahko navedel kup slovenskih besed, ki jih z branjem naprej-nazaj, s premetavanjem črk in z domišljijo zlahka primerjamo (pomerimo) z besedami kateregakoli jezika, toda tako bi porušil Urančevu metodo in tudi časa za otročarije nimam.

Čeprav je Uranc našel odlične primerjave med majevskim in slovenskim jezikom, pa moremo strogo znanstveno ugotoviti, da ponekod ne vidi očitne in čiste zveze med obema jezikoma. Kdor ima malo boljši posluš in bujnejšo fantazijo, ta takoj uvidi (in zasliši, takorekoč na levi strani konice jezika okusi) neverjetno podobnost besed tudi tam, kjer jih Uranc ne vidi. Uranc zmotno ugotavlja: »V istem besednjaku pa je, žal, še veliko besed, ki ne kažejo podobnosti... kar — riba, vok — kragulj, habali — svinja, kecal ali cikin — ptič«. To pa je nedvomno zmotno. Beseda kar res ni podobna ribi, zato pa kar zacinglja po ikri: kar je ikra, to pa je začetek ribe. Vok je zelo podoben besedi kragulj, samo človek

mora slišati o, ki dejansko zveni kot a in u, črka l je v obeh besedah, v pa tako ali tako izgovarjamo kot u. Tudi askati — mravlja je eno in isto, ker ima vsaka beseda dva aja in še l zraven. Habali je pa neverjetno podobna besedi svinja, ker odlično ponazarja, da so svinje v pradavnini habale kot ptice in se je ohranila odlična koroška beseda habati — leteti, le da so svinje v novejšem veku zgubile krila. To je tako kristalno čisto in jasno, da bolj ne more biti, mnogo bolj kot primerjava čui — vroč, kjer zacviliš čui, ko se opečeš. Naravnost enkratna pa je beseda kloti — množiti. Živali na Koroškem res klotijo (če so prej breje). Ker pa v matematiki ta beseda za množenje (ne razmnoževanje!) še ni znana, bi jo kazalo uvesti: naj učenci klotijo, ne množijo. Tako bi dobili nekakšno kombinacijo med veterinarstvom in matematiko, kar bi prineslo naslednje epohalno odkritje, ki ga pa za sedaj še ne vidimo. To dvoje bo tudi težko spraviti skupaj, ker pri živalih ne gre za množenje, temveč za razmnoževanje, na začetku katerega je (f)ukanje, pojanje, gonjenje itn., šele potem se kaj sklota ali pa ne.

Bodi dovolj. Upamo lahko, da se bo Uranc še razvijal in bo čez čas še bolj razvil posluš in izboljšal okus. Tako bomo dobili kako novo ljudstvo s povsem drugega konca sveta in bomo na novo zvedeli, od kod vse (ne) izviramo. Upamo tudi, da bo Koroški fužinar še vedno pripravljen objaviti podobna narodnozabavna odkritja, saj mu nekateri bralci včasih očitajo, da je dolgočasen in ponavljajoč...

Jerica Skrivarnik

Dronjakovi Liziki v slovo

Onemeli smo v žalosti, ko smo zvedeli, da smo zopet zgubili eno članico zveze borcev. Zgubili smo tebe, Lizika. Srca in duše nam je napolnila bridka misel, da so tvoje oči osteklenele, tvoja usta onemela, tvoje srce je oddalo zadnjo kapljo krvi, obmirovalo in za vedno obstalo.

Smrt je nepreračunljiva, kruta in vedno boleča. Vzame nam vedno tisto, kar imamo najrajši. Vzame nam človeka, brez katerega se nam zdi življenje poslej prazno in žalostno.

Rajna Dronjakova, Lakovnikova Lizika, kakor smo jo imenovali in tudi vsi poznali pod tem imenom, je zagledala luč sveta pred prvo svetovno vojno, 1913. leta na Prevaljah, kot prva hči v delavski družini Antona Lakovnika, kjer je bilo 6 otrok. Že komaj enoletna deklica je začela okušati bedo in pomanjkanje prve svetovne vojne.

Otroška leta je preživela pri svojih starših in tudi osnovno šolo je obiskovala na Prevaljah. Takoj po končani osnovni šoli pa je morala prijeti za delo, kot vsako delavsko dekle. Bila je v raznih službah, za gospodinjsko pomočnico, pa tudi za kuha-

rico. Za vsako delo je morala prijeti, kajti doma je bilo še več otrok, ki so bili dosti mlajši od nje in jih je bilo treba preživljati, zato je morala ona kot najstarejša služiti. 26-letna se je poročila. Imela je dobrega moža in ustvarila si je svoj dom. Zasedla ji je sreča. Ta pa ji ni bila namenjena. Samo tri leta po poroki, ob zasedbi okupatorja leta 1941 ji je padel mož. Prve dni okupacije ga je zadela sovražna krogla. Ostala je zopet sama. Ker pa ni imela otrok, je bila prisiljena, da se je zopet zaposlila, pa tudi okupator je ni pustil na miru. Morala je na delo k železnici.

Ker je bila slovenske krvi in je sovražila Nemce, ker so ji prvi dan ubili moža, je iskala takoj, ko je zvedela za partizane v teh krajih, stike z njimi, ter se organiziranemu delu za osvoboditev domovine pridružila že junija 1943. leta. Naše enote je obveščala o premikanju vojaških vlakov. Zbirala je material, denar in zdravila za partizansko vojsko. Nemažkrat je imela solzne oči ob mimohodu vlakov, ko je videla, da so naše ljudi, starčke, matere, žene in otroke transportirali v taborišča. Srce jo je bolelo, ko jim ni mogla pomagati. Posebno pa jo je stiskalo pri srcu, če je videla otroke, ki so jokali, bili premraženi in lačni, klicali očete in matere. Tako

Lizika Lakovnik

je preživela leta okupacije. Kar nekam pomladila se je, ko je bilo konec vojne, konec grozot, trpljenja in muk našega naroda.

Ker pa svojih otrok ni imela, je bila zelo navezana na svoje mlajše brate in sestre. Kar nekaj več jim je bila kot sestra. Vsak je lahko s svojo težavo prišel k njej, ji potožil, ona pa je znala vsakega potolažiti in mu dati dober nasvet.

Ker pa je bila še mlada, nekaj bi si rada ustvarila, je šla v tujino. Po vrnitvi iz tujine, kjer ni imela obstanka, ker jo je srce vleklo nazaj v naše kraje, se je vrnila na Prevalje. Opravila je kuharski tečaj in bila nato do leta 1963, ko se je upokojila, kuharica »Pod Uršljo« na Ravnah na Koroškem.

Vso svojo ljubezen je prenašala na svoje nečake. Vse po vrsti je imela zelo rada.

F
s
r
n
p
j
s
d
VP 260/1988 c
658(497.12)(085.3)
1120482

COB155

ra ne samo, da si imela svoje rada — tudi oni so te imeli radi, kar so najbolj dokazali ob času tvoje bolezni.

Ko je lani nenadoma omahnila in je bila priklenjena na posteljo, so ji neumorno stregle sestra Tončka in nečakinja Anka ter ostale nečakinje, pomagale so ji pri njeni težki bolezni. Vsako uro so ji bile na voljo. Vračali so ji njeno ljubezen in dobroto, ki jo je gojila do njih.

Pogrešali smo jo sosedji, ker je nismo več videli, pogrešali so jo vojaški vojni invalidi, saj je bila dolga leta njihova odbornica. Za vse svoje delo, ki ga je naredila za partizansko vojsko in v organizacijah, je prejela odlikovanje »medaljo za zasluge za narod«.

Draga Lizika, hvala ti za vse, za tvojo prijaznost, ki si jo imela do svojih sorodnikov, sosedov, prijateljev in znancev, saj tvoje srce je dalo vse, kar je imelo.

S težkim srcem se je tvoj brat Fridi z ženo Betko vrnil v tujino, saj je vedel, da te ni več med nami in ti ni mogel izkazati zadnje časti in te spremiti na tvoji zadnji poti. Za tabo bo ostala velika praznina med tvojimi dragimi kakor tudi v naših vrstah.

Ne jokajte,
le tiho mojo žaro obstopite,
spomnite se, kako trpela sem,
zato večni mir mi zaželite!

Lizika, naj ti bo lahka naša slovenska — koroška zemlja, v naših srcih boš vedno živela.

Fotografije so prispevali: Maruša Ugovšek, Stefan Angeli, Marjan Kolar, Stefan Ledinek, Franc Kamnik, Mirko Korošec, Franc Ocepek, Marjan Merkač, Helena Merkač, Andreja Čibron, Miroslav Osojnik, Rok Gorenšek, Rok Arih, Franjo Hovnik, Jerica Skrivarnik in Fotoarhiv KF.

Listnica uredništva: Redakcija te številke smo zaključili 20. oktobra. Za naslednjo številko bomo sprejemali članke do 20. decembra 1988. Nekatere članke, ki smo jih prepoznali sprejeli, bomo objavili v naslednji številki.

Izdaja DS Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Majda Verčko, Milan Švajger, Ana Pavše, Ivan Vušnik in Jože Šater. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861-131, int. 5497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, TOZD Mariborski tisk.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov UO tudi: Boris Florjančič, Marta Kos, Emil Mori, Janez Mrdavič in Silva Sešl.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena Zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.